

Vocabulari dels vells oficis de transport i llurs derivats

Dels molts aspectes que de l'ésser i sentir del nostre poble hauríem pogut escollir com a tema per a un vocabulari, ens ha semblat que un dels més interessants podia ésser el que feia referència als mitjans i sistemes de transport, ja que és sens dubte un dels que han sofert en alguns anys una transformació més ràpida i radical, de tal manera, que es pot creure que res o ben poca cosa restarà de tot aquell vell sistema que per espai de segles havia estat en ús. Dintre de pocs anys, si no ha mort del tot el carro, ben pocs deuran quedar-ne, i la tracció animal només serà emprada per la gent de la muntanya que no poden usar d'altre mitjà, donats els accidents del terreny, que no permeten el desenrotllament de la tracció mecànica i obliguen a la utilització de la força animal. Hem cregut que era interessant, tant pel seu aspecte lingüístic, com per l'etnogràfic, la recerca i catalogació dels vells procediments de tragí, amenaçats de propera i quasi radical mort, i ens hem decidit a redactar el present treball.

Hem reunit no sols els termes que concretament es referien al tragí, sinó també tot allò que amb ells es relaciona, i ens hem interessat tant per les coses mateixes, com pels qui les feien i per tot el que del seu ús i construcció es derivava. Hem procurat també reunir, no solament totes les dades i elements que ens podien ajudar a l'aclariment i il·lustració de l'ús del mot i a la seva millor comprensió, sinó tot altre element que al seu entorn pogués contribuir a fer conèixer els usos i costums dels qui intervenen en el nostre tema, per poder reconstituir fins on ens ha estat possible l'ambient per ells viscut. Hem procurat també reunir les dades gràfiques que

hem pogut, per a il·lustrar els aspectes més interessants del nostre treball, i hem fet fer els dibuixos que considerem més necessaris per a la comprensió del significat d'alguns mots.

Devem remarcar que un bon nombre de les paraules registrades tenen altres accepcions en la nostra llengua, ultra les que interessin el nostre tema. Nosaltres, però, no hem consignat més que aquestes últimes.

Així mateix és d'observar que hi ha alguns mots els significats dels quals que apuntem són diferents, i àdhuc en alguns casos contradictoris. Els donem tal com el poble ens els ha definits, i ens limitem a transmetre'ls com els hem sentits, despullats de tot crítica. Hem observat ja en diferents recerques que no sol haver-hi una coincidència absoluta en la valor dels mots: el constructor els dóna un sentit, i un altre els qui fan ús de les coses; així, per exemple, en les recerques que tenim fetes sobre termes de mar, més d'una vegada ens vàrem trobar que els mestres d'aixa i cala donaven un nom a una peça, que els pescadors i mariners coneixien per un altre del tot diferent. Quelcom d'això ens ha succeït ara amb els mestres de carros que es dediquen a la seva construcció i els carreters que en fan ús.

Els termes propis dels basters i dels carreters i mestres de carros, es pot dir que són iguals arreu de Catalunya, amb ben poques diferències i particularitats, que ja precisem. Pot dir-se, amb tot, que hi ha un sol vocabulari. En els termes d'ús general no hem indicat el lloc d'origen.

El vocabulari del seller és pobríssim de termes, i una gran part sembla d'origen o almenys de fonètica castellana; és possible que el lèxic propi s'hagi perdut.

La gran majoria dels elements aplegats han estat recollits directament de boca del poble, si bé ens hem servit i ajudat també de diferents treballs publicats, que citem en la bibliografia. Devem advertir molt especialment que en molts mots dels publicats en el treball *Contribució al vocabulari de la navegació fluvial*,* hem trobat algunes diferències, sobretot en llur significat, entre la definició que dóna el dit treball i la que nosaltres teníem recollida. Hem cregut preferible, ja que l'havíem recollida directament del poble, d'accep-

* BULLETI, IX, 64-68.

tar les formes anotades per nosaltres, i prescindir de les usades pels autors de l'indicat article.

Entre els animals de tir es troba el bou, però no hem inclòs en el present treball els termes referents a la seva intervenció en el tir, perquè ja ens vàrem ocupar d'ell en el nostre treball *Llenguatge dels pastors*.

Barcelona, gener del 1933.

RELACIÓ DE PERSONES INTERROGADES

Barcelona:

Francesc Canela; seller i baster.
Josep Casanoves; baster.
Ramon Fabregat; minyó i cotxer de conductores.
Manuel Garcia; cotxer.
Eduard Mas; constructor de cotxes.
Josep Mas; esparter.
Antoni Mauri; constructor de cotxes i carros.
Adolf Melic; seller.
Vicenç Pèrez; seller i baster.
Casimir Viladoms, cotxer.
El «Ximo de les haques»; ramblar d'haques i, especialment, entrastador, sanador i metge popular de bestiar.

Berga:

Josep Torrents; baster. Fill de Berga, establert de molts anys a Barcelona.

Coll de Nargó:

El «Bepo»; raier.
Rvnd. Mn. Ramon Prió; rector de Coll de Nargó.
Joan Ripoll, dit el «Pollet»; raier i picador.

Fraga:

Marià Gómez; baster.

Gandesa:

Vicenç Amades i Alcoberro; carreter de Prat de Comte, que havia treballat en una Agència de carros de Gandesa i fet uns quants anys el trajecte d'aquesta població a Móra d'Ebre i Tortosa. Havia voltat diverses vegades tota la península en carro.

Juncosa (Garrigues):

Isidre Pinyol, dit el «Zidro de les Mules»; carreter i ramblar.

Llardecans:

Francesc Pubill; baster.

Maçanet de Cabrenys:

L'Enric; traginer.

Mequinença:

Joan Oliver i Rodés, dit el «Raiet»; calafat i constructor de llaguts.

Jordi Santjoan i Montull, dit el «Montull»; patró de llagut.

Mollet del Vallès:

Vicenç Roca; carreter, rambler i domador de cavalls de Mollet del Vallès, establert a Barcelona.

Montbrió del Camp:

Francesc Artiga; constructor de carros, de Montbrió del Camp, encarregat del taller de construcció de vehicles de transport de la casa de transports de Barcelona, Calvet, coneguda per «cal Canuto».

Móra d'Ebre:

El «Diego»; llaguter.

Ribes de Freser:

Josep Serradell i Llagostera, dit el «Rutllat»; sagal, de jove, i majoral, de gran, de la diligència que feia el trajecte de Ribes de Freser fins a Granollers ordinàriament, i durant la guerra facciosa, que no circulaven trens, fins a Barcelona; més tard traginer de Ribes a Puigcerdà. Fill de Ribes de Freser.

Sant Quintí de Mediona:

Claudi Olivella, dit el «Ton Busquet»; pastor. Fill de Sant Quintí de Mediona, que ha guardat i fet vida rural a Rupit.

Joan Oliver i Ribes; baster.

Josep Via i Massana, dit el «Ferrer de la carretera»; ferrador de bestiar i ferrer de carros.

Santa Coloma de Queralt:

Eduard Brufau; rambler de muls.

Sarroca de Bellera:

Ramon Violant.

El Talladell:

Simeó Altisent i Boladeres; constructor de carros.

BIBLIOGRAFIA

- Aguiló i Fuster, Marià, *Diccionari Aguiló*. Barcelona, 1915.
- Amades, Joan, «Termes dialectals de la contrada de Gaudesa», en *Excursions*. Barcelona, 1918.
- Anònim, *Casament divertit entre una viuda y un caleser*. Barcelona. Sense data.
- *Cansó nova de la Roseta Tallavi, dita la Flo del Pesol*. Barcelona, 1844.
- *Lo Fullet, romanse nou y divertit*. Barcelona. Sense data.
- *Nou y curios romans de les grans virtuts y moltes excelencias del humil, sencill y despreciat jument*. Barcelona. Sense data.
- *Virtuts y treballs dun desgraciat cavall*. Manresa. Sense data.
- Arabia i Solanas, Ramon, «Vocabulari y notas folk-lòricas recullidas en Tortosa y la Ribera d'Ebro», en *Miscelánea folk-lòrica*, 161-182.
- «De Ripoll a Gerona» (conté un vocabulari de termes recollits a Banyoles), en *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana*. Barcelona, 1882.
- Barnils, Pere, «Del català de Fraga», en *Bulleti de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1916.
- Bosch, Vicenç, «Vocabulari de Fonz», en *Anuari de l'Oficina Romànica de la Biblioteca Balmes*. Barcelona, 1930.
- Bosch de la Trinxeria, Carles, «Tardania». Barcelona, 1892.
- Bru Sanclement, Joan, «Variants de paraulas catalanas recullidas en una excursió al Priorat de Scala-Dei», en *Miscelánea folk-lòrica*, 152-160.
- Condó i Sambeat, Josep, «Vocabulari aranès», en *Bulleti de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1915.
- Cortils i Vieta, Josep, *Etologia de Blanes*. Barcelona, 1886.
- Costa, H. i G. Raig, «Contribució al vocabulari de la navegació fluvial», en *Bulleti de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1921.
- Ferrer, Joan, (a) *Querí, Gran historia de un pollí*. Reus. Sense data.
- Fius i Palà, Maurici, «Costums de muntanya. L'aplech de Font Romeu», en *Catalunya artística*, n.º 59. Barcelona, 1901.
- Gomis, Cels, *Botànica popular*. Barcelona.
- *Zoologia popular*. Barcelona, 1910.

- Gomis, Cels, «Alguns noms topogràfics propis de Mequinença, Fayó, Nonasp, Fabara y Maella, pobles que formen la frontera de la llengua catalana en la província de Saragossa», en *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XI. Barcelona, 1892.
- Griera, Antoni, «La frontera del català occidental», en *Bulletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1918.
- «El dialecte del Capcir», en *Bulletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1915.
- Labèrnia i Esteller, Pere, *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona, sense data.
- Mancomunitat de Catalunya. Oficina d'Estudis Jurídics, *Costumari català*. Barcelona, 1920.
- Mestre, E., «Vocabulari català de Tortosa», en *Bulletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1915.
- Montoliu, Manuel de, «Petit vocabulari del Camp de Tarragona», en *Bulletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1918.
- Milà i Fontanals, Manuel, *Romancerillo catalán*. Barcelona, 1896.
- Miscelánea folk-lórica*, per los Srs. Almirall, Bosch de la Trinxeria, Brú, Cortils y Vieta, Gomis, Maspons y Labrós, Roca y Cusí, Segura (Pbre.) y Vidal de Valenciano (G.) (Biblioteca Popular de l'Associació d'Excursions Catalana, IV), Barcelona, 1887.
- Muntanyà Santamaria, Francesc, *Topografía médica de Pons y sa comarca*. Lleida, 1910.
- Pallarès, M., «Vocabulari de Penarroja», en *Bulletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1921.
- Piñás, Ramon, «Vocabulari de Poboleda», en *Bulletí del Club Pirinenc Terrassa*, 1927.
- Porcioles, Joan de, «Notas folklóricas de la Vall d'Ager». Barcelona, 1899.
- Raguer, T., i Vilarrasa, Salvador, «Els traginers», en *Scriptorium*. Ripoll, 1928.
- Rocafort, Zeferí, *Els rayers*. Barcelona, 1912.
- Soler, Juli, *La Vall d'Aran*. Barcelona, 1905.
- Soler i Coll, Josep Maria, «D'agricultura aranesa». 1923 (Inèdita).
- Vilarrasa, Salvador, «La vida a pagès», en *Scriptorium*. Ripoll, 1925.
- Volart, R., «Veus del català de Cerdanya», en *Bulletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona, 1914.
- Xandri, José, *La Cerdaña*. Madrid, 1917.

Aaah! — Interpretació onomatopèica del bram de l'ase. (Barcelona.)

Aaah!
L'ase de casa també ho fa.

Abeurada f. — Acte d'abeurar. (Barcelona.)

Abeurador m. — Pica o recipient d'aigua destinada a abeurar el bestiar. (Barcelona.)

Abeurar v. — Fer beure els animals. (Barcelona.)

«— Vols-me dar de l'aigua fresca que el cavall vol abeurar?
— Si voleu de l'aigua fresca del cavall heu de baixar.»
(Cançó *Catarineta*.)

Abeuratge m. — Beguda que es dona als animals, feta d'aigua amb segó. Solen donar-los-en quan estan malalts o delicats. (Cerdanya.)

«Ai, mare! Si aneu a dalt, poseu-me el perol al foc, per donar un abeuratge a l'ase que tinc més prop.»
(Corranda popular.)

Abocador m. — Carretó de paleta. (Barcelona.)

Abocar v. — *a)* Bolcar un vehicle. (Juncosa.) *b)* Tombar-se un llagut. (Mequinçosa.)

Abordar v. — Atacar, mossegar; aplicat al bestiar de peu rodó. (Ribes de Freser.)

Abraçadera f. — *a)* Grapa de fusta de l'arrastre que s'agafa fortament a la roda per privar-li moviment. (Barcelona.)
b) Peça de ferro que agafa les molles al fusell, en els vehicles de molles. (Barcelona.)

Abric m. — Mena de grossa manta que es posa damunt del bestiar de peu rodó quan es vol començar a domar-lo i perquè s'avesi a sentir-se quelcom al damunt, com un trànsit fins a arribar a posar-li els guarniments. (Ribes de Freser.)

Abrigar v. — Posar els guarniments a un animal per primera vegada. (Ribes de Freser.)

Abrivar, brivar, bridar v. — *a)* Decantar el morro cap a un costat, com si volgués mossegar el qui passa per la vora. És acció molt pròpia del bestiar de peu rodó. (Barcelona.)
b) Estrebar, donar empenta, posar a contribució la força del cos per tal de fer arrencar el vehicle. (Barcelona.)

Aburillo m. — Peça de ferro de l'estisora del joc de davant en els vehicles de quatre rodes. (Barcelona.)

Acanalar v. — Fer canals el baster. (Barcelona.)

Acarriolar v. — Avesar; acostumar un animal a una cosa. (Ribes de Freser.)

Accidents m. pl. — Epilèpsia; malaltia pròpia dels cavalls. (Barcelona.)

Acció m. f. — Corretja d'on penja l'estrep de la sella. (Barcelona.)

Acinglar-se v. — Mudar l'animal un tipus de pas per un altre. (Barcelona.)

Acollar v. — Collar. (Juncosa.)

Acolliment m. — Hospitalitat. (Barcelona.)

Acollir v. — Acceptar una persona com a hoste, donant-li llit o menjar, o les dues coses. (Barcelona.)

«Si n'hi havia un pobre, pobre, un pobre de Jesucrist, truca a l'hostal de la Llàntia si el volien acollir.»

(Cançó *L'Hostal de la Llàntia*.)

Acòpio m. — Pila o estiba de grava que els caminers deixen a la vora de la carretera com a dipòsit, quan engraven o reparen el camí. (Banyoles), (Aràbia.)

Acostador m. — Mínyó de conductora, que no intervé per res en la càrrega ni en la descàrrega, només té cura de acostar aquesta al carregador o cotxer. (Barcelona.)

Acuar v. — *a*) Cular. (Juncosa.) *b*) Lligar els animals, l'un a la cua de l'altre, quan són menats d'un lloc en un altre, i van descarregats, camí de la fira o un altre indret. (Santa Coloma de Queralt.)

Adobar-se v. — Disposar-se bé els animals en son camí, sense atravessar-se ni decantar-se massa. (Maçanet de Cabrenys.) *b*) *Adoba't*. — Veu adreçada als animals, usada per a fer-

los anar drets quan es desvien o atravessen. S'usa amb els animals de càrrega. (Maçanet de Cabrenys, Ripoll.)

Adomar v. — Reduir un animal per avesar-lo a ésser guarnit i ferrat. (Ribes de Freser.)

Adorno m. — *a*) Petita planxeta de metall, generalment de llautó, usada per a exornar els guarniments del bestiar. S'aplica damunt del cuir en variades combinacions i dibuixos. N'hi ha de diverses formes: rodones, allargades i formant estels de quatre, cinc i sis puntes. (Barcelona.) *b*) Floretes i motius ornamentals fets en la cua del bestiar en esquilar-lo. (Ribes de Freser.) *c*) Aplicació de vellut feta a les mànigues del marselet. (Vegeu **Marsellet**.) (Barcelona, Ribes de Freser.)

Adreçar-se. — Posar-se dret un animal de peu rodó alçant el cos i sostenint-se sols amb les potes del darrera. (Barcelona.)

Adula. — Dula.

Adust, -a adj. — Aplicat als animals que fan de mal aparellar en un ti., perquè molesten o inquieten el company de parella. (Ribes de Freser.)

Afegidura f. — Petita lligadura usada com a complement de la redorta. (Coll de Nargó.)

Afillerar v. — Ensenyar i ensinistrar el bestiar a formar en una riata, tirant i seguint bé. (Juncosa.)

Afina f. — Ribot amb dents, usat pel constructor de carros.

Afonar-se v. — *a*) Posar-se la roda en un sot en el camí; encallar-se. (Juncosa.) *b*) En-

- fonsar-se el llagut. (Móra d'Ebre.)
- Afressat, -ada** adj. — Dit de l'animal que ja està domat i no s'esvera fàcilment. (Ripoll.)
- Afuar** v. — *a*) Equilibrar la càrrega d'un carro adequant-la a la resistència del vehicle i al nombre d'animals que el tiren, i culant-la o collant-la més o menys segons el sentit i la intensitat del pendent per on haurà d'anar. *b*) pron. Córrer amb gran rapidesa. (Vall d'Ager.)
- Agafador** m. — Peça de ferro del costat del pescant del cotxe d'indústria, destinada a agafar-s'hi el cotxer en pujar i baixar d'aquest. (Barcelona.)
- Agarroter** v. — Lligar fortament la càrrega d'un animal o vehicle amb cordes.
- Agència** f. — *a*) Lloc de parada de vehicles de línia, on es despatxen bitllets per a aquests i es reben encàrrecs de transport. *b*) Establiment especialment dedicat al negoci del traçí entre diferents poblacions. L'organització d'aquest tipus d'indústria és relativament modern a Catalunya. Data de darreries del segle XVIII o primeries del XIX. Va ésser establerta per un tal Joan Xarau, el qual entrà en relació amb veïns de diferents poblacions catalanes als quals enviava paquets des de Barcelona i en rebia dels que aquells li trametien.
- Aglà** m. — *a*) Petita peça de forma semblant a la d'aquest fruit que va fixada en les costelles del collar i està destinada a enganxar-hi la carbasseta. (Barcelona.) *b*) Acabament metàl·lic de les costelles en el collar francès. Deu el seu nom a tenir una forma semblant a la d'un aglà. (Barcelona.)
- Agotar-se** v. — Disminuir en molt el corrent del riu, fent difícil la navegació. (Mequinença.)
- Agrió** m. — Esponja o bossa que es fa darrera del garró del bestiar. (Santa Coloma de Queralt.)
- Aguantador** m. — El qui sosté la pota d'un animal mentre el ferren. (Sant Quintí de Mediona.)
- Agulla** f. — *a*) Agulla grossa, de les dites popularment saqueres, usada pel baster en diferents feines. (Barcelona.) *b*) Peça de ferro que cargola el contractirant pel damunt de la banda de la barana, fent-lo ferm en aquesta. (Barcelona.) *c*) Planxa de ferro collada al costat del llit dels camions i carros per fer-lo més ferm i resistent. Té uns 20 cm. de llargada, i sol haver-n'hi tres o quatre per banda. (Barcelona.) *d*) — *corbada*. La que pren una forma corbada cap al seu darrer terç, i s'aplana i eixampla com una llança. (Barcelona.) *e*) — *recta*. La recta i completament llisa. (Barcelona.) *f*) — *rodona*. La de cos cilíndric. (Barcelona.) *g*) — *de tres caïres*. La que en lloc de tenir el cos rodó, el té pla i triangular. Usada per a cosir el refons dels collars. (Barcelona.)
- Ahuc (Gent d' —)** — Terme col-

lectiu aplicat als carreters, traguers, etc.

Gent d'abuc
gent de trabuc.

Ahucar v. — a) Cridar al bestiar per fer-lo bellugar en diferents sentits. (Barcelona.)
b) Fer arriar els animals amb crits.

Aigua f. — a) Corrent del riu. (Coll de Nargó.) b) *Aigua amunt* o *aigües amunt*. En direcció contrària al corrent de l'aigua (Coll de Nargó.) c) *Aigua* o *aigües avall*. En la direcció del corrent del riu. (Coll de Nargó.) d) *Aigües tortes*. Bifurcació i divisió del corrent per efecte de trobar alguna roca o un altre obstacle. (Coll de Nargó.) e) *Aigües bones*. Corrent favorable del riu, que permet un bon trànsit dels rais. (Coll de Nargó.)

«Aigua avall els rocs rodolen.»

Aigua de Segre. — Vent de posta, petit i tènue, que ajuda la navegació fluvial en uns moments i la dificulta en altres. (Mequinença.)

Aiguabarreig m. — Confluència de dos corrents; d'un barranc amb una riera, d'una riera amb un riu, etc. (Coll de Nargó.)

Aiguarà m. — Guarà.

Aigüeres f. pl. — Bosses del carro. (Gandesa.)

Aiguerol m. — Mal que es fa en el renot als animals. Se'ls hi acumula aigua. (Ribes de Freser.)

Airat, -ada adj. — Animal atacat d'aire. (Barcelona.)

Aire m. — Malaltia pròpia dels cavalls, per la qual se'ls trenca el fil de l'esquena. (Barcelona.)

Aireferit, -ida adj. — Dit del bestiar mular que té el vici de treure la llengua fora de la boca i tenir-la tocant a les dents per un costat. (Santa Coloma de Queralt.)

Aixa de peu f. — Aixxa de forma corrent, però amb tall en els dos costats. És usada pel constructor de carros.

Aixàtia. — Xàvega.

Aixurriar v. — Esquivar les mosques amb la cua. (Lleida.)

Aixuvar. — V. **ajovar**.

Ajovar, aixuvar v. — Adomar. (Barcelona.)

Ajudant m. — Minyó que ajuda el ferrador en la feina de ferrar. Per a ferrar cal ésser tres persones, el ferrador i dos ajudants: el ventador, que esquivia les mosques de la bèstia perquè estigui quieta, i l'aguantador, que sosté la pota de la bèstia. (Sant Quintí de Mediona.)

Albarda f., aubarda (Barcelona, Gandesa) — Sella de muntar basta i rústega que participa un xic de la sella i del bast, i permet cavalcar i portar càrrega. És el tipus de guarniment gairebé únic per a l'ase. S'usa també per al mul i raríssimament per al cavall. Es compon de dues grans encoixinades, que s'adapten als dos costats de l'esquena i deixen aquesta en buit perquè la càrrega no nafri l'animal.

«Desgraciat l'ase que no cstrena una albarda.»

«Pegar a l'albarda per pegar a l'ase.»

«Qui no pot haver-se-les amb l'ase, se les heu amb l'albarda.»

Albarda gallinera. — Albarda plana. (Gandesa.)

Albarda plana. — La que té les encoixinades planes. (Gandesa.)

Albardar v. — Posar l'albarda a un ase. (Barcelona, Lleida.)

«Més aviat és un home casat que un ase albardat.»

Albardilla f. — Aarell per a muntar, més simple que la sella i l'albarda, usat per a cavalcar animals de tir el dia de Sant Antoni i quan van enganxats. (Barcelona.)

Alcafan m. — Corda er a sostenir l'arbre del llagut. (Móra d'Ebre.)

Alcançar-se v. — En caminar tocar-se un animal la pota del darrera amb la del davant. (Santa Coloma de Queralt.)

Aldabo m. — Peça de ferro en forma de V, destinada a unir les molles al cos del vehicle. Les puntes van unides a la fusta, i el vèrtex, a la molla. Solen portar-ne alguns cotxes d'indústria, carrets i tartanes. (Barcelona.)

Aleçan m. — Color castany en els cavalls. (Santa Coloma de Queralt.)

Alena, leina, lesna f. — Eina tallant, estreta com un punxó i de forma corbada, usada pel baster. (Barcelona.)

Alforges f. pl. — Objecte usat per traginers, carreters i gent de tragí per a portar-hi la minestra i efectes personals. Consisteix en dues grosses bosses de teixit unides per una tira de roba molt ampla, de 4 o 5 pams de llargada. Les usades per carreters i traginers

solen ésser fetes d'arpillera, però antigament, més que avui, era peça de fantasia, i la majoria eren de llana, amb fils de seda entrefilada, fent variades i boniques combinacions i dibuixos de virolats colors i voltades de serrells i borles de passamaneria. Es penjaven al coll, i una bossa venia a parar al davant i l'altra al darrera del qui les portava. La gent de tragí les duen penjades al carro o tirades damunt de l'animal, de manera que pari una bossa a cada banda.

«Per aquest viatge no necessitem alforges.»

Aliada f. — Dues anelles unides per un nexa metàl·lic, usades en basteria. (Sant Quintí de Mediona.)

Alifafa, dalifafa f. — Esparverany. (Barcelona.)

Allargar v. — a) *Allargar el pas.* Fer les passes més llargues. (Barcelona.) b) *Allargar-se les dents.* — Produir-se un creixement en el dentat del bestiar de peu rodó, per mitjà del qual es fa possible de conèixer i identificar la seva edat fins als set anys. Aleshores arriba al seu grau de màxim desenrotllament, i es perd ja tot senyal. (Santa Coloma de Queralt.)

Allomat, -ada adj. — Dit de l'animal que pateix dels lloms i és inútil per al treball. (Barcelona.)

Allotjament m. — Acte i fet d'allotjar.

Allotjar v. — Rebre, donar hospitalitat.

Almohadilla f. — Bast, encoixinada de la sella. (Barcelona.)

Almohassa f. — Estrijol. (Sant Quintí de Mediona.)

Amansir v. — Adomar. (Ribes de Freser.)

Ambladura f. — Pas pla. (Barcelona.)

Amblar v. — Caminar els animals de sella, de càrrega o de tir, a pas seguit, sense córrer ni sacsejar. (Barcelona.)

Americà, -ana adj. — Raça de cavalls. És considerada com a molt brava i difícil de domar. (Barcelona.)

A l'americana loc. adv. — A l'anglesa. (Barcelona.)

Amollar v. — Afluixar la sirga el patró del llagut, responent a les conveniències de la maniobra. (Mequinença.)

Amoroses f. pl. — Calcetes curtes i de tacte molt suau i tou que s'apliquen a les potes del bestiar molt delicat de traballons. (Ribes de Freser.)

Amorrar-se v. — Decantar-se un rai o tram molt cap a la vora del riu. (Coll de Nargó.)

Anar de camí. — Viatjar. (D'ús general.)

«Tres hores cauen en terra,
vaig de camí
per fer-ne una prometença
a Sant Martí.»

(Cançó *El Paval*.)

«No vagis mai de camí
sense diners, pa ni vi.»

Anca f. — Pl. : Gropa.

«Apretant-me els talons
amb les espueles,
pelat d'anques i esquena,
a bastonades.»

(Vida d'un cavall.)

Ancat m. — Gropa en els cavalls de pes, part superior de les anques. (Barcelona.)

Ancat, -ada adj. — Que té la gropa o part superior de les anques molt desenrotllada. (Barcelona.)

Ançó m. — Arçó.

Andador m. — Camí de ferradura. (Gandesa.)

Andalús, -usa adj. — Raça de cavalls. (Barcelona.)

«Com el cavall andalús : bona vista i mals fets.»

Andorrà, -ana adj. — Raça de muls. Són considerats de bona mena. (Barcelona.)

Anell m. — a) Corba de la roda. (*Costumari*.) b) Anella de ferro del cap de la sirga per on s'agafa al matràs que estira el mul. (Mequinença.)

Anella f. — a) Rodona de ferro de la part davantera del bast, destinada a fer-hi passar la soga en ensogar la càrrega, i més encara a agafar-se el genet quan es cavalca en bast. (Ribes de Freser.) b) Anella de ferro clavada a la paret de quadres i estables per a fer-hi el bestiar. (Barcelona.) c) *Anelles casades*. — Peça de ferro formada per dues anelles unides a una lleva o malla de cadena, usades en basteria. (Barcelona.) d) *Mitja anella*. — Peça de ferro de forma semi-circular per un costat i recta per l'altre, usada en basteria per a la unió de diferents elements en els arreus del bestiar. (Barcelona.)

Anellet. — Cada un dels trossos amb què es ferren les circum-

ferències de les rodes dels carros. (Aguiló.)

Anganelles f. pl. — Argadells (Costumari.)

Anganilles f. pl. — Selló plegable com els seients de tisora, que s'aplica damunt del bast i que serveix per a anar assegut a cavall com si es segués en una cadira. S'usa per a persones porugues, que temen caure de cavall. Són més petites que el selló, i així com aquest va disposat lateralment, o sigui que el qui seu va de costat damunt de la cavalcadura, les anganilles van de cara al cap de la bèstia. Tenen un respatller i unes braceres de corretja per a recolzar-se. No poden anar directament aplicades damunt de l'esquena de la bèstia, sinó amb el bast entremig. Hi ha anganilles de núvia, en les quals seuen les noies quan van a casar-se; són totes enflocades i vestides amb riques borles i teixits de llana; solen posar-hi, perquè hi faci tou, els coixins del llit de nuvis, amb grans brocats que són motiu de lluïment per als nuvis. (Ribes de Freser.)

A l'anglesa adv. — S'aplica al bestiar que va a la llimonera, o sia enganxat a les vares del vehicle, però que en lloc de selló porta una petita faixa, i un collar molt estret i petit. (Barcelona.)

Ànima f. — Sac de palla que constitueix l'interior i la part tova del bast. (Sant Quintí de Mediona.)

Antiparres f. pl. — Làmines metàl·liques recobertes de cuir que es posen al costat dels ulls del

bestiar quan va enganxat, per evitar que hi pugui veure pels costats i es distregui de la feina o s'espanti si veia acostar-se massa un altre vehicle o una altra cosa. Formen part del bridó, i solen portar motius ornamentals fets amb tatxes de cabota daurada. (D'ús general.)

Antosta f. — Bastera. (Ripoll) (Raguer.)

Anxueles f. pl. — Peces que formen part del guarniment de la cavalleria que arrossega les bigues del bosc fins a peu de riu on han d'ésser enraïades. (Coll de Nargó.)

Anyita. — V. *unyita*.

Apallador m. — Lloc en el camí on hom detura la riata per donar-li palla i també per menjar el traginer quan és hora de reposar i refer les forces perdudes i es troba massa distant un hostel o taverna. (Ripoll) (Raguer.)

Apallar v. — Donar palla al bestiar. Se'n sol donar mentre està deturat a mitja feina i mentre reposa. (Barcelona.)

Aparellada f. — Guarniments del bestiar. (Gandesa.)

Aparellar v. — Guarnir dos animals que vagin de parella. (Ribes de Freser.)

Aplanar v. — Allisar la corna de la pota del bestiar amb el botavant, com a operació prèvia al clavat de les ferradures. (Barcelona.)

Aplomat, -ada adj. — Ben recte de potes, ben assentat i ben equilibrat. (Santa Coloma de Queralt.)

Apretar v. — *el pas*. Allargar el pas. (Barcelona.)

Apuntador m. — Home que en les remuntes importants es dedica a apuntar, per a la qual cosa té gran traça i enginy. (Barcelona.)

Apuntar v. — Agafar la verga del cavall en el moment en què aquest fa el salt per practicar l'acte de la generació i orientar-lo a l'òrgan genital de l'egua; puix que el cavall, exaltat pel foc genèsic, rarament encerta pel seu propi impuls. Cal molt enginy per a apuntar sense rebre dany, perquè el cavall sol estar en un estat frisós i posseït d'una força molt superior a la normal. (Barcelona.)

Arandela f. — Volandera. (Barcelona.)

Arbre m. — Pal dels llaguts destinat a ficar-hi les veles. No és fix com en les embarcacions de mar, sinó que pot alçar-se i abaixar-se per mitjà de l'alcafan, per tal que les embarcacions puguin passar per sota dels ponts, cosa que no podrien fer amb l'arbre pujat. (Mequinença.)

Arcada f. — Volta; ull d'un pont. (Barcelona.)

«Ai vila de Balagner,
fresca n'és i regalada,
sobre del Segre té un pont
que està fet de set arcades.»
(Cançó *Sota de l'om*.)

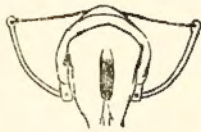
Arçó m., **ançó** (Barcelona.) *a*) Pont de fusta que va a cada cap del bast. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Bastiment de fusta que forma l'ànima del selló en el guarniment de llimonera. (Barcelona.) *c*) Sella. (Barcelona.)

Arengader. — Traginer. Antigament, quan els traginers feien el transport pel seu compte, era molt comú de pujar de les terres baixes a les altes terres de muntanya, arengades, les quals canviaven per ous, que després venien, en arribar a la terra baixa. Per cada ou donaven una arengada, menjar considerat a muntanya com un delicat requisit. El costum havia estat bastant estès. (Sant Julià de Lòria.)

Areny m. — Paratge del llit del riu cobert de còdols. (*Costumari*.)

Argadells m. pl., **esgadells**. (Nalec, Rocafort de Vallbona.) — *a*) Aparell pla format per diferents travessers de fusta disposats en forma semblant a una reixa, donant lloc a un nombre de forats igual al dels càntirs que s'han de portar. S'usa per a anar a cercar aigua, i va disposat pla damunt de l'esquena de l'animal. N'hi ha de quatre, de sis i de vuit càntirs. (Puigverd de Lleida.) *b*) Mena d'arguens més petits que els ordinaris i de construcció més simple i delicada. Són destinats al tràgic de coses petites i variades, però fràgils i de mal empaquetar. Els porten els animals que acompanyen les colles de caramellaires per a portar-hi els ous i altres efectes que recullen. S'usaven també en les antigues comitives de nuviatge, per a dur-hi part del parament de la núvia, gallines i altres coses de mal portar i empaquetar. (Ribes de Freser.) *c*) Aparell que es posa al damunt

del bestiar de bast quan ha de portar sacs plens o una altra càrrega semblant. El formen uns bastons que en nombre de

ARGADELLS

dos per cada costat de la bèstia serveixen de suport a la càrrega i tenen per objecte evitar que aquesta pengi massa. (Ribes de Freser.) *a*) Estri usat per a tragar a bast coses de poc pes que no siguin palla ni pols. Consisteix en dos grans coves de vímet amb la tapa del fons de fusta. Es pot lligar i deslligar amb cordes. Deslligant-les es descarreguen. Els dos coves estan units pel mateix teixit de vímet, en forma que s'adapta al bast. En terres de poca aigua, de vegades els argadells tenen forma adequada per a sostenir bé un càntir gros o càntera, i s'utilitzen per a anar a cercar aigua. (Cardener i Segarra.) (*Costumari.*)

Argolla f. — *a*) Anella de ferro del xanfló del braç del carro destinada a fermar-la al collar del cavall. (Barcelona.) *b*) Gruixuda i ferma corretja de bon cuir, que lliga el cotxe al joc de rodes de davant perquè, si es trenca la clau, no quedi separat el vehicle de les dues rodes davanteres i no marxin els cavalls només amb les dues rodes, mentre la resta del cotxe queda abandonat al

mig del camí. La usaven les antigues galeres i diligències. (Ribes de Freser.)

Argollat m. — Argolles del tirador del carro per ajuntar aquest a l'animal. (Juncosa.)

Arguenells m. pl. — Argadells. Són fets de llata d'espert, i s'empren també per a dur el menjar a les colles de treballadors del camp. (Menorca.) (*Costumari.*)

Arguens m. pl. — *a*) Aparell format per dues paneres de vímet unides per un braç o palanca teixida també de vímets. Serveix generalment per a dur i tornar (les dones) la roba del riu quan van a rentar: elles van muntades dalt de la bèstia i els ve una panera a cada costat. S'usen també per a portar fruita, si bé poc sovint. (Bru, *Variants Priorat.*) *b*) Aparell destinat al transport de fems, terra, pedres i altres objectes engrunats. Consisteix en dos grossos bucs fets de vímet, jonc o canya, els quals es col·loquen damunt de l'esquena de l'animal, de manera que en ve a parar un a cada costat. Per a buidar-los, tenen cadascun com una porta de fusta tancada amb un travesser de ferro que, en estirar-se, deixa oberta la porta i cau tot el contingut dels arguens, sense que calgui buidar-lo amb les mans. (Ribes de Freser.) *c*) Aparell fet amb barres o travessers de fusta, formant un ample marc que es lliga damunt de l'animal. Es destina al transport de l'herba, palla i altres coses de molt volum i poc pes. (Urgell.)

«Semblar uns àrguens desclavats.»

Arjau m. — Agafador del timó dels llaguts i muletes. (Móra d'Ebre.)

Armeig de garbetjar m. — Argues. (Menorca.) (*Costumari.*)

Arnès m. — Guarniment de muntar. (Maurici Fius Palà, *Costums de muntanya.*) (Roselló.)

Arniella f. — Renilla. (Barcelona.)

Aroma f. — Bola de passamaneria feta amb fils de llana i seda barrejats, de variades i virolades coloraines, en les quals sol dominar el vermell, usada per a adornar i embellir els guarniments del bestiar. (Barcelona.)

Arpa f. — Ganxa. (Coll de Nargó.)

Arpejar v. — Conduir i transportar les peces de fusta que han de formar el rai des de la ribera, estirant-les i dirigint-les amb l'arpa o ganxa. (Coll de Nargó.)

Arquilla f. — Gropa. No l'hem trobat vivent, sinó únicament citat en una variant de la cançó dels dos germans, cantada per una dona de Ridaura.

« — ¿On vol anar, dama mora, a la sella o a l'arquilla?
— A la sella vull anar, que la gent se me'n riurien.»

Arquillada f. — Conjunt d'arquillos de la vela d'un carro o tartana. Bastiment que sosté les veles. (Barcelona.)

Arquillo m. — a) Barnilla que forma la bastida de la vela del carro. b) *Arquillo travesser.* Travesser de fusta aplicat a la part alta i posterior de les

baranes del carro, que té per objecte unir aquestes i donar major resistència a la caixa del carro quan aquest està carregat.

Arracada f. — Peça de ferro del bridó, per on passa l'engallador. És propi dels guarniments de luxe. (Barcelona.)

Arrastre m. — Peça de cadena o corda amb dues abraçaderes als caps, que es lliga a les rodes posteriors del cotxe per fer-les fortament i evitar que puguin tenir moviment. És com un complement del fre, i s'usa quan cal baixar grans pendents. (Barcelona.)

Arre. — Arri.

Arrear. — Arriar.

Arreglar v. — Repolir i acabar de disposar les bigues desbastades pel picador perquè sigui més fàcil d'enraiar-les. És feina del raier, i si la fa el picador, guanya jornal de raier, que és menys de la meitat del de picador. (Coll de Nargó) (Rocafort, *Raiers.*)

Arrenar v. — Tenir bona cura d'un animal. (Ribes de Freser.)

Arrencar v. — Començar a caminar un vehicle o animal. (Barcelona.)

Arretera interj. — Veu per a fer recular el bestiar. (Barcelona.)

«Arretera, arretera, el cavall; torne cap a la Marina.

— Avant, avant el cavall, 'nem cap a la terra mia.»

(Cançó *Els dos germans.*)

Arreus m. pl. — Guarniments. (Barcelona.)

Arri! (Barcelona), **arri!** (Gandesa) interj. — Veu per a fer caminar els animals.

«Arri, arri, borriquet,
que anirem a Sant Benet,
portarem un pa de set.»
(Moixaina infantil.)

«Mal va l'ase que li han de dir
arri.»

Arri, llel interj. — Crit que es fa al bestiar d'una riata, quan el bestiar que tira un carro està format per diferents animals. (Juncosa.)

Arriador m. — Enraïador. (Coll de Nargó.)

Arriament m. — Guarniment, conjunt de peces que constitueixen el total d'elements que ha de portar un animal per a estar ben disposat per a la sella, bast o tir. (Barcelona.)

Arriar v., **arrear** (Juncosa) —
a) Deixar anar les bigues soles, corrent avall, quan es barranqueja. (Coll de Nargó.)
b) Fer marxar o caminar un animal. (Barcelona.) *c*) Baixar i plegar les veles del llagut. (Móra d'Ebre.) *d*) Emprendre la navegació riu avall, deixant anar el llagut. (Mequinença.)
e) Abaixar l'arbre del llagut. (Mequinença.) *f*) Guarnir, vestir el bestiar.

«Aquell pagès, molt trempat,
per veure si feia prova,
li compra una sàrria nova;
és dir, molt ben arriat.»
(Història d'un pollí.)

g) Engegar. (Barcelona.) *h*) Estirar un vehicle (Barcelona.)
i) Anar dalt d'un vehicle mentre aquest és estirat o conduït. (Barcelona.)

Arriata. — Riata.

Arriberar, riberar v. — Acostar el llagut a la ribera per carre-

gar o descarregar. (Mequinença.)

Arrienda. — Regna.

Arrier (Barcelona), **arriero** (Barcelona, Ribes de Freser, Gandesa) m. — Traginer, el qui es dedica al transport amb animals de bast. (Barcelona.)

Arrieria f. — *a*) Tragí, transport (Gandesa.) *b*) Ofici o art del traginer (Gandesa.)

Arriar v. — *a*) Fer rimes de bigues destinades a enraiar. (Coll de Nargó.) *b*) Avorar. (Juncosa.) (Barcelona.) *c*) Arriberar. (Mequinença.) *d*) Conduir amb la ganxa una peça cap a la vora del riu, mentre es barranqueja. (Coll de Nargó.)

Arrodonir v. — Donar, als troncs de fusta que es piquen, una forma més o menys arrodonida per facilitar les accions d'arrossegat-la i enraiar-la. (Coll de Nargó.)

Arrossegar v. — Transportar les peces i bigues des del bosc on han estat tallades fins al peu del riu on han d'ésser enraïades per llur transport. Si els camins són abruptes i difícils, s'arrossega a mà d'hommes, i si són més practicables, amb cavalleries. (Coll de Nargó.)

Artipatge. — Equipatge.

Asclar v. — Obrir un tronc pel mig. (Coll de Nargó.)

Ase m. — Mascle de l'espècie animal *equus asinus*.

Ase de llavor. — Ase mascle destinat a la reproducció. (Barcelona.)

Ase de munta. — Eugasser, article 1.^r, acc. 3.ª (Ribes de Freser.)

- Ase pare.** — Ase destinat a la reproducció. (Barcelona.)
- Asmat, -ada** adj. — *a)* Que pateix de l'aparell respiratori. És defecte molt freqüent en el bestiar de peu rodó. (D'ús general.) *b)* Tísic, parlant de bestiar. (Ribes de Freser.)
- Aspre** adj. *Camí* — Camí de trànsit difícil.
- Assainar** v. — Renillar. (Olot.)
- « — Què és aquest soroll que sento, el Comte Arnau?
— És mon cavall que assaina, muller lleial.»
(Cançó *El Comte Arnau*.)
- Assàs** m. — Tronc de fusta que es posa dret davant dels travessants per a segar l'aigua dels rius en les preses. (Mequinença.)
- Assentar** v. — Encaixar i aplicar una ferradura al peu d'un animal. (Barceloma.)
- Assentarella** f. — Tipus d'escaire de forma especial, usat pel constructor de carros.
- Assenyalar** v. — Marcar i fixar els arbres que deuen ésser tallats en un tracte de venda de bosc; segons acord del venedor i comprador. (Coll de Nargó.)
- Assolar** v. — Posar la sola de les rodes dels vehicles.
- Assut** m. — Presa, resclosa. (Mequinença, Xerta.)
- Assutx** m. — Punxa de ferro que va clavada a la punta de la barra dels llaguters. (Mequinença.)
- Atalonar** v. — Governar i dominar un cavall o animal de sella amb els talons, sense esperons. (Barcelona.)
- Atanyer** v. — Atrapar, aconseguir en el camí. (Gandesa.)
- Atelatge** m. — Conjunt de corretges i tot el guarniment que cal per a abillar i disposar un animal per al treball. Així es diu atelatge de muntar, atelatge de carro, atelatge de bast. (Barcelona.)
- Atendre** v. — Atrapar, assolir en el camí. (Vall d'Ager.)
- Atocar** v. — Menar, conduir bestiar de càrrega. No s'usa quan va enganxat. (Ripoll.)
- Atossar-se** v. — Encallar-se. (Poboleda.)
- Atravessar-se** v. — *a)* Posar-se les bigues travesseres en el corrent fent difícil que aquest se les endugui i entrebancant el pas de les altres. (Coll de Nargó.) *b)* Posar-se en posició horitzontal o diagonal en relació al curs del camí per privar el pas d'un altre vehicle o per efecte d'alguna mala maniobra. (Ribes de Freser.)
- Au!** interj. — Arri. Crit per a fer arrencar i bellugar el bestiar. (Barcelona.)
- Aubardoner** m. — Baster. (Gandesa.)
- Audula.** — Dula.
- Aumadia** f. — Rai. (Ribera de l'Ebre, Granja d'Escarp.)
- Aumadiaire** m. — Raier. (Ribera de l'Ebre.)
- Aumadina** f. — Rai. (Ribera de l'Ebre.)
- Aumec** m. — Vora escarpada del riu cap on es decaïta l'aigua. (Gomis, *Alguns noms topogràfics*.)
- Aumet** m. — Pas del riu estret i format per roques altes i embalmades. (Mequinença.)
- Aussàvia.** — Xàvega.
- Aviar** v. — Deixar anar un ani-

mal lliurement perquè pasturi, etcètera. (Castellserà.)

«El mancebo que ara canta
no canta ni bé ni mal,
l'aviarem a la dula,
li posarem un ronsal.»

(Corranda popular.)

Avorar v. — *a)* Decantar-se un vehicle cap a la vora d'un camí. (Lleida.) *b)* Arriberar el llagut o el rai. (Mequinença.) *c)* Acostar-se, les peces de fusta i bigues destinades a enraiar, massa cap a la vora. (Coll de Nargó.)

B

Babord m. — Part dreta del llagut, mirant aquest des de popa. (Mequinença.)

Baca f. — Part superior de les galeres i diligències que va coberta amb una vela i que es destina al bagatge dels pasatgers. En la part del davant i paral·lelament al frontís del vehicle, anaven dos seients paral·lels, de quatre llocs cada un, i que rebien els noms de *banqueta* el de davant, i *contrabanqueta* el de darrera. (Ribes de Freser.)

Badall. — V. **Cadena de** —.

Badana f. — Tipus de pell adobada, usada pels basters. És de basta qualitat, i s'empra només per a feines grosseres i ordinàries.

Bagant m. — Trastallador. (*Cos-tumari*.)

Bagatge m. — Equipatge gros i pesant. (D'ús general.)

Bagues f. pl. — Cordes de cada un dels costals quan es carrega amb xalma. (Sarroc de Bellera.)

Baiard (Barcelona), **bajard** (Ripoll) m. — Aparell per al transport de pesos petits a força de mans. Està format per dues vares llargues, uni-

des per diferents travessers; té quatre descansos en els quatre angles per a descansar a terra, i ha d'ésser portat per dues persones, una per cada cap, agafant-lo per uns sostenidors de les puntes de les vares o braços.

Baio, baia adj. — De color roig clar. (Ribes de Freser.)

Baix m. — Pedra o altre rellu del fons del riu, que constitueix una dificultat o un perill per a la navegació. (Móra d'Ebre.)

Baixador m. — *a)* Pedrís situat dintre l'entrada de les masies i cases de pagès de muntanya, generalment a la dreta, destinat a facilitar el descavalcar. Té dos o tres graons en un dels caps per a poder-ne baixar amb facilitat. Era sempre corrent de descavalcar dintre de l'entrada, així com es cavalcava fora del portal on hi havia el pujador. (Vilarrasa, *Vida a pagès*.) *b)* Peanya de ferro del darrera de les galeres, diligències i cotxes d'indústria, destinada a facilitar les accions de pujar i baixar. (D'ús general.)

Baixar v. — Córrer l'aigua, d'un

- riu o un altre corrent : així es diu que el riu baixa gros, petit o mitjà, segons sigui la quantitat d'aigua que porti el corrent. (Coll de Nargó.) *b*) Desenrotllar-se els òrgans genitals en els cavalls. (Barcelona.) *c*) Navegar riu avall. (Coll de Nargó.) *d*) Descavalcar. (Barcelona.)
- Balanci** m. — Travesser de fusta, d'on surten els tirants que enganxen al vehicle els animals que van davant dels llançers i fora de les vares. (D'ús general.)
- Balda** f. — Travesser de ferro que tanca les portes de les conductores. (Barcelona.)
- Baldat, -ada** adj. — Dit del cap de bestiar mular, que pateix del defecte de tenir poca força als ronyons i trambanejar quan camina. (Santa Coloma de Queralt.)
- Baldrana** f. — Tipus de pell o de badana usada pels sellers i basters en llur treball. (Barcelona.)
- Baleig** m. — Paratge de poc gruix d'aigua i de navegació difícil per als llaguts. (Móra d'Ebre.)
- Ballesta** f. — Molla dels cotxes que té un joc i forma més o menys semblant al d'una ballesta. (Ribes de Freser.)
- Banc** m. — Travesser de la part central del llagut que té el doble ofici de contribuir al seu reforçament i de sostenir l'arbre, que passa per un forat que té al mig. (Móra d'Ebre.)
- Banda** f. — *a*) Travesser de la part superior de la barana del carro on van clavades les estaqués. (Barcelona.) *b*) Barana del carro. (Barcelona.) *c*) Estora que tapa la barana del carro quan aquesta no porta post. (Barcelona.) *d*) Costat en el llagut. Reben els noms propis de babord, la de la dreta del patró quan el llagut navega, i d'estribord, la de l'esquerra. (Mequinença.) *e*) pl. Costats del bastiment de la serra del serrador. (Coll de Nargó.) *f*) pl. Encoixinada dels costats eu els seients de l'interior dels cotxes. (Barcelona.)
- Banqueta** f. — Seient davanter de la baca en les diligències i galeres. (Ribes de Freser.)
- Banya** f. — Capçada de les costelles de fusta del collar. És metàl·lica i té la forma d'una banya. És d'efecte decoratiu. (Barcelona.)
- Banyot** m. — Peça de ferro de la tisora del joc de davant. (Barcelona.)
- Bapo** interj. — Veu per a ordenar als animals que estiguin quiets. (Gandesa.)
- Barana** f. — *a*) Cada un dels costats de la caixa del carro i d'altres vehicles. *b*) Travesser que sosté la part superior de les estaqués dels costats de la caixa o escala del carro. (El Talladell.)
- Barandat** m. — Barana d'un carro. (Gandesa.)
- Barata** f. — *a*) Canvi. Transacció feta entre ramblers i mercaders d'animals, a base de canviar-ne uns amb uns altres. (Santa Coloma de Queralt.) *b*) — *a la plana*. Es diu de la barata en què es canvia animal per animal, sense haver d'afegir, com a complement del valor d'alguna bèstia,

cap quantitat en metàl·lic ni cap altre efecte, per considerar que els dos animals canviats no tenen el mateix valor. (Santa Coloma de Queralt.) *c*) — *amb tornes*. Aquella en què un dels barataires ha d'afegir alguna quantitat ultra cedir l'animal que barata (Santa Coloma de Queralt.) *d*) — *cap a cap*. Es diu de l'acte de fer la barata a la plana. (Santa Coloma de Queralt.)

Barataire m. — *a*) Traginer. Antigament els traginers feien el transport pel seu compte; pujaven, a les terres alteroses i muntanyenques, efectes de difícil adquisició, i els canviaven per altres abundants en els llocs visitats, sobretot productes naturals, que venien després en la terra baixa. (Sant Julià de Lòria.) *b*) Rambler amic de transaccions tèrboles.

Baratar v. — Fer barates o canvis. (Santa Coloma de Queralt.)

Barba f. — Tascó del cap d'espigó de la carreta que serveix per a fixar-hi el jou. (Rupit.)

Barbada f. — *a*) Barba de la carreta (Olot.) *b*) Part del bridó destinada a subjectar les barres de l'animal. (Barcelona, Sant Quintí de Mediona.)

Barca f. — Artefacte usat per a travessar rius i corrents amples d'aigua. Es diferencia notablement de la usada per a navegar per mar. La majoria de les de riu no tenen quilla, o sigui l'esquelet damunt del qual es munta el buc o cos de la petita nau, i prenen una forma que podria qualificar-se

de forma de caixa oberta per la seva part superior; el fons és completament pla i poc profund per evitar que toquin al llit del riu, i així la proa com la popa presenten una forma igual i afuada per a poder tallar l'aigua amb facilitat pels dos extrems sense tenir-la de tombar, com passa amb les barques de mar que tenen la proa afuada i la popa arrodonida per a poder sostenir el timó. N'hi ha de molt grans que tenen una forma variable i irregular, que no té res del format corrent d'una embarcació, amb el sòl encimentat i una barana completament vertical que forma com dues portes d'entrada i sortida, una per cada costat. Així és la que travessa el Segre, entre Oliana i Peramola, dintre la qual poden entrar carros i bestiar de ferradura. Les petites es mouen a força de rem, les grosses, a l'impuls del corrent, seguint, però, un camí fix en sentit diagonal damunt del corrent, al llarg d'un gruixut cable, abans de cànem i avui metàl·lic, que se sosté enlaire i rep el nom de gruixa, al qual va lligat un altre que porta la barca i amb el qual s'obliga aquesta a fer sempre la mateixa via. La barca va i ve sempre entre dos punts fixos, un en cada una de les ribes, punts que mai no estan encarats, perquè, com hem dit, per aprofitar el corrent se segueix un trajecte diagonal. Per a posar la barca en moviment, si el corrent és prou fort, amb deslligar el cadenet

que l'aferma n'hi ha prou, perquè ella mateixa s'avia; però quan es va contra corrent, cal donar-li impuls, apuntalant-se amb una alta perxa a la ribera. Quan baixa molta aigua, cal estirar-la amb una cadena des de la riba contrària, i quan el corrent és molt fort aquestes maniobres no són possibles, i el tràfic queda deturat. Les barques que naveguen pel trajecte català de l'Ebre, i bona part de les del Segre i del Cinca, són construïdes pels calafats de Tortosa. *b)* Plataforma muntada damunt de dues o més barques, feta amb taulons i destinada a fer com una gran barca per a travessar el riu. Té tots els caràcters de la gran barca que hem descrit en la primera accepció del mot; però per a donar-li una major amplitud que no podria tenir amb una sola barca, es munta un ample i gran empostissat damunt de barques. La més grossa que hi havia a Catalunya era la de Móra d'Ebre, abans de la construcció del pont, la qual podia transportar fins a vint carros carregats alhora.

Barcada f. — *a)* Viatge fet per la barca. (Móra d'Ebre.) *b)* Conjunt de passatgers i vehicles conduïts per la barca en un viatge. (Móra d'Ebre.)

Barcassa f. — Barca, en la segona accepció. (Móra d'Ebre.)

Bardir v. — Cosir, el baster, amb fil de pell. (Barcelona.)

Barquer m. — El qui mena i guia una barca. (D'ús general.)

Barquera f. — *a)* Dona que mena

i guia la barca. (Bassella, Gualter.) *b)* Muller del barquer. (Bassella, Gualter.)

Barra f. — *a)* Perxa llarga amb una punxa metàl·lica a la punta, usada pels llaguters per a apartar l'embarcació de la vora quan s'avora o arribera. (Mequinença.) *b)* Tirador, vara del braç del carro. (Gandesa.) *c)* Maixella en el bestiar. (D'ús general.)

Barranquejar v., **barranqueiar** (Coll de Nargó) — *a)* Conduir les peces de fusta que han de formar un rai, des del bosc, on han estat tallades i fetes, fins al peu del riu on poden ésser enraïades. (Coll de Nargó.) *b)* Transportar des de la ribera les peces de fusta que han d'ésser enraïades corrent avall, fins que arriben en un lloc on hi hagi prou corrent per a poder formar un rai. (Coll de Nargó.) *c)* Traginar les peces soles en aquells paratges del riu en què no pot passar-hi tot el rai, desfet aquest, fins a arribar en un lloc on sigui possible de transportar-les altre cop en forma de rai. És un treball duríssim d'esforç i ple de perills; moltes vegades cal entrar dintre el corrent i treballar amb l'aigua fins a mig cos. Per donar una idea de com és de treballosa aquesta feina en determinades circumstàncies, direm que el barranqueig d'una partida de sis mil peces per l'estret riuet de Tor, va costar treballar-hi tres temporades, dues primaveres i una tardor, intervenint en la feina una quarantena d'homes.

- Barreja** f. — Beguda corrent entre la gent de tragí, consistent en vi blanc i aiguardent barrejats. (Barcelona.)
- Barrer** m. — Pal d'uns 2 metres de llargada i bastant gruixut, usat per a fer d'alçaprem i elevar els trams del fons del riu en el cas d'enbarrancar. (Coll de Nargó.)
- Barrera** f. — *a*) Corretja dels guarniments del bestiar que passa per les barres. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Barrer. (Ribagorça.)
- Barretet** m. — Tatxa amb la cabota en forma d'un petit barret rodó, usada pel baster com a motiu ornamental. (Sant Quintí de Mediona.)
- Barrot** m. — *a*) Capçalet. (*Costumari.*) *b*) Verga o llistó de les veles del carro. (Barcelona.)
- Barrri** interj. — De la mateixa valor que *rosto*. (Maçanet de Cabrenys.)
- Bartrenca** f. — Raça d'haques. Es caracteritza pel coll llarg i prim i la cua prima. És considerada com a molt bona mena. (Barcelona.)
- Bartró, -ona** adj. — *a*) Raça de cavalls. Es caracteritza per no tenir el cap gaire gran i sí molt d'ancat i ésser curt de cames. (*Bartró* és la corrupció de *bretó*?) *b*) Tipus de cavall bon trotador, lleuger i de pas segur.
- Bast** m. — *a*) Petit artefacte semblant a una sella que porten damunt de l'esquena els animals destinats a tragar carrega i portar pes al damunt. Té per objecte evitar que la carrega toqui directament la bèstia i la nafri o li faci mal.

Antigament, quan per dificultats de comunicacions tot el transport havia de fer-se per mitjà d'animals, aquest objecte tenia una grandíssima importància fins al punt d'haver estat considerat com el més important dels que produïa l'ofici dedicat a la construcció de guarniments de bestiar, i prendre'l com a tipus per a derivar-ne el nom de l'ofici. (Barcelona.) *b*) Arreu o guarniment usat per a tragar damunt l'esquena de l'animal càrregues de molt de pes i embalum. Es distingeix de l'albarda que aquesta és feta per a posar-hi al damunt la sàrria, mentre que al bast s'adaptaven els argues i les estibes. (*Costumari.*) *c*) Coixí que va sota de la sella per fer aquesta més tova al genet i a l'animal. (Barcelona.) *d*) *Animal de bast*. Animal de càrrega. (D'ús general.)

«A qui no vol sella, Déu li dona bast.»

«Fer com l'ase de Biure, que a penes veu el bast, ja sua.»

Bastaix m. — Home dedicat al transport a coll. (Barcelona.)

Bastaix de capçana. — Bastaix que porta el pes al cap, servint-se d'una capçana per evitar que la duresa de la càrrega li adoleixi el cap. (Barcelona.)

Bastaix de coll. — Bastaix de garrot. (Barcelona.)

Bastaix de garrot. — Bastaix dedicat al transport a coll de pesos grans o efectes molt voluminosos. Anaven de dos en dos, portant un garrot o

samaler al coll, un per cada punta, al mig del qual duïen penjada la càrrega. (Barcelona.)

Baster m. — Ofici especialment dedicat a la producció de basts i de tota mena de guarniments propis per al bestiar de tir, transport i muntar.

Bastera f. — Estaca que sol haver-hi clavada en la paret dels estables, per a penjar-hi el bast. (Barcelona.)

Bastet m. — Peça principal del guarniment dels animals de tir; va aplicat damunt de l'esquena i té per principal objecte evitar que la sofra toqui aquesta. (D'ús general.)

Bastiment m. — a) Muntant de fusta on va clavada la fulla de la serra de serrador. (Coll de Nargó.) b) Llagut. (Móra d'Ebre.)

Bastó m. — Pal de la carreta. (Rupit.)

Batà m. — Pallissa; gran nombre de cops de bastó o fueta-des que es dona a un animal. (Gandesa.)

Batall m. — Batedor de l'interior de les campanes que, en topar amb les parets d'aquestes, produeix el so. Està format per un filferro, dit *el fil*, i acaba en una petita boleta, també de ferro, dita *el trucador*. (Barcelona.)

Batedor m. — Picador del cavall. (Barcelona.)

Baticola f. — Corretja de la retransa, que passa per sota de la cua de l'animal. (Barcelona.)

Bauma f. — a) Forat sota les roques del riu. (Coll de Nargó.) b) Cavitat que té el bestiar de peu rodó en els ullals

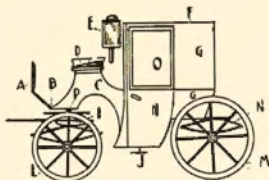
dits baumats. V. aquest mot. (Ribes de Freser.)

Baumats, -ada adj. — Dit de l'ullal del bestiar de peu rodó que és buit de dintre i va omplint-se tal com va creixent, fins que queda completament ple i ras, al nivell dels altres, als set anys. Abans d'aquest temps és possible de conèixer l'edat d'un animal per l'examen dels baumats, deduint-la de si la bauma és més o menys grossa; però després d'aquesta edat es diu que ja han rasat, i es perd tot indici aclaridor de l'edat, per la qual cosa l'animal desmereix en el seu preu.

Beguda f. *Fer* — Deturar-se durant el camí en un hostal o apallador amb el propòsit de reposar un xic el bestiar, d'abeurar-lo i també de beure i menjar els traginers, carreters o passatge. (D'ús general.)

Bellugó m. — Grup de tres o quatre aromes enfilades juntes com si fossin un raïm de cireres. Sol exornar-se'n els guarniments dels animals quan se'ls vesteix de gran gala. (Ripoll.)

Berlina f. — a) Seient per a

BERLINA

a) Faldar. b) Petxina. c) Tambor. d) Prescant. e) Fanal. f) Terrat, tecadillo. g) Plafó. h) Portella. i) Estisora, joc de davant. j) Pujador, palanquí. l) Roda mestra, petita. m) Roda borda, grossa, saquera. n) Molla. o) Portillera. q) Peu de gall, agulla.

- quatre persones, que en les galeres es troba entre la davantera i el cupè, paral·lel a aquests. (Ribes de Freser.)
b) Cotxe de forma corrent, amb quatre seients. (Barcelona.)
- Bertell** m. — Bola com el puny per a passar la corda en els arbres dels llaguts. (Móra d'Ebre.)
- Bescoll** m. — Part inferior del coll en el bestiar de peu rodó, on va posat el collar. (Barcelona.)
- Bestiar de ferradura.** — Aquell al qual són aplicades ferradures a les potes. Comprèn el cavall, l'ase i el mul.
- Bestiar gros** m. — Comprèn els cavalls i els muls. (Barcelona.)
- Bestiar petit** m. — Comprèn els ases i les haques. (Barcelona.)
- Bestreta** f. — Quantitat que perceben els raiers en començar la feina i a compte de la mota que cobren al final de la campanya o temporada. (Coll de Nargó.)
- Biela** f. — Barra de ferro que sosté la maneta del fre en els carros i cotxes d'indústria.
- Bif, -a** adj. — Animal amb la barba sortida, de manera que en menjar en la menjadora dóna cops amb la barba, i se li fa difícil de menjar amb regularitat. (Barcelona.)
- Biga** f. — *a*) Espinada en l'ase. (Barcelona.) *b*) Tota fusta rodona que es transporta en rai. (Coll de Nargó.)
- Bigal** m. — Biga, espinada en els ases. (Gandesa.)
- Bigotera** f. — *a*) Triangle de pell que uneix la testera i la morrera en llurs puntes. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) pl.
- Cuir que volta l'encoixinada. (Sant Quintí de Mediona.)
- Bigoti** m. — Ratlla de pèl que es deixa sense esquil·lar a banda i banda de la cua en els muls i ases. (Barcelona.)
- Bigueta** f. — Travesser que ajunta el doble joc de molles dels vehicles de doble suspensió. (Barcelona.)
- Bimblec** m. — Paratge del riu molt escàs d'aigua, on el fons és poc profund. (Mequinença.)
- Binva.** — Minva.
- Birlotxo** m. — Carruatge de quatre rodes i quatre seients, obert pels costats i sense portes, molt lleuger i sense coberta. Era usat per al transport de passatgers per dintre la ciutat. (Barcelona.)
- Bitilet** m., **billet** (Barcelona) — Bocí de paper o cartó que es dóna al passatger en agafar un vehicle de línia, acreditatiu d'haver satisfet l'import del passatge. Els antics bitillets de galeres i diligències eren ilustrats amb interessants gravats al boix allusius al transport i al viatjar. Al damunt, s'escrivia a mà el nom de les poblacions de començament i acabament de trajecte i els noms del passatger, que també s'assentaven en el llibre de registre.
- Bitó** m. — Petit pern de la sola usat per a amarrar el llagut. N'hi ha quatre, dos per banda. (Móra d'Ebre.)
- Bitrac** f. — Paratge del riu molt prim d'aigua, de difícil navegació. (Móra d'Ebre.)
- Bitragar** v. — Navegar en poca aigua i amb perill de foradar. (Móra d'Ebre.)

Bitranc m. — Accident en la navegació, per haver-hi poc corrent. (Móra d'Ebre.)

Bitxo, -a adj. — Guit. (Rupit.)

Blanc, -a adj. — Gros, valent, aplicat al bestiar de peu rodó. (Rupit.)

Blancura f. — Broma; malaltia de la vista en el bestiar de peu rodó. (Ribes de Freser.)

Blanquí, -ina adj. — Cavall propens a patir morenes o culassa. En són molt atacats i perjudicats els cavalls i egües blanques. (Barcelona.)

Blanxets m. pl. — Peça del davant del collar anglès. (Barcelona.)

Blat de moro. — Fruit de l'espècie vegetal *Zea Mays L.*, usat com a aliment del bestiar. (Barcelona.)

Bol interj. — Veu emprada per a fer deturar els animals. (Barcelona.)

Boç m. — Morrió aplicat al bestiar perquè no mossegui. (Gandesa.)

Boca f. — Entrada de la sama i de la cambra en els llaguts. (Mequinença.)

Boca de càntir. — Llanguera. (Sant Quintí de Mediona.)

Bocado m. — Fre. (Barcelona.)

Bocal f. — Peça del casc del llagut més immediata a la soleta. La que forma l'obra morta o orla. (Mequinença.)

Bòfia f. — Pilota de fems excretats en una vegada. (Barcelona.)

Boixa f. — Cilindre de ferro molt massís que va dintre del botó del carro, i per on passa la mànega del fusell. És de ferro, per evitar el desgast amb el refrec del fusell.

Boixeta f. — Eina de baster usada per a boixir. Està formada per una petita planxa de ferro llisa o acanalada, un xic afinada per la part per on es fa servir, amb un agafador de fusta. És semblant a una pinta. (Barcelona.)

Boixir v. — Allisar o polir el baster o seller un cuir o pell que tingui algun petit defecte. (Barcelona.)

Bola f. — Botxa del cascavell. (Barcelona.)

Bolc m., **bolca** f., **bolcada** f. — Acte de bolcar un vehicle. (Barcelona.)

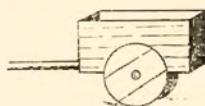
Bolcador m. — Carro de trabuc. (Barcelona.)

Bolcadora f. — Peça de ferro amb joc de frontissa, que facilita, en els carros de trabuc, l'acció de decantar-se o trabucar-se el cos del vehicle. (Barcelona.)

Bolcar v. — Tombar-se un vehicle de costat. (Barcelona.)

Bolet m. — Eina de ferro per a fer les cassoletes de les calçetes. Té la forma d'un bolet, i es fa treballar fregant la seva cabota semiesfèrica damunt del cuir, fins a fer prendre a aquest la forma còncava. (Barcelona.)

Bolquet m. — Carro de trabuc. (Sarroca de Bellera.)

DIFERENTS TIPUS DE CARRIOTS I BOLQUETS, USATS PELS CAMPEROLS PIRINENCS.

- Bomba** f. — Botxa del cascavell. (Barcelona.)
- Bombar** v. — a) Omplir els coixins del collar o encoixinades del selló o bast. (Barcelona.)
b) Feina de baster, que consisteix a donar al cuir una forma corbada i còncava. (Barcelona.)
- Bombo** m. — Corrent escàs i poc abundant en el cabal del riu. (Mequinença.)
- Boquera** f. — Desembocadura d'un corrent d'aigua. (Faió.) (Gomis, *Alguns noms topogràfics*.)
- Borà**. — Guarà.
- Bord**, -a adj. — Raça de muls del país, tinguts com de mala mena i poc valorats. (Barcelona.)
- Borda** f. — Estable.
«És casa d'alguns cabals, de molt bestiar de llana i una borda de mulats i també una eugassada.»
(Cançó *La flor del pèsol*.)
- Bordar** v. — Mossegar; aplicat al bestiar de peu rodó. (Ribes de Freser.)
- Bordó** m. — Relleu que formen els cascavells en la seva part central, com una mena d'anella. Té sols objecte ornamental. (Barcelona.)
- Borm**, **born** (Poboleda), **brom** (Ribes de Freser.) — Malaltia del bestiar de peu rodó. Es cura popularment amb per-

fums d'encens mascle i flor de saüc. (Ribes de Freser.)

- Borna** f. — Ventada, bufada forta de vent, que sorprèn els llaguters i els obliga a maniobrar diferentment de com ho feien. (Mequinença.)
- Bornejar** v. — Investir, un animal de peu rodó. Donar cops de cap i fer com si volgués mossegar. (Santa Coloma de Queralt.)
- Borrega** f. — Nom aplicat a les mules com a nom propi. (Barcelona.)
- Borrén** m. i **borrena** f. — Mena de relleu que forma la sella per evitar que el genet pugui relliscar endavant o endarrera. Les selles antigues en tenien al davant i al darrera, i les modernes, només al darrera. (Barcelona.)
- Borricot** m. — Forma menyspreant de qualificar l'ase. (Barcelona.)
«El borricot quan se'n va al bosc, ell s'enfangava i va quedar mort.»
(Cançó del *Borricot*)
- Borricota** f. — Forma menyspreant de burro o ase. (Barcelona.)
«El traginer que l'emmena vol treure el cap al torrent, ja veu que la borricota li reganyava les dents.»
(Cançó *La borricota*.)
- Borriquet** m. — a) Ase petit. (D'ús general.) b) Nom acariciant de l'ase. (D'ús general.)
«Aixeca't, borriquet, nirem a vendre banyes: les petites, a tres, i les grosses, a quatre.»
(Cançó del *Pobre terrisser*.)

«Arri, arri, borriquet,
que anirem a Sant Benet,
portarem un pa de set.»

(Moixaina infantil.)

Bossa f. — Gorro. (Santa Coloma de Queralt.) *b*) Manfló. (Juncosa.) *c*) pl. Mena de bossa que porten alguns carros sota dels braços i que ve a parar a poca distància de terra. Està feta per un encreuament de cordes d'espert, i coberta amb estores del mateix producte, per evitar que puguin caure els efectes que s'hi posen; les estores dels costats s'anomenen estorins, i la que forma el fons o sòl, la solera. Solen portar-ne els carros de pagès i els antics de carrera. No es destinen a la càrrega, sinó a guardar el menjar i altres efectes del carreter; també hi duïen el llit o jaç, i el carreter hi anava a dormir quan no li era avinent de pernoctar en un hostal. En molts casos hi dormien mentre el carro feia el seu camí. (D'ús general.) *d*) pl. Cordes que formen el bastiment o barnillatge de les bosses. En la terminologia de l'esparter. (Barcelona.)

Bot de cabrit. — Salt del bestiar de peu rodó, semblant al del bestiar de llana. Consisteix a alçar les potes del darrera, sostenint-se només amb les del davant, i fer saltar el genet per la crina o testa. (Ribes de Freser.)

Bot de pernes. — Guitza. (Sarroc de Bellera.)

Bota f. — Sabata alta fins a prop del genoll, usada pels cotxers i lacais quan vesteixen de gran luxe. (Barcelona.)

Botamans m. pl. — Pius de fusta per on passa la sirga, que estira o afluixa el patró quan el llagut navega corrent amunt. Tenen per objecte de donar una mica de retenció a la sirga, per evitar que les abriva-des o estrebades del mul puguin fer escapar la sirga de mans del patró. (Mequinença.)

Botavant m. (Sant Quintí de Mediona), **matavant** (Mollet del Vallès), **potavant** (Barcelona.) Eina tallant, usada pels fer-radors per a aplanar la sola del casc dels animals i treure'ls el formigol, quan en tenen, poc abans d'assentar-los la fer-radura.

Botera f. — Fusta plana del cap-davall del bast, usada per a enganxar-hi la soga de fer-mar la càrrega. (Sarroc de Bellera.)

Botó m. — *a*) Peça massissa de fusta amb una boixa de ferro en l'interior, d'on arrenquen els raigs de la roda d'un vehi-cle i per on aquesta va agafa-da al fusell. *b*) pl. Parell d'a-nimals d'una riata que ocupen el tercer lloc, quan davant d'ells n'hi ha encara un altre de sol, dit el davanter, o un altre parell. (Juncosa.)

Botxa f. — Esfera que forma el cos del cascavell. (Barcelona.)

Botxorno m. — Manca de vent per a navegar els llaguts a vela, que els obliga a fer-ho a sirga. (Mequinença.)

Braç m. — *a*) Pota davantera del bestiar de peu rodó. (Bar-celona.) *b*) pl. Pals llargs de fusta, damunt dels quals va muntada la caixa i els princi-pals elements que formen el

carro. Són anomenats també vares. Tenen dues parts, la perna, que és on va muntada la caixa del carro, i el tirador, que és el lloc on va posat el cavall i per on es ferma aquest al carro. Els bolcadors o carros de trabuc, tenen dos braços, el braç tirador, que és on va fermat l'animal que el mena, i el braç mestre, que és on va muntada la caixa; aquest és el que té moviment en bolcar-se o trabucar-se el carro, (D'ús general.) *c*) pl. Bastiment del costat de les xalmes, que té un moviment de tisora i s'obre o tanca segons vagi carregat o descarregat l'animal.

Braç mestre. — Braç que sosté la caixa en els carros de trabuc. V. **Carro de trabuc** (Barcelona.)

Braç tirador. — Braç destinat a enganxar-hi l'animal en els carros de trabuc. V. **Carro de trabuc** (Barcelona.)

Bracejar v. — Bellugar les potes del davant quan es va al trot. (Barcelona.)

Braceres f. pl. — Costats del selló de muntar i de les anganilles, on descansen els braços. (Ribes de Freser.)

Braga f. — *a*) Baga del cap del llibant utilitzada per a agafar i subjectar els mobles i tota mena d'objectes en tirar-los. La braga i els dos metres de corda més pròxims, que solen ésser els usats per a embragar, són de cànem, així com la resta del llibant és d'espert. (Barcelona.) *b*) Peça de ferro que sosté el fusell. (Barcelona.)

Bragada f. — Entrecuix; part

interior de les anques o cuixes, en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)

Bragat, -ada adj. — V. **Mula bragada.**

Bram m. — Crit de l'ase. (D'ús general.)

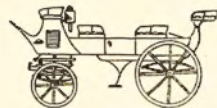
«Brams d'ase
no pugem al cel.»

Bramador, -a adj. — Propens a bramar, que brama molt. (Reus.)

Bramar v. — Emetre l'ase la seva veu natural. (D'ús general.)

Branes f. pl. — Cordes que governen les veles del llagut. (Móra d'Ebre.)

Brec m. — Cotxe descobert amb nou seients i dos més per als qui el menen, que fan un total d'onze. Dels nou passatgers

BREC

n'hi ha sis que seuen en seients fixos posats a diferents nivells, i tres, amb cadireta. Sol anar tirat per sis o vuit cavalls. Són propis per a concórrer a curses i festes de gran lluïment. (Barcelona.)

Bren m. — Segó. (Ribes de Freser.)

Brèndola f. — Raig de la roda. (*Costumari.*)

Brida f. — *a*) Bridó. (Barcelona.) *b*) Cabestre. (Barcelona.) *c*) pl. Regnes. (Sarroc de Bellera.)

«Val més anar a la guerra
i menar un bon cavall;
que als cavalls la brida els regna
i a les noies no pots mai.»
(Cançó *Francisca de Vilabertran.*)

Bridar. — V. **Abrivar.**

Bridó m. — Conjunt de peces que formen el guarniment del cap de les cavalleries. (Barcelona.)

Brincar v. — Saltar el llagut un salt d'aigua en el curs del riu. (Mequinença.)

Broca f. — *a)* Estaca que es clava en els sorrals de la ribera del riu per estacar-hi el rai quan el terreny no és pedregós. (Coll de Nargó.) *b)* Eina de baster, consistent en un ferro llarg i cilíndric, usada per a esmolat la xaira. (Barcelona.)

Broma f. — Tel blanc que es posa als ulls del bestiar, privant-los la vista. Es cura popularment amb pols d'os de sípia torrat. (Ribes de Freser.)

Broquer m. — Inclinació un xic còncaua que tenen els raigs de les rodes i que fa que aquestes no siguin completament planes, sinó un xic còncaues. Es diu que una roda té tants o tants centímetres de broquer, calculant la distància que va del nivell de les corbes fins al lloc del botó on van clavats els raigs. (Barcelona.)

Brot m. — Presència, aspecte, conjunt de l'ésser d'un animal. Així es diu que un cavall té bon o mal brot, segons sigui

el seu aspecte i les condicions de valentia, salut, etc., que tingui. (Barcelona.)

Brut, -a adj. — S'aplica als animals que han estat guarits de qualque mal amb foc al viu, del qual queden senyalats per sempre. És un desmèrit per a la venda. (Barcelona.)

Buc m. — *a)* Mare del riu. (Coll de Nargó.) *b)* Cos de la campaneta. (Barcelona.)

Budellada f. — Ventre, en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)

Buina f. — Excrements de bestiar de peu rodó, desfets, sense formar castanya. (Rupit.)

Buít adj. — *Anar de buít.* Portar el carro o l'animal sense càrrega. (Barcelona.)

Burgueta f. — Raça d'haques. (Barcelona.)

Burreny, -a adj. — Mul o mula fill d'un ase i una egua. (Ribes de Freser.)

Burrer m. — El qui mena ases. (Gandesa.)

Burricada f. — *a)* Riata d'ases. (Gandesa.) *b)* Cosa pròpia d'ases. (Gandesa.)

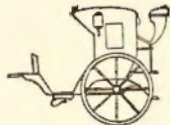
Burricam m. — Grup o conjunt d'ases. (Gandesa.)

Burro, -a m. i f. — Forma castellana del nom de l'ase. Molt generalitzada.

Bussell m. — Petita politja de fusta, posada dintre un marc també de fusta, que, a tall de currioleta, és usada pels llaguters per a facilitar el moviment de les cordes en la maniobra. (Móra d'Ebre.)

C

Cab m. — Vehicle de passeig de dues rodes amb capota, per a dues persones. Té la particu-

CAB

laritat que el pescant està situat darrera els seients i quasi al nivell de la capota. (Barcelona.)

Cabal m. — Quantitat d'aigua que forma el corrent d'un riu. (Coll de Nargó.)

Cabana f. — Barraca feta pels raiers vora del riu on barranquegen, per poder-hi viure, sobretot de nit. Són fetes de tronc, ramatge i gleva. (Coll de Nargó.)

Cabanya f. — Barraca. (Coll de Nargó.)

Cabeçada f. — *a)* Petit guarniment per al cap de les cavalleries, usat quan estan a la quadra o estable. N'hi ha de fets de roba i de fets de pell. (Barcelona.) *b)* La part del guarniment del bestiar que va aplicada al cap. (Barcelona.)

Cabestre m. — *a)* Bocí de corda o corretja que penja del bridó, o cabeçada, destinada a estirar l'animal i fer-lo seguir. (Barcelona.)

«Sant Silvestre porta l'any pel cabestre.»

b) Cabeçada. (Barcelona.)

«Sant Silvestre lliga l'ase pel cabestre.»

Cable m. — Corda metàl·lica que ha substituït l'antiga gruixa de cànem que guiava i sostenia la barca de passar el riu. (Móra d'Ebre.)

Cabota f. — Testa de les tatxes. Les usades en basteria solen ésser de llautó, i n'hi ha de daurades i d'argentades. (Barcelona.)

Cabra f. — *a)* Aparell per a alçar els carruatges que s'han d'untar. (Balaguer, *Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana*, 1916-17, pàg. 345.) *b)* Part superior de la grossa serra usada pels serradors i picadors. (Coll de Nargó.)

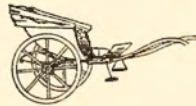
Cadell m. — Palanca de ferro que en els carros de torn s'interposa entre les dents de la roda del torn i priva que el corró pugui recular. (Barcelona.) *b)* Cadena de ferro del carro de torn que sosté el bocoi enlaire. (Barcelona.)

Cadena de badall. — Cadena usada per a arrossegar les peces de fusta des del bosc al peu del riu on han d'ésser enriades. Forma part dels guarniments de la cavalleria usada per a l'arrossegament. (Coll de Nargó.)

Cadena de descans. — Baga i anella metàl·lica que uneix el descans al braç del carro. (El Talladell.)

Cadena de morralla. — Tipus especial de cadena usada es-

- pecialment per a les morralles. Té les anelles un xic més allargades que el tipus corrent, i mig torçades pel mig. La cadena té 40 cms. de llargada. (Sant Quintí de Mediona.)
- Cadena d'arrossegar** f. — Cadena usada per a arrossegar la fusta. (Ripoll.)
- Cadenot** m. — Gruixuda cadena de ferro clavada a terra per un cap, que sosté i ferma la barca perquè el corrent no se l'endugui. (Móra d'Ebre.)
- Cadireta** f. — Seient complementari en els cotxes, que es plega i dissimula quan convé. (Barcelona.)
- Cagalló** m. — Castanya de fem. (Sarroca de Bellera.)
- Caixa** f. — *a)* Buc del carro format per les baranes i la sola, destinat a contenir la càrrega. *b)* Petit caixó de fusta que porten penjat del fusell sota del carro alguns carrets menuts en substitució de la cofa i amb el mateix ofici que aquesta. (Barcelona.) *c)* Buc que forma el cos del cotxe. (Barcelona.)
- Cala** f. — Vora del riu on l'aigua s'estanca i hi ha poca fondària per a navegar o arribar-hi. (Mequinença.)
- Calafat** m. — El qui fa llaguts i naus per a nevegar pel riu. (Mequinença.)
- Calamira** m. — Escalamera. (Mequinença.)
- Calamó** m. — Piu o pern metàl·lic fixat en un punt ferm per a cordar-hi una corretja o altre ús; aquest mot és emprat en basteria, sobretot en guarniments de tartana. (Sant Quintí de Mediona.)
- Calatge** m. — *a)* Part del llagut que s'enfonsa en l'aigua. (Mequinença.) *b)* Quantitat o gruix d'aigua que necessita una embarcació per a poder navegar. (Mequinença.)
- Calçada** f. — Camí empedrat. (Ribes de Freser.)
- Calcetes** f. pl. — *a)* Mena de sabates per a les cavalleries que es toquen de peus. Tenen per objecte evitar que es facin mal en topar-se l'una pota amb l'altra. Són fetes de pell o drap amb una part de goma. (Barcelona.) *b)* Mena de mitges per a cobrir les cames del bestiar que està afectat a sentir-hi fred o que és propens a caure. Són fetes de cuir, drap o goma. Tenen una forma rectangular amb una corretja o veta a cada angle per a lligar-les. (Barcelona.) *c)* Bocí de cuir que s'aplica a les cames del bestiar quan ha de fer un camí abrupte i emboscat i es tem que alguna branca o pedra pot perjudicar-lo. (Ripoll.)
- Calcigar** v. — Trepitjar. (Gandesa.)
- Calcuta** f. — Tipus de pell adobada, usada pel baster en el seu treball. (Barcelona.)
- Calessa** f. — Carret petit de passeig en el qual hi ha sols dos seients, un al costat de l'altre

CALESSA

i encarats al cavall. El calesser ha de seure en el braç tirador. (Barcelona.)

- Calessar** m. — El qui mena la calessa. Ve a ésser fins a cert punt el precursor de l'actual cotxer. (Barcelona.)
- Calessí** m. — Volant. (Labèrnia.)
- Cama** f. — Peça de cada costat del fre que sosté l'embocadura. (Barcelona.)
- Cama aci, cama allà** loc. adv. — A l'eixarranca. (Barcelona.)
- Camada** f. — Tisora; peu dret de dues cames, usat per a sostenir dret un vehicle quan li manca una roda per estar en construcció o reparació. (Barcelona.)
- Camadref, -a** adj. — Enfusat. (Barcelona.)
- Camàlic** m. — Macip. (Barcelona.)
- Camallarg, -a** adj. — Aplicat al bestiar de peu rodó, per a significar que té les potes llargues. És indicatiu d'ésser de bona mena, valent per a la càrrega i corredor. (Ripoll.)
- Camarler** m. — El qui acompanya l'animal que porta la núvia en una boda. L'home que menava els animals de les noies fadrines quan aquestes viatjaven a cavall. (Sarroca de Bellera.)
- Cama-sec, -a** adj. — Es diu de l'animal atacat d'una malaltia que asseca la part carnosa de les potes, en les quals queda solament l'os i la pell. (Barcelona.)
- Camatge** m. — Conjunt de les potes d'un animal; així es diu que un cavall té bon o mal camatge, és alt o baix de camatge. (Barcelona.)
- Cambra** f. — *a*) Part del llagut que va del banc a popa, comprènent l'espai de sota el tamboret. Està destinada al patró perquè aquest hi mengi, dormi i guardi els seus cabals i efectes. (Móra d'Ebre.) *b*) Part interior del vehicle de passatge, on anaven dos bancs paral·lels a la seva llargada, en els quals solien cabre cinc seients. (Ribes de Freser.)
- Camella** f. — Braç del carro. (Vic. Català, *Ombrivoles*.)
- Cameta** f. — Part de la bota dels cotxers i lacais, que cobreix la cama.
- Camí** m. — *a*) Terreny fressat que condueix d'un lloc a un altre. *b*) Viatge o anada d'un lloc en un altre. *c*) *Fer* — Avançar en el camí a fer. (D'ús general.)
- Camí carboner.** — Camí de bosc, estret o poc llarg, que no mena a cap població, fet i usat pels carboners per a conduir el carbó des del bosc a llocs més accessibles on es pugui carregar en animals o carros. (D'ús general.)
- Camí carreter.** — Camí pel qual pot passar un vehicle, així per l'amplada com pels seus pendents relativament suaus. (D'ús general.)
- Camí comú o comunal.** — El que pertany a la propietat comunal de l'Estat o d'alguna població i pel qual tothom té dret a passar sense restricció. Quan es tracta de camins de poca importància, sovint el mateix poble ha de curar de la seva conservació, treballant-hi per torn organitzat pel municipi tots els veïns aptes per a aquella feina, la qual pren el nom de *jornal de vila*, i es caracteritza perquè

- no se'n percep cap remuneració i es fa a benefici del comú.
- Camí d'aigua.** — a) Camí que segueix la ribera del riu. Tot propietari de finques que toquin al riu, ve obligat a deixar lliure de trànsit i de tot ús, un mínim de tres canes tocant al marge, perquè hi puguin transitar navegants, pescadors i tota altra persona que ho desitgi i per facilitar el salvament de persones i efectes i l'explotació del riu en general. Els vianants poden lliurement i sense cap responsabilitat tallar els arbres o altres obstacles que troben a la ribera a menys de tres canes d'on arribi l'aigua, així com aprofitar-se dels fruits que hi pugui haver en conreus o plantacions que caiguin dintre d'aquest espai. La distància de tres canes ha de mantenir-se sempre igual, tant si, per efecte d'un major o menor corrent, el riu pren terreny com si en deixa, augmentant o disminuint l'amplada del seu llit. (Mequinença.)
- b) Mal camí fet en la muntanya i llocs escabrosos pel rastre de l'aigua de les pluges. (Castellar del Vallès.)
- Camí d'albarda.** — Camí de ferradura. (*Costumari.*)
- Camí de bosc.** — El que s'endinsa pel bosc; és estret i no hi poden passar vehicles. (D'ús general.)
- Camí de cabres.** — Camí estret, escabros i de difícil trànsit. (D'ús general.)
- Camí de cavalls.** — Algun temps havia tingut l'amplada de camí ral i avui té sols la de camí sender. Dóna la volta a tota l'illa. (Menorca.) (*Costumari.*)
- Camí de combregar.** — Camí de Sagrament. (*Costumari.*)
- Camí de creu.** — Camí de Sagrament. (*Costumari.*)
- Camí de ferradura.** — Aquell pel qual no poden passar vehicles i sí animals de càrrega. (D'ús general.)
- Camí de mar a muntanya.** — Carrerada. (Tarragona.) (*Costumari.*)
- Camí de muntanya.** — L'estret i que travessa terrenys molt accidentats i costeruts, pel qual sols poden passar persones i animals de càrrega. (D'ús general.)
- Camí de pas.** — Camí pel qual pot passar una persona a peu, però no amb animal. (*Costumari.*)
- Camí de riu.** — Camí d'aigua. (Móra d'Ebre.)
- Camí de rodes.** — Aquell pel qual pot transitar-se amb caruatge. (Barcelona.)
- Camí de sagrament.** — Camí que travessa camps de conreu o boscos, pel qual és permès el pas del Santíssim Sagrament en anar a portar el combregar a algun malalt o la creu en organitzar alguna processó o seguici religiós. El camí per on passa el Sagrament o la creu, pel sol fet de passar-hi aquests, resta de domini públic i el seu propietari no es pot oposar al lliure trànsit de persones, bestiar i vehicles. És corrent, quan se sap que ha d'administrar-se el Sagrament a algun malalt que viu en despoblat, que els propietaris dels camps i boscos per on es

creu que podria passar el clergue portador del Sagrament, surtin a guardar els camins de la seva propietat i privin el pas al clergue, de vegades fins a cops de pedra, per evitar la pèrdua del dret de propietat damunt del terreny que pogués trepitjar el portador del Sagrament.

Camí de sella. — Camí de feradura. (*Costumari.*)

Camí de trilla. — Camí de carro. (*Costumari.*)

Camí de vius i de morts. — Camí de Sagrament. (Empordà). (*Costumari.*)

Camí emboscat. — El que no queda prou definit i determinat, i es perd en alguns llocs entre la brossa del bosc. (Castellar del Vallès.)

Camí llenyater o llenyisser. — Camí carboner fet pels llenyataires per treure la llenya del bosc i conduir-la a punts més fressats i transitats. (D'ús general.)

Camí perdut. — *a)* El que no condueix a cap lloc determinat, i s'acaba al mig de la muntanya o bosc. (Castellar del Vallès.) *b)* Camí emboscat (Castellar del Vallès.)

Camí ral, camí rel (Gandesa). — Camí de la construcció i conservació del qual tenia cura el rei o l'Estat. Havia de tenir set canes d'amplada i no hi era permès el trànsit de ramats perquè l'embruten i el malmeten. Sols podien passar-hi vehicles, animals de càrrega i persones. (D'ús general.) En temps antic, quan no hi havia les actuals carreteres, el camí ral portava de comarca a

comarca, o més pròpiament, de la població més gran d'una comarca a la més gran d'una altra, o de la població on es celebrava el mercat més gros de l'una, en aquella en què es celebrava el principal de l'altra. Els camins rals avui en bona part de molt poc trànsit o colgats per les carreteres, solen passar o bé per les carenes o bé pel fons d'una vall, seguint més o menys de prop el curs d'un riu o riera. (*Costumari.*)

«Els traginers quan passen,
que van pel camí ral,
pel camí de Cardona,
que van a buscar sal.»
(Cançó del *Sait de Colom.*)

«Ja me n'aniré
passada aquesta setmana;
me n'aniré al camí ral
a robar la gent que passa.»
(Cançó del *Toca-sons.*)

«Un dia, tot passejant-se
per vora del camí ral,
ja n'entren tres ninetes,
tres ninetes molt galants.»
(Cançó *Els estudiants de Tolosa.*)

Camí sender. — Camí privat que travessa terres d'altri. (Menorca.) (*Costumari.*)

Camí trencat. — *a)* El que travessa un terreny molt accidentat per relleus naturals del terreny. (Castellar del Vallès.) *b)* El que es perd en algun lloc de la seva extensió per tornar a definir-se més amunt o més avall. (Castellar del Vallès.)

Camí veïnal. — Camí que uneix dues poblacions immediates, fet pels municipis o pels veïns.

- Generalment hi poden passar carros. (D'ús general.)
- Caminal** m. — Camí estret i curt a la muntanya o en el bosc. (D'ús general.)
- Caminer** m. — El qui té per ofici fer i adobar camins. (Barcelona.)
- Camió** m. — Vehicle de quatre rodes destinat al transport de càrrega. (Barcelona.)
- Campana** f. — Grossa gira de la cameta dels cotxers i lacai, quan vesteixen de gran luxe. (Barcelona.)
- Campaneta** f. — Campana petita de forma corrent, usada per a guarnir alguns elements del vestit del bestiar. Es diferencia de l'esquellinc que aquest té el buc en forma completament recta, mentre que la campaneta s'eixampla notablement de diàmetre en arribar prop de la boca. El cos de la campaneta rep el nom de buc, la part superior d'aquest, o sia per on s'agafa i penja, els de prenedor i lligador, la part mòbil de l'interior per la qual se li dóna sonoritat s'anomena batall, en el qual es distingeix amb el nom de fil la part de filferro i amb el de trucador la boleta metàl·lica del final que és la que topa contra el buc i produeix el so. (Barcelona.)
- Campanilla** f. — Campaneta. (Barcelona.)
- Campanya** f. — Treballada en la navegació de les fustes durant tota una temporada.
- «Anirem a Urgell
una quinzenada;
guanyarem diners
i farem campanya.
- N'hem errat la *qüenta*,
no hem guanyat res,
tornem's-en a casa
a viure amb la muller.»
(Cançó popular.)
- Canal** f. — Ratlla o canal que fa el baster damunt d'una pell o cuir per a marcar la direcció i lloc que han de seguir els punts en bardir. Es fa amb la grifa. Té per objecte que els punts quedin més ben distribuïts i distanciat i el bardir faci més bonic. (Barcelona.)
- Canasta** f. — Paner de cauya o sàlics, de forma rectangular i un xic profund, usat pels traquiners per a portar fruita, pisa, vidre i coses delicades. Es posa com a costal als animals. (Sarroc de Bellera.)
- Canastres** f. pl. — Variant dels àrguens. Les barres de les canastres estan disposades de manera que sostinguin bé una cistella gran per a portar-hi aviram, porcellets, etc. (*Costumari*.)
- Canem** m. — Conjunt de cordes i sogues d'un rai, usades per a estacar-lo. És obligació que les porti el cuer, des de casa fins al lloc d'enraiar. Als raiers poc aprofitats que per llur poc avantatge es creu que mai no arribaran al càrrec de davanters, se'ls diu en sentit càustic que sempre hauran d'arrossegar canem, o sia traquinar les cordes. (Coll de Nar-gó.)
- Canó** m. — Tartana amb una caixa molt llarga i de forma un xic arrodonida, destinada al transport de passatgers, de setze o més seients. (Manresa.)
- Cantell** m. — Eina tallant del

constructor de carros, usada per a fer raigs.

Canviada f. — Alteració que sofreix el llit del riu per efecte de les pedres i altres obstacles que hi acumulen les pluges i les torrentades. (Coll de Nargó.)

Canviar v. — *a)* Mudar els animals d'un tir quan els trajectes són llargs i pesats. (Ribes de Freser.) *b)* Mudar el pas un animal. (Barcelona.)

Canya f. — *a)* Part de la pota davantera del cavall, que va del casc al genoll. (Barcelona.) *b)* Arjau del timó del llagut. (Mequinença.) *c)* Part posterior de les potes en el bestiar de peu rodó. (Juncosa.)

Canyet m. — *a)* Lloc on s'enterran els animals morts. (Barcelona.) *b)* Casa de l'escorxà-ròsses. Edifici on són escorxats els animals inútils per al treball, per aprofitar els elements de llur cos útils per a la indústria. (Barcelona.)

Canyeter m. — Escorxà-ròsses. (Barcelona.)

Canyetes f. pl. — Aparell petit fet amb dues canyetes que s'aplica als testicles dels cavalls quan els capen. (Barcelona.)

Cap m. — *a)* Coll d'un carro (Barcelona.) *b)* Punta de la biga o peça de fusta en la qual hi ha un forat pel qual es lliga la peça en fer el rai i pel qual s'enganxa en haver d'arrossegar-la. (Coll de Nargó.) *c)* Corretja que va clavada sota del casc i serveix per a agafar la ventrera dels animals de tir. (Sant Quintí de Mediona.) *d)* Extrems del collar dels ani-

mals de tir. (Sant Quintí de Mediona.) *e)* *Fer caps.* Tallar bocins de cordill de tres metres de llarg, empegar-los i afinar els caps per poder-los passar amb facilitat per les agulles. Es feina dels aprenents de baster. (Sant Quintí de Mediona.)

Cap d'aigua. — Revinguda d'un riu o corrent. (*Costumari.*)

Cap de cavall. — Capçada metàl·lica de les costelles del collar de tipus francès. Té la forma d'una testa de cavall que sosté amb la boca una anella per on passen les regnes. (Barcelona.)

Cap de costelles. — Part superior de les costelles del collar en els animals de tir. (Sant Quintí de Mediona.)

A cap i martell loc. adv. — Dit de la manera de disposar les bigues o troncs en la rima, consistent a formar diferents sostres dirigits perpendicularment els uns als altres, això és, els troncs del segon sostre perpendiculars als del primer, els del tercer paral·lels als del primer i perpendiculars als del segon, els del quart paral·lels als del segon, etc. (Coll de Nargó.)

Capa f. — *a)* Suplement de pagament que es dona al patró per la responsabilitat i direcció del viatge. Es calcula per viatge i es donen quantitats fixes i estipulades segons el recorregut. En el viatge de Mequinença a Favara, l'import de la capa és d'una peseta i cinquanta cèntims; en el de Mequinença a Flix, de dues pessetes i cinquanta cèntims. (Mequinença.) *b)* Manta molt ampla i baldera destinada a

- cobrir els animals quan plou. Solen usar-la els cotxes de luxe i d'indústria. (Barcelona.)
- Capat, -ada** adj. — *a)* *Ben* —. És diu de l'animal gros de cap, ço que és indicatiu de bona força i salut. (Barcelona.) *b)* *Mal* —. És diu de l'animal que té el cap petit. És indicatiu de feblesa i mala mena. (Barcelona.)
- Capbussar** v. — Bellugar molt el cap amunt i avall en caminar. És vici propi dels cavalls. (Barcelona.)
- Capçal** m. — *a)* Post de fusta gruixuda i estreta que en els carros de gran càrrega es posa al davant o al darrera entre barana i barana per lligar i manegar la caixa. (Barcelona.) *b)* Cap, part davantera del cos d'un carro o altre carruatge de càrrega. (Barcelona.)
- Capçalet** m. — *a)* Part superior dels travessers de fusta destinats a lligar i fermar els braços del carro. Cada carro porta dos travessers immediats a la caixa, l'un davant i l'altre darrera d'aquesta. Cada un està format per dues peces iguals, estretament unides en les puntes per unes anelles de ferro, dites les lligades; de les dues peces la de sota és dita la palmella i la del damunt capçalet. El nom de *capçalet* s'aplica, però, també a tot el travesser. (Barcelona.) *b)* Peça de ferro que va damunt de les molles del joc de davant i ajuda a sostenir el pescant en els cotxes. (Barcelona.)
- Capçana** f. — *a)* Mena de coixí rodó, foradat en el centre, que es posaven al cap els bastaxos de capçana per evitar que la duresa de la càrrega els fes mal al cap. (Barcelona.) *b)* Morralls. (Sarroca de Bellera.)
- Capçar** v. — Fer una cua de rata a la punta d'una corda perquè no es desfili. És feina pròpia dels basters. (Barcelona.)
- Capçat** m. — Cua de rata. (Barcelona.)
- Capcingler** m. — Anella de fusta o ferro de l'extrem de la cingla, usada per a passar-hi el ramal de l'altre extrem per tal d'estrènyer la cingla. (Sarroca de Bellera.)
- Capçó** m. — Bridó. (Sant Quintí de Mediona.)
- Capdret** adj. — Dit del cavall que acostuma a anar amb el cap redreçat. (Barcelona.)
- Capficar** v. — Fer abaixar el cap a un animal per vestir-lo. (Ribes de Freser.)
- Cap-i-cul** m. — Condició que han de tenir els cavalls per a ésser bons per als treballs pesats, consistent a tenir el cap petit, les orelles curtes i les anques ben grosses i amples. (Barcelona.)
- Capità, -ana** m. i f. — Animal davanter en les riates de muls. (Ripoll.)
- Capó** m. — Cavall capat. (Barcelona.)
- Capota** f. — Vela dels cotxes de luxe, laudó i victòria. (Barcelona.)
- Capotera** f. — Maletí del davant de la sella, destinat a portar el capot o altra roba del genet. (Barcelona.)
- Capoti** m. — Part del davant de la sella de muntar. (Barcelona.)

- Capsa** f. — Tapa, 2.ª acceptió. (Sant Quintí de Mediona.)
- Caputxí** m. — Cucurulla metàl·lica de la part superior del collar de tipus francès, que ve a parar entre les dues banyes que capcen les costelles. És només d'efecte decoratiu. (Barcelona.)
- Cara al port** loc. adv. — Aigua amunt, en sentit contrari a la direcció seguida per l'aigua o corrent del riu, o sia de cara al port o muntanya. (Coll de Nargó.)
- Carabà** m. — Mena de tartana. (Barcelona, segle XVIII.)
- Caramel·la** f. — Puntal de fusta que descansa en la primola del llagut i està destinat a sostenir i fermar el banc perquè aquest pugui sostenir amb major força l'arbre. (Móra d'Ebre.)
- Carbasseta** f. — *a)* Peça de ferro en forma de carbassa que va clavada al selló i està destinada a sostenir la retranga. (Barcelona.) *b)* Peça de format igual a l'anterior que va a la punta del tirant i que té per objecte d'enganxar l'animal al vehicle. (Barcelona.) *c)* Part de la sella on va fixada l'acció de l'estrep. (Barcelona.)
- Carboner, -a** m. i f. — Aplicat al mul de color negre. (Ripoll.)
- Carbonera** f. — Aplicat a les mules com a nom propi. (Barcelona.)
- Carena** f. — Quilla del llagut. (Mequinença.)
- Carenar** v. — Repassar i adobar cada any els llaguts de totes les petites avaries que s'hagin pogut produir durant un any de navegar. (Mequinença.)
- Carenat** m. — Fons del casc del llagut per la part de fora. (Mequinença.)
- Carga** f. — *a)* Unitat de mesura per a la fusta que es treu del bosc i s'enraia. (Coll de Nargó.) *b)* Unitat reguladora del preu que cobren els picadors que piquen i preparen la fusta que naveguen els raiers. (Coll de Nargó.)
- Cargol** m. — Punta de la llança per on aquesta es cargola al joc del vehicle. (Barcelona.)
- Cargol de rosca de llima** — Tipus especial de cargol usat per a collar els socs del carro.
- Carn** f. — Part inferior i no polida d'una pell o cuir; tot el que no és flor. És terme de baster. (Barcelona.)
- Carraca** f. — Penco, ròssa. (Barcelona.)
- Carrancla, carranclona** f. — Ròssa. (Gandesa.)
- Càrrec** m. — Càrrega; carregament d'un llagut. (Mequinença.)
- Càrrega** f. — *a)* Efectes de diferents menes que constitueixen material de transport per a un vehicle o animal. (Barcelona.) *b)* Tipus màxim de pes que pot transportar d'una sola vegada un animal, carro, llagut, etc. En el carro es considera de vint-i-cinc quintars o sia una tona. En els muls de bast és de dotze roves. En les muletetes que fan la carrera de l'Ebre és de cinquanta roves i en els llaguts varia segons llur mida i importància. *c)* *Animal de càrrega.* El que està destinat a portar càrrega al damunt de l'esquena o als costats d'aquesta. Comprèn els ases i muls. (D'ús general.)

«Un esquadret de mulats
i una poca d'eugassada,
i aquests cinc que meno jo,
que aquestos tots són de càrrega.»
(Cançó *La Flor del Pèsol*.)

«Traginers de Guils
i de Vall Ferrera
s'enduen el ram
d'aquella carrera.»
(Cançó de traginers.)

Carregador m. — *a)* Minyó de la conductora que junt amb el cotxer ajuda a carregar i descarregar. Quan es carrega, el carregador és a dalt i el cotxer a baix, i en descarregar, al contrari. (Barcelona.) *b)* Qualsevol lloc del bosc on pot anar el carro a carregar. (*Costumari*).

Carregador, -a adj. — Acondicionat físicament per a portar molta càrrega. (D'ús general.)

«A l'ase carregador
carregueu-lo sense por.»

Carregar v. — Posar la càrrega damunt d'un carro, carreta, animal, etc. (Barcelona.)

Carrejar v., carrear (Sarroca de Bellera) — *a)* Transportar, tragar, carretejar. (Gandesa.) *b)* Transportar amb carro. (Juncosa.) *c)* Transportar amb animal. (Sarroca de Bellera.)

Carrer m. — El qui fa carros. (Barcelona.)

Carrera f. — *a)* Distància corre-guda per un traginer o carreter de manera metòdica i ordinària. (Ripoll.) *b)* Camí.

«Que és lloc d'estiu,
on no hi passen carreres
ni carretius.»
(Cançó *L'oreneta*.)

«Fent veure que ha marxat
molt abans lo dit criat,
per prevenir la carrera
del marquès que ha de viatjar.»
(*El Follet*.)

Carrerada f. — Carrilada. (Mas-salcoreig.)

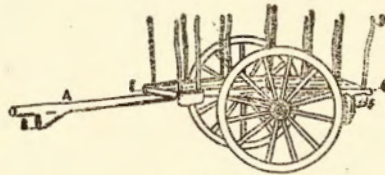
Carrerany m. — *a)* Camí de bosc, estret, de mal pas i perdedor. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* Camí poc fressat que segueix una carena o hi porta. (*Costumari*.)

Carrero m. — Carreter que mena carro. (Juncosa.)

Carreró m. — Camí estret i de pas difícil. (Santa Coloma de Queralt)

Carret de pagès m. — Petita tartana amb bosses. Solen tenir un tall matusser i poc airós. (Barcelona.)

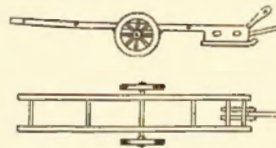
Carreta f. — *a)* Carro amb molles destinat al transport per

CARRETA

a) Espigó. *b)* Barba, barbada. *c)* Braç.
d) Fal, estaca, vara. *e)* Palmella. *f)* Capçal.

ciutat. (Barcelona.) *b)* Carro de construcció rústega i senzilla, que al camp destinen a

CARRETA ARANESA

transport d'herba, palla i altres efectes agrícoles. (Rupit.)

«Quan importa, porta bast, quan convé, tira carreta, ell llaura bé com el bou i mena molt bé la rella.»

(Virtuts del jument.)

Carretada f. — *a)* Càrrega total d'un carro quan està del tot carregat. (Barcelona.) *b)* Pes màxim que pot portar un carro o que està estipulat com a tipus de la càrrega. Correntment és de vint-i-cinc quintars o sia una tona. (Barcelona.)

Carretejar v. — Transportar, tragar amb vehicle o sense. (Barcelona.)

Carretel·la f. — Faetó que va sense la capota tirada. És terme popular, no usat pels tècnics. (Barcelona.)

Carreter m. — *a)* El qui fa carros. (D'ús general.) *b)* El qui mena i condueix carros.

Carretera f. — Camí ral. (D'ús general.)

«No deixis la carretera, per la drecera.»

«Si vas per la carretera faràs sempre drecera.»

«Adéu, hostel de la Llàntia, carretera de Madrid.»
(Cançó *L'hostal de la Llàntia.*)

Carretilla f. — Carretó molt petit format sols pels braços,

CARRETILLA

a) Braç. *b)* Orella. *c)* Pala. *d)* Dencans. *e)* Suport.

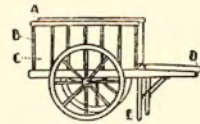
sense res de cos ni caixa, travessat per unes costelles, i amb unes rodes molt baixes de manera que la part inferior del petit vehicle gairebé toca a terra. Està destinat a portar coses petites i de poc pes, generalment sacs. (Barcelona.)

Carretiu m.

«Que és lloc d'estiu, on no passen carreres ni carretius.»

(Cançó *L'oreneta.*)

Carretó m. — Petit carro destinat a ésser tirat a força de braços. (D'ús general.)

CARRETÓ

a) Banda. *b)* Estaca, barana. *c)* Post. *d)* Braç. *e)* Descans.

Carretó de caixa. — El que té el seu cos format per una caixa com el carro. És el de tipus més petit i està destinat al transport de coses delicades. (Barcelona.)

Carretó de cordes. — El que té les baranes descobertes i no té empostissat al fons, que està format per un entreteixit de

CARRETÓ DE PAGÈS

corda d'espart. És un xic més gran de cos que el de caixa i està destinat al transport d'efectes poc delicats, bastos i pesants. (Barcelona.)

Carretó de mà. — Carretó destinat a ésser conduït a força de braços. (Barcelona.)

Carretó de molles. — Carretó pla. (Barcelona.)

Carretó de paleta. — El que té una sola roda i és usat pels mestres de cases per a tragar terres, runes i obra. Per a descarregar-lo es bolca o aboca. Es anomenat també carretó de roda, abocador, manobre i paleta. (Barcelona.)

Carretó pla. — Carretó amb molles més alt que els altres i amb el llit format per travessers que no es toquen i deixen entre ells un espai buit. No té baranes ni caixa. Està destinat al transport de coses delicades, generalment mobles. (Barcelona.)

Carretó de roda. — Carretó de paleta. (Barcelona.)

Carril m. — *a)* Rodera. (Labèrnia.) *b)* Camí estret pel qual no pot passar més que un vehicle. (Labèrnia.) *c)* Trilla, acció 3.ª (*Costumari.*)

Carrilada f. — Rastre d'un vehicle en la pols d'un camí, després del seu pas. (Massalcoreig.)

Carrilera f. — Carrilada. (La Granja d'Escarp.)

Carrilla f. — Carril, acció 3.ª (*Costumari.*)

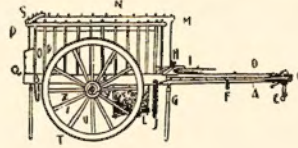
Carrillera f. — Peça del bridó que va de la testera al fre, a cada costat de la boca. (Barcelona.)

Carriot m. — Camió. (Juncosa.) V. figura a la pàg. 85.

Carrioter m. — Carreter. (Juncosa.)

Carro m. — *a)* Artefacte especialment destinat al transport de càrrega. Té dues rodes que

li faciliten el moviment de translació i es mou estirant-lo un o més animals. (D'ús ge-

CARRO

a) Braç tirador, vara, o simplement tirador. *b)* Braç mestre. *c)* Xanfló. *d)* Passamà. *e)* Argollats. *f)* Corretja del tirant. *g)* Descans, mosso. *h)* Capçalet. *i)* Palmella. *j)* Cadena. *k)* Cofa. *m)* Banda. *n)* Clivillet. *o)* Estaca, palanc. *p)* Tirant. *q)* Capçal. *r)* Barana. *s)* Travesser, arquillo. *t)* Llanta, cercol. *u)* Corba. *v)* Raig. *x)* Botó. *y)* Manguito. *z)* Mànega de cap del fusell.

neral.) *b)* Conjunt de rodes, eixos i jocs d'un cotxe sense la caixa o part destinada als passatgers. (Barcelona.)

Carro aufalser. — El destinat al tragi d'alfals. Porta estaques a les baranes i escaleta al darrera. (Almacelles.)

Carro de fora. — Carro de pagès. (Barcelona.)

Carro de gran càrrega. — Carro de construcció massissa i forta que pot fer carretada fins d'una tona i mitja. (Barcelona.)

Carro de gran port. — Carro de gran càrrega. (Barcelona.)

Carro de matràs. — Carro de trabuc. (Barcelona.)

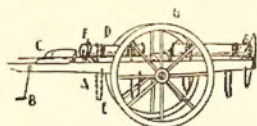
Carro de metre. — Terrillo. (Barcelona.)

Carro de pagès. — El que porta bosses. (Barcelona.)

Carro de pastera. — *a)* Carro de trabuc. (Montbrió.) *b)* Carro de tragar terres. (Montbrió.)

Carro de terrillo. — Terrillo. (Barcelona.)

Carro de torn. — Carro sense fons i de rodes molt més grosses que les corrents, destinat especialment al transport de bocois i bótes de vi. Porta un

CARRO DE TORN

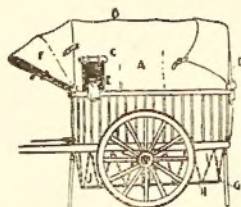
a) Braç. b) Peanya. c) Timonera. d) Corró per al torn. e) Cadena. f) Cadel. g) Pont.

joc de cadenes destinades a alçar i elevar els bocois, les quals funcionen per mitjà d'un torn de fusta que porta el mateix carro. (Barcelona.)

Carro de trabuc. — El que està disposat de manera que la seva caixa té un moviment de balança que li permet fer-la tocar a terra per la part de la saga amb tot i tenir l'animal enganxat. Està dividit en dues parts: la caixa, que està muntada damunt d'uns braços especials, dits braços mestres, i les rodes que junt amb l'eix van unides a uns altres braços destinats a enganxar-hi la bèstia, els quals reben el nom de tiradors. Per evitar que la caixa es mogui, porta en la part davantera del llit unes anelles metàl·liques dites dolles, que encaren amb altres dels tiradors, per les quals s'atravesa un ferm cilindre de fusta, dit el matràs, de manera que la caixa quedi fermada i evitat el seu moviment de trabuc. Quan la càrrega transportada no és delicada, es bolca o trabuca la caixa, i aquella cau a

terra pel seu propi pes, amb la qual cosa s'estalvia la feina de descarregar. (Barcelona.)

Carro de vela. — Qualsevol que vagi cobert amb vela, si bé ge-

CARRO DE VELA

a) Vela. b) Verga. c) Arquillo. d) Cumador. e) Finestreta. f) Vano. g) Garseta. h) Solra. i) Cordes, bosses, cadenes. j) Estori.

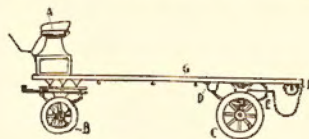
neralment s'aplica als carros de pagès o amb bosses. (Barcelona.)

Carro mitjà. — El de mida més petita que la del tipus corrent. (Barcelona.)

Carro tirador. — El lleuger de mena; de moviment dolç i fàcil per haver estat encertada la seva construcció. (Barcelona.) b) Carro que no és de trabuc. (Barcelona.)

Carro valencià. — Tipus de carro més estret de trilla que el corrent. (Juncosa.)

Carromato m. — Camió gran i de construcció molt forta i resistent, destinat al transport

CARROMATO O CAMIÓ

a) Pescant. b) Joc de davant, roda mestra. c) Roda saguera. d) Aldabo. e) Molla. f) Torn. g) Llit.

- de graus pesos. Es caracteritza per no tenir llit ni empostissat i ésser obert del fons, el qual està format per un marc amb una biga travessera. (Barcelona.)
- Carrosser** m. — El qui fa carros i carruatges. (Gandesa.)
- Carrosseria** f. — Terme global que comprèn totes les parts del vehicle altres que la caixa. (Barcelona.)
- Carrossí** m. — Carret lleuger de dues rodes per al transport de passatgers. Hi van dos seients i és capaç per a dues persones. (Gandesa.)
- Carrotxa** m. — Camí dolent i pedregós. (Sant Quintí de Mediona.)
- Carrutxa** f. — Peça de ferro de cada costat del fre, que sosté el filet. (Barcelona.)
- Cartabò** m. — Peça de fusta en forma d'angle obtús que ajuda a fermar la represa o tablilla als braços del carro. (Barcelona.)
- Cartra** f. — Mena d'arguens fets de fusta d'avellaner i en forma com de campana un xic esfèrica per la seva part inferior, de manera que posant-la a terra no es mantindria dreta. (Sarroca de Bellera.)
- Cartró** m. — Paner o cartra petita usat per a carregar la cartra. Es fet de vímet i té una forma cònica. (Sarroca de Bellera.)
- Casat, -ada** adj. — V. **Anella**.
- Casc** m. — *a)* La totalitat d'aquest sense l'arbre, les veles i les cordes. (Móra d'Ebre.) *b)* Unglot del cavall. (Barcelona.) *c)* Arçó. (Barcelona.) *d)* Ànima o bastiment de la sella fet de fusta i llauna. (Barcelona.)
- e)* Anima del bastet. Està format per dues fustes disposades com a entaulada i al damunt van altres dues fustes en forma de semicercle, posades una a cada punta del bastet per a evitar que s'escapi la sofrà. (Sant Quintí de Mediona.)
- Cascavell** m. — Petit aparell sonor que es penja al pitral i a altres elements dels arreus del bestiar perquè faci soroll quan aquest es posi en moviment i manifesti el seu trànsit pels llocs on passa. Els cascavells constitueixen un element de luxe per al bestiar i de fantasia per als seus propietaris, però són també d'utilitat, puix que ajuden el conductor a saber el pas de la bèstia sense tenir necessitat de veure-la. El cos del cascavell és de forma esfèrica i rep el nom de botxa, bola o bomba; algunes vegades està exornat per una mena d'anell que envolta la botxa, conegut per bordó, mentre que d'altres porta gravades figures i relleus dites *mostra*; l'interior de la botxa conté un petitíssim bocinet de ferro o pedreta, que és el que li dóna sonoritat, anomenat picador o batedor. El cascavell es penja per un petit relleix de la part superior de la botxa on hi ha un forat per a fer-hi passar un cordill, relleix que rep els noms de prenedor i lligador. (Barcelona.)
- Cascavellada** f. — *a)* Conjunt dels cascavells i campanetes d'un vehicle o animal de càrrega. *b)* So dels cascavells.

Casquet m. — Punta metàl·lica de les llimoneres. (Barcelona.)

Casquillo m. — Casquet. (Barcelona.)

Cassola f. — Cavitat que queda en el casc del bestiar un cop l'hi han rascat amb la ronyeta i li han tret els formigols. (Sant Quintí de Mediona.)

Cassoleta f. — Cavitat en forma acassolada que formen les calcetes per a adaptar-se millor als trabillons de l'animal. (Barcelona.)

Castanya f. — Pilot de fem produït en una excreció. (Sant Quintí de Mediona.)

Castanyola f. — Espetec que es produeix amb la llengua i el paladar, impossible de transcriure literalment, usat per a engegar i arriar els animals. S'empra sobretot amb els cavalls. Hi ha animals que no l'entenen. (Barcelona.)

Castral adj. — Capó. (Barcelona)

Catifa f. — Sola, fons de la caixa del cotxe. (Barcelona.)

Catxo, -a adj. — Dit de l'animal que acostuma a portar les orelles baixes i caigudes. (Santa Coloma de Queralt.)

Cau f. — Illada. (Barcelona.)

Cavalcada f. — a) Fet de cavalcar un vehicle. b) Conjunt de genets o persones que cavalquen. (Barcelona.)

Cavalcadura f. — Animal destinat a ésser muntat. (Barcelona.) b) Muntura pròpia per a un animal destinat a cavalcar-hi. (Barcelona.) c) Part del dors del cavall on va la sella i on munta el genet. (Barcelona.)

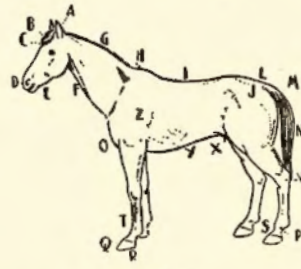
Cavalcar (Barcelona), **colcar** (antiquat) v. — a) Muntar a ca-

vall. (Barcelona.) b) Encallar-se un vehicle de manera que una de les rodes quedi enlaire sense tocar a terra. (Barcelona.)

«Don Joan i Don Ramon
venien de la caçada;
Don Joan cau de cavall,
Don Ramon prou hi colcava.»
(Cançó de *Don Joan i Don Ramon*.)

«L'ase pensa d'una manera
i el qui el colca d'una altra.»

Cavall m., **xavall**, **xivall** (formes afrancesades que es tro-

CAVALL

a) Testa. b) Tupet. c) Frontal. d) Morro. e) Vives. f) Gola. g) Crinera. h) Bescoll. i) Cavalleria. j) Gropa. l) Anques. m) Mascle. n) Ram. o) Pit, pitral. p) Ranot. q) Casc. r) Peu pota, sola. s) Menudillo. t) Travilló, turmelló. v) Garró. x) Bragada. y) Ventre.

ben usades en algunes cançons populars.) — Mascle de l'espècie animal *equus caballus*.

«Ja se'n posa el barret
i el gec de cada dia,
ja n'agafa el xavall,
ja l'ensella i l'embrida.»
(Cançó *L'Espina*.)

«Matinet me'n llevo jo,
matinet a punta d'alba,
poso la sella al xivall,
cap amunt jo bé hi anava.»
(Cançó *La mort de la núvia*.)

A cavall adv. — *a)* Cavalcant, anant dalt d'algun animal. *b)* Anant dalt d'un carro, cotxe o altre vehicle.

«Nant pels camins rals,
bé ho coneixereu:
el ric va a cavall
i el pobre va a peu.»
(*Cançó del pobre.*)

«Donà'ls-hi molt poca grana,
anà'ls-hi molt a cavall,
molts cops quan duen la càrrega.»
(*Romancevillo, n.º 10.*)

«Quan anaves cap a missa
hi anaves sempre a peu,
ara hi vas a cavall d'un cotxe
de criades més de cent.»
(*Cançó Catarina.*)

Cavall de força. — Cavall de pes. (Barcelona.)

Cavall de mà. — Regaló. (Barcelona.)

Cavall de parada. — Regaló. (Barcelona.)

Cavall de pes. — Cavall de molta força destinat a carros i vehicles de transport. Ho són els bartrons, perxerons i cavalls francesos. (Barcelona.)

Cavall de regalo. — Regaló. (Barcelona.)

Cavall francès. — Raça de cavalls de pes. Es caracteritza per les seves grans proporcions i per ésser molt ancats. (Barcelona.)

Cavalla f. — Pell de cavall assonada; destinada a la producció de guarniments. (Barcelona.) *b)* Egua. (Empordà, Rosselló.)

Cavallar adj. — Pertanyent o referent a cavalls. (Barcelona.)

Cavaller m. — *a)* El qui cavalca o munta a cavall. (D'ús general.) *b)* adj. El qui sap molt

de cavalcar i es manté a cavall amb gran facilitat. (Ribes de Freser.) *c)* *A la cavallera* loc. adv. Muntar a cavall posant una cama a cada costat de labèstia. És la forma usada entre homes. (Barcelona.)

Cavaller, -a adj. — Dit del mul engendrat pel cavall. (Barcelona.)

Cavalleria f. — *a)* Terme genèric que s'aplica als cavalls, muls, ases, etc. (Barcelona.) *b)* Conjunt de molts cavalls. (Barcelona.) *c)* Estable de cavalls. (Barcelona.) *d)* Peça de fusta o ferro en forma de mitja lluna que va al davant o al darrera del selló. (Barcelona.) *e)* Part de la sella on seu el genet. (Barcelona.)

Quan és detràs de la torre
patges ella veu passar.
— Aquesta cavalleria
per què l'aneu a ensellar?
(*Noces interrompudes.*)

Cavalleria major. — Els cavalls i muls. (Barcelona.)

Cavalleria menor. — Els ases. (Barcelona.)

Cavallet m. — *a)* Muntant alt de fusta, toscament semblant a una cavalleria, damunt del qual es posen els guarniments per part del baster, per venre quin efecte fan i quina escaiença tenen. (Barcelona.) *b)* pl. Corretges que passen pel darrera dels animals de càrrega per a evitar que el bast fugi del seu lloc. (Sant Quintí de Mediona.)

Cegor f. — Ceguesa en els cavalls. És un defecte bastant freqüent en el bestiar cavallí, i són en bon nombre els animals cecs

- que menen vehicles, cosa que poden fer com un altre animal que hi vegi si el qui els mena és prou destre, puix que sempre van obeint les indicacions que els fa el qui els mena per mitjà de les regnes. (Barcelona.)
- Cel** m. — Part del sostre que correspon a l'interior del cotxe. (Barcelona.)
- Cenatxo** m. — Bossa d'espart usada pels carreters per a portar-hi el pa, el vi i els altres queviures, sobretot quan van de carrera. Solen portar-lo penjat a la barana. (Barcelona.)
- Central** f. — *a)* Lloc de venda de bitllets, parada de cotxes de línia i negociament d'equipatges. *b)* Cotxes de tipus especial, emprats exclusivament en el transport de passatgers i equipatges de l'estació al domicili i viceversa. (Barcelona.)
- Cerç** m. — Vent del nord, favorable a la navegació a la vela en llagut. (Mequinença.)
- Cèrcol** m. — *a)* Llanta. Cercle de ferro que volta les rodes per fer-les fortes i evitar el desgast pel refrec. (Barcelona.) *b)* Cercle de ferro que volta el botó del carro per reforçar-lo. *c)* Mena de pont de ferro semblant a un cercol que porten alguns carros de pagès damunt de les vares, per evitar que quan carreguen amb excés garbes, palla o una altra càrrega de molt volum, toqui aquesta damunt de l'animal. (Sant Quintí de Mediona.) *d)* Arquillo, arc de fusta que sosté la vela del carro i forma la seva bastida. (Barcelona.)
- Cerres** f. pl. — Crins del coll del cavall. Hi ha amos que tenen gran gust a arreglar-los-les i retallar-les de manera que facin ben bonic. (Barcelona.)
- «Me n'han llevades les cerres i el tupet, que jo tenia molt ben fet, que feia goig.»
(Vida d'un cavall.)
- Cerreta** f. — Serrell de crins de la crinera que ve a parar a la part superior del front. Es fa per embellir-los la fesomia i com una fantasia. (Barcelona.)
- Cigaló** m. — Mesura del vi, equivalent a un petricó o quart de litre. És la quantitat que solien beure traginers i carreters en fer parada en una taverna. (Reus.) *b)* Petit porró de la cabuda indicada, en què es servia la dita quantitat de vi. (Reus.)
- Cingla** f. — *a)* Mena de teixit rústic i bast a manera de cinta o corretja, usat en treballs de baster per a alguns dels guarniments dels animals. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* Faixa que passa pel ventre de l'animal per a subjectar-li el bast. (Sarroc de Bellera.)
- «Vestit d'albardes rotes sempre só anat, com i també faixat de cingles velles.»
(Vida d'un cavall.)
- Cinglador** m. — Cingla que sosté el selló i que passa pel ventre del bestiar. (Barcelona.)
- Cingladura** f. — Cinta de cingla que passa pel ventre de l'animal i que té per objecte subjectar-li el bast. (Sant Quintí de Mediona.)
- Cinglar** v. — *a)* Deixar senyal o

nafra la cingla damunt del cos de la bèstia per efecte del refrec o de portar-la massa estreta. (Barcelona.) *b*) Posar la cingla.

« " — Arre, pelegrial ";
i a varades li cingla l'espina,
"polida, gallarda";
i a varades li cingla les espatlles.»

(Casament d'una vídua i un calessor.)

Cingló m. — Cingla estreta usada per a subjectar la xalma. (Sarroca de Bellera.)

Cinta f. — *a*) Bastiment de la sivella quan és molt ampla i té una forma plana. Són de cinta els bastiments de les sivelles pròpies de guarniments de gran luxe. (Barcelona.) *b*) Vora de fusta prima que en el llagut va per cada costat del tamboret a la coberta de la sama. (Móra d'Ebre.)

Cinta de cingla — Cingla. (Sant Quintí de Mediona.)

Cinxà f. — Cinglador en els atelatges de sella o muntura. (Barcelona.)

Civada f. — Fruit de l'espècie vegetal *avena sativa*, usat com a aliment del bestiar de peu rodó (D'ús general.)

«L'oir missa i el donar civada no destorben llarga jornada.»

Civader m. — *a*) Maletí del darrera de la sella, destinat a portar la civada per al cavall. (Barcelona.) *b*) Morral. (Barcelona.)

«El conill, molt eixerit, n'ha arribat de part de nit; al coll porta un civader tot plenat de botifarres,

al coll porta un civader de botifarres tot ple.»

(Nadala infantil.)

Clapera m. — Roderà. (*Costumari.*)

Clau m. — *a*) Clau gros de ferro de gran cabota que es clava a la punta de les bigues o peces de fusta per poder-les agafar o enganxar a la cadena de badall dels guarniments de la cavalleria que té d'arrossegar-les. (Coll de Nargó.) *b*) — *de gel*. Clau amb la cabota semi-esfèrica usat per a ferrar els animals en temps de gelades per evitar que rellisquin en caminar per damunt de gel. La cabota, mig rodona, i que sobresurt notablement del nivell de la ferradura, es clava al gel i evita el relliscar. (Sant Quintí de Mediona.) *c*) — *passat*. Bonyet que es forma damunt de la renilla. (Santa Coloma de Queralt.)

Clau f. — *a*) Pern de gruixut i massís ferro que serveix per a unir el cos del cotxe al joc de rodes del davant. Les antigues galeres i diligències portaven, ultra la clau, una grossa i ferma corretja dita *l'argolla*, que feia el mateix ofici, per, si la clau es trencava, evitar l'accident de quedar separades les rodes del vehicle. També duïen claus de recanvi per a substituir-les si en algun sotrac es trencava la clau. (Ribes de Freser.) *b*) Peça de ferro que porta el selló anglès per a sostenir la regna. (Barcelona.) *c*) Peça de cuir del collar dels animals de tir que uneix les dues costelles i clou

el collar. (Sant Quintí de Mediona.)

Clàvia, clàviga f. — Petita clau de ferro que va aplicada al forat de la mànega del fusell i té per objecte privar que la roda se n'escapi. (Barcelona.)

Clàvia mestra. — Clau que agafa el joc de davant al cotxe. V. clau en la seva acceptió a). (Barcelona.)

Clenxa f. — Crina. (Barcelona.)

Clin, clinc. — V. **Crin.**

Clivella f. — Tall que es fa en el casc del bestiar. (Santa Coloma de Queralt.)

Clivellar v. — Formar-se talls i esquerdes en el casc del bestiar. (Barcelona.)

Clivillot m. — Punta de l'estaca de la barana del carro que surt per damunt de la banda. (Barcelona.)

Cloca f. — Malaltia del bestiar, semblant a la bojor. (Pobolada.)

Clos, -a adj. — Rasat. (Barcelona.)

A la closa loc. adv. — Muntar a cavall amb les cames juntes o closes, de costat, en relació a la posició de l'animal, i com si es segués en una cadira. Solen muntar-hi les dones i persones que no saben de cavalcar, perquè si l'animal bota, o fa algun moviment estrany, poden amb facilitat i sense perill saltar a terra. (Barcelona.)

Clot m. — Cavitat profunda que es fa en els camins, on es fixen i s'encallen les rodes dels vehicles. (Barcelona.)

Clot de bast. — Petit espai o buit que queda en el lloc on va

el bast quan els animals van carregats. (Ripoll.)

«La vida dels traginers
n'és una vida molt mala,
les auforges, clot de bast,
amb el pa i les arengades
i la botella del vi,
això que no faci falta.»

(*Cançons de traginers.*)

Cloure v. — a) Rasar els animals. (Barcelona.) b) Donar al collar la seva forma torçant-lo i fent unir els dos caps o extrems. Terme de baster. (Sant Quintí de Mediona.)

Coberta m. — a) Manta de burell blanca, fina, teixida al país, amb què es tapa la càrrega del bestiar de bast. (Sarroca de Bellera.) b) Manteta que va del bast a les anques en el bestiar de bast, i que té per objecte privar-lo de la mullena quan plou, i defensar-lo de les mosques. Solen ésser de color virolat i portar brodada amb fils de seda, molt forts de color, la imatge de Sant Antoni. (Ribes de Freser.)

«Los majors apotentats
que seguiren la llei vella,
amb àsens es passejaven,
posats amb riques cobertes.»

(*Virtuts de l'ase.*)

«Els matxos que menen,
gasten gran fatxada;
porten davantal,
manteta i coberta.»

(*Cançó Els Traginers.*)

Cobla f. — a) Reunió de diferents rais a l'objecte d'ajudar-se mútuament els raiers en les dificultats de la navegació. (Coll de Nargó.) b) Redorta

- que uneix els trams d'un rai.
(Coll de Nargó.)
- Coble** m. — Grup de muls menats per un mateix traginer. Poden ésser dos o més. (Ripoll.)
- Cobrar** v. — *a)* Agafar i estirar la corda o sogà per tornar a la parada el rai perdut. (Coll de Nargó.) *b)* Estirar el patró la sirga del llagut responent a les conveniències de la manobra. (Mequinença.)
- Cobrar la sogà.** — Cargolar i enrotllar la sogà damunt del tram quan es destaca el rai per emprendre la navegació. (Coll de Nargó.)
- Cobrir** v. — Practicar l'acte de la generació, el mascle de peu rodó, amb la femella. (Barcelona.)
- Cobrir el pas.** — Caminar, el bestiar, generalment els cavalls, de manera que amb la pota del darrera cobreixi el sòl trepitjat per la del davant. (Barcelona.)
- Coça** f. — Guitza. (Barcelona.)
«Jamai coça d'euga
ha mort cap pollí.»
«L'ase sempre tira coces.»
- Coçaire** adj. — Propens a engegar coces o guitzes. (Barcelona.)
- Cocardà** f. — Disc rodó de metall o xarol que va a cada punta de la frontalera, i ve a parar als costats de la testa del cavall. És per a fer bonic. (Barcelona.)
- Cocejar** v. — Guitar. (Barcelona.)
- Codillera** f. — Taca o peladura que es produeixen en el baix ventre els cavalls, tocant-se'l amb les potes, en jeure. (Barcelona.)
- Codina** f. — Còdol petit. (Coll de Nargó.)
- Còdol** m. — Pedra petita que porta el corrent del riu, molt llisa i afinada per efecte del fregadís del corrent. (Coll de Nargó.)
- Codolar** m. — Paratge abundant en còdols, a la vora o al fons del riu. (Coll de Nargó.)
- Codolell** m. — Còdol. (Tortosa.)
- Cofa** f. — Mena de cabàs gros, fet d'esparg, que es porta penjat sota del carro. Destinat a dur-hi menjar per a l'animal i algun efecte d'ús particular del carreter. (Barcelona.)
- Coixera** f. — Defecte propi del bestiar mular, que consisteix a coixejar d'una o més potes, sense haver sofert cap accident i com una malaltia interna. Sol ésser intermitent i es presenta cada quinze, vint o més dies. (Santa Coloma de Queralt.)
- Coixí** m. — Part tova i suau del collar, que toca damunt de la pell de l'animal. (Barcelona.)
- Coixinet** m. — *a)* Petit tou de llana o crin que es fa sota de la gropera de la sella. (Barcelona.) *b)* Petit coixí que va al vèrtex dels cavallets de la retranga en el guarniment dels animals de tir, destinat a evitar que el frec de la corretja perjudiqui l'animal. (Sant Quintí de Mediona.) *c)* Petita boixa metàl·lica on s'asseu el fusell, en els cotxes i vehicles de passatgers. (Barcelona.)
- Coixinet de gropa.** — Petit coixí que es porta darrera del borrén de la sella per descan-

- sar-hi el sac o civader i evitar que, en córrer, el sotrac d'aquest faci mal a l'animal. (Barcelona.)
- Colga f.** — Part del llagut que s'enfonsa en l'aigua. (Mequinença.)
- Colís m.** — Ganxo de ferro que va damunt del selló, destinat a sostenir l'engallador. (Barcelona.)
- Coll m.** — *a)* Pendent del riu, on hi ha poca aigua. (Mequinença.) *b)* Galló del rem. (Mequinença.) *c)* Part del carro que va des de l'eix o fusell a la punta del davant dels braços. (Barcelona.) *d)* *Fer colls.* Collar, un vehicle. (Barcelona.)
- A coll adv.** — Damunt del coll o de l'esquena. (Barcelona.)
- Coll de tambor.** — Part superior de la fusta que uneix el pescant a la caixa del cotxe. (Barcelona.)
- Colla f.** — *a)* Conjunt de raiers que menen una flota de rais. (Coll de Nargó.) *b)* Coble. (Ripoll.)
- Collador adj.** — Dit del carro que no està prou ben centrat de construcció i que tendeix a pesar més del coll que del cul. (Barcelona.)
- Collanet.** — V. **Collaret.**
- Collar v.** — Estar la càrrega d'un vehicle més decantada cap a la part del coll que cap a la del cul i pesar, per tant, més del davant que del darrera. (Barcelona.)
- Collar m.** — Rotllana de cuir i fusta, molt ampla i gruixuda, que constitueix un dels més importants elements del guarniment dels animals de tir. A ell van units els tirants que enganxen l'animal al vehicle i l'obliguen a posar a contribució la seva força amb el coll i el pit. El formen dues peces principals: el cos, mena de cuir, dolç i suau de tacte, perquè no fereixi la pell de l'animal, majorment quan és amb ell que fa tota la força, i per mantenir recte aquest coixí; i perquè no es deformi, van a cada costat dues peces de fusta iguals en mida i forma, que reben el nom de costelles. (D'ús general.)
- Collar anglès.** — És més prim que el corrent i, ultra el coixí, porta una verga. (Barcelona.)
- Collar català.** — El que porta a la part superior un bocí de cuir quadrat i cargolat, que rep el nom de guardapols. (Barcelona.)
- Collar francès.** — Es distingeix per tenir les costelles capçades amb banyes i portar entre aquestes el caputxí. (Barcelona.)
- Collaret, collanet m.** — Petit collar ple de cascavells, que es posa darrera les barres del bestiar perquè amb el continuat moviment del cap els facin dringar. (Ribes de Freser.)
- Collaró m.** — Tipus de collar llarg i estret. (Barcelona.)
- Coller m.** — Corretja que subjecta la rabasta al bast. (Ripoll.)
- Collera f.** — Collar dels guarniments del bestiar. (Gandesa.)
- Colombrina f.** — Volta o arc que forma el petador del fuet. Està feta de cuir fi, trenat en quatre o sis caps. (Barcelona.)
- Comanda f.** — Cordill gruixut

que lliga el morralet al bast dels muls quan van de camí. (Ripoll.)

Comandant, -a m. i f. — Mul que en una riata ocupa el primer lloc. (Ripoll.)

Compàs m. — *a)* Peça de ferro de la capota que té joc i que serveix per a donar a aquesta el moviment necessari per a poder-la treure i posar. (Barcelona.) *b)* Eina usada pel mestre de carros i pel baster per a diferents usos de llur treball. (Barcelona.)

Compàs de tallar. — Compàs amb una de les comes tallants, usat per a tallar volanderes. (Barcelona.)

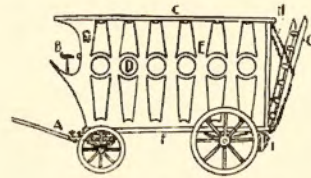
Compàs desflorador. — Eina usada per a marcar damunt del cuir una canal que assenyala el lloc per on ha de passar la costura en cosir. (Barcelona.)

Comprador m. — Peó del llagut especialment encarregat de la compra dels queviures que es consumen en camí durant el temps que es viu en el llagut i es va de viatge. Es reparteix per torns d'una setmana. (Mequinença.)

Compès, -a adj. — Coix per efecte de no portar les ferradures prou ben assentades (Sant Quintí de Mediona.)

Concert de retranga. — Corretja curta que va diagonal de la cuixa al muntant de retranga i que té per objecte ajudar a mantenir aquesta. (Barcelona.)

Conductora f. — Cotxe de forma molt semblant als d'indústria, destinat especialment al transport de mobles i altres efectes semblants. (Barcelona.)

CONDUCTORA

a) Llança. *b)* Pescant. *c)* Terrat. *d)* Medalkó. *e)* Plafó. *f)* Llüt. *g)* Escala. *h)* Cadana. *i)* Maneta del soc.

Congost m. — Pas d'un riu o riera entre dues muntanyes, cingleres o tallats de pendent molt forta. (*Costumari.*)

Contell m. — Eina de baster consistent en un ganivet en forma de mitja lluna amb un pom al mig per a agafar-la i amb tall a cada costat. (Barcelona.)

Contoval m. — Cinta de la part interior del llagut. (Móra d'Ebre.)

Contrabanqueta f. — Seient de darrera de la banqueta de la baca en les diligències i galeres. (Ribes de Freser.)

Contrafort m. — *a)* Peça que porta la sella com a reforç, on van les carbassetes i xanilles. (Barcelona.) *b)* Pell que recobreix la verga en el collar dels animals de tir, per la part del pit. (Sant Quintí de Mediona.)

Contraperna f. — *a)* Peça que va enganxada al braç del carro per a fer-hi forts els travessers que formen la barana. *b)* Perna. (Barcelona.)

Contraroda f. — Peça de fusta semblant a la roda, que va dintre del casc del llagut per a fer més ferma la roda. (Mequinença.)

Contratirant m. — *a)* Perna.

- (Barcelona.) *b*) Segona de les estaques de cada cap de la barana del carro. És de ferro i està fermada per damunt de la banda amb una agulla. La post que forma la barana va clavada del contratirant de davant al de darrera, i no arriba fins als tirants. (Barcelona.) *c*) Cada una de les estaques de ferro de la barana del carro. Són iguals que els de fusta i tenen per objecte donar a la barana una major consistència que no tindria si totes fossin de fusta.
- Contravent m.** — Vent desfavorable per a la navegació fluvial, que bufa en direcció contrària a aquella en què hauria de bufar per a poder ésser utilitzada la seva força. (Mequinença.)
- Cop m.** — Tralla o trena del fuet o xurriaques. (Barcelona.)
- Cop de coll.** — Embranzida, estrebada que dóna l'animal per fer arrencar el carro. (Barcelona.)
- Cop de pota.** — *a*) Potada a terra. (Barcelona.) *b*) Guitza. (Barcelona.)
- Cor m.** — Centre del cos del llagut on hi ha el banc, la primola i els medissos reis. (Móra d'Ebre.)
- Coraçon m.** — *a*) Detall ornamental de la part superior de la corretja que sosté el guardapols en el collar dels animals de tir. Està fet amb tatxes de cabota daurada. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Topo de cuir de la vela del carro on van les sivelles per a agafar-la. Havia estat molt en ús de donar-li una figura de cor, però avui ha caigut en desús. (Fraga.)
- Corba f.** — *a*) Cuixa en el cavall. (Barcelona.) *b*) Cada una de les peces de fusta que en nombre de vuit formen la circumferència de la roda. (Sant Quintí de Mediona.) *c*) Nervi de sota la canya. (Santa Coloma de Queralt.)
- Corbeta f.** — Peça de ferro corbada que forma part de la tisora del joc de davant. (Barcelona.)
- Corbetó m.** — Tornapunta que sosté el banc del llagut. N'hi ha quatre. (Móra d'Ebre.)
- Corda f.** — *a*) Llibant. (Barcelona.) *b*) Corda que sol lligar-se al ronsal dels ases i muls quan se'ls vol fermaprop d'un lloc on poden pasturar, a l'objecte que puguin abastar més terreny del que abastarien si se'ls fermés amb el ronsal sol. (Gandesa.)
- Cordar v.** — *a*) Dominar un animal amb una corda quan se'l té de ferrar, muntar, etc. (Ribes de Freser.) *b*) Posar la serreta o el serretó a un animal per dominar-lo. (Ribes de Freser.)
- Cordejar v.** — Baixar les bigues de dalt de la muntanya on han estat fetes fins al riu on han d'ésser enraïades. Per a aquest efecte s'usa una corda que va lligada per un cap a la biga i per l'altre a un arbre que li fa com de palanca. (Coll de Nargó.)
- Corders m. pl.** — *a*) Cavalls que en un tir a la llarga van davant de la voleia. (Ribes de Freser.) *b*) Parell d'animals que en una riata ocupen el quart lloc, quan davant d'ells

- n'hi va encara un altre de sol. (Juncosa.)
- Corna** f. — Part exterior del casc de les cavalleries. (Barcelona.)
- Cornaló** m. — Angle del fons de la sàrria. (Gandesa.)
- Cornet** m. — Capçada metàlica de les costelles en el collar de tipus francès. Té la forma d'una banya recargolada. (Barcelona.)
- Corona** f. — *a)* Volt o perímetre de la sola de la pota del bestiar de peu rodó. (Barcelona.) *b)* Diàmetre de les peces de fusta que transporten els raiers. És pres com a tipus per al càlcul de llur alçada. (Coll de Nargó.) *c)* Plegat i lligat especial que es feien els traguiners i carreters en el mocador que duïen al cap. (Ribes de Freser.)
- Coronela** f. — Aplicat a les mulles com a nom propi. (Barcelona.)
- Corral del matxo.** — Part del llagut destinada al mul que, en navegar contra corrent, estira la sirga. Ve al davant de la sama. (Mequinença.)
- Corredora** f. — *a)* Barca de riu destinada al transport i passeig de persones. (Mequinença.) *b)* Estimball de fusta. (*Cos-tumari.*)
- Corrent** m. — *a)* Quantitat d'aigua que baixa pel riu. (Coll de Nargó.) *b)* Força de l'aigua que baixa per un riu. (Coll de Nargó.)
- Correnta** f. — Corrent. (Mequinença.)
- Correntia** f. — Corrent del riu. (Coll de Nargó.)
- Corretger** m. — Obrer del ram de baster, especialment l'especialitzat en el treballat i producció de corretges. (Barcelona.)
- Corretja** f. — *a)* Tira de cuir o de pell, llarga i prima, emprada com a corda en la majoria d'usos de basteria. (Barcelona.) *b)* Ansa de cuir clavada al tirador del carro, destinada a sostenir el descans o mosso paral·lel al tirador quan el descans està plegat i no se'n fa ús. (Barcelona.) *c)* Cada una de les tires de cuir que tenen per objecte tancar el collar dels animals de tir, una vegada posat. Són en nombre de dues i reben els noms distintius de *corretja de cap de costelles* i *corretja de morro*. (Sant Quintí de Mediona.)
- Corretja de morro.** — La que va en el collar dels animals de tir; té per objecte cloure aquest per la banda del morro de l'animal. (Sant Quintí de Mediona.)
- Corretja mestra.** — Argolla, corretja que lligava el cotxe al joc de davant, en substitució de la clau, quan aquesta es trencava. V. **Argolla** i **Clau**. (Ribes de Freser.)
- Corretjó** m. — *a)* Cada una de les corretges estretes que, en nombre de quatre per banda, van davant en el collar dels animals de tir, de la verga a les costelles. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* Baga o passador perquè no pengi el cap d'una corretja quan aquesta està passada per la sivella. (Sant Quintí de Mediona.) *c)* Petita corretja de l'estrinquet, (Barcelona.) *c)* Corretja que, sor-

- tint de la sella, sosté l'estrep.
(Ribes de Freser.)
- Corriol m.** — Camí estret. (Banyoles.) (Arabia, *Voc.*)
- Corró m.** — *a*) Cada un dels cilindres de fusta usats per a fer rodolar i arrossegar la fusta en el transport al rossegall quan és fet a mà d'homes. (Coll de Nargó.) *b*) Cilindre de fusta del torn en els carros destinats al tragi de boois. (Barcelona.)
- Cort f.** — Estable.
- «La mestressa és vigatana,
per dir-ho tot,
i em feia dormir a la cort,
que sembla els llims,
i em tirava els orins
damunt de mi.»
(Vida d'un cavall.)
- Cortilla.** — Quartilla.
- Cortina f.** — Llenç que tapa les finestres del cotxe, els costats de la jardinera i les finestres del darrera de les tartanes. (Barcelona.)
- Cos m.** — *a*) Tipus de mida en els cavalls i bestiar de pen rodó. Es bon xic eventual i difícil de precisar. És din que un animal és d'un cos i mig, o de dos cossos per indicar més o menys la seva mida. (Barcelona.) *b*) Casc del llgut. (Móra d'Ebre.) *c*) Caixa i rodes d'un carro; la totalitat d'aquest exceptuant-ne els tiradors on va l'animal. (Barcelona.) *d*) Part més grossa i essencial del collar que en forma el coixí. (Barcelona.)
- Coscó m.** — Part del casc del llgut que és completament recte de part de les bandes. (Mequinença.)
- Coscoll m.** — Extensió, apèndix o additament d'algunes peces de ferro usades pels basters i sellers, com anelles o sivelles, destinat a sostenir aquestes de manera que quedí lliure la peça i pugui jugar amb tot desembaràs. (Barcelona.)
- Cosidura f.** — Cosit que divideix en dues meitats l'encoixinada del bast per facilitar que pugui dividir-se en dues parts i adaptar-se bé a l'esquena de l'animal. (Sant Quintí de Mediona.)
- Costa f.** — Pendent en un camí. (D'ús general.)
- «Veiam, senyor frare,
qui més correrà:
vós per la costeta
i jo pel camí pla.»
(Cançó *El frare i la donzella.*)
- Costals m. pl.** — Càrrega que porta un mul, la meitat a cada costat. (Ripoll.)
- Costat m.** — *a*) Segon queixal que treuen els animals de peu rodó al costat de la pala, o sia el primer. En treuen dos alhora, un per banda, i serveixen per a reconèixer l'edat que tenen. (Barcelona.) *b*) Barana en els carros i vehicles de càrrega que no porten estaves. (Barcelona.)
- Costejar v.** — *a*) Trescar per una costa. (Barcelona.) *b*) Esser abundant, un camí, en costes i pendents. (Barcelona.)
- Costella f.** — *a*) Peça de fusta arquejada que forma l'esquelet o bastiment del llgut. És feta de fusta d'olivera i està formada per tres peces, l'horitzontal, que correspon al fons de l'embarcació s'ano-

mena medís, i les dues dels costats que li donen la forma arquejada se'ls diu estamenes. (Móra d'Ebre.) *b*) Llata travessera que sosté el terrat en els cotxes. (Barcelona.) *c*) Travesser que uneix i lliga els dos braços de la carretilla. (Barcelona.) *d*) És anomenada així una peça de fusta que va a cada costat del cos del collar destinada a donar-li consistència i evitar que es torci o aplani. (Barcelona.)

Coster m. — *a*) Part del braç del carro on va clavada la barana. Perna. (Montbrió.) *b*) Vora molt inclinada del riu. (Coll de Nargó.)

Costera f. — Costa. (Barcelona.)

«Tu que llaures i sembres
per les costeres,
en vindre la collita
colliràs pedres.»

Costerut, -uda adj. — Dur de transitar per efecte d'un desnivell molt intens i pronunciat. (Barcelona.)

Costura f. *Falsa* —. Ratlla de punts que es marca amb la grifa damunt d'una corretja o altra part del guarniment per simular un cosit o costura. Es fa unes vegades amb objecte ornamental, i d'altres per estrafer un treball volent simular costures i cosits que no s'han fet. (Barcelona.)

Cotol interj. — Veu per a manar als animals que estiguin quiets. (Gandesa.)

Cotxe m., cotxo (forma vulgar). — *a*) Conductora. Es terme propi dels treballadors del ram de mudes. (Barcelona.) *b*) Vehi- cle de quatre rodes destinat a

la conducció de persones. (D'ús general.)

«Quan anaves cap a missa
hi anaves sempre a peu,
ara hi vas a cavall d'un cotxo,
de criades més de cent.»

(Cançó *Catarina*.)

Cotxe d'indústria. — Vehi- cle de quatre rodes amb una caixa gran, de forma rectangular i completament tancada, desti- nat al transport de mercade- ries. (Barcelona.)

Cotxe de camí. — Galera, di- ligència o cotxe especialment destinat a fer viatges. (Barce- lona.)

Cotxe de carrera. — El que fa regularment viatges entre dos punts fixos. (Barcelona.)

Cotxe de família. — Faetó de sis o vuit seients. (Barcelona.)

Cotxe de línia. — El de carrera o passatge. (Barcelona.)

Cotxe de lloguer. — El que està especialment destinat a ésser llogat. (Barcelona.)

Cotxe de morts. — El que està especialment destinat al trans- port de difunts al cementiri. A Barcelona va ésser intro- duit a mitjans del segle pas- sat, amb gran protesta del poble, que no volia acollir la millora per considerar cosa irreverent i poc respectuosa que les persones fossin con- duïdes a enterrar per animals i no per altres persones com fins aleshores.

Cotxe de passatge. — El que fa regularment viatges d'un lloc a un altre i accepta passat- gers. (Barcelona.)

Cotxe de plaça o de punt. — Cotxe de lloguer que es situa en un

- punt determinat de la ciutat, generalment una plaça, en espera de lloguer. (Barcelona.)
- Cotxe de regal.** — El de propietat particular, que no es lloga i que serveix només per a ús del seu propietari.
- Cotxer m.** — El qui mena un cotxe. (D'ús general.)
- Cotxera f.** — Local destinat a la guarda dels cotxes. (D'ús general.)
- Cotxeria f.** — Establiment dedicat al lloguer de cotxes. (Barcelona.)
- Créixer v.** — Augmentar el cabal d'aigua d'un riu per efecte de la pluja o per l'afluència d'altres corrents. (Coll de Nargó.)
- Creu f.** — *Estar a la* —. Estar el llagut apartat del corrent, quan passa un paratge de poca fondària d'aigua. (Móra d'Ebre.)
- Creu f.** — Encreuament de dos camins. (Empordà.) (*Costumari.*)
- Creuament m.** — Encreuament. (Barcelona.)
- Creuera f.** — Peça de ferro que sosté i ferma el fusell en els carros de torn. (Barcelona.)
- Cría f.** — Ramaderia d'animals de peu rodó que cura de llur reproducció, engrandiment i engrèixament. Aquest tipus de ramaderia és a Catalunya poc important; els ramats són pocs en nombre i formats per pocs caps a proporció de la importància assolida per la ramaderia del bestiar de llana.
- Crin (Barcelona), clin (id.), clinc (Juncosa) m.** — *a*) Cabellera que creix al coll de les cavalleries. *b*) Bri o fibra vegetal usada per a fer coixí en el collar del bestiar.
- Crina f.** — *a*) Crin. *b*) Part de la mosquitera que correspon al coll i testa de l'animal. (Sant Quintí de Mediona.) *c*) Xarxa que tapa la crinera del cavall en els enganxaments i guarniments de luxe. És feta de cànem i va enflocada amb borles i ornaments de passamaneria, generalment de llana o seda, i de coloraines virolades. (Barcelona.) *d*) *A la crina* loc. adv. Muntar a la closa, o sia amb els peus junts, i disposat el genet un xic decantat damunt de l'animal, tenint els dos peus junts cap al costat del coll o crin de la bèstia. Solen muntar-hi els traginers. (Ripoll) (Raguer.)
- Crospol interj.** — De la mateixa valor que *rosto*. (Maçanet de Cabrenys.)
- Crossa d'enrajat.** — Eina dels constructors de carros que serveix per a mantenir els raigs fixos quan s'enragen.
- Cua f.** — *a*) Tram darrer d'un rai. (Coll de Nargó.) *b*) Apèndix caudal del bestiar de peu rodó.
- Cua de rata.** — Teixit que es fa al cap de les cordes perquè no es desfilin. Té una forma llarga i molt afuada, semblant a la cua d'una rata. (Barcelona.)
- Cuar v.** — Trenar i arreglar els crins de la cua del bestiar. (Ribes de Freser.)
- Cuba f.** — Botó de carro. (Mallorca.) (*Costumari.*)
- Cuejar v.** — Saber secundar des de la cua del rai les maniobres del davanter per fer ben fàcil la seva acció i que la navegació sigui bona i lleugera. Quan un cuer cueja bé s'acredita de

- tenir prou aptituds per a passar a davanter, càrrec de més compromís i mèrit.
- Cuer** m. — Raier que va damunt del tram de la cua del rai i que ajuda des d'allí la maniobra. Té obligació de portar el tribet de foradar les bigues. Aquest és de propietat de l'empresari del viatge, i si el perd ha de pagar-lo el cuer. (Coll de Nargó.)
- Cuera** f. — Corretja que en els animals ensellats passa per sota de la cua a l'objecte de sostenir la sella. (Ribes de Freser.)
- Cuiro** m. — Pell gruixuda adobada i preparada per a fer-ne guarniments i altres objectes. És de variats colors i procedent de diferents animals. Té dues parts: la flor, o sia la superior, ben llisa i polida, i la carn, o sia la part inferior i tot el gruix que no es considera flor. (Barcelona.)
- Cuixa** f. — Tipus de peça de fusta transportada en rai. Té de trenta a trenta-quatre pams de llargada, de cinquanta a cinquanta-cinc centímetres d'ample i de quaranta a cinquanta d'alçada. (Coll de Nargó.)
- Cul** m. — Part del darrera d'un carro, que va des del fusell a la saga. *b)* *Fer culs*. Cular, un vehicle; pesar més del darrera que del davant, per efecte de la distribució de la càrrega. (Barcelona.)
- Cul d'ametilla**. — Part posterior de les anques del bestiar, de forma estreta i allargada. (Santa Coloma de Queralt.)
- Culador** adj. — Dit del carro que no està prou ben centrat de construcció i que tendeix a pesar més del cul que del coll. (Barcelona.)
- Cular** v. — *a)* Estar la càrrega d'un vehicle més decantada cap a la part del cul que cap a la del cap. Per facilitar el treball de l'animal, sobretot en les pujades, cal que culin una mica. (Barcelona.) *b)* Anar de recules un vehicle. (Barcelona.)
- Culassa** f. — Morenes, erupcions granoses que es produeixen en l'auns dels cavalls. Es curen amb aigua de segó bullida amb pedra foguera. En són molt perjudicats els cavalls i eugues de color blanc. (Ribes de Freser.)
- Culat, -ada** adj. — *a)* *Ben* —. Es diu de l'animal que té el cul rodó, ço que és indicatiu de bona mena i molta força. (Barcelona.) *b)* *Mal* —. Es diu de l'animal que té el cul d'ametilla. És indicatiu de mala mena i feble per al treball. (Barcelona.)
- Cumador** m. — Lona que tapa la part posterior dels carros de vela i que ve a ésser com un complement d'aquesta. (Barcelona, Sant Quintí de Mediona.)
- Cunya** f. — Tipus antic de pescant, que feia com dues parts, caigut avui en desús. (Barcelona.)
- Cupè** m. — *a)* Seient per a quatre persones, que en cotxes de passatge va darrera la davantera i paral·lel a aquesta. En les diligències es trobava immediat a la davantera i en les galeres hi havia entre l'un i l'altre un altre departament anomenat berlina. (Ribes de

- Freser.) *b*) Berlina amb dos seients. (Barcelona.)
- Cupó** m. — *a*) Part quadrada del rem que va de la manissa, on s'agafa, fins a la pala que entra dintre l'aigua. (Mequinença.) *b*) Part del fons del llagut en les parts de popa i proa, on aquest s'aprima i afua. (Mequinença.)
- Currioler** m. — Petita politja que va clavada a les baranes dels carros de gran transport. Per aquesta politja passen les cordes per a lligar la càrrega. (Barcelona.)
- Curt, -a** adj. — Aplicat als animals de pas curt i lent. (Ribes de Freser.)
- Curt d'alè.** — Que pateix d'ofec, de respir difícil. (Barcelona.)
- Curtes de sis.** — *a*) Parella d'animals que en un tir de sis o més, ocupa el tercer lloc. *b*) Mena de guarniments usats per a enganxar la tercera parella de cavalls o muls en un tir de sis o més animals. (Barcelona.)
- Cutxilla** f. — Eina tallant del ferrador, usada per a tallar la rebava del casc del bestiar i arrodonir-lo. (Sant Quintí de Mediona.)

D

- Dalí** m. — Bastó de crossa molt gruixut i ferm en què es recolzava el daliner per poder fer més força i com a una ajuda per a millor trescar pel terreny sorrenc i fals de la ribera. Fa molts anys que ha caigut en desús. (Móra d'Ebre.)
- Dalifafa.** — V. *Alifafa*.
- Dalinar** v. — Estirar la sègola o sirga del llagut amb braó i força donant bona empenta a la feina i aportant-hi molta energia. (Móra d'Ebre.)
- Daliner** m. — L'home que ocupa el primer lloc en la sirga. És el més brau i el qui fa major força; porta muscleres de fusta perquè no li faci mal el frec de la sègola; per ajndar-se portava un gruixut bastó, dit *dalí*. (Móra d'Ebre.)
- Dalt** m. — Cara superior del sostre de les conductores. (Barcelona.)
- Darrera** m. — Post que tanca la caixa del cotxe d'indústria per la part del darrera. (Barcelona.)
- Dau** m. — Peça de ferro que es cargola a l'espiga de la mànega del fusell per subjectar la roda a aquest. S'usa per a les conductores, cotxes d'indústria, etc.
- Davant** m. — *a*) Tram del davant del rai damunt del qual va el davanter que el mena. (Coll de Nargó.) *b*) Coll d'un carro. (Barcelona.) *c*) Joc de davant. (Ribes de Freser.)
- Davantall** m. — *a*) Faldeta. (Barcelona.) *b*) Penjoll fet de passamaneria amb moltes aromes i bellugons, que es penja del pitral de manera que vingui a parar al davant de les potes dels animals. S'usa quan van de gala i també en temps calorosos, per a esquivar les mosques. (Ribes de Freser.)

«N'és bon traginer;
quatre matxos mena:
porten davantal,
manteta i coberta.»
(Cançó de traginer.)

Davantejar v. — Dirigir la maniobra de la navegació d'un rai.

Davanter m. — *a)* Raier que ocupa el lloc del primer tram del rai. Dirigeix la conducció i maniobra del rai i és responsable d'aquest. Ha d'ésser més expert que l'altre que va la darrera, i cobra un ral més de jornal al dia. (Coll de Nargó.) *b)* Postiller, 1.ª acceptió. (Ribes de Freser.) *c)* Animal que en una riata o un tir va al davant de tots. (Barcelona.)

Davanteria f. — Seient del davant de la galera o diligència on seien el majoral, a la dreta, el sagal, a l'esquerra, i dos passatgers al mig. (Ribes de Freser.)

Decantar v. — Dirigir el rem cap a l'interior del tram, quan el rai està parat, per evitar que sigui joguina de l'aigua. (Coll de Nargó.)

Decarar v. — Envestir la ribera amb la proa per efecte d'una mala maniobra. (Mequinença.)

Defecte de retorn. — Entre ramblers, es diu d'aquell defecte o vici de gran importància que desfà el tracte fet en la compra d'un animal, de manera que el comprador pot retornar-lo i el rambler ha de canviar-li la bèstia o tornar-li el seu import. (Santa Coloma de Queralt.)

Deixa f. — Part de la mare o llit del riu que queda sense aigua per minvar el cabal del corrent. (Mequinença.)

Deixar v. — Tenir les orelles baixes i caigudes. (Santa Coloma de Queralt.)

Dentat m. — Conjunt de les dents i queixals del bestiar de peu rodó, per l'examen del qual es coneix l'edat de l'animal fins abans dels set anys. V. els mots **ullal** i **rasar**. (D'ús general.)

«A cavall donat,
no li miris el dentat.»

Dentat fred. — Dentat que, per una raó natural, no arriba mai a cloure, de manera que el dentat de la barra superior no eugalza amb el de la inferior. A l'animal que és així no és possible de comprovar-li l'edat, i hom pot fer-lo passar per jove amb tot i ésser vell. Es creu que sempre té la dentadura freda i que l'escalfor natural de la boca no arriba a propagar-se al dentat, circumstància a la qual es deu que no arribi a cloure. (Barcelona.)

Dentat gelat. — Dentat fred. (Mollet del Vallès.)

Dentgelat, -ada adj. — Animal que té el dentat fred o gelat. (Barcelona.)

Derrocar v. — Fer caure de cavall.

«Ase que em port
i no cavall que em derroc.»

Desacuar v. — Deslligar els animals quan van acuat, desfent la cua de l'un de la de l'altre. (Santa Coloma de Queralt.)

Desamorrador m. — Raier que, en barranquejar per un lloc

estret i difícil, procura que les bigues no s'atravessin i que no s'amorriïn a la vora fugint del corrent que les ha de fer seguir. (Coll de Nargó.)

Desamorrar v. — Procurar que les bigues no s'atravessin i separar-les de la vora conduint-les cap al corrent perquè se les endugui. (Coll de Nargó.)

Desarrimar v. — Caminar un animal o vehicle separat de la vora del camí o pel mig d'aquest. (Juncosa.)

Desbocar-se v. — Perdre la serenitat un animal de peu rodó i córrer a tot trot sense tenir noció d'on va ni de què fa. Per deturar un cavall desbocat, cal posar-se-li al davant amb els braços estesos; la bèstia que, segons creença popular, veu l'home considerablement més gran del que és, s'espanta creient tenir un gegant al seu davant i es detura i redueix. (Barcelona.)

Desbravar v. — Desfogar. (Barcelona.)

Descalç, -a adj. — S'aplica als animals desferrats. (Barcelona.)

Descans m. — Vara de fusta que va suspesa als braços del carro i que es posa vertical sota d'aquests per fer mantenir el carro en posició horitzontal quan no hi ha l'animal engauxat, i també quan es carrega, per descansar la bèstia.

Descapotar v. — Descobrir un cupè, landó, etc., traient-li la capota. (Barcelona.)

Descarregador m. — a) Paratge on descarreguen la càrrega els muls de tragí perquè la carre-

gui un carro o vehicle. (Ripoll.) b) El qui descarrega.

Descarregar v. — Treure la càrrega a un carro, carreta, animal, etc. (Barceloua.)

Desembarcador m. — Part de la riba del riu on fa cap la barca per embarcar o desembarcar el passatge. (Móra d'Ebre.)

Desembarrancar v. — Treure el rai d'un fons de pedres o sorra on s'hagi embarrancat, fent alçaprem amb els barrers. (Coll de Nargó.)

Desembocar-se v. — Desbocar-se. (Barcelona.)

«El cavall desembocat mira'l de lluny i amagat.»

Desembornador m. — Eina tallant usada pel baster per a matar els cantells massa vius i aguts de les corretges. (Barcelona.)

Desemboscar v. — Traginar fusta en muls directament del bosc a poblats. (Ripoll.)

Desenfrenat, -ada adj. — Animal que ha perdut el fre i no se'l pot reduir ni dominar.

«Pitjor és home desllenguat que cavall desenfrenat.»

Desenganxar v. — Separar o deslligar un animal d'un vehicle. (Barcelona.)

Desenganyar v. — Enganyar, 2.ª accepció. (Juncosa.)

Desengolat, -ada adj. — Dit del vehicle en què les boixes de les rodes no estan prou ajustades a la mànega del fusell, sinó que van balderes. (Barcelona.)

Desenraiar v. — Desfer el rai. (Coll de Nargó.)

Desensellar v. — Treure la sella a un animal.

«Quan el comte sentí això molt prompte baixa l'escala, ja desensella la mula, el cavall ja n'ensellava.»
(Cançó *El comte Floris*.)

Desfer camí. — Tornar enrera del camí ja fet.

Desferm, -a adj. — Animal que posseïx l'enginy de saber-se desfermar per més fort i ferm que el fermin. És considerat com un defecte, si bé de poca importància. (Barcelona.)

Desfermar-se v. — Deslligar-se, el mateix animal, de l'estaca o lloc on ha estat lligat. (Barcelona.)

Desferrador m. — Eina usada per a treure les ferradures del bestiar. És de ferro, té un cap tallant usat per a adreçar els claus, i l'altre amb punta per a netejar els forats de la ferradura. (Sant Quintí de Mediona.)

Desferrar v. — Treure les ferradures a un animal. Quan pasturen van desferrats. (Ripoll.)

Desflorar v. — Treure o descalçar la flor del cuir per treballar-lo. És terme de baster. (Barcelona.)

Desfogar v. — Fer fer exercici al bestiar, fer-lo treballar, passejar, etc., per donar expansió a la seva força natural. És costum, per desfogar-los, de fer-los córrer o caminar per damunt de sorra o de terrenys tous perquè es cansin i hagin d'esmerçar molta energia. (Barcelona.)

Desgrossar v. — Primera tallada feta amb les tisoires en

esquilar un animal, a l'objecte de treure sols el pelatge més gros i llarg. (Ribes de Freser.)

Deslligar v. — Desfer les redortes que lliguen les peces d'un tram per desfer aquest o tot el rai. (Coll de Nargó.)

Desmanegar-se v. — Afluixar-se alguna de les peces d'un carro, fins al punt que aquest perdi la seva consistència. (Barcelona.)

Despatxar v. — a) Vendre bitllets o passatges per a vehicles de línia. b) Negociar i tramitar el transport d'equipatges dels passatgers. (D'ús general.)

Despedregar v. — Treure les pedres a un camí. (Banyoles.) (Arabia, *Voc.*)

Dessuador m. — Feltre que va sota de la sella per a eixugar la suor del cavall. (Barcelona.)

Destacar v. — Deslligar el rai de la parada per emprendre la navegació. (Coll de Nargó.)

Destapar v. — Posar al bestiar collarets i xapes de cascavells perquè faci soroll en passar. Els destapen sobretot a l'hivern i quan van de fosca perquè així amb el dringar dels cascavells els carreters i traginers coneixen el pas que duu el bestiar, encara que no el vegin prou bé, i també si es deturen, es decanten o cauen. (Ribes de Freser.)

Destral f. — Destral de forma corrent usada pels picadors en picar i desbastar la fusta i pels raiers en arreglar-la. En navegar, el davanter mai no deixa la destral per si durant el viatge pot necessitar-la en tenir de fer alguna maniobra. (Coll de Nargó.)

Destral de mà. — Tipus corrent de destral amb tall en un sol costat. És usada pel constructor de carros.

Destral de peu. — Tipus de destral amb tall als dos costats. Es usada pel constructor de carros.

Devesa f. — Prat de pastura en què, ultra herba, hi ha abundor d'arbres. (Ribes de Freser.)

«Els pares de Sant Jeroni,
en sos prats i ses deveses,
poltrets pasturen, superbes,
fills de l'ase que sustenten.»
(Vida i virtuts del jument.)

Diabla f. — Carretilla. (Barcelona.)

Diligència f. — Vehicle de pasatge d'ordre molt semblant a la galera de la qual es diferencia per no tenir el departament anomenat berlina. V. **Galera.** (Ribes de Freser.)

Doblar el pas. — Allargar el pas. (Barcelona.)

Dobler m. — Tipus de peça de fusta transportada en rai. Els doblers d'avet tenen com a mínim una mida de quaranta pams i pugen a vegades fins a quaranta-dos i quaranta-quatre. Els de pi varien de trenta-sis a trenta-vuit pams. Uns i altres han de tenir vuit per quatre d'ample i sis per quatre de llarg, o sia quaranta i trenta centímetres, respectivament, almenys. (Coll de Nargó.)

Dogal m. — *a)* Ronsal que penja de les morralles i serveix per a estacar. (Ripoll.) *b)* pl. Cordes que en nombre de quatre penjen dels quatre angles del bast i estan destinades a subjectar

a aquest els costals i la càrrega. (Ribes de Freser.)

Dolla f. — Cada una de les anelles de ferro que sostenen el matràs en els carros de trabuc. (Barcelona.)

Donar-se v. — *a)* Deixar-se dominar un cavall, mula o ase. (Barcelona.) *b)* Ésser mans per a deixar-se ferrar sense dificultat. (Barcelona.) *c)* Arrencar i seguir un vehicle amb tota facilitat i suavitat. (Barcelona.)

Donar roda. — Empènyer la roda d'un vehicle quan té d'arrencar, per facilitar-li aquesta acció. (Barcelona.)

Dormida f. — Parada feta en un hostel durant la nit amb el propòsit de dormir-hi. (Ribes de Freser.)

Dragona f. *Trenat a la* — Trenat especial que es fa en la cua o crin del bestiar. Consisteix en una llarga trena per banda de dalt a baix de la crinera. Quan es fa a la cua, es fan dues trenes ben gruixudes, dividint els pèls en dues parts. Sol fer-se quan es té de lluir el bestiar aplicant al trenat llacets i cintes. (Barcelona, Ribes de Freser.)

Drecera f. — *a)* Estalvi de camí o de distància que s'obté seguint un viarany més curt que el camí ordinari. *b)* Camí seguit per fer drecera.

«Si vols fer drecera
no deixis la carretera.»

«Tot camí és drecera per al qui sap de caminar.»

Dring m. — *a)* So del cascavell o de la campaneta. (Barcelona.)

b) Sotrac o moviment bruscat donat al cascavell o a la campaneta a l'objecte de fer-los sonar. (Barcelona.)

Dringar v. — a) Sonar els cascavells i les campanetes. (Ribes de Freser.) b) Sotragar, els cavalls, els cascavells o campanetes perquè sonin. (Barcelona.)

Dula f., audula (Gandesa), **adula** (id.). — a) Ramat de bestiar de ferradura que es forma en cada poble recollint el bestiar de tots els veïns, i que surt a pasturar sols els diumenges, en què, per no dedicar-se al treball, hauria d'estar el bestiar a la quadra sense poder transitar ni desfogar-se. El duler va proveït d'un corn, es situa al mig de la plaça i deixa sentir un toc prou conegut del bestiar, que per ell mateix surt de l'estable, on ja l'ha deixat deslligat el seu amo perquè se'n pugui anar, i fa cap a la plaça. Quan sembla que hi són tots, el duler munta un animal que ja té preferit i que ell mateix ja es disposa per a ésser muntat, i emprèn el camí de la pastura. De tornada tota la dula fa cap unida fins a la plaça, sense que cap animal es quedi a casa seva abans d'arribar-hi, encara que hi passi per davant; el duler toca altra vegada el corn, el ramat es dissol i cada bèstia se'n torna a casa seva i entra per ella mateixa al corral o a l'estable. El duler rep en pagament, per regla general, una quantitat de blat a l'any. Hi ha llocs on sols és enviat a la dula el bestiar petit, vell i de poca

valor, perquè si la dula és molt gran no és possible que el duler els pugui guardar tots amb el degut compte; això fa que es receli d'enviar-hi animals de valor, per tal com corren el risc de fer-se mal o sofrir algun accident. En els llocs rics en bestiar, els dulers que menen la dula són molts i aquesta està regulada per vells usos i costums que constitueixen un interessant aspecte de la llei consuetudinària. (Castellserà, Roda de Ribagorça, Tamarit de Llitera.) b) Paratge on va a pasturar la dula. Generalment de propietat comunal. (Castellserà, Roda de Ribagorça, Tamarit de Llitera.)

Copiem un contracte de dula de l'any 1534 pertanyent a Camporrells de Ribagorça:

«Huy dimenge qui conte a xxij. del mes de Març any de MDxxxiiij. ajustat y congregat balle y Jurats y promens del loch de bamposch en lo Consel General per lo util y profit de la villa y posaven hodules aquel que Pere Mancho lo guarderie, y donarei la tersa de la odula al señor Miguel Masquaró habitant del dit loch; lo cual Miguel Mascaró accepte la dita hodula pera temps de hun any, y comence de guardar la odula lo dia de Rams, que es xxx de Mars del any present y acabara al cap del any lo dia metex; y doneuli de soldada per parell viiij. solidos y per una bestia quatre sous y myg : y as a pagar en dues terces, es a saber: ara de present la mitat, y l'altra mitat al cap del any; y les besties colludes segons es practiqua de la villa; que paguen y mes, a mes y van e los polins també segons es practiqua de la villa. I aixi dit Mascaró accepte dita odula y promet de dar bon re-

capte la dita odula, e si nenguna desventura se seguia per culpa sua que probarse pugue en tal cas el es contén y obligue sa persona y bens setis y molles aguts y per haber ahon se vulle que per veritat sien trobats; e per major seguretat, é perque la villa sie contenta dare perfer mans y principal paguador al señor en Mateu Vidal habitant del dit loch, lo qual dit Mateu Vidal, presents tots los promens y los testimonis deval scrits es content y accepte dita fianza y obligue sa persona et asó ix falta de bens del Miguel Mascaró no abastasen.

Lo qual acte se fa en lo loch de

Camporels. Any de xxxiiij. a xxij. de Mars. = Testimonis son: mosen Johan Bosiguas, alias Battalla, y Pere de la sguesia habitants de Peralta de la Sal.»

Donem la nota del toc del corn del duler de Bot (Gandesa).

Duler m. — El qui mena la dula. (Castellserà, Roda de Ribagorça, Tamarit de Llitera.)

E

A l'eixarranca loc. adv. — A la cavallera, o sia amb les cames eixancarrades. (Barcelona.)

Eixugamulla. — Embó. Es dit així perquè és la ria que correspon al centre del casc del llagut i, per tant, la que queda mig dintre i mig fora de l'aigua. (Mequinença.)

Elàstics m. pl. — Mena de faixa que es posa damunt de la retransa dels animals que van enganxats i que tenen el vici de tirar guitzes. Els ferma per la part posterior a les vares o llimoneres del vehicle, i no els deixa alçar, i els priva, en conseqüència, de fer el gest propi de tirar guitzes. (Barcelona.)

Eloi m. — Traginer. Aquesta denominació té per origen el fet que els traginers celebren la festa per la diada d'aquest sant, el qual tenen com a patró junt amb sant Antoni de Pàdua. (Ribes de Freser.)

Embarcador m. — Part de la riba on fa cap la barca per

embarcar o desembarcar el passatge. (Móra d'Ebre.)

Embarcar-se v. — Entrar dintre d'una barca per travessar un riu. (Móra d'Ebre.)

Embastar v. — Posar el bast a un animal de càrrega. (Ribes de Freser.)

Embó m. — Peça del casc del llagut que va entre la sotabocal i la sobreparalla. És on correspon el centre de les bandes del casc. (Mequinença.)

Emboç m. — Morrió de corda que es posa al bestiar de peu rodó. (Sarroca de Ballera.)

Embocadura f. — Part del fre que va a la boca de l'animal i que aquest mossega. (Barcelona.)

Embofegat, -ada adj. — Que pateix d'ofec, de respir difícil. (Barcelona.)

Emboixar v. — Aplicar la boixa de ferro dintre del botó de les rodes dels vehicles.

Embollicar-se v. — Enganxar-se la sirga del llagut pels canyars

- de la ribera o en una altra cosa. (Mequinença.)
- Embornal** m. — Petit foradet de l'orla del llagut per a deixar sortir l'aigua que hi hagi pogut entrar. (Mequinença.)
- Emboscacat.** — V. **Camí** —.
- Embotidor** m. — Eina de baster usada per a fer collars. Consisteix en un ferro llarg, manegat, per millor agafar-lo, que té a la punta com una grapeta, per poder millor empenyer el crin o palla usat per a embotir. (Barcelona.)
- Embotidora** f. — Ferro usat per a embotir i atapeir la palla als collars dels guarniments de bestiar. (Sant Quintí de Mediona.)
- Embotir** v. — *a*) Omplir el coixí del collar amb palla, crin o un altre element tou. (Barcelona.) *b*) Bombar. (Barcelona.)
- Embragar** v. — *a*) Agafar els mobles i altres efectes transportats per les conductores, per tirar-los. (Barcelona.) *b*) Entacar el llagut. (Mequinença.)
- Embridar** v. — Posar la brida.
- «Ja se'n posa el barret
i el gec de cada dia,
ja n'agafa el cavall,
ja l'ensella i l'embrida.»
(Cançó *L'Espina*.)
- Embrilla** f. — Anella fixada per una gafa a un punt, usada en basteria. (Sant Quintí de Mediona.)
- Embroquelat** m. — Broquer. (Juncosa.)
- Embussar** v. — Atravessar-se una peça en el riu de mauera que es faci difícil de poder-la fer seguir des de la ribera, ço que obliga els homes a entrar a l'aigua fins molt endins del corrent. (Coll de Nargó.)
- Emmallar-se** v. — Encallar-se el rai en el fons del corrent. (Coll de Nargó.)
- Emmantar** v. — Posar l'abric a un animal quan el comencen a domar per avesar-lo als guarniments. (Ribes de Freser.)
- Emmolsar** v. — Posar molsa sota el bast dels animals de càrrega per evitar que aquest els toqui directament a l'esquena i els nafri. Es té com a més fresca i millor la molsa de boix. També els en posen damunt de les nafres com a refrescant i perquè aquestes no s'endanyin. Es canvia molt sovint. Antigament era feina dels matalots, que ja es proveien d'una bona quantitat de molsa. (Ribes de Freser.)
- Empallada** f. — Mena de coixí de palla que es posa perquè faci tou sota l'arçó i perquè aquest no nafri l'esquena de l'animal. (Sant Quintí de Mediona.)
- Emparo** m. — Post de fusta que va aplicada damunt dels tiradors del carro tocant a la caixa, per tal d'ampliar la capacitat d'aquesta. (El Talladell.)
- Empedrar** v. — Posar una pedra en un dels costats de la càrrega d'un mul perquè aquesta vagi ben equilibrada. Una de les millors habilitats d'un bon traginer consisteix a saber equilibrar bé la càrrega posant un pes si fa no fa igual a cada costat perquè la bèstia no pateixi en treballar; quan no passa així, moltes vegades, per estalviar-se de descarregar-lo,

- i si la càrrega no és prou repartidora, cal afegir una pedra al costat que resulta més lleuger, per equilibrar el pes. (Ribes de Freser.)
- Empessonar** v. — Donar-se un cop dos vehicles pels botons de les rodes en passar l'un pel costat de l'altre. (Barcelona.)
- Empiular** v.—Encarir. (Juncosa.)
- Empiulat** m. — Encarit. (Juncosa, Ulldemolins.)
- Enaigament** m. — Enyorament que agafen els animals petits en ésser desmamats. (Banyoles.) (Arabia, *Voc.*)
- Encabriolar-se** v. — Encabritar-se. (Barcelona.)
- Encabritar-se, encabridar-se** v. — Adreçar-se. (Barcelona.)
- Encaix** m. — Pern en el llagut. (Mequinença.)
- Encallar-se** v. — Ésser deturat un vehicle per un obstacle que trava les seves rodes. (Barcelona.)
- Encapotar** v. — Cobrir un vehicle posant-li la capota. (Barcelona.)
- Encarregat** m. — Representant de l'amo de la fusta que sol anar amb els raiers per curar dels interessos del propietari i resoldre els conflictes que puguin produir-se durant el camí dels rais. (Coll de Nargó.)
- Encarida** f.—Encarit. (Juncosa.)
- Encarir** v. — Ajuntar i reunir dues cordes en una desfent una punta de cada una i entreteixint després els caps de les dues en un sol teixit; això és, que si cada una està formada per quatre caps o cordes més primes que, retorçades, formen la corda grossa, es desfan cosa d'un pam els quatre caps i es fa després un teixit entreteixint els vuit caps, que es sobrefilen després amb cordill prim. És feina de baster. Hi ha molts carreters que també s'encareixen les seves cordes fent-ne de dues de curtes una de llarga. (Barcelona.)
- Encarit** m. — Afegiment de dues cordes fet en encarir. (Barcelona.)
- Encatllar**. — V. **Encollar**.
- Encinxada** f. — Part de la sella on va fixada la cingladura que la lliga al ventre de l'animal. (Barcelona.)
- Enclavar** v. — *a)* Clavar malament els claus de les ferradures del bestiar en ferrar-lo, de manera que, sortint-se de la tapa del casc, interessin el viu. Perjudiquen en gran manera el bestiar fins al punt de poder provocar-li el tètanus amb facilitat. (Santa Coloma de Queralt.) *b)* Assentar una ferradura, encaixar-la, aplicar-la. (Barcelona.)
- Enclavat, -ada** adj. — Animal que, en ferrar-lo, l'han enclavat. (Sta. Coloma de Queralt.)
- Encoblar** v. — *a)* Aparellar el bestiar en grups de dos, l'un al costat de l'altre, quan es va de camí, en rècula. (Ripoll.) *b)* Lligar els muls que formen un coble, formant una filera un darrera de l'altre. Es lliga el ronsal de l'un amb l'anella del bast del davant, i es fa anar el guiatge al darrera. Solen encoblar-se quan van de buit. (Ribes de Freser.)
- Encoixinada** f. — *a)* Coixí que va sota del bast per evitar que la fusta d'aquest faci mal a l'animal. Té uns tres pams de llargada; en el sen centre

- té un espai d'uns cinc centímetres que resten buits per tal que pugui torçar-se fàcilment i adaptar-se a l'esquena de la bèstia. Pel seu voltant està folrat de cuir. Té uns cinc centímetres d'alçada. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Coixins de l'interior del cotxe. (Barcelona.) *c*) Bast de la sella. (Barcelona.)
- Encolla** f. — *a*) Riata o rècula d'ases. (Gandesa.) *b*) Corda que serveix per a lligar la càrrega en els animals de bast o càrrega. Tiren vint-i-cinc pams. (Sant Quintí de Mediona.)
- Encollar** (Barcelona), **encatllar** (Gandesa) v. — Abrivar, 2.ª accepció.
- Encollir-se** v. — Abaixar-se un cavall per la part de les anques. Arronçar les potes de darrera tot mantenint estirades les de davant. (Barcelona.)
- Encreuament** m. — Punt de convergència de dos o més camins. (Barcelona.)
- Enfadar-se** v. — Enfuriar-se un animal en anar a ferrar-lo, ço que fa difícil l'operació. (Sant Quintí de Mediona.)
- Enfusadura** f. — Malaltia del bestiar de peu rodó que es produeix si no se li fa fer molt d'exercici després d'haver estat ferrat. Consisteix en un tractament o segament de cames que no li permet de caminar. (Barcelona.)
- Enfusament** m. — Cop de sang que paralitza les potes. (Santa Coloma de Queralt.)
- Enfusat, -ada** adj. — Camadret, atacat de fns. (Barcelona.)
- Engaliador** m. — Corretja que passa per l'arracada i fa sostenir el cap alt als cavalls enganxats al cotxe. (Barcelona.)
- Engallar-se** v. — *a*) Alçar molt el cap els cavalls. (Barcelona.) *b*) Posar-se dret un cavall alçant-se damunt de les potes del darrera. (Barcelona.)
- Engalz** m. — Braga del fusell. (Barcelona.)
- Enganxa** f. — Animal o animals que van enganxats a un vehicle. (Barcelona.)
- Enganxar** v. — *a*) Agafar una biga o peça de fusta als guarniments del cavall perquè l'arrossegui des del bosc fins a peu de riu on ha d'ésser enraïada. Hom enganxa servint-se de la cadena de badall, els tirants, les espadelles i les anxueles, que formen el guarniment de l'animal. (Coll de Nargó.) *b*) Lligar o fixar un animal a un vehicle. (Barcelona.)
- Enganyar** v. — *a*) Estrincar un vehicle. (Barcelona.) *b*) Ajudar els animals a moure el carro amb esforç personal o per mitjà d'algun enginy, quan aquest no pot arrencar o està encallat. (Juncosa.)
- Engegar** v. — Posar un vehicle o un animal en marxa. (Barcelona.)
- Engolar** v. — Encaixar bé una caixa amb la mànega del fusell. Moure's la caixa amb suavitat i dolcesa dintre de la mànega del fusell. (Barcelona.)
- Engosadura** f. — Malaltia de les potes del bestiar, produïda per la humitat. (Barcelona.)
- Engravació** f. — Roda de ferro dentada que va al cap del corró del torn en els carros de transportar bocois. (Barcelona.)

- Engravar v.** — Endurir el sòl de les carreteres i camins per mitjà de grava. (Barcelona.)
- Engreixar v.** — Untar amb greix el cuir perquè sigui més bonic, es conservi millor i faci de més bon treballar. És feina de baster. (Barcelona.)
- Enjonyir v.** — Enjovar. (Sarroca de Bellera.)
- Enjovar v.** — Posar el jou als cavalls. (Sarroca de Bellera.)
- Enquadrar v.** — Conduir o tancar el bestiar a la quadra. (Barcelona.)
- Enraïador m.** — El raier que arria les bigues quan es baranquegen i que procura que no se'n perdi cap ni eu quedi cap sense que el corrent se l'emporti. (Coll de Nargó.)
- Enraiar, enrajar v.** — Fer o formar un rai. (Coll de Nargó.)
- Enrajar v.** — Fer entrar els raigs de la roda d'un vehicle en el botó. Es fa picant amb un mall petit, especial per a aquesta feina.
- Enrïmar v.** — Arrimar, 2.ª accepció. (Coll de Nargó.)
- Enrocar v.** — Empedrar, afegir un roc o pedra a la càrrega perquè quedi ben equilibrada dels dos costats. (Ribes de Freser.)
- Enrodar v.** — Fer rodar una roda fent força en un raig, per ajudar a caminar el carro quan aquest està encallat o no pot arrencar per excés de càrrega. (Juncosa.)
- Enrubinar-se v.** — Entollar-se l'aigua del riu. (Coll de Nargó.)
- Ensellada f.** — En el bestiar mular l'espina un xic corbada en forma còncava. (Santa Coloma de Queralt.)
- Ensellar v.** — Posar la sella als cavalls destinats a ésser muntats. (D'ús general.)
- «El cavall n'és a l'estable, civada se li ha de dar.
— Civada o no civada,
el cavall s'ha d'ensellar.»
(Cançó *La Pubilla d'Andorra*.)
- Ensenyar les ferradures.** — Guitar. (Barcelona.)
- Ensevar v.** — Untar amb sèu les mànegues del fusell i les boixes de les rodes, perquè els vehicles vagin més fins en rodar. (Barcelona.)
- Ensogar v.** — Lligar i fermar la càrrega d'un mul. (Ripoll.)
- Ensopegar v.** — Entrebancar-se, donar un cop de peu o pota en alguna pedra o altre obstacle trobat en el camí. (D'ús general.)
- «Tot bon cavall ensopega.»
- Ensumar v.** — Flairar, el cavall, decantant molt el cap a terra en caminar o estar deturat. (Barcelona.)
- Entacar v.** — Lligar el llagut de manera especial per treure'l fora del riu. (Mequinença.)
- Entascar-se v.** — Encallar-se, una embarcació.
- Entatxar v.** — Exornar i guarnir amb tatxes, sovint fent variades combinacions i dibuixos, els arreus del bestiar. (Barcelona.)
- Entaular v.** — Posar sota d'una roda un tauló o altre obstacle que faciliti el desencallament d'un carro o altre vehicle. (Juncosa.)
- Enteixonat, -ada adj.** — Es diu dels guarniments dels animals que han estat fets amb pell

- de teixó per tal que siguin més forts.
- Enter** adj. — Dit del cavall no capat. (Barcelona.)
- Entolladura** f. — Encarir. (Gandesa.)
- Entollar** v. — Encarir. (Gandesa.)
- Entossar-se** v. — Entascar-se. (Poboleda.)
- Entrancar** v. — Encallar. (Barcelona.)
- Entrastador** m. — Ensinistrador de cavalleries. El qui els acostuma a deixar-se posar els arreus i guarniments. (Barcelona.)
- Entrastar** v. — Avesar un animal a portar els guarniments i a deixar-se vestir. (Barcelona.)
- Entrebançar-se** v. — *a*) Deturar-se a causa d'algun obstacle, les peces que es barranquegen. (Coll de Nargó.) *b*) Ensopegar. (Barcelona.)
- Entrecamar** v. — Eixancarrar-se, obrir-se de cames per cavalcar. (Ribes de Freser.)
- Entrecreuament** m. — Encreuament. (Barcelona.)
- Entrefi, -ina** adj. — S'aplica a l'animal de bon tall que pot ésser utilitzat per a la sella i per a la càrrega. Ho són els perxerons. (Barcelona.)
- Entreforc** m. — Encreuament. (Sant Julià de Cerdanyola.)
- Entroncament** m. — Encreuament. (Barcelona.)
- Envestir** v. — Muntar o manegar el carro a tall de prova per veure si totes les peces ajusten i encaixen, com a operació prèvia al manegament definitiu. (El Talladell.)
- Epl** interj. — Crit usat quan s'engega una riata com a complement del crit d'*arri*, i com volent reforçar aquest, sobretot quan tot el bestiar no abriva o no tira amb prou força. S'usa repetint-lo diverses vegades, en nombre imprecís, fins que es creu que tots ja tiren prou. (Juncosa.)
- Equipatge** m., **artipatge** (Barcelona) — Conjunt de paquets i objectes que porta un passatger. (D'ús general.)
- Esbalategar** v. — Espeternegar, espetegar un cavall. (Barcelona.)
- Esbarriar-se** v. — Desfer-se el rai i escampar-se les bigues que el formaven per efecte d'un accident violent. (Coll de Nargó.)
- Escaire** m. — Peça de ferro que forma un angle recte, destinada a sostenir i reforçar els tiradors dels braços del carro, que va collada al capçalet i al naixement dels tiradors. (Barcelona.)
- Escala** f. — *a*) Llança. (Barcelona.) *b*) Caixa del carro. (Barcelona.) *c*) Escala curta que va darrera de les conductores, destinada a pujar-hi i baixar-ne. (Barcelona.) *d*) Cos o caixa de la carreta rural. (Rupit.) *e*) Cada un dels braços del carro, tartana, etc. Cada una de les llimoneres del cotxe. (Barcelona.)
- Escalamera** f. — *a*) Forat de l'orla del llagut on es posa l'escàlam. (Móra d'Ebre.) *b*) Escalimer. (Tortosa.)
- Escàlem, escàlim** m. — Petita peça de fusta cilíndrica, com un bastonet, fermada a la sola del llagut i a la qual es lliga el rem. (Móra d'Ebre.)
- Escaler** v. -- Animal que en una

- riata va enganxat a les barres del vehicle. (Barcelona.)
- Escaleta** f. — Prolongació de l'escala o caixa del carro feta per mitjà d'una post sostinguda amb cordes. S'aplica a la saga, i té per objecte permetre d'augmentar la càrrega. Sol usar-se en els carros de pagès en temps de batuda, en què es traginen garbes i palla, que fan molt volum i poc pes. (Santa Coloma de Queralt.)
- Escàlim.** — V. **escàlem.**
- Escalimer** m. — Peça de fusta que sosté l'escàlim. (Móra d'Ebre.)
- Escampar-se** v. — Esbarriar-se un raí. (Coll de Nargó.)
- Escapar** v. — Rompre a córrer, un animal, amb tota fúria. (Ribes de Freser.)
- Escapçar** v. — Retallar la corna de la pota del bestiar de peu rodó per poder-li posar bé les ferradures. (Ripoll.)
- Escape** m. — Pas de cavall dit més popularment galop. (Barcelona.)
- Escar** m. — Vora del riu, lleugerament inclinada, on es posen els llaguts en treure'ls fora de l'aigua. (Móra d'Ebre.)
- Escarabat** m. — Quadrat metàl·lic amb dos ganxos als costats que, en el bridó dels animals de tir, té per objecte de sostenir la serreta. (Sant Quintí de Mediona.)
- Escardalenc, -a** adj. — Aplicat al cavall del país, alt de potes i prim de cos, de poca valor i poc fort per al treball. (Barcelona.)
- Escarmussar-se** v. — Badar-se un raig de roda en treballar-lo. (El Talladell.)
- Escassa** f. — Eina usada pel constructor de carros, destinada a tocar els botons.
- Escoixar** v. — Coixejar. (Sant Quintí de Mediona.)
- Escorregut** adj. — Es diu del camí malmès per l'aigua de la pluja. (Poboleda.)
- Escorxar** v. — Matar un animal per vell o inútil per al treball. (D'ús general.)
- «Els fadrins de Trentapasses són pocs i presumidets, han hagut d'escorxar un ase per a fer-se calçotets.»
(Corranda popular.)
- Escorxa - ròsses, escorxa - ròssecs** m. — El qui es dedica a escorxar rossins i animals vells i inservibles per al treball per aprofitar-ne els greixos, pells, ossos i altres elements útils a la indústria. (Barcelona.)
- Escorxar-se** v. — Aixaragallar-se o omplir-se d'aigua un camí. (Costumari.)
- Escotes** f. pl. — Cordes que governen les veles del llagut. (Móra d'Ebre.)
- Esgadells.** — V. **argadells.**
- Esgarrapar** v. — Gratar a terra amb els peus. Moviment molt propi dels cavalls quan estan inquietos, sobretot quan estan deturats i volen caminar. (Ribes de Freser.)
- Esguassa.** — V. **Nus d'—.**
- Esgubiador** m. — Banc per a fer els botons del carro.
- Esgubiar** v. — Fer els forats en el botó de la roda d'un vehicle, servint-se de la gúbia.
- Eslomat, -ada** adj. — Allomat. (Barcelona.)
- Esmorralls.** — V. **Morralls.**
- Espadella** f.) — Peça que forma

part del guarniment de la cavalleria que arrossega les peces des del bosc al peu del riu on han d'ésser enraïades. (Coll de Nargó.)

Esparverany (Ribes de Freser), **esparverenc** (Barcelona), **esparvereny** (íd.) m. — Tumor en forma de llimona que es fa al genoll del bestiar. És cura popularment fent una creu amb un ganivet damunt del mal i aplicant-hi pólvores d'encens mascle, les quals es mengen la carn i el tumor queda sol damunt de l'os i es pot treure fàcilment amb una eina tallant. (Ribes de Freser.)

Espatllar-se v. — Desconjuntrar-se o desplaçar-se un os per efecte d'una caiguda, cop, etc. (Barcelona.)

«La mare, d'una caiguda,
es va espatllar,
i això la féu pollinar
abans de temps.»
(Vida d'nn cavall.)

Espatller m. — Coixí del plafó del darrera del cotxe on recolza l'esquena el passatger. (Barcelona.)

Espedregar v. — Treure les pedres a un camí. (Banyoles.) (Arabia, *Voc.*)

Espernegar v. — Espetegar, espernetegar un cavall. (Barcelona.)

Esperó m. — *a)* Aparell de ferro amb una forca que s'adapta al taló de la sabata de muntar, de la qual surt una peça que sosté una rodeta estrellada. Té per objecte ferir o gratar amb l'estrelleta la carn del cavall per domiuar-lo i fer-lo obeir. S'usa per a muntar i la duen

els cavallers lligada al taló de la bota amb una corretja. (Barcelona.) *b)* Punta de terra de la ribera que entra molt endins del llit del riu. (Mequinença.)

«De tant que el cavall corria
les pedres van foguejant;
ne desembeina l'espasa,
pica l'esperó al cavall.»
(Cançó *Els estudiants de Tolosa.*)

Espetegar v. — *a)* Espernetegar un cavall. *b)* Fer petar i sotragar el fuet o les xurriaques. (Barcelona.)

Espeternegar v. — Espernetegar, donar cops a terra amb els cascos, quan es fan esforços per arrencar el carro, fent sortir sovint espurnes de les pedres. (Barcelona.)

Espeternejar v. — Pedrenyar. (Barcelona.)

Espiga f. — *a)* Sivella del selló que sosté el *làtigo* de retranga. (Barcelona.) *b)* Punta de la mànega del fusell acabada en rosca per a poder-hi collar el dau o topo. (Barcelona.)

Espigó m. — Llança o jou de la carreta, al qual van junyits els bous o cavalls. (Rupit.)

Espill m. — Fusta plana que forma la popa del llagut damunt la qual va aplicat el timó. (Mequinença.)

Espitada f. — Pitrada. (Tortosa.) (Arabia, *Voc.*)

Espollinar v. — *a)* Parir la somera. *b)* Avortar la somera, parir un pollí mort. (Aguiló.)

Espona f. — Marge del riu. (Gomis, *Alguns noms topogràfics.*)

Esponja f. — Gorro. (Santa Coloma de Queralt.)

Espuela f. — Esperó. (Barcelona.)

«Eren pitjor que jueus
contra de mi,
tots em volien punyir
amb les espueles.»

(Vida d'un cavall.)

Espuelar v. — Gratar o ferir la carn de l'animal que es munta amb l'esperó, per dominar-lo sense necessitat d'usar fuet. (Ribes de Freser.)

Esquadrar v. — Picar la fusta en el bosc i deixar-la quadrada i amb un forat a cada punta per poder-la arrossegar bé i enraiar. (Coll de Nargó.)

Esquadret m. — Petit ramat. (Andorra.)

«N'és casa de molts cabals
i molt bestiar de llana,
un esquadret de mulats
i una poca d'eugassada.»

(Cançó *La flor del pèsol*.)

Esquellera f. — Euga que en les eugassades porta l'esquella i mena i dirigeix el ramat. Sol ésser la més dòcil, entenimentada i mansa, que millor creu l'eugasser. (Ribes de Freser.)

«Fou la mare esquellera
de can Padrós,
i fou criada a Pinós
quan fou pollina.»

(Vida d'un cavall.)

Esquellerinc, esquellinc m. — Campana petita amb el format d'esquella, de so molt estrident i vibrant. (Barcelona.)

Esquena f. — *a)* Dors en el bestiar cavallí. (Barcelona.) *b)* *A l'esquena*, loc. adv. A coll. (Barcelona.) *c)* Fons del llagut. Està format per cinc peces

de fusta, tres d'elles planes en forma de posts i les altres dues ja un xic corbades per donar forma al cos de la nau. La més grossa, que ocupa el centre de l'embarcació, s'anomena *roda*; és la més resistent i gruixuda de totes; va clavada als medissos reis, i té al seu damunt per a reforçar-la la primola; està destinada a servir de base a l'arbre i és d'on arrenca la caramella, que sosté el banc i el balanç de l'arbre. Les peces de cada costat de la roda s'anomenen *peu de roda de proa* i *de popa*, segons el lloc que ocupen, més immediat a l'una o l'altra part de la nau, i van clavades als medissos. Les altres dues peces properes als peus de roda prenen ja una forma un xic corbada per donar forma a l'embarcació, s'anomenen *prims* i van clavades als sions. (Móra d'Ebre.)

Esquenera f. — Respatller del selló de muntar i de les ananilles. (Ribes de Freser.)

Esquerdar-se v. — Produir-se esquerdes en el casc del bestiar. (Barcelona.)

Esquila f. — *a)* Acte i fet d'esquilar un animal. Així es diu que l'esquila és cara, que una esquila ha durat poc. (D'ús general.) *b)* *A mitja esquila*, loc. adv. — Aplicat a l'acte d'esquilar el bestiar de mig cos en amunt, sense comprendre ni la part inferior del ventre ni les potes. Solen esquilar-se així els ases i mules que duen l'esquena esquilada i el ventre i potes peluts. *c)* *A tota esquila*, esquilat del tot. (D'ús general.)

Esquilador m. — El qui esquila.
(D'ús general.)

Esquiladores f. pl. — Grosses tisores de forma especial usades per a esquilar. (Ribes de Freser.)

Esquilar v. — Tallar el pèl d'un animal. (D'ús general.)

Essa — *a*) m. Cavall destinat a la cria o remunta. Per reconèixer-los i fer-los tota mena de bons tractes, se'ls marca amb foc la lletra S al coll, de la qual cosa deriva el present mot. En aquest sentit hi ha també qui diu un *se*. (Barcelona.) *b*) f. Ferro petit que té la forma d'aquesta lletra, usat en basteria per a unir o agafar dos caps de corretja. (Sant Quintí de Mediona.)

Estal interj. — Crit del patró del llagut per a indicar als peons que ja no cal remar més. (Mequinença.)

Establada f. — Conjunt de bestiar que hi ha en un estable o quadra. (Sta. Coloma de Queralt.)

Establar v. — Conduir o tenir el bestiar a l'estable. (Barcelona.)

Estable m. — Corral o lloc destinat a viure-hi els animals de ferradura. (D'ús general.)

Establer m. — El qui cura del bestiar durant la nit i mentre està a l'estable. (Barcelona.)

Establia f. — Estable.

«Quan els tres Reis van saber que un Jesús hi havia, el varen anar a adorar en una establia.»

(Nadala dels *Tres Reis*.)

«Cuita, vés a l'establia, tria els dos millors rossins, mentre que jo per les caixes cercaré els millors vestits.»

(Cançó *La filla del Carmesí*.)

Estaca f. — *a*) Cada una de les tires de fusta que formen la barana del carro. Cada barana en té divuit, o sia trenta-sis per carro. *b*) Barra de fusta força més alta que les baranes del carro, que s'aplica a aquestes en posició vertical per donar-los una major elevació a les baranes i per tal de poder portar major quantitat de càrrega que d'ordinari. Es posen les estagues en temps de batuda en què es traginen garbes i palla, que fan molt volum i poc pes. Solen posar-se quatre estagues per barana, i es fan sostenir per mitjà d'anelles de ferro. (Santa Coloma de Queralt.) *c*) Pal de fusta clavat a la paret, on es lliga el bestiar a la menjadora. (Ripoll.) *d*) Llenya, pallissa, fet de pegar al bestiar. (Barcelona.) *e*) Pal de la carreta, perpendicular al braç, que ve a formar com la barana d'aquesta. (Rupit.)

Estacada f. — *a*) Defensa del riu. Es fa per evitar el desmembrament de les vores o l'enfonsament del jaç. (*Costumari*.) *b*) Barana del carro. (*Costumari*.)

Estacar v. — *a*) Fermar o subjectar el rai a la ribera perquè el corrent no se l'emporti quan es té de fer parada. (Coll de Nargó.) *b*) Fermar, lligar el bestiar. (Sarroc de Bellera.) *c*) Lligar les peces de fusta que han d'ésser arrossegades i conduïdes a peu de riu per enraiar amb la cadena de badall que va unida als guarniments de la cavalleria que practica l'arrossegament. (Coll de Nargó.)

Estafarell m. — Camí perdedor.
(*Costumari.*)

Estalonat, -ada adj. — Es diu de l'animal que té el taló del casc estret o poc pla i que tendeix a decantar la pota cap endavant en caminar, ço que fa que tingui propensió a caure. Per evitar aquest defecte, cal que s'apliqui al taló de la ferradura un additament que rep el nom de pala, el qual els ho dissimula. (Sant Quintí de Mediona.)

Estamenera f. — Cada una de les peces dels costats de les costelles del llagut. (Móra d'Ebre.)

Estampa f. — *a)* Aspecte i presència d'un animal. (Barcelona.) *b)* Eina usada pel ferrador per a fer els forats dels claus en les ferradures. (Sant Quintí de Mediona.)

Estatge m. — Pal de cinc a sis pams, que es clava en el primer tram del rai, darrera de la remera i del lloc destinat al davanter. Té per objecte penjar-hi la roba i les vitualles perquè es mantingui tot eixut sense que el menjar es malmeti per la mullena, i perquè en arribar a terme es puguin els raiers mudar la roba sense que aquesta sigui mullada. (Coll de Nargó.)

Estavenera f. — Barana del carro. (Montbrió.)

Estela f. — Petita taca de pèl blanc que tenen alguns cavalls en el frontal. És senyal de bona mena. (Barcelona.)

Estelat, -ada adj. — Que té una clapa de pèl blanc al front mentre la resta del pèl és de color molt més fosca. (Barcelona.)

«Un senyal us donaré
del cavall que meno ara:
cavall roig i estelat,
té les quatre potes blanques.»
(Cançó *El Soldat.*)

Estellar-se v. — Produir-se una mena d'escates en el casc del bestiar. (Barcelona.)

Estendre's v. — *a)* Afilerar-se el bestiar d'una riata. (Juncosa.) *b)* Abrivar diferents animals alhora en una riata de molts animals. (Juncosa.)

Estiatge m. — Temps estival en què hi ha poc corrent en el riu i la navegació es fa difícil o impossible. (Mequinença.)

Estibes f. pl. — Arganells. No són mai emprades per a anar-hi a cercar aigua. (*Costumari.*)

Estimball m. — Timba, cingle o precipici utilitzat per a estimbar-hi la fusta en ésser rosegallada del bosc al peu del riu on ha d'ésser enraïada. (Coll de Nargó.)

Estimbar v. — Tirar les bigues i peces de fusta daltabaix de cingles i timbes per estalviar-se una part de rosegall, en la seva conducció del bosc al peu del riu, on han d'ésser enraïades. (Coll de Nargó.)

Estirar el pas. — Allargar el pas. (Barcelona.)

Estiràs. — V. **Tiràs.**

Estirassar v. — Traginar, transportar pesos per mitjà de l'estiràs. (Sarroca de Bellera.)

Estirat, -ada adj. — Alt i prim; és indicatiu de tenir bona predisposició per a créixer i ésser fort aviat. S'aplica al bestiar. (Ripoll.)

Estisora. — V. **Tisora.**

Estisorada f. — Tisora, acció *d.*

Estora f. — *a*) Teixit d'espart que tapa els costats de les baranes dels carros quan aquestes no porten post. (Barcelona.) *b*) Coberta d'espart de la part exterior de dalt de les conductores. (Barcelona.)

Estori m. — Estora que tapa els costats de les bosses del carro. (Barcelona.)

Estrebada f. — Estirada violent d'un vehicle en arrencar. (Barcelona.)

Estrebar v. — Fer força l'animal per iniciar el moviment de marxa d'un carro, posant-se fortament apuntalat a terra amb les potes. (Barcelona.)

Estrellar-se v. — Topar el rai contra una roca del fons o la ribera del riu i desfer-se. (Coll de Nargó.)

Estrep m. — Part de la sella on posa els peus el genet. (Barcelona.)

Estrep de gàbia. — Estrep que per una de les seves cares formava com un enreixat dintre del qual es posava la punta del peu del genet. Era usat a pagès. Ha caigut en desús. (Ribes de Freser.)

Estret m. — Paratge on la mare del riu s'estreny per haver-hi pels costats grans roques o penyes. (Coll de Nargó.)

Estribera f. — Part de la sella on va fermada l'acció de l'estrep. (Barcelona.)

Estribord m. — Part esquerra del llagut, mirant-lo des de popa. (Mequinença.)

Estrijol m. — Estri usat per a fregar i netejar el bestiar. Ve a ésser com un raspall, fet tot de ferro. (Barcelona.)

Estrinca f. — Sac ple o paquet

pesant que es penja sota la caixa del carro davant de les bosses i tocant a les potes del darrera del cavall, quan la càrrega cula molt i cal que colli. (Barcelona.)

Estrincar (Barcelona), estringar (Lleida) v. — *a*) Fermar els animals de la voleia al vehicle, fent ús de l'estrinquet. (Barcelona.) *b*) Travar la roda d'un carro amb l'estrinquet. (Barcelona.)

Estrinquet (Barcelona), estrinquet (Lleida) m. — *a*) Tirant que passa per sota de la llança i ferma al vehicle els animals de la voleia. És fet de corda o cuir segons la importància i luxe dels vehicles. (Barcelona.) *b*) Trava, en els carros, cadena que penja dels braços i lliga la roda quan es vol que aquesta no rodi. (Barcelona.)

Estrompassar v. — Ensopegar. (Maçanet de Cabrenys.)

Estrop m. — Lligam de cànem o espart que subjecta el rem a l'escàlam del llagut. (Móra d'Ebre.)

Estropar v. — *a*) Abrivar, accepció 2.ª (Barcelona.) *b*) Fermar el rem a l'escàlam amb ajut de l'estrop. (Móra d'Ebre.)

Euga, equa (Porcioles, N. F. Vall d'Àger), egua (Barcelona), ega (Cerdanya), (Xandri) f. — Femella de l'espècie animal cavallina.

«Jamai coça d'euga ha mort cap pollí.»

«Els ocells que van per l'aire no saben de volar, no; les eugues que van per terra se'n dormien de tristors.»

(Cançó *El poder del cant.*)

«Els pares de la Cartoixa,
plens de virtut i noblesa,
més estimen un bon ase
que deu cavalls per ses egües.»
(Virtuts del jument.)

Eugada f. — Eugassada. (Garri-
guella.)

Euganella f. — Euga infant.
(Ger.)

Eugassada f. — Ramat d'eugues
i pollins. (Ribes de Freser.)

«És casa d'alguns cabals
i molt bestiar de llana,
i una borda de mulats
i també una eugassada.»
(Cançó *La flor del pèsol*.)

«I després els de Moguda
el varen comprar

per a servir de borà
de l'eguassada.»
(Vida d'un cavall.)

Eugasser m. — a) Pastor de ca-
valls que mena les eugassades.
(Ribes de Freser.) b) El qui
cura en els estables de les eu-
gues, pollins i tot el que es
refereix a la remunta. (Ribes
de Freser.) c) m. i adj. Ase
apte i bo per a la remunta, ben
acondicionat per a encreuar-se
amb eugues. Són molt estimats
i arriben a assolir alts preus.
Fa una treutena d'anys que
es cotitzaven a uns mil duros.
(Ribes de Freser.)

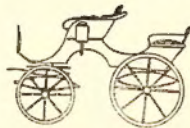
Eugasser, -a adj. — Es diu del
mul fill d'euga. (Barcelona.)

F

Facturar v. — Despatxar equi-
patges. (D'ús general.)

Factó (vulgarment **feató**) m. —
Cotxe per a sis o vuit persones
amb els seients paral·lels a les
rodes, al qual s'entra pel dar-
rera en lloc de fer-ho pels cos-
tats, com en la generalitat dels
cotxes. (Barcelona.)

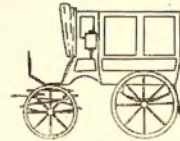
Factó de guia. — El que té
quatre seients en lloc de sis

FACTÓ DE GUIA

o vuit; però disposats, no tra-
vessers a la caixa, com en la
generalitat dels cotxes, sinó
laterals a aquesta. (Barcelona.)

Factó de manxa. — El que té
el pescant internat dintre de la
caixa del cotxe i cobert per
una capota. (Barcelona.)

FACTÓ DE MANXA

Factó de pescant. — El que té
el pescant separat de la caixa
del cotxe, com les berlines.
(Barcelona.)

Faixa de retranga f. — Corretja
que passa per darrera les an-
ques i més avall de la cua.
(Barcelona.)

Faixeta f. — Banderola de roba
que es posen els llaguters per a

- estirar el llagut cap a terra.
(Móra d'Ebre.)
- Falbo, -a** adj. — S'aplica al mul o mula de color negrenc tirant a gris. (Barcelona.)
- «Arri, muleta falba,
ara és hora o mai;
quan som per la jornada,
m'encontri un meu company.»
(Cançó *Francisca*.)
- Faldar** m. — Faldeta de fusta, de sota la petxina del pescant, que porten les conductores i altres cotxes d'indústria. (Barcelona.)
- Faldes** f. pl. — Retall de cuir que va clavat a cada costat del casc del bast i té per objecte evitar que la sofrà, amb el refrec, faci mal als costats de l'animal. Serveix també per a tapar el coixí. (Sant Quintí de Mediona.)
- Faldeta** f. — Coberta de fusta o drap que tapa la part inferior del seient del pescant i de l'interior del cotxe. (Barcelona.)
- Faldo, -a** adj. — S'aplica a l'animal de color castany un xic clar. (Ribes de Freser.)
- Faldó** m. — Cada un dels costats de la sella, damunt els quals el genet posa les anques. (Barcelona.)
- Faldonet** m. — Mena de petit faldó que porten algunes selles damunt del faldó corrent. (Barcelona.)
- Falzilla** f. — a) Eina tallant usada pel ferrador per a retallar, escurçar o arrodonir el casc fent-lo venir ben encaixat amb la ferradura. (Sant Quintí de Mediona.) b) Eina tallant del constructor de carros usada per a afinar els raigs.
- Fanaler** m. — Argolla de ferro destinada a posar-hi el fanal en els carros i cotxes d'indústria. (Barcelona.)
- Fanalera** f. — Anella per a posar-hi el fanal en el vano de les conductores. (Barcelona.)
- Fangal** m. — Camí ple de fang. (Barcelona.)
- Fangar** m. — Fons argilós del riu. (Coll de Nargó.)
- Fanguera** f. — Fangal, camí ple de fang. (Barcelona.)
- Farratge** m. — Tot vegetal herbaci, sec o tendre, donat al bestiar com a aliment. (Barcelona.)
- Fastuc** adj. — Llèpol, aviciat en el menjar. (Poboleda.)
- Fato** m. — Conjunt del bagatge dels passatgers en les diligències i galeres. Anava carregat a la baca. (Ribes de Freser.)
- Fava** f. — Fruit de l'espècie vegetal *vicia faba*, L., nsat com a aliment del bestiar de peu rodó. (D'ús general.)
- Favó** m. — Fava seca, sols usada com a aliment per a animals, així com la fava s'usa també per a l'home. (Vallès.)
- «Qui vol donar favons en segar
té de fer-los per Sant Sebastià.»
- Fem** m. — Excrements d'animal de peu rodó. S'usa amb molta freqüència en plural. (D'ús general.)
- Femella** f. — Dau. (Barcelona.)
- Femsa** f. — Fem. (Ribes de Freser.)
- Fenal** m. — Vegetal usat per a aliment dels muls i cavalls. (Santa Quintí de Mediona.)

Fenc m. — Espècie vegetal *trifolium incarnatum*, L., usada per a aliment del bestiar de peu rodó. Cal donar-los-el sec. (D'ús general.)

«El fenc,
al matí, verd;
a la tarda, sec.»

Fer anques. — Encollir-se. (Barcelona.)

Fer l'esmolet. — *a)* Rodar, la roda d'un vehicle, sense tocar a terra, sostenint-se enlaire, per efecte d'una cavalcada. (Barcelona.) *b)* Patinar, una roda. (Juncosa.)

Fer nit. — Pernoctar, passar la nit en un hostel o altre lloc. (D'ús general.)

Feréstec, -ega adj. — Poc sociable, difícil de dominar. Solen ésser-ho els muls i rucs. (Barcelona.)

Ferida f. — Trau o forat d'una corretja perquè hi passi el pungant d'una sivella. (Barcelona.)

Ferir v. — Fer ferides en una corretja. (Barcelona.)

Fermar v. — *a)* Lligar la càrrega d'un animal perquè no li caigui. (Barcelona.) *b)* Lligar un animal perquè no se'n vagi. (Barcelona.)

«S'ha de fermar l'ase allí on l'amo vol.»

«Renego del cavall que s'ha de fermar per la cua.»

Ferrador m. — El qui té per ofici ferrar bestiar. (D'ús general.)

Ferradura f. — Peça de ferro de forma semicircular, que

s'aplica al casc dels cavalls i animals de peu rodó per evitar que es gastí amb el refrec del sòl. És costum corrent de reclamar la protecció de sant Martí per al mal de potes del bestiar de ferradura, i se li ofereix com a ex-vot, entre altres coses, la presentalla de la ferradura de la pota nafrada o malalta. D'aquest vell costum, un xic desaparegut avui, prové que les esglésies, ermites o capelles consagrades a sant Martí es vegin un gran nombre de ferradures clavades a les portes i penjades per l'interior. Responent a la mateixa devoció popular, solia haver-hi prop de les rutes i camins molt transitats esglesietes, ermites o simples capelletes i oratoris dedicats a sant Martí. L'antiga església parroquial de Sant Martí de Provençals, coneguda pel poble per *Sant Martí Vell* i *Sant Martí de les ferradures*, està situada prop de l'antic camí ral de Barcelona a França.

A Catalunya es considera la ferradura com a portadora de bona sort quan és trobada, robada o rebuda en present, i, en canvi, és tinguda com a origen de mal averany i malastrugança si s'obté comprant-la.

Ferradura amb taló. — La que té la part del taló considerablement més gruixuda i alta que la resta, a causa de no tenir l'animal el casc prou regular. (Santa Coloma de Queralt.)

Ferradura oberta. — La que té

la forma normal i les seves dues pales queden separades. (Barcelona.)

Ferradura rodona. — *a)* La de forma un xic arrodonida, pròpia per a les potes del davant. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* La que té les dues pales unides per un travesser. (Barcelona.)

Ferradura turca. — Ferradura de goma usada per a animals delicats dels peus. (Ribes de Freser.)

Ferradura voltada. — Ferradura rodona. (Barcelona.)

Ferramenta f. — Gafetes de ferro que sostenen el descans o mosso del carro. (Barcelona.)

Ferrar v. — *a)* Posar les ferradures a un animal de peu rodó. Per a ferrar solen ésser tres persones: el ferrador pròpiament dit, que és el que aplica les ferradures, i dos ajudants, un que sosté la pota de la bèstia i un altre que li venta les mosques i l'entreté perquè estigui quiet i no guitzi. Com a operacions prèvies al ferrar, cal tallar la rebava que s'hagi pogut fer en el casc de la pota i arrodonir-lo, feina que es fa amb la *cutxilla* o falzilla; netejar la sola i la renilla del formigol que s'hi hagi fet, feina que es fa amb el botavant, si el formigol és poc, i amb la ronyeta si cal buidar molt. L'acció d'aplicar les ferradures és dita *assentar*, i es fa en calent, per matar el formigol que hagi pogut quedar-hi. Les ferradures es claven amb vuit claus, quatre per pala, i cal procurar que penetrin només la tapa o part

dura del casc, puix que si interessen el viu perjudiquen sensiblement la bèstia i poden ocasionar-li una malaltia. Clavar els claus desviats o malament, s'anomena *enclavar*. Quan els animals són molt guits i es resisteixen a ésser ferrats, els traven i subjecten de potes per mitjà de cordes i els apliquen al morro el torcedor, aparell de fusta amb què els retorcen els llavis fins a dominar-los. *b)* Foguejar les potes d'un cavall. (Barcelona.) *c)* Posar les llandes o cèrcols a les rodes d'un vehicle. (Barcelona.)

Ferrat, -ada adj. — *Ben* —. Que comporta mansament ésser ferrat. (Ripoll.)

Ferreta f. — Serretó, mos. (Barcelona.)

Ferro m. — *a)* Bast. (Barcelona.) *b)* Anima dura, generalment de fusta, que constitueix la part sòlida i forta del selló de carro. (Barcelona.)

Fi, fina adj. — *a)* Aplicat al camí o dreuera que mena en un lloc en un espai de temps molt breu, més aviat que un altre camí que vagi al mateix lloc. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* Es diu del cavall de bon tall destinat a la sella. (Barcelona.)

Fiat, -ada adj. — Aplicat als animals de pas segur i cert que difícilment ensopeguen i que no salten ni fan moviments estranys que puguin molestar el genet. (Barcelona.)

Fic (Ribes de Freser) m., **fit** (Barcelona). — Gra que es fa dintre les orelles del bestiar.

Figues de carreró. — Castanyes. (Sarrocà de Bellera.)

Fil m. — Part del batall de les campanetes, feta de filferro. (Barcelona.)

Fila f. — Tipus de peça de fusta navegada en rai. És de diferents mides, des de 26 a 30 pams de llargada i 25 o 27 centímetres d'ample i de 20 a 23 d'alçada. (Coll de Nargó.)

Fila ampla. — Tipus de peça de fusta navegada pels raiers. Té la mateixa llargada que la fila corrent, però una amplada de 40 cm. per 30 a 35 d'alt. (Coll de Nargó.)

Filada f. — Disposició donada a les bigues col·locades paral·leles i ben acostades quan ha de formar-se un tram en els rais. (Coll de Nargó.)

Filató m. — Tipus de peça de fusta transportada en rai. N'hi ha de 36 pams de llarg per 23 cm. d'ample i 15 o 18 d'alt, i d'altres que, tenint el mateix gruix, tenen una llargada de 26, 30 o 32 pams. (Coll de Nargó.)

Filera f. — Eina de baster consistent en un ferro amb diversos forats, usada per a fer cordons de cuir per als treballs propis de l'ofici. (Barcelona.)

Filet m. — Travesser de ferro, semblant a l'embocadura del fre, que va paral·lel a aquesta i ve arran de llavi de les cavalleries. Sols s'usa per a animals molt guits i difícils de dominar, ja que si es belluguen molt els fa mal. (Barcelona.)

Fira f. — Aplec especialment destinat a la compra i venda de bestiar, on acuden, per celebrar llurs transaccions, els ramblers i mercaders i els qui

desitgen adquirir animals. Es celebren en localitats i dates fixes. N'hi ha d'especialitzades per a la venda de determinat bestiar.

Firaire m. — Rambler que acut a la fira per vendre bestiar. (Santa Coloma de Queralt.)

Firal m. — Lloc de la població on s'installa la fira. (Santa Coloma de Queralt.)

Firar v. — Vendre un animal a la fira. Així es diu : *vull veure si firo aquest ruc*, per significar que s'intenta la seva venda. (Santa Coloma de Queralt.)

Firar-se v. — Comprar un animal a la fira. Així es diu : *vaig a veure si em firo d'un ruc*, per indicar que es desitja comprar un ruc. (Santa Coloma de Queralt.)

Firater m. — Firaire. (Santa Coloma de Queralt.)

Firater, -a adj. — Que està dotat de bones condicions per a ésser fàcilment venut a la fira. (Santa Coloma de Queralt.)

Fisel·la f. — Final del fuet o xurriaques. És el que les fa petar en ésser agitades o rebatudes. (Barcelona.)

Fit. — V. Fic.

Fita f. — Piló de pedra de vora dels camins per a indicar la direcció d'aquests, quan podria produir-se algun dubte, o el lloc on condueixen, el nombre de llegües o quilòmetres d'extensió en les dues direccions, i el seu començament i acabament. (Barcelona.)

Flor f. — Part superior, llisa i polida d'un cuir o pell. És terme de baster. (Barcelona.)

Flotar v. — Surar. Transportar fusta en rai. (Coll de Nargó.)

Foc m. — Ungüent usat per a curar les alifafes del bestiar. (Barcelona.)

Foguejar v. — *a)* Aplicar botons de foc a les potes d'un cavall. Quan són ja vells i perden l'energia per al treball els foguegen i cobren una reacció suficient per a poder tornar a treballar un llarg espai de temps. (Barcelona.) *b)* Fer sortir foc de les pedres per efecte del topament fort amb les ferradures del bestiar. Sol produir-se en córrer molt els cavalls, puix que l'altre bestiar de peu rodó no arriba mai a anar al galop. (Barcelona.)

«De tant que el cavall corria
les pedres van foguejant;
ja en desembeina l'espasa,
pica l'esperó al cavall.»
(Cançó *Els estudiants de Tolosa.*)

Follet m. — *a)* Ésser fantàstic, petitíssim, que de nit es fica per les quadres i estables i trenca i entreteixeix les crins del coll i les cnes dels cavalls. Hi ha estables que són molt afavorits per la visita d'aquests suposats éssers, els quals netegen el bestiar i en prenen cura, sobretot en el sentit indicat. També hi ha animals que són protegits per un follet que va a visitar-los cada nit, siguin on siguin. (Figueres.) *b)* Embull difícil de desfer, que es fa en el crin dels cavalls i que, segons opinió popular, serveix d'amagatall de l'ésser anomenat també follet. El cavall que té el follet corre

més que el vent. (Figueres.) (Gomis, *Zoologia popular.*)

Folrar v., **forrar** (Barcelona) — Posar folro als collars i sellons.

Folro m., **forro** (Barcelona, Mequinença) — *a)* Pell prima que cobreix el coixí del collar i l'encoixinada del selló. (Barcelona.) *b)* Part interior de les peces que formen el casc del llagut. (Mequinença.)

Fonadura f. — Post que forma els costats de la caixa en els cotxes d'indústria. (Barcelona.)

Foradat m. — Avaria feta en el cos del llagut per haver bitragat o emmallat. (Móra d'Ebre.)

Forat m. — Forat que es fa a cada punta de la biga o peça de fusta perquè es pugui agafar amb facilitat en haver-la d'enraiar i arrossegar del bosc al riu. Els forats no van compresos en el preu que comprèn el picat de la fusta, l'amo de la qual ha de pagar-los de més a més a raó de 5 cèntims per peça. (Coll de Nargó.)

Forcall m. — Tiràs sense baranes per a arrossegar pedres. (Sarroc de Bellera.)

Formigol m. — Segons el dir del poble, mínuscul animaló, quasi imperceptible a simple vista, que es fa a les potes del bestiar, i que al dir dels ferradors els produeix una malaltia. S'assenten les ferradures en calent precisament per matar aquests animalets. Als animals que en són molt perjudicats, cal treure'ls-el amb la ronyeta, i curar-los amb alls pelats, car, segons el dir popular, el formigol se'ls menja i després rebenta. (Sant Quintí de Mediona.)

- Formigor m.** — Malaltia pròpia del bestiar de peu rodó, produïda per haver estat mal ferrats. (Barcelona.)
- Formiguer m.** — Malaltia de les potes en el bestiar de peu rodó. Es localitza entre les dues capes dures del casc, i mentre no es guareix, va rantant fins a arribar al viu. (Santa Coloma de Queralt.)
- Forniments m. pl.** — Ferrós que sostenen les diferents peces que formen el timó dels llaguts. (Mequinença.)
- Forro, -a adj.** — Eixorc, estèril, aplicat especialment als animals. (Ripoll.) La femella durant l'any que no cria.
- Fort, -a adj.** — *d'ossos*. Ossat. (Barcelona.)
- Fortuna f.** *Mitja*—. Vehicle petit, destinat al transport de passatgers per la ciutat. (Barcelona.)
- Francalet m.** — Corretja accessòria per a ajuntar o travar altres corretges. (Barcelona.)
- Francès, -a adj.** — *a*) Aplicat a l'animal que posa els peus eixancarrats. (Juncosa.) *b*) Pertanyent a la raça de cavalls dita *francesa*.
- Fre m.** — Peça de ferro que va a la boca del cavall, per a subjectar-lo i dominar-lo. Està format per tres peces: l'embocadura, que és la part que mossega l'animal, i dues cames, una per banda, que sostenen l'embocadura i serveixen també per a aguantar el fre. N'hi ha de ferro, d'estany i de metall blanc. Es domina amb les regnes, les puntes de les quals van sostingudes una a cada cama. (Barcelona.)
- Fred adj.** — V. **Dentat fred**.
- Fregar v.** — Passar amb el llagut molt a la vora d'un lloc, fins al punt de refregar-se l'embarcació. (Móra d'Ebre.)
- Fressat, -ada adj.** — Es diu del camí que és ben marcat i queda ben fixat i determinat per ésser de molt trànsit. (D'ús general.)
- Frontal m.** — *a*) Post que tapa per davant les cavitats de la cambra i la sama en el llagut. (Mequinença.) *b*) Front, en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)
- Frontalera f.** — Corretja del bridó que passa per damunt d'una cadena o planxa metàl·lica perquè faci més bonic. A cada punta porta una baga per a sostenir la cocarda. (Barcelona.)
- Fronterola f.** — Frontalera. (Barcelona.)
- Fuar v.** — Rebaixar el gruix dels cuirs fins a obtenir el gruix convenient. És terme de baster. (Sant Quintí de Mediona.)
- Fuell m.** — V. **Fusell**.
- Fuet m.** — Estri usat per a pegar als cavalls. Sols n'usen els vehicles de luxe. Està format per la verga, petit bastonet recobert de pell prima, de color vistós i llampant; la tralla, trena de cuir de diferents colors, que és el que copeja l'animal; i la colombrina, que és la corba o volta que forma la tralla cap a la seva part superior. (Barcelona.)
- Fuetada f.** — Cop de fuet. (Barcelona.)
- Fugir v.** — Córrer, parlant d'animals. (Ribes de Freser.)

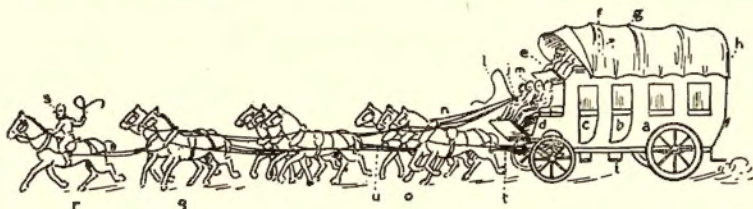
- Fulgut, -uda** adj. — Enfusat, atacat d'enfusament. (Santa Coloma de Queralt.)
- Fulla** f. — Llenca metàl·lica que forma la molla del cotxe. (Barcelona.)
- Fulla mestra.** — Fulla principal de la molla en els cotxes. (Barcelona.)
- Fullar-se** v. — Desfer-se el casc del bestiar en fnlls. (Barcelona.)
- Fus** m. — Enfusadura.
- Fusat, -ada** adj. — Enfusat. (Sant Quintí de Mediona.)
- Fusell** (D'ús general), **fuell** (Gandesa, Lleida) m. — Barra que travessa la caixa del vehicle i serveix per a sostenir les rodes. Avui són de ferro, però antigament eren de fusta, generalment de freixe. És quadrat, però en les dues puntes se li dona forma cilíndrica per tal que pugui entrar en la boixa del botó. La part quadrada s'anomena *quadrat*; i les puntes, *mànegues*. Són rectes o corbats, segons els vehicles. (D'ús general.)
- Fusell arquejat** o **d'arc.** — Fusell de pont. (Barcelona.)
- Fusell de pont.** — El propi dels carros de torn. Forma com un pont que s'alça per damunt dels braços, a l'objecte que puguin passar per sota dels bocois. (Barcelona.)
- Fusell voltat.** — L'arquejat o de pont. (Barcelona.)
- Fusta** f. — *a)* Post del fons de la caixa del carro, que tapa les bosses. (Barcelona.) *b)* Casc de la sella. (Barcelona.) *c)* Darrera, en els cotxes d'indústria. — V. **Darrera.**
- Fusta rodona.** — Biga que transporta el raier. (Coll de Nargó.)
- Fustet** m. — Tipus de peça de fusta transportada en raí. Sol tenir de 26 a 36 pams de llargada i de 30 a 32 cm. d'ample per 25 a 27 d'alt. (Coll de Nargó.)
- Fusteta** f. — Petita peça de fusta que va entre la molla i el fusell en els vehicles de molles, per evitar un excessiu refrec metàl·lic. (Barcelona.)
- Fusto** m. — Fustet. (Coll de Nargó.)

G

- Gàbia** f. — Vela petita del llagut, que va parada en la part més alta de l'arbre. (Móra d'Ebre.)
- Gafes** f. pl. — Peça de fusta amb unes gafes en la seva part superior, que s'obren i es tanquen per una frontissa. Serveixen al bastar per a sostenir la feina mentre treballa. Solen posar-se-les entremig de les cames. (Sant Quintí de Mediona.)
- Galant.** — *a)* Nom aplicat als muls com a nom propi. (Ribes de Freser.) *b)* Nom afectuós donat als cavalls i muls. (Ripoll.)
- Galatxo** m. — Braç de riu prop de la ribera. (La Granja d'Escarp.)
- Galera** f. — *a)* Cotxe destinat al transport de passatgers per carretera. Era el tipus més gros d'aquesta mena de vehi-

cles. Podien portar cinquanta-quatre passatgers, ben asseguts, i a més, el majoral i el sagal, que feien un total de cinquanta-sis seients. La part baixa del vehicle estava formada per tres departaments paral·lels al lloc on anaven els cavalls, de quatre seients cada un, anomenats davantera, berlina i cupé; darrera d'aquest seguia la cambra o departa-

podien anar-n'hi nou; llavors anaven distribuïts en dos grups de tres, un de dos, davant d'aquests, i a davant de tots, un animal sol. Els tres més immediats al cotxe, dos dels quals anaven enganxats a la llança, rebien el nom de *llançers*, i el tercer, que anava guarnit de diferent manera, anava guarnit a la *galera*; el segon grup de tres eren els

GALERA

a) Cambra; interior. b) Cupé. c) Berlina. d) Pescant, davantera. e) Banqueta. f) Contrabanqueta. g) Vela. h) Baca. i) Pujador, palanquí. j) Verga. l) Tralla. m) Majoral. n) Regnatge. o) Llançers. q) Voleies. r) Pericó, postiller. s) Postilló, postiller. t) Llança. u) Balancins.

ment interior amb altres dos seients laterals al vehicle, de manera que els passatgers seien encarats i d'esquena al camí. La part superior o terrat del cotxe anava coberta per una vela, que rebia el nom de baca, i estava destinada a portar-hi el bagatge dels passatgers, si bé també se n'hi encabien d'aquests quan hi havia excés de passatge. En la part davantera de la baca, venint a parar damunt de la davantera i la berlina, hi havia dos bancs de quatre seients cada un, anomenats banqueteta i contrabanqueta. La galera anava tirada per vuit o onze animals, dividits en grups de tres, i el de davant, de dos. També

balancins, i el tercer, *els de voleia*; els que anaven davant de tot rebien el nom de *davanterers*, i si n'hi anava un de sol, *el de pericó*, i anava enganxat a la pericona. La galera portava tres persones que la menaven: el majoral, el sagal i el postilló. *b)* Cotxe molt semblant a la jardineria, sols que en lloc de tenir com aquella el terrat pla i sostingut per quatre ferros recetes, té vela com les tartanes. (Barcelona.) *c)* Carro molt gran, que es caracteritza per tenir la vela acabada en punta pels dos costats. (Juncosa.) *d)* Carro gran de quatre rodes, amb vela. (Gaudesa.)

«Hi ha gent de tots oficis,
i pagesos més que res;
transiten moltes galeres
i crec no hi podré abastar.»
(Cançó *La flor del pèsol*.)

Galera de pes. — Galera de gran port que es dedica a fer viatges ordinàriament entre dues poblacions fixes. (Barcelona.)

Galerer m. — *a)* Carreter que mena la galera. (Labèrnia.)
b) Galeró. (Puigcerdà.)

Galeró m. — Cavall que va al costat dels llancers en un tir en què van a la llançada tres cavalls en lloc de dos. (Ribes de Freser.)

Galga f. — *a)* Tronc de fusta, sovint sense polir, que va lligat a la barana del carro. Baixa fins al nivell del botó de la roda i ve a parar damunt d'aquest, amb l'objecte de frenar el vehicle. S'usa en substitució de la màquina. (El Talladell.) *b)* Fre supletori, que s'aferra a les rodes entre les corbes i els botons per frenar i travar més fortament els carros quan han de baixar per camins molt pendants. Només en solen portar els que van per muntanya. És feta de fusta. (Barcelona.)

Gàlib m. — Aparell usat per a calcular la mida, forma i proporció de totes les peces que es necessiten per a la construcció d'un llagut o muleta. Consisteix en una simple llenca de fusta d'un xic més d'un metre de llargada, recta per una punta i formant corba per l'altra, damunt de la qual hi ha assenyalades diferents mides. Porta clavades tres llenquetes de fusta mòbils que

ajuden a fer el càlcul, les quals reben el nom de saltarelles. (Mequinença.)

Galipar v. — Calcular la construcció d'un llagut per mitjà del gàlib. (Mequinença.)

Gallarda f. — Aplicat a les mules com a nom propi. (Barcelona.)

«Però el calesser a la viuda
li pega amb salero:

« — Arre, pelegrinal!»;

i a varades li cingla l'espina,

« — Polida, gallarda!»;

i a varades li cingla les espatlles.»

(*Casament d'una viuda i un calesser*.)

Galleda f. — Galleda de forma corrent, que porten les conductores i alguns cotxes d'indústria, usada per a abeurar els animals. (Barcelona.)

Gallega adj. f. — Qualificatiu amb què es distingeix certa raça d'haques. (Barcelona.)

Gallinera. — V. Albarda —.

Galló m. — Part prima i estreta del rem, que va des del punt per on l'agafa el remador, a la pala que es posa dintre l'aigua. (Móra d'Ebre.)

Galop m. — Pas de cavall rapidíssim, a tota empenta. (D'ús general.)

Galopar v. — Córrer a pas de galop. (D'ús general.)

Galopillo m. — Pas de cavall, trot lleuger propi dels cavalls de sella. (Ribes de Freser.)

Galtera f. — *a)* Bocí de cuir que, cosit al costat del collar dels animals de tir, evita que es malmeti pel refrec dels ventillons. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* Vessant suau de la muntanya o del marge del riu. (Móra d'Ebre.)

Gamarra f. — *a)* Corretja que

- passa per damunt del pit i entre les potes davanteres de l'animal, per sostenir-se amb la ventrera. (Barcelona.)
- b) Falsa* — Corretja que en el guarniment del cavall enganxat va de la gamarra al bridó, i té per objecte evitar que el cavall abaixi el cap. (Barcelona.)
- Gams** pl. — Cordes que surten dels arçons del bast, usades per a lligar els costals de la càrrega. (Sarroca de Bellera.)
- Ganuses** f. pl. — Mena de baiard per al transport amb animal de garbes, llenya, etc. (Conca de Tremp.)
- Ganxa** f. — Eina del raier destinada a fer seguir les peces del rai quan es barranqueja. Consisteix en una barra, que sol ésser de bedoll, de prop de tres metres de llargada, més prima en la part per on s'agafa i més gruixuda per la part superior. A la punta va fermat un aparell de ferro que té la forma de doble ganxo en un dels costats, i una punxa ben resistent en sentit vertical. És de propietat del raier.
- A la ganxa** loc. adv. — A la cavallera. (Gandesa.)
- Ganxar, ganxejar** v. — Arpejar. (Coll de Nargó.)
- Ganxellada** f. — Gambada, caminada. (Gandesa.)
- Ganxer** m. — Animal que, en un tir de quatre, ocupa el tercer lloc, o sigui entre el cabaler i el davanter. (Fraga.)
- Ganxet, -a** adj. — Caminador, lleuger en caminar. (Gandesa.)
- Ganxo de desfer trenes.** — Ganxo de forma especial usat pel baster per a desfer les trenes de crin i estirar aquest en haver d'usar-lo per a fer coixins. (Barcelona.)
- Ganxo de fer coixins.** — Ganxo de forma especial, usat pel baster per a fer coixins. (Barcelona.)
- Ganyol** m. — Crit especial i propi, donat per les eugues quan són a la pastura i veuen venir el llop, amb el qual anuncien el perill a les companyes i es disposen per a la defensa. (Ribes de Freser.)
- Ganyolar** (Ribes de Freser), **gunyolar** (íd.) v., — Fer ganyols.
- Garanyó** m. — Ase pare, guarà. (Santa Coloma de Queralt.)
- Garbejar.** — V. **Armeig**.
- Garbinada** f. — Vent del sud, favorable a la navegació a la vela contra corrent. (Mequinença.)
- Garganta** f. — Part de la caixa del cotxe d'indústria i de la conductora, per on es ferma aquella al joc de davant. (Barcelona.)
- Garleixa** f. — Arguens. (*Costumari*.)
- Garlopa** f. — Estrep de fusta molt primitiu i rústic, usat en la muntura. (La Jonquera.)
- Garrell, -a** adj. — *a)* És diu de l'animal que té les cames obertes i eixamplades. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* De l'animal que, per un defecte físic o per vici, es toca de les potes davanteres en caminar. (Barcelona.)
- Garró** m. — Genoll de la pota del darrera de les cavalleries, mulats i ases. (Barcelona.)
- Garrofa** f. — Fruit de l'espècie vegetal *ceratonia siliqua*, usat

com a aliment del bestiar de peu rodó. (D'ús general.)

«Qui aigua detura,
garrofes mesura.»

«El juliol
la garrofeta porta dol,
i el raïmet també en vol.»

Garrofina f. — *a)* Pinyol de garrofa. (Barcelona.) *b)* Garrofa petita. (Gandesa.)

Garrot m. — *a)* Part del coll del cavall que va des d'on s'acaben les serres o la crinera, fins on comença l'esquena. (Barcelona.) *b)* Garrotador. (Ribes de Freser.)

Garrotador m. — Cada un dels garrots o bastons, generalment de fusta de blada, i corbats, que serveixen per a fer forta la lligada de la càrrega dels animals de bast, i fan l'ofici de palanca o alçaprem. (Ripoll.)

Garrotera (Sant Quintí de Mediona) f., o **soga garrotera** (Ripoll). — Corda usada per a lligar la càrrega de vehicles i animals de bast.

Garrut, -uda adj. — Garrell de les potes del darrera en el bestiar mular. (Santa Coloma de Queralt.)

Gart m. — Embassament que es fa en la desembocadura d'un corrent en el mar (*Costumari*).

Gasto m. — *a)* Nodrintiment i manutenció d'una persona assalariada; així es diu que es treballa a tant i el gasto, a tant sense el gasto, per indicar que la nutrició va a càrrec del llogador o del llogat. (D'ús general.) *b)* Import del menjar, beure o altre consum fet en un hostel, taverna, etc.

(D'ús general.) *c)* **Fer el** —. Mantenir, l'amo, un treballador. (D'ús general.)

«Mestressa, comptem,
que pagarem el gasto;
mestressa, comptem,
que el gasto pagarem.»

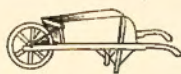
Gatzumba f. — Guitza, cop de pota. (Paüls.)

Gaura f. — *a)* Pedra grossa o altre obstacle del fons del riu, que dificulta la navegació dels rais. (Coll de Nargó.) *b)* **Fer una** —. Apartar cap als costats els rocs i pedregall del llit del riu que poden interrompre i dificultar la navegació dels rais. (Coll de Nargó.)

Gaurador m. — Raier que, en barranquejar per un lloc difícil i amb un llit ple d'obstacles, passa davant de la colla que fa baixar les bigues per treure els obstacles que en el curs de l'aigua podrien dificultar el fàcil trànsit de les bigues. (Coll de Nargó.)

Gavarró m. — Malaltia del casc en els animals de peu rodó. (Barcelona.)

Gaveta f. — Caixa o cos del carretó de paleta, on es posa

GAVETA O CARRETÓ DE PALETA

la càrrega que es transporta. (Barcelona.)

Gelat, -ada adj. — Dentgelat, que té el dentat fred. (Barcelona.)

Generala f. — Aplicat a les mules com a nom propi. (Barcelona.)

- Genet**, -a m. i f. — Cavaller o dama muntat a cavall. (Barcelona.)
- Genollera** f. — *a)* Peça que tapa i preserva el genoll de les cavalleries, sobretot de les que es toquen de genolls o són perjudicades de caure. Són fetes de pell o de roba. (Barcelona.) *b)* Part més reforçada del faldó de la sella, que correspon al punt on toquen els genolls del genet. (Barcelona.) *c)* pl. Mena de calces de cuir que s'apliquen als genolls dels animals propensos a caure i a patir d'esparverany. (Ribes de Freser.)
- Gersefa** f. — Estora que en les bosses del carro tapa la part del davant o del darrera. (Juncosa.)
- Girar** v. — *a)* Fer girar un animal eu rodó per tal que segueixi una direcció contrària a la que seguia. (Santa Coloma de Queralt.) *b)* — **-se.** Posar-se un animal de tir en posició perpendicular en relació al vehicle on va enganxat per efecte d'una mala maniobra. (Ribes de Freser.)
- A gleva** adv. — Qualificatiu d'una de les maneres de comprar la llenya d'un bosc per serrar-la i aprofitar-la per a la indústria. Comprèn els arbres de tota mena, des d'una certa mida i edat; pagats no a tant cada un, sinó fent un capmàs del total. (Coll de Nargó.)
- Gol.** — V. **Gual.**
- Gola** f. — *a)* Forat de la boixa. (Barcelona.) *b)* Punta de la llimonera per on aquesta es fixa al joc de davant. (Barcelona.)
- Gondo** m. — Got de ferro que sosté el timó per la seva part superior. (Mequinença.)
- Gorg** m. — Pou en un corrent d'aigua que el xucla o engoleix en part. (Barcelona.)
- Gorga** f. — *a)* Paratge estret entre dues roques o penyes per on llisca el corrent del riu. (Coll de Nargó.) *b)* Beguda anisada que beuen carreters i traginers amb la creença que dona força i vigoria. (Barcelona.)
- Gorro** m. — Bony o protuberància que es fa a les espatlles del bestiar en jeure. (Santa Coloma de Queralt.)
- Got** m. — Peça de ferro de forma cilíndrica, situada sota el peu de gall, a la qual va fixada la llança del cotxe. (Barcelona.)
- Gotamà.** — Clavilla de fusta fixada al tamboret de la cambra del llagut i destinada a lligar-hi cordes de la vela o de l'arbre. Cada llagut en porta unes quantes. (Móra d'Ebre.)
- Governar** v. — Menar un tir de cavalls. (D'ús general.)
- Gra** m. *Donar* — Donar grana.
- «Se'n van a dar gra
a una taverna;
els van agafar
un diumenge al vespre.»
(Cançó de traginer.)
- Gra d'ordi.** — Adorn de guarniment de forma semblant a un gra d'ordi. (Barcelona.)
- Grana** f. — *a)* Tot aliment de vegetal gramini que es dona al bestiar. *b)* *Donar* — Donar pinso de grana al bestiar. (D'ús general.)

«Fa com les mules guites:
com més grana, més guitzes.»

« — Dignes quina grana menja,
el teu cavall;
si menja segon o faves,
el Comte Arnau.»

(Cançó del *Comte Arnau*.)

«La gent m'està dient:
— Com menes els *matxos* magres! —
Això ho fa el tant treballar,
donà'ls-hi tan poca grana.»

Granera f. — Caixa gran que sol haver-hi en molts estables per a tenir-hi el gra destinat a pinso. (Barcelona.)

Graneta f. — Pinso que es dóua al cavall a mitja nit, menys important en quantitat que el pinso ordinari. (Barcelona.)

Grapeta f. — *a)* Gafa de ferro de les llimoneres, destinada a agafar-hi els reculants. (Barcelona.) *b)* Petita gafa de ferro que va fixada a les vares del vehicle, destinada a enganxar-hi els tirants que uneixen la cavalleria al vehicle. (Barcelona.)

Grapissos m. pl. — Raspallum. (Ripoll.)

Graupes f. pl. — Malaltia del bestiar de peu rodó. (Pobolada.)

Grava f. — Pedregall petit i esmicolat usat per a endurir el sòl de les carreteres i camins rals. (Barcelona.)

Gravilla f. — Grava petita. (Barcelona.)

Grifa f. — Eina de baster usada per a marcar i assenyalar damunt del cuir el lloc per on s'ha de cosir, a l'objecte que els punts del cosit siguin tots simètrics i quedin ben repartits. Està formada per una

rodeta amb dents tallants, muntada a la punta d'una cama que li fa de mànec. (Barcelona.)

Grifar v. — Acanalar, marcar canals amb la grifa. (Barcelona.)

Grillet m. — Peça de ferro que, en els vehicles de molles, subjecta aquestes al joc. (Barcelona.)

Grillons m. pl. — Argolles de ferro unides per cadenes i cordes, que es posen a les quatre potes dels cavalls per a ajuntar les quatre alhora eu un moment donat, i fer-los caure a la força i obligar-los a ajeure's quan se'ls ha de capar o fer-los alguna cura dolorosa. (Barcelona.)

Grinyol m. — Crit del bestiar mular. (Santa Coloma de Queralt.)

Grinyolar v. — Grunyir. (Santa Coloma de Queralt.)

Gripau m. — *a)* Cranc en el casc del bestiar. (Santa Coloma de Queralt.) *b)* Mal que es fa al casc del bestiar de peu rodó. Es cura amb pedra blava, i s'eixuga amb pols de carretera, perquè cal que estigui sempre ben eixut i sec. (Barcelona.)

Gripia f. — Reixat de fusta de la menjadora de l'estable. (Sarroca de Bellera.)

Gropa f., **grupa** (Barcelona). — Part de l'esquena del cavall que ve a parar al damunt de les anques.

« — La dama, on vol anar;

a la gropa o a la silla?

— A la gropa, vull anar,
que és lloc de més cortesia.»

(Cançó *Els dos germans*.)

«Amb bones raons
la treuen defora;
la baixen a baix,
la'n pugen en gropa.»

(Cançó Isabel.)

Gropera f. — *a)* Corretja que en el guarniment del bestiar enganxat passa per damunt de la gropa. (Barcelona.) *b)* Corretja que ferma la sella al cavall per la part de la cua. Fa el mateix ofici que la baticola en els cavalls enganxats. (Barcelona.)

Gros adj. — *a)* Aplicat al riu quan hi baixa molta aigua. (Coll de Nargó.) *b)* *Animal gros.* Animal d: càrrega o tir. de tipus gros Cavall i mul. (Barcelona.)

Gruixa f. — Gruixuda corda de cànem que servia per a marcar el camí de la barca que travessava el riu i per a sostenir-la. (Móra d'Ebre.)

Grunyir v. — Renillar, el bestiar mular. (Santa Coloma de Queralt.)

Grupa. — V. **Gropa.**

Gual m. (Gandesa), **gol** (Castellar del Vallès). — *a)* Indret per on un camí travessa un riu, torrent o riera. *b)* Paratge del riu en el qual es fa al fons com un pas amb pedres perquè hi puguin travessar els carros sense encallar-se en el fang del llit.

Guarà (Ribes de Freser), **aiguarà** (Juncosa), **borà** (Ribes de Freser) m. — *a)* Ase de llavor. *b)* Cavall pare, destinat a la reproducció (Ribes de Freser).

«Essent poltret,
fou dels frares de Poblet
d'una vinguda;
i després, els de Moguda

el van comprar
per a servir de borà
de l'eugassada.»

(Vida d'un cavall.)

Guardallances f. — Peça antigament de fusta i avui de ferro, que s'aplica a la punta de la llança per a enganxar dos o més cavalls. (Barcelona.)

Guardapols m., **guardapolvo** (Barcelona, Sant Quintí de Mediona). — *a)* Tros de llana o cuir que va cargolat damunt del collar a la catalana, formant com un cilindre. Té per objecte tapar el coll de la cavalleria quan plou, per evitar que es mulli i s'enceti. (Barcelona.) *b)* Petita peça de fusta que en el carro va entre la perna i la contraperna, paral·lelament a aquestes, i té per objecte evitar que aigui fang al botó. (Sant Quintí de Mediona.)

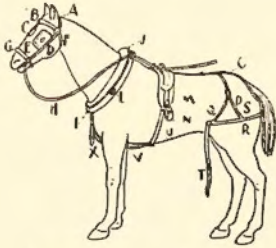
Guarda-rodés m. — Piló de pedra de les vores de les carreteres i camins, destinat a evitar que els vehicles que transiten vagin a parar fora del camí si passen massa acostats a la vora. Es posen en els llocs on el terreny immediat al camí té un gran desnivell, i la caiguda d'un vehicle pel fallament d'una roda podria produir un greu incident. Els guarda-rodés tenen una forma cilíndrica. (Barcelona.)

Guarnició f. — Guarniment. Poc usat. (Barcelona.)

Guarnicioner m. — El qui fa guarniments. (Barcelona.)

Guarniment m. — Conjunt de corretges i altres elements que formen els arreu d'un animal de tir. S'usa amb preferència

parlant dels arreus de luxe.
(Barcelona.)

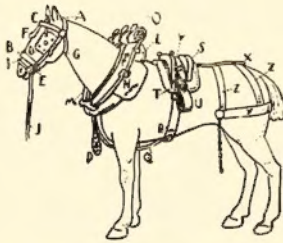

GUARNIMENT DE COTXE

a) Testera. b) Frontalera. c) Pera. d) Carrillera. e) Ulleres. f) Cocarda. g) Bocado. h) Regnes. i) Collar anglès. j) Verga del collar. l) Anella de la verga. m) Faixa. n) Portabrançards. o) Retranga. p) Concert de retranga. q) Cavallet. r) Faixa de retranga. s) Baticola. t) Reculants. u) Cinglador. v) Gamarra. x) Penjoll.

Guarniment a l'americana. — El que no porta collar, substituït aquest per una ampla faixa de cuir a davant del pit de la cavalleria, que rep el nom de pitral. (Barcelona.)

Guarniment a l'anglesa. — Guarniment a l'americana. (Barcelona.)

GUARNIMENT DE CARRO

a) Testera. b) Morrera. c) Frontalera, frontalera. d) Ulleres. e) Escarabat. f) Pera. g) Sotagola. i) Serreta. j) Brida, ronsal. l) Encoinada. m) Collar català. n) Galteres, pàmpols. o) Guardapols. p) Penjoll. q) Gamarra. r) Ventrera. t) Falda. u) Sofra. v) Selló. x) Retranga. y) Faixa de retranga, cavallet. z) Concert de retranga.

Guarniment a la llarga. — El dels cavalls que no van a vares i, per tant, no porten selló ni els altres elements propis per a ésser enganxats al vehicle. (Barcelona.)

Guarniment de tronc. — El propi per a anar dos cavalls enganxats a la llança, l'un al costat de l'altre. (Barcelona.)

Guarniment llimoner. — El d'un sol animal que va a vares. (Barcelona.)

Guarnimentera f. — Tipus de pell adobada, usada pels guarnicioners per al seu treball. És negra, lluent i engreixada; (Barcelona.)

Guarnir v. — Vestir un animal, posar-li els guarniments. (D'ús general.)

«¿De què rius, la linda dama,
de què te'n rius, tu, dama mia?
¿Te'n rius del meu cavall
o de la sella mal guarnida?»

(Cançó *Els dos germans*.)

«Poso la brida al cavall
i la sella ben guarnida;
ja me'n vaig carrer enllà,
veure si l'encontraria.»

(Cançó *La nova trista*.)

Guassa m. — Corda usada per a hissar i arriar l'arbre dels llaguts. (Móra d'Ebre.)

Guia f. — a) Cotxe semblant al piter, però que permet d'amagar el seient del darrera, destinat al cotxer, dintre d'una mena de caixa anomenada la trapa. (Barcelona.) b) Direcció de la maniobra del llagut. (Mequinença.) c) Gruixa o cable. (Móra d'Ebre.) d) Camí.

«Emprengueren una guia dret al Pla de Colixé, en passar el Pont de Llerca encontraren un traginer.»
(Cançó de contrabandista.)

e) *Faetó de guia*. — V. **Faetó**.

f) m. pl. — Parella de cavalls o muls que ocupen el quart lloc en un tir de vuit animals o més. g) f. pl. — Guarniment usat per a enganxar els animals que en un tir de vuit cavalls ocupa el quart lloc. (Barcelona.)

Guiatge m. — Mul que en una riata va al davant i n'és, en certa manera, el guia. Sol ésser el més ben plantat de tots i el que, al mateix temps, té més seny i coneix millor el terreny. Acostuma a portar millors guarniments que els altres, sobretot més picarols i campanetes. (Ripoll.)

Guinyar (Barcelona), **guinar** (Ribes de Freser) v. — Guitar, tirar guitzes.

Guinyós, -a adj. — Guit. (Barcelona.)

«A mula guinyosa, no li facis nosa.»

«Mala mula, que és guinyosa.»

Guisador m. — Peó del llagut, especialment encarregat de guisar i condimentar els queviures que ha comprat el comprador. És fa per torns d'una setmana. És l'encarregat de fer les pi-

tances i rentar la marmita al riu. (Mequinença.)

Guit m. — Guitza, cop de pota. (Reus.)

«Com més al burro pegaven, ell repartia més guits.»
(Història d'un pollí.)

Guit, -a adj. — Que llança guitzes, esquerp, difícil de dominar. (Barcelona.)

«Dona boja i ase guit, bon profit.»

«A l'ase mans li van a prop, i del guit, ne fuig tothom.»

«Mula guita, ven-la prest.»

Guita f. — Guitza. (Santa Coloma de Queralt.)

Guitar v. — Llançar o engegar guitzes. És la defensa natural del bestiar de peu rodó. (Barcelona.)

Guitós, -a adj. — Guit. (Reus.)

«Veient que era guitós, mossegós i bramador, aquell pagès, per la por, ja no se l'enduia al tros.»
(Història d'un pollí.)

Guitza f. — Cop de pota donat per un animal de peu rodó a una persona, animal o cosa. (Barcelona.)

Guitar v. — Guitar. (Ripoll.)

Guitzer, -a adj. — Es diu de la cavalcadura que tira guitzes (Banyoles.) (Àrabia.)

Gunyolar. — V. **Ganyolar**.

H

Haca f. — Varietat de l'espècie cavallina. (D'ús general.)

«Bona està l'haca,
però està flaca.»

«Ni tal haca,
ni tal barraca.»

Haca de dos cossos. — Haca d'una raça molt grossa, semblant al tipus del cavall. Són considerades com les millors. (Barcelona.)

Hacanea f. — Tipus d'haca gran, inferior en mida al tipus corrent de cavall, però superior al tipus corrent d'haca. (Barcelona.)

Herba hongaresa. — Vegetal desconegut del vulgar de la gent, que usen els gitanos i certs tractants de cavalls per a guarir momentàniament l'asma o ofegor dels cavalls i poder-los vendre com a sans. Els efectes d'aquest medicament, que guareix de moment l'animal, són terribles: li provoca al cap de pocs dies l'ornament de sang i la mort. (Barcelona.)

Herbejar v. — Pasturar, menjar herba el bestiar mentre està en la pastura. (Ribes de Freser.)

«Mentres el poble l'ungia,
de son pare les jumentes
anà a cercar, que herbejant
estaven per les florestes.»
(Vida i virtuts del jument.)

Hissador m. — Corda usada per a hissar la gàbia o vela pe-

tita del llagut. (Móra d'Ebre.)

Hissar v. — Estendre i fer pujar les veles del llagut. (Móra d'Ebre.)

Holandès, -esa adj. — Dit d'una raça de cavalls fins i de luxe. (Barcelona.)

Hospital m. — En el nom de l'*Hospital de Viella*, equival a alberg, hostel, d'alta muntanya.

Hospitalitat f. — Fet i acte d'acceptar una persona a casa, donant-li menjar i beure i facilitant-li el dormir. Hàbit i costum d'admetre i acollir persones a casa en qualitat d'hostes.

Hostal m. — Casa situada prop d'un camí, on es dona acolliment i hospitalitat als viants, mitjançant pagament.

Hostaler, -a m. i f. — L'amo, la mestressa de l'hostal. El qui o la qui té com a ofici fer d'hostaler i rebre a casa seva persones a menjar i dormir. (Barcelona.)

«Hostaler de la Pera
bé te'n pots alabar,
que t'han salvat la vida
i l'hostal de robar.»
(Cançó *L'Hostal de la Pera*.)

«El murri de l'hostaler
mala passada els jugava,
a casa el governador
un mosso a Vic enviava.»
(Cançó *El Serraller*.)

Hoste, -essa m. i f. — a) El qui, la qui s'hostatja en hos-

tal. (Barcelona.) *b*) Hostaler, hostalera. *c*) El qui dona hospitalitat sense tenir-ho per ofici.

« — No me'n diríeu hostessa, amb qui aniré a cotxer?»

— Aneu-hi amb la Porqueirola, ma filla la'n guardaré.»
(Cançó *La Porqueirola*.)

Húngaro m. — Cotxe semblant a una jardinera, però més rica i luxosa. (Barcelona.)

I

iii — Interpretació onomatopèica del crit del cavall i dels muls. (Valls.)

«Mula que faci iii
i dona que parli llatí,
mai faran bona fi.»

Illada f. — *a*) Part superior de la caixa del bestiar, on aquesta forma el joc amb el baix ventre. (Barcelona.) *b*) *Mal d'illada* — Mal de ventre en el bestiar. (Barcelona.)

Interior m. — Cambra de les galeres i diligències. (Ribes de Freser.)

Irar-se v. — Sentir-se atacat un cavall pel foc genèsic. (Barcelona.)

Italiana f. — Corretja que ajunta i lliga els dos animals que van de parella en un tir a la llarga per tal que vagin units en tots els moviments, i que no puguin decautar-se l'un de l'altre. (Ribes de Freser.)

J

Jaç m. — *a*) Llit, fons del riu. (Coll de Nargó.) *b*) Llit del cavall a la quadra, fet generalment de palla, encenalls o altre element tou. (D'ús general.)

Jardinera f. — Cotxe de quatre

completament pla. Es cobreixen els costats i el darrera amb cortines. (Barcelona.)

Jarret m. — Part del costat del garró o genoll de les potes del darrera en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)

Jaedor, -a adj. — Animal propens a ajeure's. (Barcelona.)

Jeure de vaca. — Jeure amb les potes arronçades, de manera que aquestes toquen al baix ventre, i en aquest es produeixen uns pelats o taques, dites codillers o mamelles. És considerat com un vici que no afecta més que l'aspecte estètic de l'animal. (Barcelona.)

JARDINERA

o sis seients, disposats paral·lelament a la caixa, destapat dels costats i amb el terrat

Joc m. — Cada un dels parells de rodes d'un vehicle. Si aquest és de quatre rodes es diu que porta dos jocs, el de davant i el de darrera. Llevat en els camions i carromatos, el joc de darrera és sempre més gros que el de davant. (Barcelona.)

Jornada f. — Camí recorregut en un dia. (D'ús general.)

«Arri, muleta falba,
ara és hora o mai.
Quan som per la jornada
m'enquantri un meu company.»
(Cançó *Francisca*.)

«L'oïr missa i el donar civada
no destorben llarga jornada.»

Jou m. — Part de la serra de serrador, on va fermada la fulla. (Coll de Nargó.)

Jument m. — Ase. Castellanisme que, amb la seva variant femenina *jumenta*, trobem només usat en algunes cançons i proverbis.

«L'home per l'enteniment,
es distingeix del jument.»

«Mentre que el poble l'ungia,
de son pare les jumentes
anà a cercar, que herbejant
estaven per les florestes.»
(Vida del jument.)

«Les coses d'aquest jument,
totes de misteris plenes
i aprovades per autors
en la catalana llengua.»
(Virtuts del jument.)

Junyir v. — a) Ajuntar (un animal, les orelles). (Santa Coloma de Queralt.) b) Enganxar (els bous a la carreta). (Rupit.)

«Me'n vaig anar cap a casa
a junyir un parell de bous,
entre jo i la carreta
bé el vàrem alçar del sòl.»
(Cançó *L'ull de bou*.)

Jurqui m. — Xarret. (Barcelona.)

Just adj. — *Aigua justa*. Corrent escàs en el riu, amb cabal d'aigua insuficient, que no permet la navegació dels rais. (Coll de Nargó.)

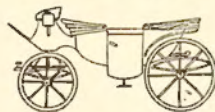
L

Lacal m. — Ajudant del cotxer, en els cotxes de gran luxe. Sol ésser un minyó jove. Va vestit com el cotxer, i està encarregat, quan el cotxe es detura, d'obrir i tancar la portella per facilitar l'accés als senyors que condueix el vehicle. (Barcelona.)

Ladillo m. — Estora del costat de la bossa del carro. (Juncosa.)

Landó m. — Cotxe de gran luxe,

la meitat cobert amb terrat i finestrelles de vidres, i l'altra

LANDÓ

meitat descobert; però en cas de pluja o vent pot tapar-se amb capota. (Barcelona.)

Làtigo m. — Fuet. (Barcelona.)

Làtigo de retranga — Corretja que va del selló a la baticola i sosté aquesta. (Barcelona.)

Leina, lesna. — V. **Alena.**

Línia f. — *a)* Tipus mètric per a calcular la mida de les sil·velles. (Barcelona.) *b)* Trajecte corregut normalment per un vehicle que accepta pasatge. (Barcelona.)

Lira f. — Tartana molt petita, per a quatre seients, molt fina i graciosa, de figura semblant a una lira si se la mira de front. (Barcelona.)

Llacada f. — Rubinada. (*Costumari.*)

Llaçada f. — Lligada. (Juncosa.)

Llaçó m. — Subjectador del rem del rai a la remera. És de redorta de bedoll. (Coll de Nargó.)

Llagut m., **llaüt** (Ribera de l'Ebre). — Embarcació usada per a navegar pel riu Ebre. Les seves característiques són completament diferents de les pròpies de l'embarcació marinera del mateix nom, puix que així com aquella té un tall de casc alt i estret, el llagut de riu és molt ample de casc i notablement aplanat, perquè no toqui el fons del llit del riu en navegar per corrent prim. Té el buc completament descobert, formant sols dos petits compartiments a popa i proa, que reben els noms de sama i cambra. Porta només un pal o arbre, que es pot treure i posar, a l'objecte de fer possible el pas de la nau per sota dels ponts que s'estenen per damunt del riu. Molt sovint navega amb el pal ajagut i l'alcen solament

per hissar les veles quan hi ha vent favorable i es pot utilitzar la força del vent. Porta només dues veles quadrades, sostingudes per dos travessers anomenats penons, els noms de les quals són *trau* i *gàbia*. Sol ésser tripulat pel patró, que sovint és l'amo de l'embarcació, i altres quatre o cinc homes que, quan es va a favor del corrent, remen per ajudar a fer córrer més l'embarcació, perquè sovint el corrent no és prou fort, i tireu de la sirga quan va corrent amunt. Hi ha també un minyó que fa com d'aprenent. No és considerada com a llagut l'embarcació que no pot transportar un mínim de cinquanta càrregues. Són construïts pels calafats de Tortosa i Mequinença. — Vegeu, per a més detalls, els mots **Navegació**, **Sirga** i **Pitança**.

Llagutejar v, **llaütejar**. — Navegar amb llagut. (Mequinença.)

Llaguter m., **llaüter**. — Peó de llagut. (Móra d'Ebre.)

Llamar v. — Aclamar el bestiar, cridar-los per fer-los arrencar, deturar o decantar. (Juncosa.)

Llambroix m. — Botavant del ferrador. (Gandesa.)

Llança f. — Barra llarga de fusta dels vehicles destinats a ésser tirats per dos o més cavalls a tronc, a la qual hom enganxa els cavalls. (D'ús general.)

Llançada f. — Parell de cavalls que en un tir a la llarga van enganxats a la llança del vehicle. (Ribes de Freser.)

Llançar v. — Expellir el nadó

- fora del cos, en el moment del part. (Barcelona.)
- «La mare, d'una caiguda, es va espatllar, i això la féu pollinar abans de temps, sobre una pila de fems em va llançar.»
(Vida d'un cavall.)
- Llancer** m. — Cada un dels dos cavalls que en un tir a la llarga van a la llança del vehicle. (Ribes de Freser.)
- Llanta** f. — Cèrcol que cobreix les corbes de la roda en els vehicles. És collada amb cargols, i té per objecte preservar el desgast de la fusta per efecte del refrec d'aquesta amb el sòl.
- Llarg, -a** adj. — *a*) Serrat, clos. (Barcelona.) *b*) *A la llarga* loc. adv. Aplicada al bestiar de tir quan va davant del vehicle, sense estar en mig de les vares d'aquest ni sense cap altre animal al seu costat. (Barcelona.) *c*) *Passar de llarg*. Passar sense deturar-se en algun lloc. (Barcelona.)
- Llarg de casc**. — Animal al qual el casc creix molt més del que és acostumat i corrent. (Barcelona.)
- Llargandaix** m. — Travesser de ferro de forma un xic serpentejant, i amb diverses arestes a banda i banda, usat per a fer com de reixa en les finestres de les quadres i corals, per evitar que hom pugui saltar a l'interior. (Ribes de Freser.)
- Llarguera** f. — Ferradura allargada, pròpia de les potes del darrera. (Sant Quint íde Mediona.)
- Llata** f. — Tipus de peça de fusta transportada pels raiers. Té de 4 a 5 m. de llargada per 10 cm. de gruix. (Coll de Nargó.)
- Llaüt**. — V. **Llagut**.
- Llavina** f. — Camí per la neu. (Ribes de Freser.)
- Llavoner** m. — Ase destinat a la recia. (Barcelona.)
- Llavor**. — V. **Ase de** —.
- Llegua** f. — Mesura per a calcular la llargada dels camins. Equival a 20,000 peus.
- Llenyater, llenyisser** adj. — Vegeu **Camí** —.
- Lleona** f. — Aplicat a les mules com a nom propi. (Barcelona.)
- Lletó, -ona** m. i f. — Cavall, mul o ase durant el període d'alletament. (Ribes de Freser.)
- «Mon pare, de lletó, es va criar al Fesolí de Vidrà.»
(Vida d'un cavall.)
- Lleva** f. — Malla, accepció 2.ª (Barcelona.)
- Llevantada** f. — Bufada forta de vent de llevant, que beneficia la navegació fluvial en uns casos, i la dificulta en altres. (Mequinença.)
- Llibant** m. — Corda usada per a pujar i baixar dels pisos els mobles i altres efectes transportats per les conductores. (Barcelona.)
- Lliberola** f. — Pas estret i enyorjat del corrent del riu. (Mequinença.)
- Lligada** f. — *a*) Articulació del peu i la cama. (Juncosa.) *b*) Anella de ferro que ferma per les puntes la palmella amb el capçalet. (Barcelona.)

- c*) Lligada de corda que ferma l'empallada a l'arçó. (Sant Quintí de Mediona.) *d*) En basteria, tot encreuament o atravesament de dues o més corretges. (Barcelona.)
- Lligador m.** — Part superior de la campaneta o cascavell per on es pengen i per on s'agafen en fer-les sonar. (Barcelona.)
- Llimoner m., llimonero.** — Cavall que va enganxat sols als braços o llimoneres del cotxe. (Barcelona.)
- Llimonera f.** — *a*) Guarniment propi per a enganxar un cavall a vares tot sol. (Barcelona.) *b*) pl. Braços del cotxe. (Barcelona.)
- Llindar m.** — Estora del fons de les bosses del carro. (Móra d'Ebre.)
- Llisar v.** — Avançar un vehicle sense que les roden rodin. (Barcelona.)
- Lliseta f.** — Eina del baster per a aplanar i allisar el cuir. (Barcelona.)
- Llissar v.** — Relliscar. (Gandesa.)
- Llistat adj., arbrat llistat.** — Tipus de fusta escollida de la que transporta el raier. (Coll de Nargó.)
- Llistó m.** — *a*) Petit travesser de fusta, clavat a la part exterior de la barana del carro, i destinat a subjectar-hi els cercols o arquillos de la vela del carro. (Barcelona.) *b*) Verga de la vela en els carros. (Barcelona.)
- Llit m.** — *a*) Sòl del fons de la conductora. (Barcelona.) *b*) Fons del riu per on llisca el corrent. (Coll de Nargó.)
- Llivia f.** — Xevira. (*Costumari.*)
- Lloca f.** — Hostalot on solen amagar-se lladres i gent de mal viure, que espien carreters i vianants per fer-los objecte de robatori o altre atac. En aquest mot té origen el proverbi *saber on cova la lloca*, aplicat per significar que es coneix el secret i part amagada d'una cosa o afer. (Mollet del Vallès.)
- Llogater de mules.** — El qui es dedicava a llogar mules per al transport de persones i càrrega, tant per a dintre de la ciutat com per a viatjar per tot arreu. Havien constituït un gremi junt amb els traguers de ribera i els bastaixos, que era, en els segles XVII i XVIII, un dels més importants de la ciutat. (Barcelona.)
- Llomat, -ada adj.** — Allomat. (Barcelona.)
- Llongues f. pl.** — Regnes. (Montbrió.)
- Llord m.** — Escabrós, accidentat. (Tortosa.) (Arabia.)
- Llorigues f. pl.** — Anelles de ferro que, en les carretes, van dintre del botó de la roda, en substitució de la boixa. (Rupit.)
- Llot m.** — Fang espès i apegalós que sol portar el corrent del riu quan aquest baixa gros per efecte de les pluges. (Coll de Nargó.)
- Lluerner, -a adj.** — Lluarter. (Ribes de Freser.)
- Lluarter, -a adj.** — Animal atacat de lluertor. (Barcelona.)
- Lluertor f.** — Malaltia de la vista, en el bestiar de peu rodó, que li dificulta la visió clara. Creu veure passar ombres per davant dels ulls,

- s'espanta i té por de tot. (Barcelona.)
- Lluna** f. — Malaltia pròpia del bestiar mular. Consisteix en un llagrimicig dels ulls que produeix uns canals de llàgrimes que van a la boca. L'animal que en pateix acaba en molts casos per quedar cec. És intermitent i sols es presenta en els animals atacats cada quinze dies. Popularment es creu que aquest mal té relació amb les fases de la lluna, de la qual cosa deriva el seu qualificatiu. (Santa Coloma de Queralt.)
- Llunàtic, -a** adj. Atacat de la lluna. (Santa Coloma de Queralt.)
- Llupir** v. — Fer una ferradura

nova de dues de velles. S'agafen dues ferradures dolentes, s'encaren i es posen a bullir a la fornal, es torcen en sentit contrari al que tenen, i després es mallen fins a confondre-les i barrejar-les en una de nova. És procediment que avui ha caigut en desús, perquè la carestia del carbó i dels jornals fa que resulti més car de llupir que de fer una ferradura nova. (Sant Quintí de Mediona.)

- Luda** f. — Petita bossa d'espart que va calçada a la mà, i que té la grandària i forma aproximada d'aquesta, destinada a netejar els cavalls i altres animals semblants. (Barcelona.)

M

- Mà** f. — *a)* Pota de davant del bestiar. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* *A mà d'homes* loc. adv. Aplicada al transport de fusta a força humana, des del bosc fins al lloc on ha d'ésser enrajada, quan, per ésser els camins molt escabrosos i abruptes, no pot fer-se el transport amb animals. (Coll de Nargó.)
- Mac** m. — Pedra de riu o riera, arrodonida per l'aigua. (*Cos-tumari.*)
- Macip** m. — Bastaix que traguina la càrrega al seu damunt, sense servir-se de garrot. (Barcelona.)
- Madrina** f. — Peça, generalment de fusta, però també pot ésser de cuir, que porten els animals

que van de parella en un tir, i serveix per a ajuntar-los i agafar-los l'un a l'altre, i priva, al mateix temps, que es mosseguin i molestin. (Ribes de Freser.)

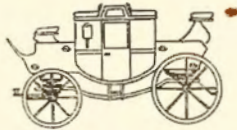
- Mafader** m. — Raier. (Fraga.)
- Magenc** m. — Petita crescuda del corrent del riu per efecte d'aviar les aigües dels estanyes destinades a moure les turbines elèctriques. (Mequinença.)
- Majoral** (Gandesa) m., **maioral** (Sarroca de Bellera). — *a)* El qui mena i guia una diligència, dirigeix el viatge i n'és responsable. Ell és el qui duu les regnes del bestiar. Ocupa l'extrem de la dreta de la davantera, i mai no abandona el seu lloc, encara que es produeixi algun

accident en el bestiar. El sagal i el postilló són els encarregats de posar-hi remei. (Gandesa.)
b) Mosso de mules. (Sarroca de Bellera.)

«Per sentir la seva veu
 els traguers fan parada,
 el mosso del majoral
 ja l'amor li demanava.»
 (Cançó *La flor del pèsol*.)

Mal de retorn. — Defecte de retorn. (Santa Coloma de Queralt.)

Malcoix m. — Cotxe gran per a anar de viatge, als banys, o a la cacera, amb dos o quatre seients en l'interior per

MALCOIX

al servei i un pescant molt alt al darrera, on va el senyor que guia el vehicle. Damunt del terrat es porten caixes i altres efectes de viatge. (Barcelona.)

Maleta f. — Sac ple o altre objecte pesant de la càrrega, que es penja en un braç del carro quan aquest cula molt i cal que colli. (Barcelona.)

Maletí m. — Mena de bossa de cuir, que porten algunes muntures al davant i al darrera de la sella, destinada a portar roba del genet o menjar per al cavall. En alguns casos és només un bocí de pell i unes corretges per a poder fer un paquet. El de davant té el

nom peculiar de *capotera*, per estar destinat a portar el capot del genet, i el de darrera, el de *sac* o *civader*, per ésser on es porta la civada pel cavall. Solen usar-lo els metges rurals que fan la visita a cavall. (Barcelona.)

Malferrat, -ada adj. — Que és guit i esquerp per a deixar-se ferrar. (Ripoll.)

Malla f. — *a)* Paratge del riu prim d'aigua per algun relleu del llit o per una altra circumstància. (Móra d'Ebre.)
b) Cada una de les anelles o passes de les cadenes, en els estinguets i guarniments. (Barcelona.)

Mallar v. — Quedar amorrat el llagut al fons del riu, per efecte de navegar amb poca aigua. (Móra d'Ebre.)

Mallat m. — Accident en la navegació fluvial per navegar amb poca aigua. (Móra d'Ebre.)

Mallorquina f. — Petit carret de dues rodes, amb dos seients i amb capota. (Barcelona.)

Malparat, -ada adj. — Garrell de les potes del davant. S'aplica al bestiar mular. (Santa Coloma de Queralt.)

Malrodona adj. f. — Aplicat a les rodes dels vehicles quan no tenen la rodonesa necessària perquè facin degudament la seva comesa, i siguin, al mateix temps, ben fortes.

Mamella f. — Codillera. (Barcelona.)

Manat m. — Conjunt de mules per a la cria o el comerç. (Barcelona.)

Mànc m. — Agafador del rem del riu. (Coll de Nargó.)

- Mànega** f. — Punta rodona del fusell dels vehicles per on es posa aquest dintre de les boixes.
- Manegar** v. — Fermar, lligar i subjectar les diferents peces que formen el cos d'un carro. (Barcelona.)
- Manescal** m. — Metge d'animals.
- «Ase salvatge,
no ha ops manescal.»
- Manfló** m. — Xanfló. (Juncosa.)
- Manguito** m. — Part del cercol que sobresurt del nivell del botó del carro.
- Manigueta** f. — Corda usada per a amarrar els llaguts de popa. (Mequinença.)
- Manissa** f. — Agafador del rem (Mequinença.)
- Manobre** m. — Carretó de paleta. (Barcelona.)
- Manota** f. — *a*) Ferro que sosté el soc de frenar les rodes en els carros. (Barcelona.) *b*) Manuella per a voltar el torn dels carros de torn. (Barcelona.) *c*) Peça del fre que s'aferma a la roda per privar-li el moviment, quan es vol frenar, en els cotxes. En els carros s'anomena *soc*, i en els vehicles antics, *patí*. (Barcelona.)
- Mans** (o *manso*), -a adj.—*a*) Dòcil, fàcil de dominar. (Barcelona.)
- «A l'ase mans li van prop,
i del guit ne fuig tothom.»
- b*) *Aigua mansa*. Embassat de prop de la ribera, on l'aigua no es mou o té escassíssim corrent. (Coll de Nargó.)
- Manta** f. — Abrigall de llana blavenca o verdosa, amb aplicacions, pel voltant, de colors vius i llampants, usada per a tapar els cavalls del cotxe mentre estan deturats i suats, per evitar que es refredin. (Barcelona.)
- Mantar** v. — Tapar el bestiar amb la manta o manteta. (Poboleda.)
- Manteta** f. — Manta gruixuda que porten els tragneres, destinada a cobrir l'animal i la seva càrrega quan plou. (Ribes de Freser.)
- «N'és bon tragner;
quatre matxos mena:
porten davantal,
manteta i coberta.»
● (Cançó del tragner.)
- Manteta d'estable**. — Manta ordinària per a cobrir el bestiar mentre està establât. La hi lliguen a l'esquena amb una corretja o corda. (Barcelona.)
- Mantilla** f. — Manteta que cobreix la sella o les anques del bestiar de muntar. (Rosselló.) (Fius, *Costums de Muntanya*.)
- Mantola** f. — Manta petita i bonica de color, que sol posar-se sota del sellí, entre aquest i el pèl de l'animal. (Ribes de Freser.)
- Manuella** f. — *a*) Curta barra de fusta, usada per a rodar el torn en els carros de torn. (Barcelona.) *b*) Braç del carro. (*Costumari*.)
- Manxa** f. — Coberta del pescant, en els cotxes d'indústria. (Barcelona.)
- Manxar** v. — Panteixar un animal per estar asmat. (Barcelona.)

- Màquina f.** — Part metàl·lica del fre dels carros.
- Màquina de rebaixar.** — Aparell introduït modernament en basteria, usat per a aprimar cuir. (Barcelona.)
- Màquina de tallar.** — Aparell introduït modernament en basteria, usat per a tallar cuir. (Barcelona.)
- Marc m.** — *a*) Bastiment de la sivella. Terme de baster. (Barcelona.) *b*) Part del timó on va fixat l'arjau, i que sosté el tascó. (Móra d'Ebre.)
- Marcat, -ada adj.** — Brut. (Barcelona.)
- Mare m.** — Terreny per on corre l'aigua d'un riu. (Coll de Nargó.)
- Marfa f.** — Prestatge de dintre de la sama per a guardar-hi el pa o altres objectes delicats. (Mequinença.)
- Marge m.** — Vora del riu. (Coll de Nargó.)
- Marmita f.** — Grossa olla d'aram per a cuinar tot el recapte menat en comú pels peons i patró de llagut mentre van de viatge. (Mequinença.)
- Marrada f.** — Desviament en el curs d'un camí o viatge. Pèrdua de temps per haver perdut el camí o no haver seguit el més curt i dret. (Barcelona.)
- Marrana f.** — Pedra molt grossa del mig o de la vora del riu, que ofereix perill o dificultat per a la navegació dels rais. (Coll de Nargó.)
- Màrrega f.** — Manta de llana basta i ordinària, de color blavenc, amb ratlles i sanefes als costats, usada per carreters i traginers per a preservar-se de la pluja. (Ribes de Freser.)
- Marsellet m.** — Gec curt que usaven els traginers, majorals, carreters i altres oficis relacionats amb el tragí. Era de vellut llis o amb ratlles molt amples, de color d'oli o verd. Portava a les mànigues, des de la boca fins al colze, uns pedaços, també de vellut, sobrecosits, retallats de manera capritxosa, formant diferents dibuixos i figures. Les cases i empreses importants tenien adoptat un dibuix propi que duien igual tots llurs empleats, i que venia a ésser com el distintiu o marca de la casa. Es cordava amb alomars de passamaneria, i com a botons usaven avellanes o ametlles recobertes amb fil de cotó de seda i fins d'argent o or, segons la riquesa i fantasia del qui la usava. (Barcelona, Ribes de Freser.)
- Martellet m.** — Petit martell que duen els traginers i carreters per a treure les petites pedretes que es posen en el casc del bestiar. (Ripoll.)
- Martingala f.** — Corretja que en l'atelatge de sella va del cinglador fins sota la gola del cavall, i que té per objecte evitar que aquest pugui posar-se amb el cap dirigit cap a terra. (Barcelona.)
- Marxa f.** — Pas de cavall, curt i saltejat. (D'ús general.)
- Marxar v.** — *a*) Seguir, una peça, el corrent, quan els raiers barranquegen. (Coll de Nargó.) *b*) Caminar a pas de marxa. (Ribes de Freser.)
- Mascle m.** — Part carnosa i ner-

- viosa de la cua en el bestiar de peu rodó, d'on neix el pèl. (Barcelona.)
- Mata de riu.** — Arbreda propera a un riu o corrent d'aigua. (Lleida.) (*Costumari.*)
- Matacantos m.** — Desembornador. (Barcelona.)
- Matalot m.** — Minyó d'hostal encarregat de tenir cura del bestiar que hi fa posada. (Ripoll.)

«Baixa del quarto el criat i desperta el matalot perquè apareie lo cavall, puix una hora abans que l'amo diu que acostuma ell marxar.»
(*Lo Follet.*)

- Matalota f.** — Mena de brusa curta usada pels matalots d'hostal, molt semblant a la dels mariners. Era de to fosc i teixida en cànem i llana per escopir amb facilitat la mullena. (Ribes de Freser.)
- Matar el cuc.** — Desdejunar-se d'una manera típica, usada entre la gent dedicada al tragí. Consisteix a menjar-se una engruna de pa, i beure una beguda ben forta, generalment aiguardent o rom. Diu la tradició, com a origen d'aquest costum, que hi hagué una terrible epidèmia per la qual la gent moria en gran abundor; estudiada la causa, es descobrí l'existència en el cos humà d'un terrible cuc que atacava el cor, i produïa la mort instantàniament en tocar aquest òrgan. Es trobà que el millor sistema per a matar-lo era menjar en dejú una engruna de pa, la qual el malèfic cuc es disposaria a ingerir, àvid d'aliment després

de no haver pogut menjar en tota la nit, i quan ja estaria a punt per a menjar, beure aleshores la persona una beguda ben forta, la qual el cuc ingeriria i quedaria mort pel seu irresistible efecte. El pintoresc procediment guardidor fou posat en pràctica i és encara usat per molta gent, especialment per bastaixos i carreters. (Barcelona.)

Matavant. — V. **Botavant.**

Matràs m. — a) Barra de fusta amb un ganxo per a enganxar-hi la sirga del llagut. La porta el mul que tira la sirga fermada al capdavall dels tirants. (Mequinença.) b) Trabuç, 2.ª article. (Barcelona.)

Matula f. — Peces de fusta per a enraïar, petites i de poca importància. (Coll de Nargó.)

Matxero m. — Peó del llagut que mena el mul quan el llagut és portat a la sirga contra corrent. — V. **Sirga.** (Mequinença.)

Matxo m. — Castellanisme molt generalitzat en lloc de *mul*.

Matxo rom. — El fill d'ase i euga. (Barcelona.)

Matxo de vena. — El que no és capat. (Barcelona.)

Medalla f. — Grossa xapa de llautó que porten els animals de bast en el cabestre, en la qual hi ha gravada l'efígie de Sant Antoni. (Ripoll.)

Medalló m. — a) Aplicació de fusta de caràcter ornamental dels plafons de les conductores. (Barcelona.) b) Finestrella de la part posterior de les berlines. (Barcelona.)

Medís m. — Peça de la costella del llagut que pren una pc-

- sió gairebé horitzontal, i correspon al fons de l'embarcació. (Móra d'Ebre.)
- Medís rei.** — Els quatre medis-sos més grans que els altres, que constitueixen la part més ampla de l'embarcació i en formen en certa manera el ventre. (Móra d'Ebre.)
- Melca m.** — Espècie vegetal que serveix per a aliment del bestiar, semblant a alfals bord. (Poboleda.)
- Melena f.** — Pèls llargs de la crinera que pengen als costats del cap, darrera de les orelles. (Barcelona.)
- Menar v.** — *a*) Conduir (un rai). (Coll de Nargó.) *b*) Conduir (animals de bast o vehicles). (D'ús general.) *c*) Parlant d'eugues, estar prenys d'un fill. De l'euga que es troba en aquest estat es diu que mena pol·li. (Ribes de Freser.) *d*) Parlant també d'eugues o someres, tenir ja un petit i peixar-lo i tenir-ne cura. (Ribes de Freser.) *e*) *Menar al mascle* (una euga o somera). Fer-la eugendrar.
- «Val més anar a la guerra i menar un bon cavall, que als cavalls la brida els regna i a les noies no pots mai.» (Cançó *Francisca de Vilabertran*.)
- «Qui amb dones va i ases mena, tot l'any va en pena.»
- Mensatgeria f.** — Vehicle de gran port, que es dedica ordinàriament a fer la carrera o viatge entre dues poblacions fixes. (Barcelona.)
- Menudet m.** — Renot. (Barcelona.)
- Menudillo m.** — Articulació que ajunta el peu amb la pota en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)
- Menut, -uda.** — Nom afectuós donat al bestiar. (D'ús general.)
- Mercader m.** — Comerciant de bestiar de tota mena. Quan es dedica especialment al de peu rodó, és dit *negociant*. (Ribes de Freser.)
- Mès m.** — Part de la sella on seu el genet. (Barcelona.)
- Mesclat m.** — Barreja d'herba i palla que es dona com a aliment al bestiar de peu rodó. (Sarroca de Bellera.)
- Messar v.** — Obstruir, un vehicle o altre objecte, el pas d'un camí o carretera. (Poboleda.)
- Mestre m.** — Braç mestre. (Barcelona.)
- Mestre carreter.** — Mestre de carros. (Barcelona.)
- Mestre de carros.** — El qui fa carros. (Barcelona.)
- Mestressa f.** — Hostalera. (D'ús general.)
- «Mestressa : comptem, que en pagarem el gasto; mestressa, comptem, que el gasto en pagarem.» (Cançó mnemotècnica per a recordar el valor de la moneda.)
- «Ja n'ha caigut malalt a l'hostal de Vila-rasa, mentre n'ha tingut diners la mestressa bé el cuidava.» (Cançó *El Toca-sons*.)
- Metxa f.** — Clivillot. (Barcelona.)
- Milord m.** — Victòria. (Barcelona.)
- Minva f., binva** (Mequinença) — Baixada o disminució del corrent del riu.

Minvar v. — Disminuir el cabal d'aigua del corrent d'un riu. (Coll de Nargó.)

Minyó m. — Infant de bord dels llaguts, que fa les mecàniques petites i aprèn l'ofici de llaguter. (Móra d'Ebre.)

Mocala f. — Secreció nasal dels cavalls produïda pel mormó (Barcelona.)

Moí, moïna adj. — Pertanyent a una mena de bestiar de peu rodó que es distingeix per tenir el morro negre i enzorrat. És considerada com a molt brava i difícil de dominar. És tipus abundant en muls i ases, i molt escàs en cavalls. (Sant Quintí de Mediona.)

«Tot ase moí,
o molt dolent o molt fi.»

«Mula moïna,
o molt falsa o molt fina.»

Moill, -a adj. — Moí. (Santa Coloma de Queralt.)

Moixell m. — Bocí de corda per a amarrar el llagut. (Móra d'Ebre.)

Moixoner, -a adj. — Lluarter. (Ponts.) (Mnntanyà, *Topografia*.)

Mola f. — Grup compacte i atapeït que formen les eugues quan són a la pastura i senten venir algun llop. La primera que se n'adona, llança un ganyol o crit especial, advertidor del perill; segnidament s'agrupen tots els pollins i poltres al mig, i a la part exterior es posen les eugues, que defensen la pila a cops de potes tan furiosos com poden, esquiven el llop i no

el deixen acostar a prendre cap pollí. (Ribes de Freser.)

Moll adj. — *Aigua molla*. Aigua mansa. — V. **Mans**. (Coll de Nargó.)

Molla f. — Peça d'acer que va entre les rodes i la caixa en alguns cotxes i altres vehicles, i serveix per a donar-li suspensió i evitar la duresa dels sotrats. (Barcelona.)

Molla mestra. — La més grossa de les molles dels antics vehicles de carrera, que anava al joc de davant i donava al vehicle la major suspensió. (Ribes de Freser.)

Molla pinça. — Molla doble en els cotxes, que té per objecte esmorteir millor els sotrats. (Barcelona.)

Molla reial o reina. — Molla mestra. (Ribes de Freser.)

Molló m. — Fita.

Monta f. — Remunta, cria de bestiar de peu rodó. (D'ús general.) — V. **Ase de monta**.

Mordasses f. pl. — a) Aparell aplicat al morro dels animals guits quan se'ls ha de ferrar, a l'objecte de dominar-los. (Ripoll.) b) Aparell de ferro per a subjectar fermament els testicles dels cavalls quan els capen. (Barcelona.) c) Gafes. (Barcelona.)

Morella f. — Vent gregal, generalment dolent per a la navegació fluvial. (Mequinença.)

«Morella,
no et fiïs d'ella.»

Morenes f. pl. — Culassa. (Barcelona.)

Moreno, -a adj. — Aplicat al bestiar de color negre poc fort. (Barcelona.)

Moresc m. — Blat de moro. (Sant Quintí de Mediona.)

Moreu adj. — Aplicat als muls de color. (Sant Julià de Cerdanyola.)

«Moreu va davant,
Sardí va darrera;
Moreu diu al Sardí:
— Sardí, no em segueixques.»
(Cançó de traginers.)

Morí, -ina adj. — Morú, (ase) de raça móra. (Sant Quintí de Mediona.)

Morisco, -a adj. — *a*) Que té el morro blanc. (Ribes de Freser.)
b) S'aplica a la mula de color negrós, clapejat de blanc o roig. (Maçanet de Cabrenys.)

Morissa f. — Blat de moro. (Poboleda.) (Piñas, *Voc.*)

Mormó m. — Malaltia del cavall, que ataca el nas, produeix com un moc i dificulta la respiració amb el nas. (Barcelona.)

Moro m. — Aplicat com a nom afectuós als ases, majorment si són petits. (Barcelona.)

Moro, -a adj. — (Mul) de color ben negre. (Ripoll.)

Morral m. — Sarró ple de palla o gra, que es posa penjat al cap dels animals mentre estan deturats i reposen, per tal que puguin anar menjotejant. (Barcelona.)

«Ja tenim aquell piteu,
tot resolt i tot formal,
prenent el ruc pel morral
i anar cap a fira a peu.»
(Història d'un pollí.)

Morralet m. — *a*) Morral. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) *Donar morralets*. Donar menjar al bestiar de treball sense establir-lo. (Pallars.) (Serafi Casanoves,

«Qualques mots de Pallàs», en *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 1918-19.)

«I mai me'n sobraven faves al morralet.

.....
em daven el morralet
amb poc menjar
i sempre em feien empipar
tres o quatre hores.»

(Vida d'un cavall.)

Morraller m. — *a*) Morralles. (Sarroca de Bellera.) *b*) Ronsal. (Sarroca de Bellera.)

Morralles f. pl., **esmorralles** (Ripoll, Gandeses) — Part del guarniment dels animals de tir que s'aplica solament quan hom vol fermar-los. Està format per una tira d'uns 4 cm. que va d'un costat a l'altre de la boca, passant per damunt del cap, i té als dos extrems un altre bocí d'igual amplada que va per damunt del morro; del vèrtex d'aquestes dues tires arrenquen unes cadenes perquè no arrossegui la corda del ronsal amb què se'l fa seguir. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Ronsal. (Gandeses.)

«Es va rompre les morralles,
no podia assossegat;
tot el de terra aixafà,
i la gent amb grans rialles.»
(Història d'un pollí.)

Morralló m. (Gandeses), **Morrió**. — Artefacte de cuir que es posa en el morro de les cavalleries per evitar que mosseguin.

Morrera f. — *a*) Part de la morralla que passa per damunt del morro. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Corretja del

- bridó que passa tocant al morro de l'animal. És pròpia de guarniments per a muls. Té per objecte dominar-los millor. Al damunt solen portar una peça metàl·lica perquè faci bonic, que rep el nom de xapa. (Barcelona.)
- Morreres** f. pl. — Corda lligada de morro a morro dels animals del jou, per tal que, en estirar-ne un, segueixi també l'altre. (Gandesa.)
- Morro** m. — a) Extrem eu el collar dels animals de tir, on s'ajunten les dues juntes. (Sant Quintí de Mediona.)
b) Esperó en la ribera del riu. V. **Esperó**. (Mequinença.)
c) Part exterior de la boca i llavis dels animals. (D'ús general.)
- Mort** m. — Part dura i còrnia de la pota del cavall, insensible al tacte. (Ribes de Freser.)
- Mort** adj. — *Aigua morta*. Corrent suau i que corre amb poca rapidesa. (Coll de Nargó.)
- Mos** m. — a) Fre. (Barcelona.)
b) Morrió dels animals. (Gandesa.)
- Mosca d'ase**. — Insecte dípter, varietat de l'espècie anomenada popularment mosca, que ataca especialment el bestiar de peu rodó. El poble creu que en picar deixa un cuc entre el pèl del bestiar, que pica i ataca aquest furiosament. Aquest cuc és la larva de l'insecte, que no la deixa en picar, sinó en pondre, i que el poble anomena amb els noms de viró i saballó. (Barcelona.)
- Mosca saballonera**. — Mosca d'ase. (Barcelona.)
- Mosca vironera**. — Mosca d'ase. (Barcelona.)
- Mosquejar** v. — Uixar, bellugar la cua molt sovint i amb inquietud per esquivar-se les mosques. (Barcelona.)
- Mosquera** f. — Mosquitera. (Barcelona.)
- Mosquetó** m. — Peça de ferro, a manera d'anella de forma ovalada, que s'obre i es tanca per mitjà d'una molla. És usada en guarniments de luxe. (Barcelona.)
- Mosquiter** m. — Xarxa que es posa damunt dels animals per protegir-los de les mosques. S'usa només a l'estiu, i és pròpia dels guarniments de luxe. (Barcelona.)
- Mosquitera** f. — Mena de xarxa que es posa al damunt dels animals de tir, sobretot en temps de calor, per evitar que els molestin les mosques. (Sant Quintí de Mediona.)
- Mossa** f. — Serventa d'hostal. (D'ús general.)
- «Agafa el llum, tu, mossa,
a dalt fes-les pujar.
- La mossa n'és traidora,
pel pany les va mirar,
porten calceta curta,
pistoles al costat.
- La mossa que tu tens
bé la pots estimar,
que t'ha salvat la vida
i l'hostal de robar.»
(Cançó *L'hostal de la Pera*.)
- «Mossa d'hostal
i figa verdal,
palpant es maduren.»
- Mossegair** adj. — Que té propensió a mossegar les persones o altres animals que es posen

prop del morro. És defecte bastant estès entre rucs. (Barcelona.)

Mossegós, -osa adj. — Mossegaire. (Reus.)

«Veient que era guitós, bramaire i mossegós, aquell pagès per la por, ja no se l'enduia al tros.»

(*Gran història d'un pollí.*)

Mostra f. — a) Rellu del cascavell, destinat a donar-li major bellesa. (Barcelona.) b) Combinació de cuirs de diferents colors o entreteixits de fils variats, en el guarniment del bestiar, perquè siguin més bonics i vistosos. (Barcelona.)

Mosso m. — a) Peu dret, camada, tisora. (Barcelona.) b) Eina dels constructors de carros, que té per objecte sostenir els raigs quan s'enraja, i evitar que caiguin o es decantin. c) Descans del carro. (Gandesa.)

Mosso major. — Carreter principal en una casa on n'hi ha molts. (Juncosa.)

Mosso de mules. — Minyó especialment encarregat de tenir cura del bestiar a l'estable i també de portar els animals de sella pel ronsal o la brida quan una dona anava de viatge o quan es volia obsequiar algun foraster o persona distingida, la qual no tenia de preocupar-se per res del govern del cavall, del qual prenia cura exclusivament el mosso. Vestien faixa i corbatí vermells, camisa blanca, barretina, i portaven atravesat al pit, a la bandolera, un mocador de seda o de pita, segons la riquesa

de la casa i la importància de l'acte a què assistien. (D'ús general.)

Mosso de peu. — Mosso de mules. (Barcelona.)

Mota f. — Quantitat parcelada pels raiers al final de la temporada, en pagament de llur treball. (Coll de Nargó.)

Motillo m. — Bastiment de fusta, usat pel baster per a donar forma als collars, bastos, etc. (Barcelona.)

Mul, -a. m. i f. — a) Espècie resultant del creuament del cavall i l'ase. És híbrida i no pot reproduir. És molt valent i resistent per al treball, i general-

MUL DE TRAGINER

a) Collaret de cascavells. b) Penoll o plomall. c) Ulleres. d) Xapa de cascavells. e) Escarabat. f) Morrera. g) h) Regnes. i) Carrilleres. j) Testera. l) Davantal. m) Bellugons. n) Argadells. o) Davantal. p) Retranga. q) Sac carregat als argadells. r) Ram de monja.

ment són més fortes les mules que els muls. (D'ús general.)

b) Entre ramblers i gent tractant de bestiar, sols és mul o mula el fill d'un cavall i una somera, això és, quan la qui pollina és la somera; quan el creuament és invers, o sia que el pare és un ase i la mare una euga, en lloc de

- mul s'anomena *rom*. Els muls són més braus i valents que els roms. (Barcelona.)
- Mula f.** — Esquena del llagut. (Móra d'Ebre.)
- Mula basta.** — Tipus de mula de pèl bast i matusser. És millor per al tir que per a la sella. (Santa Coloma de Queralt.)
- Mula bragada.** — Tipus de bestiar mular que es caracteritza per tenir el morro, la panxa i l'entrecoix blancs, i la resta del pèl, negre o castany. Són molt guites i de mal geni. (Santa Coloma de Queralt.)
- Mula catalana.** — Raça de bestiar mular criada a Catalunya. Es distingeix per ésser fina de cames i tenir cul d'ametlla. (Santa Coloma de Queralt.)
- Mula de cordes.** — La que en un tir va entre el ganxer i el davanter.
- Mula de gràcia.** — La de figura esvelta i segura en el caminar, bona per a la sella. (Barcelona.)
- Mula de marxa.** — La que en caminar alça poc els peus de terra, i més aviat sembla que rellisca que no que camina. (Santa Coloma de Queralt.)
- Mula parda.** — Tipus de mula de pèl bru. Es considera com el tipus més fort. (Santa Coloma de Queralt.)
- Mula pèl-fina.** — Tipus de mula de pèl fi i delicat. És millor per a cavalcar que per al tir. (Santa Coloma de Queralt.)
- Mulam m.** — Conjunt de muls per al comerç. (Gandesa.)
- Mular adj.** — Referent o pertanyent a muls. (Barcelona.)
- Mulat m., -ata f.** — Mul abans de complir un any. (Labèrnia.)
- «És casa d'alguns cabals
i molt bestiar de llana,
i una borda de mulats
i també una eguassada.»
(Cançó *La flor del pèsol*.)
- Mulatada f.** — Conjunt de mules i mulats destinats a la cria i al comerç. (Barcelona, Sarroca de Bellera.)
- Mulenc adj.** — Que s'inquieta a la vista de la femella. S'aplica amb preferència als ases. (Gandesa.)
- Mulet, -a m. i f.** — Mulat, mulata. (Ripoll.)
- Muleta f.** — *a)* Llagut petit que no pot transportar una càrrega superior a 50 quintars. (Móra d'Ebre.) *b)* Barca petita de riu, de fons pla perquè no arribi a tocar el llit en casos de poc corrent. (Móra d'Ebre.)
- Muleter m.** — El qui guarda o mena mules. (Sarroca de Bellera.)
- Muntant m.** — *a)* Estaca que sosté les posts o fonadura en la caixa del cotxe d'indústria. (Barcelona.) *b)* Corretja que aguanta les falces del bast. (Sant Quintí de Mediona.)
- Muntant del pont.** — Corretja que passa pel mig i per sota de la sofra en el guarniment dels animals de tir. (Sant Quintí de Mediona.)
- Muntant de retranga.** — Corretja que passa per damunt l'esquena de l'animal, i sosté la retranga. (Barcelona.)
- Muntanyès, -a.** — Pertanyent a una raça de muls que es cria

en el Pirineu català. (Juncosa.)

Muntar v. — a) Cavalcar. (Barcelona.)

«Calleu, calleu, l'hostalera,
que tots tres me'n són germans;
ja en baixa del cavall negre
i en munta en el cavall blanc.»
(Cançó *Els estudiants de Tolosa*.)

«Mentre estan dient això,
ja en toquen a muntar sella.

— Adéu-siau, mon amor;
me'n vaig lluny d'aquestes terres.»
(Cançó *Barcelona ciutat gran*.)

b) *Animal de muntar*. Animal de sella. (D'ús general.)

Muntura f. — a) Sella. (Barcelona.) b) Tot el guarniment propi per a cavalcar. (Barcelona.)

Musserola f. — Peça del bridó que va davant del morro de l'animal. (Barcelona.)

N

Nassar v. — Dominar un animal agafant-lo i prement-li fortament el nas. (Ribes de Freser.)

Navada f. — Rai. (Fraga.)

Navader m. — Raier. (Baixa ribera del Cinca.)

Navarra adj. f. — Pertanyent a una raça d'haques, que és considerada com la millor. (Barcelona.)

Navatero m. — Raier. (Ribagorça.)

Navegació f. — Acte i fet de navegar pels rius. A Catalunya sols n'hi ha tres de navegables: el Segre i la Noguera Pallaresa, que són navegables només amb rai, i encara no en tota llur extensió, i l'Ebre, que és navegable pels rais i pels llaguts i altres menudes embarcacions fluvials. El Segre no comença a ésser navegable fins a la Seu d'Urgell, on ja porta prou cabal d'aigua per a arrossegar un rai, però entre Coll de Nargó i Oliana hi ha un obstacle que obliga els raier a desenraiar i barranquejar un llarg tret. Per

això és corrent que no comencin a formar els rais fins a Oliana. La Noguera Pallaresa no comença a ésser navegable fins al paratge dit la Borda del Tort, prop d'Escaló. Navegant pel Segre, d'Oliana a Ponts, s'inverteixen de tres a quatre dies; de Ponts a Lleida, un dia i mig, i d'aquesta ciutat fins a Tortosa, de quatre a cinc dies, sempre comptant els termes mitjos i l'estat normal. Les tirades a la Noguera Pallaresa són d'un dia i mig d'Escaló a la Pobla de Segur, i de dos dies des d'ací fins a Lleida. Per a poder navegar els rais cal un grau de corrent que no sigui ni massa fort ni massa escàs, de manera que sols es pot practicar la navegació en determinades temporades. En el Segre es comença a darreries d'abril o començaments de maig, segons les pluges i la fosa de les neus, i s'acaba a darreries de juliol; a la Noguera hi ha dues tongades:

de primeries de febrer fins a darreries de maig, i del juliol al novembre. La navegació de rais ha sofert una gran decadència d'uns anys ençà per l'augment de carreteres i per la gran extensió dels camions automòbils que fan les comunicacions més ràpides i segures. Fa uns quinze anys que baixaven anualment de 30 a 40,000 peces de fusta a l'any pel Segre, i unes 20,000 per la Noguera Pallaresa. Per a aquesta mena de navegació cal un gran coneixement dels rius, plens d'esculls i paratges perillosos. Causen més dificultats els obstacles que embarranquen el fons del riu, que els que es troben per marges i riberes, majorment quan el fons del riu és sempre variable per les moltes pedres i diferents elements que continuament hi aboquen les torrenteres en temps de pluges; així és que l'experiència adquirida en un viatge no serveix de res per al següent, ja que el fons està completament canviat, i pot trobar-se un greu perill en un paratge on no hi havia res en el viatge anterior. La navegació per l'Ebre, on el corrent és més abundós, ja no ofereix tanta dificultat, i els rais hi troben el tou d'aigua suficient per a poder navegar amb certa desimboltura. Entre Mequinença i Tortosa hi ha un tràfec important de llaguts o muletetes dedicades al traç de tota mena de matèries, entre les quals, ultra els productes agrícoles, sobresurt el de fusta

i el de carbó de les mines de Mequinença i de la Granja d'Escarp, que fan via riu avall, i el de terrissa i càntirs i gerres de Miravet, i plats i cassoles de Móra, que remunten el riu per expendre-les per les riberes altes de l'Ebre i del Segre. Hi ha llaguts que fan un servei ordinari entre dues poblacions, i admeten càrrega i passatge; en passar per les poblacions riberenques del trànsit, anuncien llur pas amb un típic toc de corn. Transcrivim la tonada d'un d'aquests tocs de corn:

Actualment naveguen encara per l'Ebre uns setanta llaguts que fan el trajecte de Mequinença a Tortosa. Generalment, la força del corrent no és suficient per a menar els llaguts riu avall amb la pressa desitjable; això fa que en certs moments cal ajudar la marxa remant quatre o sis remers, la meitat a cada banda. També és utilitzada la força del vent, per a la qual cosa els llaguts porten dues veles, que hissen o arrien a conveniència; però la utilització del vent vol molt enginy, per tal com cal moure les veles molt sovint, ja que, en seguir els diferents tómbos del riu, la direcció, que és ara favorable, és contrària en fer donar mitja volta al llagut seguint el curs del corrent, i, encara que sembli estrany, la utilització del vent pot fer

tombar i naufragar una embarcació amb gran facilitat. Els llagutgers parlen de seriosos naufragis ocorreguts en el riu.

Navegar v. — *a)* Conduir els rais pel corrent del riu. (Coll de Nargó.; *b)* Figuradament anar pel món de viatge, fent la carrera del tragí o transport. (Sant Julià de Cerdanyola.)

«Ara ve l'hivern,
sempre plou i neva;
pobres traginers
que pel món naveguen.»
(Cançó de traginers.)

Negociant m. — Mercader de bestiar, especialment del de peu rodó. Quan en compra de tota mena, és dit *mercaeder*. (Ribes de Freser.)

Negra f. — Aplicat a les mules de color negre, com a nom propi. (Barcelona.)

«La vida del llaurador
n'és una vida penada,
tot el dia està dient:
puja, negra; baixa, blanca.»
(Corranda popular.)

Nervi m. — Espinada, parlant de bestiar de peu rodó. (Rupit.)

Nu m. — Nuat especial que es fa als animals joves que tenen

encara tot el pèl en la cua, consistent en una mena de nus. (Ribes de Freser.)

Nuar v. — Cuar i arregar la cua d'un animal jove, que té encara tota la crin, la qual cosa fa que no se li pugui fer altre trenat que una mena de nus. (Ribes de Freser.)

Nus d'ase. — L'home que en la sirga ocupa el segon lloc. (Móra d'Ebre.)

Nus d'entolladura. — Entreteixit de dos caps de corda per unirlos i convertir-los en una. És usat pels llagutgers. (Mequinença.)

Nus d'esguassa. — Bossell usat per a la maniobra de pujar i baixar l'arbre del llagut. És el més gros que gasten aquesta mena d'embarcacions. (Mequinença.)

Nus de carreter. — Nus fet de manera especial, amb una doble passada, que és molt fort i no s'estreny per més que s'estiri.

Nus de tirant. — Nus de carreter. S'usa molt per als tirants del bestiar a la llarga, quan resulten massa llargs. (Juncosa.)

Nus de tres. — Remer o llaguter que, en anar a la sirga amb una sola sègola, ocupa el tercer lloc. (Móra d'Ebre.)

O

Obert, -a adj. — *a)* Pitobert. (Barcelona.) *b)* A l'*oberta* locució adverbial. A la cavallera, o sigui amb les cames obertes. (Barcelona.)

Obra morta. — Orla en els llagutgers. (Mequinença.)

Obrir camí. — *a)* Fer i fressar camí damunt d'un terreny on no n'hi havia. (Barcelona.) *b)* Anar davant de tots quan es camina o viatja en colla. (Barcelona.)

Obrir-se de pit. — Produir-se un

animal alguna alteració toràctica per efecte d'haver fet una gran força, sobretot estrebant en el moment d'arrencar un carro. (Barcelona.)

Oixquel interj., **osquel** — *a*) Veu adreçada als animals, usada per a fer-los caminar. (Barcelona.) *b*) Adreçada als animals de tir o càrrega, indica que es decantin cap a l'esquerra. (Ripoll.)

Oifo adj. — Pertanyent a certa espècie de cavalls. (Barcelona.)

Oli de peu de bou. — Oli de color molt daurat, usat pels basters per a untar i engreixar el cuir de color ros. (Barcelona.)

Oliveta f. — Mena de carbaseta en forma d'oliva, usada en basteria, sobretot per a guarniments de tartana. (Sant Quintí de Mediona.)

Ollaó! interj. — Adreçada als animals de tir o càrrega per fer-los decantar cap a la dreta. (D'ús general.)

Oool interj. — Veu adreçada als animals, usada per a fer-los deturar. (Barcelona.)

Ooo hissal interj. — Veu preferida en alçar un pes entre diverses persones, quan requereix molt d'esforç, i aquest es fa en diverses vegades. Es pronuncia amb cert ritme, allargant la *o* durant tot el temps en què es fa força, i assenyalant amb el terme *hissa* l'acabament de l'impuls. És corrent entre carreters. (Barcelona.)

Ooo raixal interj. — Ooo hissal (Barcelona.)

Ordi m. — Espècie vegetal *hordeum vulgare*, usada com a aliment del bestiar.

«El febrer,
treu l'ordi del bolquer.»

«Per Sant Jordi,
l'espiga és a l'ordi.»

Ordinari m. — Persona que es dedica a fer el vaivé entre dues poblacions, fent el transport de manera continuada i ordinària. (Barcelona.)

«Arriben los animals,
s'agafen a la llacera,
luego salta l'ordinari
per a veure allò què era.»
(Parlament del Barbeta del ball d'en
Serrallonga, de Valls.)

Orella f. — *a*) Peça de ferro, que en els camions ve a parar damunt de les rodes, i té per objecte fer-ne saltar el fang, quan se n'hi posa. (Barcelona.) *b*) Tipus especial d'anel·la de ferro, que en la cabçada ve a parar prop de les orelles. (Barcelona.)

Orellaclar, **-a** adj. — (Animal) gros d'orelles. (Barcelona.)

Orelladret, **-a** adj. — Es diu de l'animal que acostuma a portar les orelles molt dretes i tenses. (Sta. Coloma de Queralt.)

Orellar v. — Dominar un animal cargolant-li l'orella, ja sigui amb les mans, ja amb el retorcedor. (Ribes de Freser.)

Orelleta f. — Peça de fusta de forma rectangular, molt allargada, que va fixa en la part exterior del cotxe, tocant a la finestra, i que té per objecte evitar que entri a l'interior la pols que alci en caminar. (Barcelona.)

Oriol m. — Aiguerosol. Es cura buidant la pota atacada, i cremant-la. (Rupit.)

Orla f. — Vorada o barana del llagut, formada per la cinta, el contoal i la sola. (Móra d'Ebre.)

Osquel — V. **Oixquel**

Ossat, -ada adj. — Animal que

té els ossos forts i està ben acondicionat físicament per a no contreure malalties. (Barcelona.)

Ooo ubal, ooo upal interj. — Com *Ooo hissa!* (Barcelona.)

P

Pa i beure. — Petit refrigeri fet per carreters i traginers en deturar-se als hostals, consistent simplement a menjar una mica de pa i beure un xic de vi. (D'ús general.)

Pa i trago. — Pa i beure. (D'ús general.)

Pac acil interj. — Usada per a fer decantar cap a la dreta. (Gandesa.)

Pac allà! interj. — Usada per a fer decantar els animals vers l'esquerra. (Gandesa.)

Païol m. — Deixes de la fabricació de midó, que s'utilitzen com a aliment per al bestiar. (Barcelona.)

Paitó, -ona adj. — Pertanyent a una raça de muls, considerada de bona mena. (Barcelona.)

Pal m. — *a)* Bastó llarg que es clava dret en uns forats que ja porta a l'efecte la carreta d'herba, per augmentar-ne l'escala o caixa quan cal portar càrrega de molt volum i poc pes. (Rupit.) *b)* Membre genital en els cavalls i ases. (Barcelona.)

Pala f. — *a)* Part del rem que va dintre de l'aigua i fa la pressió que imprimeix el moviment al llagut. (Mequinença.) *b)* Planxa de ferro que

va unida al final de les portes dels cotxes d'indústria, a l'objecte de cobrir i tapar el pujador per evitar que els xicots s'hi asseguin i es facin arriar mentre el cotxe camina. (Barcelona.) *c)* Tira de ferro de la part baixa de la carretilla, destinada a evitar que s'escorri la càrrega i a mantenir el petit vehicle en situació vertical. (Barcelona.) *d)* Peça a banda i banda del selló de fusta, per a donar a aquest una major extensió. (Barcelona.) *e)* Extensió que es dona al taló de les ferradures dels animals estalonats per dissimular-los el defecte i evitar la facilitat o propensió que tenen a caure. (Sant Quintí de Mediona.) *f)* Primer queixal que treuen els animals de peu rodó. En treuen dos, un per banda, als tres anys, i serveixen per a reconèixer l'edat que tenen.

Palafang m. — Planxa de ferro o fusta que en els cupès i altres vehicles ve a parar gairebé damunt de la roda per tal de fer-ne saltar el fang. (Barcelona.)

Plafó. — V. **Plafó.**

Palanc m. — Estaca de la barana del carro. (Montbrió.)

Palanca f. — Travesser de fusta posat damunt de pedres, que creua el corrent d'un riu o riera per facilitar-ne el tras-pàs sense mullar-se. (D'ús general.)

Palanquí m. — *a)* Pujador de ferro en les antigues galeres, diligències i tartanes. (Barcelona.) *b)* Mena de petit ter-nal format per dos bossells o currioles de fusta i una combinació de cordes, usat per a treure els llaguts del riu. (Mequinença.)

Palcigar v. — Trepitjar. (Poboleda.)

Paleta f. — *a)* Peanya de ferro posada a mig aire del cos del vehicle per a facilitar pujar i baixar del seu sostre i part alta posant-hi els peus. (Ribes de Freser.) *b)* Carretó de paleta. (Barcelona.)

Paletrilla f. — Omòplat en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)

Palla f. — Tija de l'espiga del blat, seca i aixafada, que es dóna com a aliment al bestiar.

«L'ase d'Arcàdia,
carregat d'or i menja palla.»

Pallada f. — El darrer pinso que es dóna durant el dia al bestiar. (Sarroc de Bellera.)

Pallar v. — Donar menjar al bestiar per darrera vegada al dia. (Sarroc de Bellera.)

Palma f. — Sola del peu del bestiar, formada per la carn viva. (Ribes de Freser.)

Palmatieso, -a adj. — És diu de l'animal ample de casc. (Barcelona.)

Palmella f. — *a)* Travesser de

fusta igual al capçalet, que va unit i lligat amb aquest, ocupant la part inferior, així com aquell ocupa la superior. — V. **Capçalet**. (Barcelona.) *b)* *Mitja* —. Palmelló, accep-sió 2.ª (Barcelona.)

Palmelló m. — *a)* Petit travesser de fusta destinat a lligar la perna i la contraperna del carro. (El Talladell.) *b)* Travesser semblant al capçalet, però més petit que aquest, que serveix per a sostenir la contraperna del carro.

Palomilla f. — Pern que ajunta les molles pels seus extrems en els vehicles de molles. (Barcelona.)

Paltrigar v. — Trepitjar. (Gandesa.)

«Set anys só anat en galera,
sens mai terra paltrigar.»
(Cançó *El Socorro*.)

Pàmpols m. pl. — Part del collar on van fermats els vencillons. Hi ha una mica més de tou que en altres llocs, per evitar que la bèstia es nafri en tocar-hi. (Barcelona.)

Pando, -a adj. — *a)* (Mul) al qual teudeix a abaixar-se el menudillo de part de darrera. (Santa Coloma de Queralt.) *b)* Aplicat a l'animal que posa el peu completament pla. (Juncosa.)

Panís m. — Blat de moro. (Gandesa.)

Panistra f. — Mena d'arguens formats per dues grosses paneres de jonc, que vénen a parar un a cada costat de l'animal, usades per al transport de coses delicades. (Fraga.)

Panta f. — Punxó de forma

- especial, usat pel baster. (Barcelona.)
- Pantalons d'ante.** — Pantalons de fina pell blanca, usats pels cotxers i lacais, quan vesteixen de gran luxe. (Barcelona.)
- Pap** (Barcelona) m., **pep** (fd.). — Estómac en el bestiar de peu rodó.
- Parada** f. — *a)* Acte de fer deturar el rai abans d'arribar al lloc de destinació, ja sigui per a pernoctar, menjar o qualsevulla altre motiu. (Coll de Nargó.) *b)* Lloc on es fa deturar el rai. (Coll de Nargó.) *c)* Fet de deturar-se accidentalment un vehicle de línia per alguna causa extraordinària, forçada i inesperada. (D'ús general.) *d)* Fet de deturar-se un vehicle de línia en un lloc fix i determinat, de manera ordinària i regular. (D'ús general.) *e)* Acte de deturar-se un vehicle. (D'ús general.) *f)* Lloc on ordinàriament es detura un vehicle de línia. (D'ús general.)
- «Per sentir la seva veu
els traguers fan parada,
el mosso del majoral
ja l'amor li demanava.»
(Cançó *La flor del pèsol.*)
- Paradet** m. — Travessar que va de babord a estribord, davant de la cambra i de la sama del llagut, i serveix per a descansar-hi l'arbre quan aquest va ajagut. (Mequinença.)
- Paralla** f. — La peça del casc del llagut més immediata a la quilla. (Mequinença.)
- Parar** v. — Estendre i arborar les veles del llagut. (Móra d'Ebre.)
- Parda** adj. f. — V. **Mula parda.**
- Pardal, -a** m. i f. — *a)* Nom afectuós donat als muls. (Ripoll.) *b)* Aplicat a muls i mules com a nom propi. (Ribes del Freser.)
- Parella** f. — *a)* Els dos raiers que menen un rai. L'un ocupa el tram de davant, i rep el nom de davanter : és el que dirigeix i mena la maniobra; l'altre és dit cuer, va damunt del tram del darrera i sols ajuda a la maniobra dirigida i menada pel del davant. (Coll de Nargó.) *b)* Cavalls o muls que en nombre de dos van de costat en un tir a la llarga. (Ribes de Freser.)
- Parella de llança.** — Parell de cavalls llancers d'un tir. (Ribes de Freser.)
- Parpal** m. — Barra de ferro usada pels carreters per a alçar i treure el capçal en els carros de gran càrrega. (Barcelona.)
- Parpalera** f. — Ull del parpal. — V. **Ull.** (Barcelona.)
- Pas** m. — *a)* Espai que, en caminar, queda entre els dos peus. (Barcelona.) *b)* Lloc, camí o espai per on es passa per anar d'un lloc en un altre. (Barcelona.) *c)* Manera de caminar. *Al pas* loc. adv. Caminant seguit, sense deturar-se. (Barcelona.) *d)* Lloc estret del riu per on ha de passar amb molt de compte i habilitat el rai per evitar que topi o s'amorri. (Coll de Nargó.) *e)* Camí. (Collbató.) *f)* *Donar pas.* Apartar-se d'un camí per a donar pas a un altre; donar facilitat o permissió per al pas per un camí privat. (Barcelona.) *g)* *Mal pas.* Lloc de trànsit difícil o

- perillós. (Barcelona.) *h)* *De pas* loc. adv. No deturant-se en fer una via o ruta. (Barcelona.)
- «Minyons, nos haurem de dar, que aquí no hi sabem los passos; ja ens en prenen i ens lliguen i a la presó nos portaven.»
(Cançó *Los saltadors de camins.*)
- Pas a pas** loc. adv. — A poc a poc, a pas lent. (Barcelona.)
- Pas castellà.** — Pas intermedi entre el caminar i el córrer; sembla que l'animal no mou les potes del darrera mentre belluga molt les del davant. (Santa Coloma de Queralt.)
- Pas de carro.** — Pas lent i pausat, però seguit. (Barcelona.)
- Pas de gos.** — Pas lleuger i seguit. (Barcelona.)
- Pas de la mare.** — Trot curt que sol fer el bestiar no ensinistrat a marcar degudament el pas, o sigui el pas ensenyat per la mare o fet per ell naturalment. (Barcelona.)
- Pas lleuger.** — L'accelerat i ràpid. (Barcelona.)
- Pas pla.** — Pas seguit, sense salts ni sacsejaments. Propi generalment del bestiar mular. (Barcelona.)
- Pas rellevat.** — *a)* Aquell en què s'alcen alhora els dos cascs d'un mateix costat mentre es tenen a terra les dues potes de l'altre. (Santa Coloma de Queralt.) *b)* Pas lleuger més ràpid que la marxa i no tant com el trot. (Ribes de Freser.)
- A pas tirat** loc. adv. — De pressa, seguit i sense deturar-se. (Barcelona.)
- Passa f.** — *a)* Pas, espai de terreny que s'avança cada vegada que es mouen les cames amb intent de caminar. *b)* Malla, accepció 2.ª (Barcelona.)
- Passabaró m., passabró.**—*a)* Sola o fons del carretó. *b)* Mena de caixa de fusta feta sota del nivell dels braços, que ocupa tota l'extensió del cos del carro. *c)* Part inferior de la fusta que uneix el pescant al cotxe. (Barcelona.)
- Passacordes m.** — Eina de baster usada com a punxó o agulla, per a desfer i apartar els caps o cordons que formen el cos d'una corda quan ha de passar-se'n una altra per entre aquells. És de fusta, i té la forma semblant a un fus. (Barcelona.)
- Passamà m.** — *a)* Agafador dels cotxes d'indústria per a pujar i baixar del pescant. (Barcelona.) *b)* Llenca de ferro del costat del braç del carro, prop del xanfló Té per objecte reforçar el braç. Ja caigut en desús. (Juncosa.)
- Passant f.** — Baga molt ampla de cuir, destinada a deixar passar una corretja perquè el cap no pengi ni baldregi. (Barcelona.)
- Passar v.** — Travessar el corrent del riu ja sigui nedant, per pont o amb barca. (D'ús general.)
- Passa-regnes.** — Anelles que, en nombre de dues, van agafades damunt de les costelles del collar dels animals de tir. Tenen per objecte fer-hi passar les regnes. Tenen uns 5 cm. de diàmetre. (Sant Quintí de Mediona.)

- Passatge** m. — Coll de tambor. (Barcelona.)
- Passatger, -a.** — El qui viatja en un vehicle de línia. (D'ús corrent.)
- Passera** f. — Passador d'un corrent d'aigua destinat a passar-lo sense mullar-se. Sol estar format per un rengle de grosses pedres, posades més o menys en línia i separades, que sobresurten del nivell del corrent per poder-hi posar els peus sense tocar l'aigua. (D'ús general.)
- Pastera** f. — *a)* Carro de trabuc. (Montbrió.) *b)* Carro de transportar terres, carro de metre. (Montbrió.)
- Patí** m. — Peça de ferro del fre del vehicle, que s'aferra fortament a la roda per travar-la quan es vol frenar. (Ribes de Freser.)
- Patinar** v. — Llisar. (Barcelona.)
- Patró** m. — El qui mena i dirigeix la maniobra del llagut i porta el timó. Sovint és l'amo de l'embarcació. (Móra d'Ebre.)
- Patxot** adj. — Aplicat als animals de trot curt i poc saltadors. (Ribes de Freser.)
- Pau, -a** adj. — Animal atacat de paueria. (Barcelona.)
- Paueria** f. — Estultícia; simplicitat mental en els cavalls, muls i ases. Estat anormal que sense ésser la bogeria furiosa que els fa perillosos, els fa poc aprofitables per al treball. (Barcelona.)
- Peça** f. — *a)* Tronc d'arbre o biga que transporta el raier. (Coll de Nargó.) *b)* Cada una de les posts que formen l'esquena del llagut, la roda, el peu de roda i la prima. (Móra d'Ebre.)
- Peça del costat.** — Peça de fusta dels braços del carro, on va assegut el carreter. (El Talladell.)
- Pedregal** m. — Vora pedregosa del riu, en la qual es solen fer els raís. (Coll de Nargó.)
- De pedreny** loc. adv. — S'aplica a l'animal valent i molt bo per al tir i la sella. (Ribes de Freser.)
- Pedrenyar** v. — Treure espurnes de foc per efecte del xoc de les ferradures amb les pedres del camí. (Ribes de Freser.)
- Pedret** m. — Munió de grosses roques arrossegades pel corrent. (Gomis, *Alguns noms topogràfics.*)
- Pedruscall** m. — Pedregal. (Coll de Nargó.)
- Peirada** f. — *a)* Pilot de grosses pedres de la ribera pedregosa del riu, on es lliga la soga del rai per estacar-lo i fer parada. (Coll de Nargó.) *b)* Acte de lligar la soga del rai en una o més roques de la ribera per estacar-lo. (Coll de Nargó.)
- Peixera** f. — Embassat d'aigua a la vora del riu, on el corrent és poc fort i la navegació difícil i lenta. (Mequinença.)
- A pèl** loc. adv. — Aplicat al fet de muntar un animal sense que porti sella, albarda ni bast, tocant el genet directament damunt del pèl de l'animal. (Barcelona.)
- Pèl de teixó.** — Pell de teixó amb una mica de borriçol del pelatge, usada pels basters per a fer alguns dels elements dels guarniments. A Barcelona l'ús d'aquest pèl o pell és consi-

derat com bast ordinari, i a muntanya és tingut com a element d'ornament i bellesa.

Pelegrí, -ina m. i f. — *a)* Mula o mula que en una riata ocupa un dels darrers llocs. (Ripoll.) *b)* Aplicat a les mules com a nom propi. (Barcelona.)

«Però el calesser a la viuda li pega amb salero:
« — Arre, pelegrina!»
i a varades li cingla l'espina.»
(Casament d'una viuda i un calesser.)

Pèl-fina adj. f. — V. *Mula* —.

Pell de teixó f. — Pèl de teixó. (Barcelona.)

Pena f. — Cingle, ribes, timbes o roques espadades de la vora del riu. (Ribera del Mataranya.) (Gomis, *Alguns noms topogràfics*.)

Penat, -ada adj. — Cansat, pesat, penós, referint-se a camins o feines. (Tortosa.) (Arabia.)

Penco m. — Rossí, ròssa, animal vell, xacrós, inservible per al treball. (Barcelona.)

Pendent m. i f. — Costa en un camí. (Barcelona.)

Pendre ruta. — Emprendre, un llagut, la navegació. Iniciar un viatge. (Mequinença.)

Penjoll m. — Ornament de cuir que penja de la gamarra davant del pit en els guarniments de luxe. (Barcelona.)

Penó m. — Barra de fusta que sosté la vela. Cada vela en porta dues, una a cada cap. (Móra d'Ebre.)

Penurja f. — Peça de ferro destinada a sostenir l'engallador. Té la forma d'una carbasseta, i penja de l'arracada. (Barcelona.)

Peó m. — Cada un dels qui

tripulen un llagut. Quan el llagut va riu avall, els peons han de remar si el corrent és poc fort i no arrossega prou lleugerament l'embarcació, ajuden a la càrrega i descàrrega quan el llagut està parat, i en anar la nau corrent amunt, tiren la sirga. Reben noms diferents segons el lloc que ocupen en aquesta feina. — V. **Sirga**. (Móra d'Ebre.)

Peonar v. — Caminar a poc a poc les cavalleries. (Poboleda.) (Piñas, *Voc*.)

Pep. — V. **Pap**.

Pera f. — Peça que va damunt del nus de la gamarra. És de cuir, i té un fi ornamental. (Barcelona.)

Perdre el pas. — No endevinar amb prou precisió el lloc just on podria trobar el rai el pas més fàcil i favorable, i decantar-lo un xic cap al mal pas, amb risc d'un incident. (Coll de Nargó.)

Perdre's v. — Escapar-se el rai, deslligar-se i anar-se'n a mercè del corrent. (Coll de Nargó.)

Pericó m. — Animal que en un tir llarg i format per animals senars, en nombre de cinc, set, nou, onze, etc., va sol al davant de tots. (Barcelona.)

Pericona f. — Guarniment usat per a enganxar un animal pericó. (Barcelona.)

Perilla f. — *a)* Angle que forma la part davantera del capotí de la sella, alçant-se un xic del nivell d'aquesta, per evitar que el genet rellisqui pel davant. (Barcelona.) *b)* Ganxo o anella de ferro de la part superior del bast, on s'agafen

els genets poc experts que calvalquen, i per on es fa passar la garrotera en lligar la càrrega. (Ribes de Freser.)

Perlat, -ada adj. — Que té els ulls de perla o de peix. Defecte físic propi dels cavalls. (Barcelona.)

Pern m. — Encaix del banc on s'ajusta l'arbre en els llaguts. (Mequinença.)

Perna f. — *a*) Pota del bestiar de peu rodó. (Barcelona.)

b) Part del braç del carro quan correspon al cos de la caixa, o sia del darrer fins als tiradors. (Barcelona.) *c*) Travesser de fusta que ajunta els braços del carro per sota de la tapa o fusta, i el fa fort i resistent. Són en nombre de quatre. (Barcelona.)

Pernagirat, -ada adj. — Animal que per defecte físic té les potes davanteres girades cap als costats, de manera que els cascs queden més apartats de com han d'estar normalment. (Barcelona.)

Pernada f. — Guitza. (Ribes de Freser.)

Pernejat v., **pernejar** (Sarroca de Bellera.) — Bellugar les potes amb insistència i inquietud.

Perrera adj. f. — De mal geni i difícil de dominar. Aplicat especialment a les mules. (Santa Coloma de Queralt.)

Persiana f. — Cortina de fusta en forma de persiana, posada a les finestres del cotxe per tal de tapar-lo quan és a la cotxera, i evitar que entri pols a l'interior i embruti l'encoinada. (Barcelona.)

Peruc. — V. **Poruc.**

Perxa f. — *a*) Pal llarg de fusta,

usat pel barquer per a apartar la barca de l'embarcador. (Móra d'Ebre.) *b*) Travesser que sosté els arquillos que formen la bastida de la vela del carro.

Perxeró, -ona adj. — Pertanyent a una raça de cavall de pes, caracteritzada per tenir un cos molt llarg i estret, i molt de bescoll. (Barcelona.)

Pescant m. — Lloc destinat al cotxer en els cotxes. (Barcelona.)

Pessó m. — *a*) Botó de la roda d'un vehicle. (Barcelona.) *b*) Manissa del rem. (Mequinença.)

Petanada f. — Castanya. (Sarroca de Bellera.)

Petanot m. — Petanada. (Sarroca de Bellera.)

Petit m. — Nom afectuós donat als animals. (Barcelona.)

Petit adj. — *a*) *Aigua petita.* Corrent escàs en el riu, amb cabal d'aigua insuficient, que no permet la navegació dels rais. (Coll de Nargó.) *b*) *Animal petit.* Ases i someres. Animals de càrrega o tir, de tipus petit. (Barcelona.)

Petja f. — Marca deixada pel peu d'una persona o animal damunt d'un terreny tou. (Barcelona.)

Petjada f., **pitjada.** — *a*) Acte de posar el peu a terra per a caminar. (Barcelona.) *b*) Soroll que fa l'acte de caminar i posar els peus a terra. (Barcelona.) *c*) Petja. (Barcelona.)

«Amb la somereta anaven marxant, seguint les petjades, per un camí ral.»

(*Nadala del rei Herodes.*)

«Amb la somereta
se'n van a cavall,
seguint les pitjades
per un camí ral.»
(Herodes, Romancerillo, p. 6.)

Petjar v. — Posar els peus a terra en caminar. (Barcelona.)

Petó m. — So absorbent produït amb els llavis, impossible de transcriure literalment, emprat per a fer engegar i arriar els animals. És generalment usat amb els cavalls. Hi ha animals que no l'entenen. (Barcelona.)

Petral. — V. **Pitral**.

Petxina f. — *a*) Fons del pescant on posa els peus el cotxer. (Barcelona.) *b*) Cavalleria del selló. (Barcelona.)

Peu m. — *a*) Pota del darrera en el bestiar. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) *A peu* adv. Caminant, amb l'esforç de les pròpies cames. Idea contrària de *a cavall*. (D'ús general.)

«Nant pels camins rals,
bé ho coneixereu:
el ric va a cavall
i el pobre va a peu.»
(Cançó del pobre.)

Peu d'oca. — Malaltia del bestiar de peu rodó, consistent a eixamplar-se el casc per la part de la palma, i quedar-los excessivament ample. (Barcelona.)

Peu de gall. — *a*) Ferro en forma de grapa, que ve a parar sota del pescant dels cotxes, i que forma com l'eix vertical del joc de davant, al qual permet el moviment giratori. (Barcelona.) *b*) Muntant de ferro que sosté el pescant en els camions, en què aquest s'alça dret i sense cap sostenidor. (Barcelona.)

Peu de rei. — Eina usada pel baster per a prendre mides, quan aquestes han d'ésser un xic precisas. (Barcelona.)

Peu de riu. — Paratge de la ribera del riu on es fa acudir la fusta que s'arrossega o barriqueja, per a ésser ja donada al corrent i transportada per via fluvial. (Coll de Nargó.)

Peu de roda. — Cada una de les peces de l'esquena del llagut que van clavades al costat de la roda. Reben els qualificatius de *peu de roda de proa* i *peu de roda de popa*, segons que siguin més immediates a l'un costat o a l'altre de la nau. Van clavades als medissos. (Móra d'Ebre.)

Peu dret. — Puntal que es posa sota dels carros perquè es sostinguin quan se'ls treu una roda en construir-los o reparar-los. (Barcelona.)

Peülla f. — Peu dels animals de ferradura. (Ger.)

Peüngla f. — Peülla. (Barcelona.)

Peuot m. — Peülla. (Barcelona.)

Pianya f. — Peça de ferro clavada al braç del carro, on posa els peus el carreter en seure a la timonera. (Barcelona.)

Pica f. — Dipòsit d'aigua que sol haver-hi en les quadres grans per a abeurar-hi el bestiar. (Barcelona.)

Picador m. — *a*) Esperó, 1.ª accepció. (Barcelona.) *b*) Minyó de cavalls de sella, que en té cura i els condueix al lloc on el senyor li mana i acompanya aquest també a cavall sempre que surt cavalcant. Antigament, quan havia de muntar

una senyora, el picador posava la seva cama mig torçada prop del cavall, ella pujava damunt d'aquesta, i així li era més fàcil d'arribar a la sella. (Barcelona.) *c*) Petit ferro o pedreta de l'interior dels cascavells, que dóna sonoritat a aquest en fer-lo sotragar. (Barcelona.)

Picar v. — *a*) Fregar el cos de l'animal amb el picador per fer-lo obeir i dominar-lo. (Barcelona.) *b*) Cavalcar, muntar. (Barcelona.) *c*) Sentir un cavall el foc genèsic. (Barcelona.)

«De tant que el cavall corria
les pedres van foguejant;
ja en desembeina l'espasa,
pica l'esperó al cavall.»
(Cançó *Els estudiants de Tolosa.*)

Picar de potes. — Potejar. (Barcelona.)

Picarol m. — *a*) Cascavell molt gros i de so molt vibrant, destinat a penjar sol i que produeix un soroll molt característic. En porten els guiatges i animals principals d'un tir, per distingir-se dels altres. (Barcelona, Ribes de Freser.) *b*) Cascavell, en general. (Barcelona.) *c*) Cascavell molt gros, que solen portar els cavalls enganxats en cotxes que duen rodes de goma, a l'objecte de fer soroll i advertir als passants llur pas. (Barcelona.)

«Quan l'ase duu picarol,
la somera també en vol.»

Picó, -ona adj. — Aplicat al bestiar que té el dentat superior més sortit que el de baix i troba dificultat a ali-

mentar-se i sobretot pasturar. (Santa Coloma de Queralt.)

Picolls m. pl. — Fustes corbes de les salmes que formen el bastiment on va subjectat el bast. (Sarroca de Bellera.)

Picotí m. — *a*) Tipus quantitatiu del gra, que sol donar-se a un animal de treball com a pinso. (Ripoll.) *b*) Mesura d'aquesta quantitat que sol haver-hi en els estables per a mesurar els pinsos de gra. (Ripoll.)

Pignar v. — Sentir un cavall el foc genèsic. (Barcelona.)

Pila f. — Piu de ferro del carro de torn on s'agafen les cadenes en els carros per a tragar bocois. (Barcelona.)

Pilar m. — *a*) Construcció de pedra damunt de la qual s'asseuen les tramades dels ponts. S'asseu al fons del llit del riu o riera, sota del corrent. (Barcelona.) *b*) Peça de fusta que sosté la fonadura dels costats en els cotxes d'indústria, i fa el mateix ofici que els palancs o estaques fan en les baranes del carro. (Barcelona.)

Pilaret m. — Peça de metall clavada damunt del selló anglès, i destinada a enganxar-hi l'engallador. (Barcelona.)

Piló m. — Massís de fusta, de forma més o menys rodona, damunt del qual enraja el constructor de carros les rodes. (Sant Quintí de Mediona.)

Pina f. — Corba de les rodes. (Barcelona.)

Pinassa f. — Pina. (Sant Quintí de Mediona.)

Pinça f.—*a*) Molla metàl·lica dels cotxes. (Barcelona.) *b*) Galze de la part corbada de la ferra-

- dura que serveix per a ajustar aquesta millor al casc. (Barcelona.) — Cf. **Malla pinça**.
- Pinso** m., **pienso** (Gandesa). — Ració de gra que es dona al bestiar. (D'ús general.)
- Pinya** f. — Flocadura de la part superior del mànec del fuet, feta generalment de fil de llana, on comença la part de pell d'aquest. (Barcelona.)
- Pinyó** m. — Peça metàl·lica on descansa el fusell, prop de la caixa, en els cotxes i vehicles grans. (Barcelona.)
- Piquet** m. — Peces de fusta que formen el vèrtex de proa i popa en els llaguts. El de proa és el que fa de tallador o trencador del corrent, i en el de popa va fixat el timó. (Móra d'Ebre.)
- Pista** f. — Rossegall, rastre o camí fet en el bosc per al transport de la fusta i bigues arrossegant. (Coll de Nargó.)
- Pitança** f. — Plat gros i molt profund, en forma de gibrell, accentuadament cònic, usat pels llaguters per a menjar mentre van de viatge. És de llur propietat, si bé a bord es barregen i mengen cada u amb el que primer li ve. És d'obligació del llaguter rentar-lo després d'haver menjar, junt amb el cobert, que és de fusta (Mequinença.) *b)* Quantitat de menjar que menja el llaguter com a ració del recapte comunal, que ha cuinat el guisador. El guisador, un cop fet el recapte, el reparteix entre les pitances, i seguidament se'n va a rentar la marmita, mentre cada un dels companys escull la pitança que desitja;
- la pitança que ningú no ha pres, és la que agafa el guisador que ha fet les pitances, quan torna de rentar la marmita. (Mequinença.)
- Piter** m. — Cotxe petit de dos seients, un a davant, on seu el senyor que mena el cotxe, i l'altre a darrera, on va el cotxer que no mena. (Barcelona.)
- Pitjada**. — V. **Petjada**.
- Pitol** interj. — Usada per a fer estar quietos als animals. (Gandesa.)
- Pitó** m. — Cada un dels pius metàl·lics de les llimoneres, on van agafats els portabrancards. (Barcelona.)
- Pitobert**, **-a** adj. — S'aplica als cavalls que s'han obert el pit. (Barcelona.)
- Pitrada** f. — Tirada de camí molt llarg, pesat o difícil, que requereix un gran esforç. (Barcelona.)
- Pitral** m., **petral**. — *a)* Pit de les cavalleries. (Barcelona.) *b)* Corretja del guarniment, que passa per davant del pit i per entre les dues potes del davant de l'animal. (Barcelona.)
- «Quan els suïssos veieren
que d'ells no fèiem cabal,
ens agafaren les bèsties
i els feren petar el pitral.»
(Cançó *Els segadors de Tàrraga*.)
- Pitxo** m. — Descans en el carro. (El Talladell.)
- Piu** m. — Pern de ferro del fusell, que uneix aquest amb l'abraçadera. (Barcelona.)
- Piula** f. — Encarit. (Juncosa.)
- Pixar sang**. — Malaltia pròpia dels cavalls, que es carac-

- teritza per orinar sang. És tinguda com a mortal, i es considera provocada per l'aplicació de remeis excessivament forts per guarir l'asma. Solen aplicar-los els gitanos, i són desconeguts del poble. (Barcelona.)
- Pixars** adj. — Cavall roig i blanc de pèl. (Santa Coloma de Queralt.)
- Pla** m. — Part del casc del llagut, que forma el fons gairebé pla de l'embarcació. (Mequinença.)
- Plaça** f. — Espai ample i desemboscats que hi ha al peu de l'estimball, per on s'estimben les bigues i peces de fusta que es rossegallegen fins al riu on s'enraien. (Coll de Nargó.)
- Palafó** m., (vulgarment) **palafó**. — Cada una de les parets de fusta que formen la caixa i cos del cotxe. (Barcelona.)
- Planejar** v. — Trescar per camí pla sense desnivells. (Barcelona.)
- Planta** f. — Estampa. (Barcelona.)
- Planxa** f. — Ferro del damunt dels braços del carro, que té per objecte reforçar-los. (Sant Quintí de Mediona.)
- Planxa bolcadora**. — Bolcadora. (Barcelona.)
- Plat** m. — Tisora del joc de davant en els vehicles de quatre rodes. (Juncosa.)
- Plomall** m. — Manoll de plomes que es posa a la testa dels animals quan se'ls vesteix de gala. (Barcelona.)
- Pobre de casc**. — Dit de l'animal al qual no es desenrotlla el casc en el grau i proporció normal, i les potes li queden sempre primes i estretes. (Barcelona.)
- Podridura** f. — Malaltia del casc del bestiar per la qual se'ls formen gripaus, i se'ls podreix el casc. (Barcelona.) — V. **Gripau**.
- Polida** f. — Aplicat a les mules com a nom propi. (Barcelona.)
- «Però el calessar a la viuda li pega amb salero:
« — Arre, pelegrina!»;
i a varades li cingla l'espina—.
« — Polida, gallarda!»;
i a varades li cingla les espatlles.»
(Casament d'una viuda i un calessar.)
- Polir** v. — Refinar un animal en esquilar-lo. (Ribes de Freser.)
- Pollarda** f. — Somera petita. (Sarroca de Bellera.)
- Pollí, -ina**. — a) Animal mular des de mig any a un any i mig. (Santa Coloma de Queralt.) b) Cavall jove.
- «Fou la mare esquellera de can Padrós,
i fou criada a Pinós
quan fou pollina.»
(Vida d'un cavall.)
- «Qui no treballa de pollí
treballa de rossi.»
- «Qui no la fa de pollí
la fa de rossi.»
- c) Ruc infant. (D'ús general.)
- «Qui té someres,
té pollins.»
- «El pollí i la somera
tot ho paga mossèn Pere.»
- «L'ase d'en Facolí,
llepant, llepant, es va menjar el pollí.»

Pollinar v. — Parir l'euga o la somera. (Barcelona.)

«Te'n daria cent egüetes,
totes cent van pollinant;
el dissabte el concert feren,
el diumenge se'n casan (sic).»

(Cançó *La vella*, Romancerillo, p. 413.)

«La mare, d'una caiguda,
es va espatllar,
i això la féu pollinar
abans de temps.»

(Vida d'un cavall.)

Polsera f. — *a)* Paquet o càrrega penjada a la part exterior de la barana del carro. Sol penjar-s'hi tant per excés de càrrega com per equilibrar aquesta, i evitar que el carro colli o culi. (Barcelona.) *b)* Part baldera i folgada del cumador de la vela del carro. (Fraga.)

Poltre, -a m. i f., **potro**, -a — *a)* Cavall, euga de dos anys. (Barcelona.) *b)* Fill de l'ase, ase petit. (Ribes de Freser.) *c)* Aparell usat per a fermar i travar els animals que es resisteixen a deixar-se ferrar. Es fet de fusta i ferro, i alça els animals enlaire, de manera que no tinguin punt de sosteniment a terra i no puguin potejar. (Barcelona.)

«Els pares de Sant Jeroni,
per sos prats i ses deveses,
poltrets pasturen, superbes,
fills de l'ase que sustenten.»

(Vida i virtuts del jument.)

«El meu avi fou criat
casa el Dalmau del Serrat;
essent poltret,
fou dels frares de Poblet.»

(Vida d'un cavall.)

Poltrona f. — Euga jove. (Barcelona.)

Pom m. — *a)* Agafador de fusta, o d'imitació de vori en alguns casos, que va a l'interior de la portella dels cotxes, i serveix per a obrir-la des de l'interior. (Barcelona.) *b)* Ferro que hi ha en l'arçó de la sella per a agafar-se el genet. (Barcelona.)

Pompó m. — Cascavell. (Rosselló.) (Fius, *Costums de muntanya*.)

Pont m. — *a)* Cada una de les dues peces semicirculars de fusta que van fixades a la part superior del bastet, destinades a privar que la sofra s'escapi. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* Mena de pont de fusta que va damunt de les vares en els carros de pagès, destinat a evitar que les garbes, palla o altra càrrega lleugera de la qual s'omple el carro en excés, toqui l'esquena de l'animal. Fa el mateix ofici que el cercol, sols que aquest és de ferro i el pont és de fusta. No és fix, es posa solament durant el temps de la batuda, en què ha de transportar-se càrrega de molt volum i poc pes. (Santa Coloma de Queralt.) *c)* Peça de metall destinada a passar-hi la sofra per dintre, evitant que vagi d'un costat a l'altre. (Barcelona.) *d)* Espai que en el botó del carro va de l'un raig a l'altre. (Sant Quintí de Mediona.) *e)* Construcció de pedra o fusta, estesa damunt d'un corrent d'aigua o desnivell del terreny, per a facilitar el pas a persones, bèsties i vehicles. (D'ús general.)

Pont de barques. — Pont de fusta estès damunt de barques, fent aquestes de pilars. (Tortosa.)

Pontatge m. — Tribut cobrat per al pas d'un pont. Varia segons els llocs i casos. A Tortosa els vianants paguen pel pas d'un pont de propietat particular, 5 cèntims per a anar i tornar; hi ha llocs on el pas val 10 cèntims, i el retorn, pagant els dos viatges alhora, en val 15. Sol haver-hi preus diferents per als caminants, animals i vehicles. Hi havia hagut diferents franquícies d'aquest tribut, del qual estaven exempts els captaires, comedians, gimnastes i altres semblants oficis, però per redimir-se del pagament havien de cantar, ballar o fer alguna demostració de llur art per a divertiment dels ponters; d'aquest vell costum deriven els proverbis *pagar amb cançons*, per a significar que es paga amb raons i arguments, però no amb diners, i *pagar amb moneda de mico*, quan en lloc de pagar materialment, es fa amb moixaines i magarrufes, puix que micos, óssos i altres animals semblants no havien de pagar ni ells ni llurs portadors, mentre fessin una ballada davant dels ponters abans de passar el pont. Potser també n'estaven exceptuats els incapacitats i de seny poc clar, puix que hi ha un refrany que diu:

«Fer el tonto per no pagar el pontatge.»

«Fer el boig per no pagar el pont.»

El conegut proverbi usat per a qualificar les coses fetes sense cap raó ni motiu, en forma abusiva i sense donar-ne satisfacció ni explicació, que diu *La raó del pont de Lleida*, té, segons la tradició, origen en un pontatge imposat per les tropes castellanes invasores de la ciutat de Lleida, les quals varen establir un pontatge, sense previ avís, i detenien tothom que en entrar o sortir de la població havia de travessar, amenaçant amb el tancament en greu presó i l'afusellament el qui es resistís a pagar l'alcat pontatge imposat, o fes alguna protesta o intentés passar el riu nedant.

Pontó m. — a) Obra de mestre de cases menor que el pont i major que l'alcantarilla, que es construeix en les carreteres i damunt de torrents i corrents d'aigua poc cabalosos. b) Mena de pont surant. c) Pedrots damunt dels quals descansen les passeres en barancs i rieres. (Labèrnia.)

Pontona f. — Barca gran usada per al transport de persones i càrrega d'un costat a l'altre de riu. (Mequinença.)

Pontonada f. — Quantitat de persones o càrrega transportada per la pontona en un viatge. (Mequinença.)

Pontonar v. — Passar amb la pontona d'una riba d'un riu a l'altra. (Mequinença.)

Pontoner m. — El patró o home pràctic que mena i guia la pontona. (Mequinença.)

Popa f. — Part posterior del llagut, on hi ha la sama destinada al patró. (Móra d'Ebre.)

Port m. — *a)* Salt d'aigua del corrent del riu. (Mequinença.) *b)* Tanca que es fa per deturar el corrent del riu en fer un assut o resclosa. Es forma amb bigues horitzontals, dites *travesses*, a les quals se n'apliquen d'altres de verticals, dites *assàs*. (Mequinença.)

Porta f. — Fulla de fusta destinada a tancar els cotxes d'indústria i conductores. (Barcelona.)

Portabrancards m. — En el guarniment de llimonera, la corretja que passa per damunt del selló, sosté les vares del vehicle i ajuda a enganxar-hi l'animal. (Barcelona.)

Portaclàvia f. — Baga de cuir que serveix per a posar la clàvia del carro en desenganxar l'animal d'aquell. Va clavada sota el bastet. (Sant Quintí de Mediona.)

Portador m. — Minyó de cavalls. (Barcelona.) — V. **Picador**.

Portalàtigo m. — Cilindre de cuir que va dret al costat del davantal de la petxina del pescant, destinat a posar-hi dret el fuet. (Barcelona.)

Portamòs m. — *a)* En el guarniment per a tir, la part inferior de la regna, on va una sivella. (Barcelona.) *b)* En l'arreu del bestiar de càrrega, la part del bridó que sosté el mos. (Ribes de Freser.)

Portant m. — Ambladura, pas seguit, no molt lleuger, però sense sotrats ni salts. (Barcelona.)

Portar v. — *a)* Contenir, el corrent del riu, alguna mena d'elements; així es diu que

el riu porta molta aigua, terra, brossa, etc. (Coll de Nargó.) *b)* Tenir al damunt, els animals, càrrega o persones que els cavalquin. (Barcelona.)

«Ase que em port i no cavall que m'enderroc.»

Portaulleres m. — Corretja que va de les ulleres a la frontallera en el bridó. (Sant Quintí de Mediona.)

Portella f. — Porta per a entrar als cotxes. (Barcelona.)

Portillera f. — Marc de la portella dels cotxes. (Barcelona.)

Poruc, -uga adj., **peruc** (Santa Coloma de Queralt).—*a)* Lluenter. (Barcelona.) *b)* Propens a espantar-se. (Santa Coloma de Queralt.)

Posada f. — *a)* Hostal. (D'ús general.)

«De Gavarrós a Hostal nou,
on és la nostra posada,
fent beguda als Hostalets
i a sopar a ca la Gravada.»
(Cançó *Els Paquetaires*.)

b) Espai de temps que es resta en un hostal. (D'ús general.) *c)* Hospitalitat. (D'ús general.)

«Sant Josep i la Mare de Déu
feien companyia bona,
sortien de Natzaret
matinet a la bona hora;
no troben posada enlloc,
que a l'hostal no hi volen pobres.»
(*Nadala de Josep i Maria*.)

«Marta es lleva de matí,
se'n va a casa sa germana
— Déu te guardi, Magdalena;
no ets anat a missa, encara?
Dalt del cel tinguem posada,
dalt del cel.»
(Cançó de *Santa Magdalena*.)

Posar v. — Viure per un espai breu de temps en un hostel, fonda o altre semblant lloc. (D'ús general.)

«A la ciutat de València
ell hi va anar,
a casa d'una minyona
se'n va a posar.»
(Cançó d'en Xemeneia.)

Posar-se en camí. — Començar un viatge. (D'ús general.)

«Ja li respon l'hostalera
que allí no hi volen pobrics.
El pobre es gira i se'n torna,
se'n torna a posar en camí.»
(Cançó *L'Hostal de la Llàntia*.)

«No et posis mai en camí
sense diners, pa ni vi.»

Post f. — *a)* Taula de fusta que es posa damunt de l'escala de la conductora per a fer la saga. (Barcelona.) *b)* Fusta que, en els cotxes d'indústria, forma els costats o baranes de la caixa. (Barcelona.) *c)* Taula de fusta que forma el fons de l'escala en la carreta rural. (Rupit.) En plural pren la forma *posts*.

Posta f. — *a)* La casa o hostel que es troba en els camins rals de tret en tret, on es posen els cavalls perquè els correus o altres persones puguin canviar-los i viatjar amb major celeritat que si ho fessin sempre amb el mateix bestiar. *b)* Els cavalls preparats en les dites cases per a viatjar de pressa. *c)* La distància que hi ha entre una i altra casa o hostel on hi ha els cavalls de posta.

Posteta f. — Part del selló de

cavalcar les dones, que serveix per a posar-hi els peus quan es va a cavall, i per a recolzar-los-hi en muntar. (Ripoll.)

Postillar v. — Marxar, anar-se'n, de pressa. (Sant Quintí de Mediona.)

Postiller m. — *a)* Cavall que, en un tir a la llarga molt gros, va al davant dels de cordes, generalment sol, i com a guiador del tir. Sol anar cavalcant pel postilló. (Ribes de Freser.) *b)* Postilló. (Ribes de Freser.)

Postilló m. — Minyó que cavalcava l'animal dit davanter o postiller en els tirs de les galeres i diligències. Anava armat de xurriaques que sempre feia voleiar, i contribuïa en molt al govern dels animals, sobretot en el moment de l'arrencada. Solia ésser un noi jove, i quan el tir anava bé, era costum molt estès que cantés cançons, a les quals contestaven amb la tonada o rescobla el majoral i el sagal a cor, o que cantés corrandes dient sols els dos primers versos, als quals contestava amb el tercer el sagal i el majoral amb el darrer. S'acompanyava la cantarella alternativament amb l'espetegar de les xurriaques. (Ribes de Freser.)

Pota f. — *a)* Peu, en el bestiar. (Barcelona.) *b)* Cama, en el bestiar. (Barcelona.)

Potada f. — *a)* Cop de peu a terra. (Barcelona.) *b)* Guitza. (Barcelona.) *c)* Petjada d'animal de peu rodó. (Sabadell.)

Potar v. — Picar amb les potes a terra les cavalleries. (Barcelona.)

- Potarró** m. — Turmelló. (Sant Quintí de Mediona.)
- Potavant.** — V. **Botavant.**
- Potejar** v. — Potar, els cavalls. (Barcelona.)
- Potranca** f. — Euga fins als tres anys. (Gandesa.)
- Potro.** — V. **Poltre.**
- Prat** m. — Paratge abundant en herba, que pot utilitzar-se per a la pastura del bestiar. (Ribes de Freser.)
- Preedor** m. — Lligador dels cascavells. (Barcelona.)
- Presa** f. — Resclosa en el riu, per on no es pot navegar. (Mequinença.)
- Prim** m. — *a)* Peça més petita de l'esquena del llagut. N'hi ha dues, una a proa i una altra a popa; adopten una forma ja un xic corbada, seguint la del cos de l'embarcació, i van clavades als sions. (Móra d'Ebre.) *b)* Paratge del riu, de molt poc gruix d'aigua. (Móra d'Ebre.) *c)* Part de popa i proa del llagut, on aquest s'afua i estreny. (Mequinença.) *d)* Engonal, en els cavalls i altre bestiar de peu rodó. (Juncosa.)
- Prim** adj. — *Aigua prima.* Aigua petita. (Coll de Nargó.) — V. **Petit.**
- Primal, -a** adj. — Animal de peu rodó d'un any. (Sarroca de Bellera.)
- Primola** f. — Peça de fusta del fons del llagut, on s'apuntala la caramel·la. (Mequinença.)
- Proa** f. — Part davantera del llagut, on hi ha la cambra destinada als llaguters. (Móra d'Ebre.)
- Pujada** f. — Desnivell en un camí, vist o considerat des de la part inferior mirant cap a la superior. (D'ús general.)
- Pujador** m. — *a)* Peanya de ferro de la part posterior de les galeres, diligències i cotxes d'indústria, destinada a posar-hi el peu en pujar i baixar. (D'ús general.) *b)* Pedrís amb dos o tres graons en un cap que hi ha fora el portal de les masies i cases de pagès de muntanya, per a ajudar a cavalcar. Sol trobar-se a l'esquerra del portal. Era costum cavalcar sempre fora de la casa, així com es descavalcava dintre de l'entrada. (Ripoll.)
- Pujant** m. — Desenrotllament d'un animal. Tenir bons o mals pujants, equival a desenrotllar-se o fer la creixença bé o malament. (Barcelona.)
- Pujar** v. — *a)* Navegar contra el corrent. (Mequinença.) *b)* Muntar dalt del cavall o altre animal de sella. Enfilarse dalt de l'animal per cavalcar. (D'ús general.)
- Pungant** m. — Dit, punxa o part mòbil de les sivelles, que es posa dintre de la ferida o trau de la corretja. (Barcelona.)
- Punta** f. — Cap de la ferradura. (Sant Quintí de Mediona.)
- Punxa** f. — Pua de ferro del cap de la ganxa o arpa, usada pels raiers en barranquejar. (Coll de Nargó.)
- Punxada** f. — Plegat i lligat especial que es feien els tra-giners en el mocador de pita que duien al cap. Es distingeix de la corona, que aquella amaga les puntes del mocador, i aquesta les deixa enlaire i balderes. Aquesta forma és

- menys distingida i polida que la corona, i l'usen la gent vella i poc mirada a presumir. (Ribes del Freser.)
- Punxó** m. — Eina de ferro cilíndrica i punxant, usada pel baster. (Barcelona.)
- Puny** m. — Part del rem per on l'agafa el remador per remar. (Móra d'Ebre.)

Q

- Quaderna** f. — Costella del llagut formada pel medís i les dues estameneres. (Mequinença.)
- Quadra** f. — Estable. (Barcelona.)
- Quadrer** m. — Establer. (Barcelona.)
- Quadrillo** m. — Tipus de peça de fusta que transporten els raiers. Té de 5 a 6 m. de llargada, per 15 o 20 cm. d'ample, i 12 o 14 d'alt. (Coll de Nargó.)
- Quarta** f. — Part de la quantitat que importa el transport d'un carregament, que es retira el propietari del llagut com a part que li pertany per l'aportació de la nau. (Mequinença.)
- Quartilla** f., **cortilla** (Ribes de Freser). — a) Pèl llarg i espès de la part inferior de les potes, en els poltres i pollins. (Barcelona, Ribes de Freser.)
b) Part baixa de la canyella de la cama, en el bestiar. (Barcelona.)
- Queb** m. — Cotxe descobert, de tipus semblant a la victòria, en el qual el cotxer va darrera de tot, guiant ell el vehicle i fent passar les regnes per damunt del cos del cotxe i del cap dels senyors que hi van. (Barcelona.) Cf. **Cab**.
- Quilla**. — V. **Quirla**.
- Quintillo** m. — Tipus de peça de fusta transportada en rai. Té de 5 a 6 m. de llarg, per 17 o 18 cm. d'ample, i 10 d'alt.
- Quirla** f. (Móra d'Ebre), **quilla** (Mequinença). — Esquelet o bastiment del llagut, on van clavades les taules que formen el casc.
- Quiscàrria** f. — Brutícia que porta en el pèl i en els crius el bestiar que ve de muntanya, i que encara no ha estat ajovat o domat. (Barcelona.)

R

- Rabadà** m. — Pollí fill de l'euga rabadana. (Ribes de Freser.)
- Rabadana** adj. i f. — Dit, de l'esquellera manyaga, euga que en les eugassades porta aquella i mena el ramat, per ésser la més dòcil i la que millor creu l'eugasser. (Ribes de Freser.)

«El meu pare, de lletó,
es va criar
al Fesolí de Vidrà,
amb gran ufana,
fill de l'egua rabadana
del Cavaller.»

(Vida d'un cavall.)

Rabasta (D'ús general) f., **ribasta** (Sant Quintí de Mediona). — En el guarniment dels animals de tir, corretja d'uns 5 cm., que surt del bast i passa per sota la cua.

Rager. — V. **Raier**.

Rai (Coll de Nargó) m., **raig** (Urgell, Garrigues). — Acolament i entrelligat de troncs i bigues, que forma com una mena de uau que sura damunt del corrent dels rius, i permet una forma de navegació elemental i rudimentària, per la qual són transportats bigues i troncs des de l'alta muntanya, on són tallats dels boscos, fins a les terres planes i centres industrials, on se'ls dona utilització. El rai està format per diversos trams o lligalls de troncs, i és guiat per dos homes anomenats *davanter* i *cuer*. — V. **Davanter** i **Cuer**.

Raier m., **rager** (Urgell, Garrigues, la Granja d'Escarp). — El qui té per ofici transportar fusta en forma de rais, aprofitant el corrent dels torrents i rius. Solen estar especialitzats en aquest interessant i arriscat ofici els veïns de Coll de Nargó, la Pobla de Segur i Pont de Claverol. Els raiers catalans gaudeixen de gran fama i renom dintre del seu ofici, i llur treball és tingut com a molt enginyós i hàbil;

tant és així, que en temps passat, en què aquest procediment de transport estava molt més estès que avui, anaven a exercir llur treball per totes les vies fluvials del nord de la península i de la França meridional, mentre que no es té record que raiers forasters hagin navegat per corrents catalans. La feina del raier, tot i ésser ben determinada, es confon moltes vegades amb la del picador; el primer fa algunes de les feines del segon, sobretot durant el temps en què aquest ja treballa i encara no ho poden fer els raiers, per no haver-se reunit a peu de riu la quantitat de fusta suficient per a poder barranquejar o enraiar. A part d'altres coses, el raier desbasta i arregla troncs i fa forats a les bigues i fusta rodona per facilitar llur transport, feines pròpies del picador; quan les fa, les cobra a part del seu jornal: una vintena d'anys enrera, percebia 1 pta. per cada rem de fusta que desbastava, i 5 cèntims per forat. La feina estrictament pròpia del raier és la conducció de la fusta pels corrents d'aigua, barranquejant pels corrents estrets, accidentats i difícils, i fent-ne rais en arribar als rius, on el cabal en permet la formació. En navegar, el *davanter* porta sempre una destral per a tallar ràpidament les redortes en cas de conveniència, i el *cuer*, un tríbet per a fer els forats que calgui, si ha de fermar-se la fusta més fortament del que ho està en

emprendre la navegació. Per a dedicar-se a aquest ofici cal tenir-ne una llarga experiència per conèixer els molts perills i dificultats que reuneix, i una gran serenitat per a poder-los resoldre i conjurar al punt, car una petitíssima distracció, no solament comporta l'estavellament del rai, sinó el perill de perdre la vida els qui el menen. Cal conèixer fins al detall més mínim el relleu i sinuositat de les riberes, els desnivells i alteracions del fons del llit, sempre alterable pel continuat aflux d'aigües i altres elements rebuts de torrents i rieres, i també els tolls, remolins i desviament de l'aigua, així com els gruixos i abundor d'aquesta per poder en uns casos emmenar el rai cap a un costat o cap a l'altre, aprofitant sempre els llocs de corrent més mesurat i regular. Per completar la idea sobre aquest ofici, vegeu els mots **Navegació**, **Barranquejar**, **Davanter** i **Cuer**.

Raieret m. — Servent i criat dels raierers, que segueix el curs que fan aquests en llurs viatges, i té per obligació avançar-se per avisar als hostals i llocs on aquests solen fer posada llur proximitat, per tal que no els sorprengui i puguin disposar el que cal per a hostatjar la colla, que sempre sol ésser molt nombrosa. (Coll de Nargó.)

Raig (Sant Quintí de Mediona) m. **raio** (Gandesa), **rau** (Menorca) (*Costumari*). — Traverser de la roda d'un vehicle. N'hi van setze per roda.

Raig. — V. **Rai**.

Rajada f. — Rai. (Garrigues, Urgell.)

Rajader m. — Raier. (Garrigues, Urgell.)

Rai adj. — V. **Camí** —.

Rallador m. — Eina usada pel constructor de carros. (Sant Quintí de Mediona.)

Rallar v. — Guarir un animal aplicant-li foc viu. (Barcelona.)

Ram m. — Conjunt de crins de la cua d'un animal. (Barcelona.)

«De cua tinc un gran ram
i millors cerres,
a on me feien les trenes
per adornar-me.»

(Vida d'un cavall.)

Ram de monja. — Ram de flors artificials, molt grosses i aplanades, generalment roses. És fet de seda molt virolada i d'un conjunt graciós i vistós. Es posa lligat amb una faixa a la cua dels cavalls quan es vesteixen de gran gala i luxe pel dia de sant Antoni i en ocasions de gran solemnitat. (Barcelona.)

Ramal m. — Ronsal. (Gandesa.)

Rambler m. — Els catalans, sobretot els qui es dedicaven al comerç de bestiar mular, eren considerats com els més importants de la península, puix que ells eren els únics que anaven a adquirir el bestiar a l'estranger, i el venien als mercaders de fora de Catalunya. El comerç era fet molt sovint a crèdit, cedint el bestiar a prova durant una temporada, sense percepció de cap quantitat ni altra garantia que la paraula donada; si

la bèstia tenia algun vici o defecte dels qualificats de retorn, el tracte quedava desfet. Els tractes es feien per les fires, i es donava el bestiar en una fira per cobrar-lo en la fira immediata. Els més importants ramblers de Catalunya eren els de Santa Coloma de Queralt i Prades; eren considerats com els més formals, que atenien sempre tots els tractes sense mai desdir-se'n ni estrafer-los. Els ramblers anaven a comprar el bestiar a terres de França, Itàlia i Bèlgica, sobretot pels vessants dels Alps; solia anar-hi el rambler a cavall, acompanyat d'un servent a peu. El negoci de rambler era antigament un xic perillós, puix que en els seus llargs viatges solien ésser molt atacats pels lladres, ja que se sabia que manejaven cabals i bestiar; quan anaven a la fira o venien de comprar, procuraven esperar-los per prendre'ls el bestiar, i quan anaven de buit, miraven de robar-los els diners que duïen, fruit de les vendes o destinats a comprar. Es conten diferents facècies de topades de ramblers amb bandolers.

Rampa f. — Costa suau i curta. (Barcelona.)

Rampant m. — Costa més llarga i dreta que la rampa. (Barcelona.)

Rampinar v. — Tirar com guitzes cap endavant amb les potes del darrera. (Barcelona.)

Ranc, **-a** adj. — Allomat. (Larbèrnia.)

Rasar v. — Complir els set anys un animal de peu rodó, edat

en què els desapareix la bauma dels ullals baumats i queden rasos de dentat, de manera que no és possible de saber els anys que tenen per l'examen de les dents. (Ribes de Freser.)

Rasat, **-ada** adj. — Es diu de l'animal de peu rodó que ja ha complert els set anys. (Ribes de Freser.) — V. **Rasar** i **Baumt**.

Raspa f. — Mena de llima grossera i de tall fort, usada pels ferradors per a polir les potes del bestiar, quan se'l vol fer lluir i presumir. (Sant Quintí de Mediona.)

Raspador m. — Mena de tamboret de fusta, damunt del qual es posa la pota del bestiar quan se li ha de raspar el casc. (Sant Quintí de Mediona.)

Raspall m. — Raspall dur, de bri d'espart, usat per a netejar el bestiar. (Barcelona.)

Raspallum m. — Barreja de palla curta i engrunes de blat, residu de l'era després d'haver estat raspallada, que es dona com a pinso al bestiar. (Ripoll.)

Raspar v. — Polir el casc del bestiar amb la raspa. (Sant Quintí de Mediona.)

Rastre m. — a) Corretja d'uns 5 pams, plena de cascavells i campanetes, que es posa al volt del coll dels animals. Porta a les puntes unes sivelles, que faciliten de treure-la i posar-la. És accessòria, i no forma part del guarniment estricte; es pot posar i treure a voluntat. (Sant Quintí de Mediona.) b) Seguit de petjades deixades en un camí,

- per les quals es fa possible de saber el camí seguit per alguna personal o animal. (Barcelona.) *c*) Tiràs o estiràs. (Gandesa.)
- Ratllador** m. — Eiuva de baster, usada per a marcar i fer ratlles. (Barcelona.)
- Rau.** — V. Raig.
- Ravar** v. — Escuar un animal de peu rodó tallant-li el mascle de la cua, perquè aquesta li quedi curta o no li torni a créixer. Solen ravar-se els cavalls de luxe, perquè facin més bonic. (Barcelona.) *b*) Tallar o escurçar la cua d'un animal. (Sant Quintí de Mediona.)
- Ravat, -ada** adj. — Animal al qual hom ha tallat part del mascle de la cua perquè aquesta no li creixi. (Barcelona.)
- Rave** m. — *a*) Cua. (Barcelona.) *b*) Mascle de la cua del bestiar. (Ribes de Freser.)
- Rebaix** m. — Rampant que formen l'embarcador i el desembarcador per a facilitar l'accés de vehicles a la barca. (Móra d'Ebre.)
- Rebaixador** m. — Mena de ribot usat pel baster per a aprimar el cuir. (Barcelona.)
- Rebaixar** v. — Reduir el gruix de la pell o cuir donant-li una forma afuada, quan de dues corretges se n'ha de fer una, per tal que la part de la juntura no quedi més gruixuda que la resta. És feina de baster. (Barcelona.)
- Rebla** f. — Grava. Pedregall per a adobar els camins. (Gandesa.)
- Reblar** v. — Aplanar la cabota dels claus de ferrar, perquè no surtin del nivell de la fer-
- radura, i perquè aquesta es sotingui millor. (Barcelona.)
- Rebogada** f. — Estacada. (*Cos-tumari.*)
- Recader** m. — Ordinari. És corrent d'entendre per recader el qui en fer el vaivé no porta bestia ni carro, i per ordinari, el qui es serveix d'animal o vehicle, i pot portar objectes de major pes i volum que el recader. (Barcelona.)
- Recolliment** m. — Hospitalitat. (Barcelona.)
- Recollir** v. — Acollir. (Barcelona.)
- Recoster** m. — Contraperna del carro. (Montbrió.)
- Recria** f. — Ramaderia de bestiar de peu rodó, en la qual hom cura del seu engrandiment i engreixament, però no de la cria i multiplicació. La recria es fa especialment en el bestiar mular, que requereix una tècnica i condicions geogràfiques i climatològiques que no reuneix Catalunya, circumstàncies que fan difícil l'exploració de la cria mular en escala important. Són adquirits mulats a les regions alpines francesa i italiana i al Nord de França i Bèlgica, i després són criats i pasturats pels nostres Pireneus, sobretot per les valls d'Andorra i Aran, Pallars, Cerdanya, Ripollès i Empordà.
- Rècula** f. — Colla d'animals de càrrega. (Barcelona.)
- Reculants** m. pl. — Part del guarniment, que té per objecte permetre que l'animal pugui recular i fer seguir amb ell el vehicle. Són de corretja o cadena, van de la retranga

a les vares del vehicle, i vénen a parar al mig del cos de l'animal. (Barcelona.)

Recular v. — Fer caminar els animals endarrera. (Barcelona.)

Recriar v. — Dedicar-se a la indústria de la cria de bestiar. (D'ús general.)

Redó m. — Part de la quilla del llagut, on comença a iniciar-se la corba de la roda. (Mequinença.)

Redorta f. — Branca de bedoll o salze, de prou flexibilitat i resistència perquè pugui servir com de corda per a lligar les peces que formen un rai. Té damunt de les cordes de cànem o espart la superioritat de no segar-se ni malmetre's amb el continuat fregadís. (Coll de Nargó.)

Redreçar-se v. — Adreçar-se. (Barcelona.)

Refinar v. — Fer una segona passada amb les tisores en esquilar un animal, per tal de deixar-lo ben pelat i polit. (Ribes de Freser.)

Refons m. — Part interior del collar, per on aquest toca al coll de l'animal. (Barcelona.)

Regaló, -ona m. i f. — Cavall, euga, de luxe, molt ben peixat i regalat, i destinat només a la sella. (Barcelona.)

Regàs m. — Part del llagut que va de l'arbre a la cambra. (Mequinença.)

Regna f., **arrienda** (Barcelona), **rienda** (id.), — a) Tira, de corretja o corda, de 40 pams de llargada, que va fixada al bridó de la cavalleria i s'estén solta per damunt de l'esquena d'aquesta. El qui mena el ve-

hicle la sosté amb les mans, i indica amb ella la direcció que ha de seguir la bèstia, segons desig i conveniència del qui la mena. Està posada en doble, o sigui que forma com dues tires, que es sostenen amb sivelles a les cantons del fre, tocant a la boca de l'animal, de manera que en estirar-les en un o altre sentit per a marcar la direcció que es desitja, la bèstia nota el moviment fet pel fre amb el morro, que és considerat com la part més sensible. En els guarniments de luxe són fetes totes de corretja, i en els humils, de corda i corretja. (D'ús general.) b) *Falsa* — Corretja que va del selló del bast al cabestre, per evitar que l'animal abaixi massa el cap. (Barcelona.)

« — De qui és aquella brida que la regneta n'és d'or?
— De vostè, el meu marit, que el pare l'hi enviò.»

(Cançó *La sorpreseta*.)

«Per a deturar-lo, un xo val més que no trenta rendes, i perquè camini, un arri pot més que divuit espueles.»

(*Virtuts del jument*.)

Regnatge m., **rendatge** (Barcelona). — a) Conjunt de regnes d'un tir de molts cavalls. Aquestes no passen mai de quatre per més cavalls que formin el tir, si el qui el guarneix o arria ho sap fer prou bé. (Barcelona.) b) Condicions de domini, per mitjà de les regnes, que té un animal; així, es diu que té bon

o mal rendatge, per a significar que per les regnes se'l pot menar amb facilitat o dificultat. (Barcelona.) *c*) Habilitat a dominar el bestiar per mitjà de les regnes; així es diu, també, que tal cotxer, carreter, etc., té bon o mal rendatge, segons que sigui més o menys hàbil i enginyós per a dominar el bestiar amb les regnes. (Barcelona.)

Reguinar v. — Tirar guitzes. S'aplica preferentment parlant de bestiar mular. (Ribes de Freser.)

Rei m. — Quaderna central on descansa la primola de l'arbre. (Mequinença.)

Rel. — V. **Camí ral**.

Rellevar-se v. — Canviar el bestiar un pas per un altre. (Ribes de Freser.)

Rellevat. — V. **Pas rellevat**.

Rellinxar v. — Renillar.

«Matalot i traginers prosseguiren en buscar lo cavall d'aquells senyors, qual pèrdua los era estrany; dos, en fi, arriben al bosc, i lo senten rellinxar.»

(Lo Follet.)

Rellissar v.—Relliscar (Gandesa.)

Rem m. — *a*) Pal llarg de fusta, amb forma de pala en un dels seus extrems, usat per a fer marxar els llaguts i mulettes més de pressa que no ho farien si es lliuraven només a l'impuls del corrent. (Móra d'Ebre.) *b*) Pal llarg, usat pels raiers per a remar i per a apartar el rai de la vora, i fer que vagi cap al lloc on el corrent té més força. (Coll de Nargó.)

Remador m. — Peó del llagut que rema quan l'embarcació va corrent avall i sirga quan va corrent amunt. (Móra d'Ebre.)

Remadora f. — *a*) Lloc del llagut on ve a parar una escalamera en la qual s'enganxa un rem, i és, per tant, on es posa el remador per ajudar la maniobra del llagut a força de rem. (Mequinença.) *b*) Escalamera. (Mequinença.)

Remar v. — Donar impuls al llagut a força de rem perquè vagi més de pressa del que aniria amb la força sola del corrent. (Móra d'Ebre.)

Remenar v. — Menar i governar un animal amb ple domini. Més que parlant de fer-los dur càrrega o fer-los tirar, s'aplica referint-se a quan es netegen, abeuren i fan vida d'estable. (Barcelona.)

Remera f. — Pal de bastant de gruix, d'uns 5 pams d'alçada, on descansa el rem, clavat perpendicularment al tram del rai, i disposat de manera que permeti donar al rem tots els moviments necessaris de vaivé per a donar al rai la direcció que convingui. Cada rai en porta dues, una a la part davantera del primer tram, i l'altra a l'extrem posterior del darrer. (Coll de Nargó.)

Remunta f. — Criada de cavalls i bestiar de peu rodó. (D'ús general.)

Renill m. — Crit del cavall. (Barcelona.)

Renilla f. — Canal que forma la sola de la pota en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)

Renillar v. — Cridar el cavall, fer renills. (Barcelona.)

Renot m. — Part de les potes del bestiar, on s'acaba la corna i comença la carn. (Ribes de Freser.)

Represa f. — Tablilla. (Montbrió.)

Repropi, -òpia adj. — Aplicat al bestiar que no vol creure ni anar cap on se'l mena o condueix. (Santa Coloma de Queralt.)

Reral interj. — Veu adreçada als animals per fer-los recular. (Barcelona.)

Ressaga f. — Saga en els llaguts. (Móra d'Ebre.)

Ressaguer m. — Llaguter que va darrera del daliner estirant la sègola quan el llagut en porta dues. (Móra d'Ebre.)

Resseny m. — Brot. (Barcelona.)

Rest m. — Corretja on van enfilades un gran nombre de campanetes i cascavells, que es penja al pitral del bestiar de càrrega perquè dringui bonic en caminar. (Ribes de Freser.)

Retorçador m. — Aparell usat per a dominar els animals guits i esquerps. N'hi ha de dues menes i amb dues diferents aplicacions : uns, de fusta i corda, per a retòrcer les orelles, i uns altres, de ferro, per a retòrcer el nas i el morro. Aquests solen usarlos els particulars, amos de bestiar, i els segons, els ferradors quan tenen de ferrar un animal molt guit, i també per a dominar-los quan els volen ensenyar a portar sella, i es resisteixen a deixar-se domar. (Ribes de Freser.)

Retorçar v. — Dominar un animal retorçant-li una orella o el nas. (Ribes de Freser.)

Retòrcer v. — Retorcillar. (Barcelona.)

Retorcillar v. — Retòrcer els testicles a un cavall per tal de capar-lo o inutilitzar-lo per a la reproducció. És un procediment popular i primitiu de capar, aplicat també a altres espècies animals. (Barcelona.)

Retomb m. — Volta, revolt d'un camí. (Barcelona.)

Retorçó m. — Mal d'illada o de ventre agut i intens. (Barcelona.)

Retranga f. — Conjunt de guarniments de la part posterior de l'animal. (Barcelona.)

Reunió f. — Conjunt o flota de rais que naveguen junts.

Revinguda f. — Creixement del corrent d'un riu. (*Costumari.*)

Revolt m. — Corba feta per un camí. (Barcelona.)

Revolta f. — Eixamplament sobtat que fa el camí ramader perquè un o diversos ramats s'hi puguin parar sense que destorbin el pas. (*Costumari.*)

Ria f. — Nom d'una de les peces que componen el casc del llagut. (Mequinença.)

Riata f. — Un nombre variable d'animals de tir posats l'un darrera l'altre, formant renglera o fila índia. Tant s'aplica si van enganxats a un vehicle com solts.

Riba f. — Vora del riu, part d'aquest més immediata a terra. (Coll de Nargó.)

Ribàs m. — Vora del riu. (Coll de Nargó.)

Ribera f. — *a*) Vora del riu. (Coll de Nargó.) *b*) Riu. (Coll de Nargó.)

«A on és la Pepa,
la Pepa galant;
— N'és a la ribera
a rentar un davantal.»
(Cançó de la *Pepa galant*.)

«A la vora d'un camí,
vora d'una ribera,
jo una nena veig venir,
una nineta bella.
He llogat tres *lindos* mossos,
a vora de la ribera,
no volen plata ni or
ni tampoc altra moneda.»
(Cançó *Els tres diables*.)

Riberar. — V. **Arriberar.**

Ribot m. — Rebaixador. (Barcelona.)

Rienda. — V. **Regna.**

Rima f. — Castell de bigues o peces de fusta que es fa en la plaça després d'haver estat estimbades, en la seva conducció del bosc al peu del riu on s'enraia. (Coll de Nargó.)

Rimera f. — Rima de fusta destinada a enrajat. (Coll de Nargó.)

Riuada f. — Corrent fort del riu, quan baixa un cabal d'aigua molt superior a l'ordinari. (Coll de Nargó.)

Robina. — V. **Rubina.**

Roda f. — *a*) Peça de forma circular, destinada a fer caminar i avançar els vehicles. (D'ús general.) *b*) La peça més gruixuda, grossa i resistent que forma l'esquena o fons del llagut, i que constitueix el cor d'aquella. Va clavada als medissos reis i té al seu damunt, com a reforç,

la primola, on reposa la base de l'arbre. (Móra d'Ebre.)

Roda borda. — Cada una de les de darrera en els vehicles de quatre rodes. (Barcelona.)

Roda gran o grossa. — Cada una de les del joc de darrera, en els vehicles de quatre rodes que tenen les del darrera de mida més gran que les del joc de davant. (Barcelona.)

Roda guàrdia. — Roda mestra. (Barcelona.)

Roda mestra. — Cada una de les de davant d'un vehicle de quatre rodes, més petites que les posteriors, i damunt de les quals recau l'acció directa del tiratge del bestiar. (Barcelona.)

Roda petita. — Cada una de les del joc de davant en els vehicles de quatre rodes, llevat en els camions i carromats, que les tenen totes quatre de mida igual. (Barcelona.)

Roda primera. — Roda petita. (Barcelona.)

Roda de reglament. — La que està construïda donant-li una resistència en relació amb el pes màxim que pot portar el vehicle on va aplicada. (Juncosa.)

Roda segona. — Roda gran o grossa. (Barcelona.)

Rodada f. — Rodera. (Labèrnia.)

Rodar v.—*a*) Caminar una roda, un vehicle. (D'ús general.)

b) Una embarcació donar voltes pel corrent, sense poder-la dominar. (Mequinença.)

Roder m. — Comerciant de bestiar de peu rodó. (Tarragona.)

Rodet m. — Peça circular de ferro de sota el pescant dels

- cotxes, que uneix els dos capçalets. (Barcelona.)
- Rodeta** f. — Roda dentada de la grifa. (Barcelona.)
- Rodillers** f. pl. — Genolleres en la sella. (Barcelona.)
- Rodó, -ona** adj. — *Ben* —. Aplicat a les rodes de vehicle quan són perfectament rodones i tenen així mateix la forma que han de tenir perquè facin amb regularitat llur comesa, i siguin ben fortes.
- Rodó** m. — *a*) Volta molt pronunciada del riu. (Mequinença.) *b*) Part de la cinta del llagut, que pren una forma rodona de sama o cambra. (Móra d'Ebre.)
- Rodolar** v. — Rodar, accepció 1.ª (Barcelona.)
- Rogenc** adj. — Aplicat als muls i cavalls de color vermellenc. (Ripoll.)
- Roí** adj. — Xiscló. (Barcelona.)
- Roll** m. — Peça de fusta transportada pels raiers. S'aplica aquest nom a totes les peces de fusta de diverses mides, diferents dels tipus establerts i acceptats. (Coll de Nargó.)
- Rollo** m. — Pedra de riu, palet gros de la vora del riu i dels camins propers a aquest. (Juncosa.)
- Rom** m. — Espècie animal resultant del creuament d'un ase amb una euga. El poble no distingeix aquesta varietat, i dóna el nom general de mul als fills resultants del creuament de les espècies cavallina i asinina, tant si la mare és una euga com si és una somera. La distinció es fa sols entre criadors i marxants. El rom, o sia el fill d'euga, no és tan valent com el veritable mul, o sigui el fill de somera. És tipus poc abundant, puix que es tendeix poc al creuament d'eugues amb ases, ja que l'espècie mular és inferior a la cavallina, i una euga, si dóna mul, descendeix i perd en reproducció, mentre que si dóna un pollí, o sigui un membre de la seva mateixa espècie, sempre és de més profit; en canvi, creuant una somera amb un cavall, l'espècie ascendeix, ja que entre un ase que hauria de donar una somera, i un mul, aquest és de major estima. (Barcelona.) — Cf. **Matxo rom**.
- Romans** m. — Cala petita en el riu. (Mequinença.)
- Rompre el vent.** — Iniciar-se un nou corrent de vent. (Mequinença.)
- Ronda** f. — Conjunt d'animals que formen una riata. (Juncosa.)
- Ronsal** m. — *a*) Cabestre. (Barcelona.) *b*) Corda agafada a les cadenes de les morralles, destinada a estirar i fer seguir o fermar els animals. (Sant Quintí de Mediona.)
- «Pel ronsal es fa seguir l'ase.»
- Ronyeta** f. — Eina de ferro usada pel ferrador per a furgar el casc del bestiar i treure-li els formigols. (Sant Quintí de Mediona.)
- Ronyó** m. — Part del llagut on aquest pren corba per donar començament a les bandes. (Mequinença.)
- Ronyonal** m. — Gropa, ronyons en el cavall. (Barcelona.)

Ronyonera f. — Mena de manta o mantell usat per a tapar la gropa dels animals quan plou. N'hi ha de cuir i de llana. (Barcelona.)

Ropero m. — Estatge. (Ribagorça.)

Roquill m. — Cigaló, en les seves dues accepcions. (Ribes de Freser.)

Rosa f. — Nus de fantasia que es feien els traginers i carreters en el mocador que duïen lligat al cap, com a distintiu de l'ofici. (Ribes de Freser.)

Rosaris f. pl. — Fet de dormir en companyia d'una minyona en els hostals. Antigament i fins a temps recents, era costum en certs hostals de demanar a l'hoste, quan se li oferia la cambra, si la volia amb rosaris o sense, és a dir, si desitjava o no rebre la visita d'una minyona. (Mollerussa.)

Ròssa f., **ròssec** m. (Barcelona.) — *a*) Cavall o euga. (Aguiló.) *b*) Rossí, acció 2.ª (Barcelona.)

Rossam m. — Bestiar cavallí, asiní o mular, en general. (La Jonquera.)

Ròssec m. — *a*) Rossegall, transport fet arrossegant la fusta del bosc per terra, per manca de camí. (Ribes de Freser.) *b*) Estimball de llenya. (*Costumari.*)

Rossegall m. — *a*) *Transport al* — Transport de bigues i fusta arrossegant-la per no haver-hi camins ni terreny prou bo per al transport rodat. (Coll de Nargó, Pont de Claverol.) *b*) Rastre deixat pel transport al rossegall, que ve a fer com una mena de mal camí. (Coll de Nargó.)

Rossegallar v. — Transportar la fusta al rossegall, des del bosc al riu on ha d'ésser enraïada. (Coll de Nargó, Pont de Claverol.)

Rossí m. — *a*) El cavall destinat al treball de càrrega. (Gandesa.) *b*) Animal de peu rodó, vell, xacrós i inútil per al treball. (Barcelona.)

«Cuita, vés a l'establia,
tria els dos millors rossins.

.....
va corrent dintre l'estable,
fa ensellar el millor rossí.

.....
cent escuts costa la roba
i altres cent costa el rossí.»

(Cançó *La filla del Carmesí.*)

«Qui no treballa de pollí,
treballa de rossí.»

«Qui no la fa de pollí,
la fa de rossí.»

«A un vell rossí,
cal herba tendra.»

Rosto! interj. — Veu adreçada als animals en to enèrgic perquè obeeixin. No té cap significat concret. (Maçanet de Cabrenys.)

Rua f. — Riata, rècula. (Ribes de Freser.)

Ruar v. — Caminar el bestiar un darrera de l'altre, formant una rua, riata o rècula. (Barcelona.)

«La carga que li posen
té cuidado vagi dreta;
sap rnar com lo cavall,
ningun ofici desprècia.»

(Virtuts del jument.)

Rubina f., **robina** (Coll de Nargó.) — *a*) Riuada, creixent de riu

per efecte de les pluges o el desgel de les neus. *b)* Engrut i llot que deixa la riuada al creixent del riu.

«Quan pel riu baixa robina se'n porta blat i farina.»

Rubinada f. — Rubina, 2.ª acceptió. (*Costumari.*)

Ruc m. — Ase. (D'ús general.)

«Alaba't ruc,
que a vendre et duc;
i si no et venc,
perquè no puc.»

Ruca f. — Somera. (Coll de Nargó.)

«De cantar prou cantaria;
ara, que el pare no ho vol,

que se mos ha mort la ruca
i en tenim de portar dol.»
(Corranda popular.)

Rucada f. — *a)* Cosa pròpia dels rucs. *b)* Rècula o riata de rucs. (Reus.)

Rucal adj. — Referent o pertanyent als rucs. (Santa Coloma de Queralt.)

Rucall m. — Ruc petit. (Ger.)

«Semblar el rucall de n'Ermengol.»

Ruixó m. — Àncora de quatre puntes, usada per a fermar els llaguts. (Móra d'Ebre.)

Ruta f. — Camí. (Barcelona.)

Rutlleta f. — Rodeta de la grifa. (Barcelona.)

S

Saballó m. — Larva de la mosca d'ase. (Barcelona.)

Sabina f. — Vehicle petit destinat al transport de passatgers per la ciutat.

Sac m. — Maletí de la gropera de la sella, destinat a portar la civada del cavall. (Barcelona.)

Saga f. — *a)* Complement fet a la conductora per a augmentar la seva capacitat. S'obté mantenint l'escala al mateix nivell del llit, sostenint-la amb cadenes, cobrint-la amb la post i les portes de plafons. (Barcelona.) *b)* Part posterior dels vehicles de càrrega. (Barcelona.)

Sagal m. — *a)* Ajudant del majoral o cotxer en els antics vehicles de passatge. Solia

ésser jove, anava assegut a la davantera com el majoral i ocupava el lloc a l'esquerra d'aquest. Tenia per obligació prendre cura del bestiar, així en ruta com quan es feia parada i dormida, i era ell el qui havia de saltar del vehicle per resoldre els conflictes que poguessin presentar-se referents al bestiar i als guarniments. (Ribes de Freser.) *b)* Lacai. (Barcelona.)

Sagaler m. — Gos que porten lligat al darrera els carros que van per carretera, per tal que vigili la càrrega. (Ripollet.)

Saguer m. — *a)* Animal que en una riata va al darrera de tot. (Ribes de Freser.) *b)* L'home que en la sirga ocupa el quart i darrer lloc. (Móra d'Ebre.)

- c) Sac ple o paquet pesant de la càrrega que es penja sota la saga del carro, en la part del darrera de la caixa, quan el carro fa colls i cal que faci culls, a l'objecte d'equilibrar el pes i fer la càrrega més portadora. (Barcelona.)
- Saguera** f. — a) Sègola més propera a la popa del llagut quan aquest és tirat a la sirga amb més d'una corda. (Móra d'Ebre.) b) Cada una de les rodes de darrera en els vehicles de quatre rodes. (Juncosa.) c) Sagner, acceptió 3.^a
- Saim** m. — Greix de cavall. En venen els escorxa-ròsses, i és usat en medicina popular per al guariment de diferents mals. (Barcelona.)
- Sainar** v. — Renillar. (Blanes.)
- Sainet** m. — Renill. (V. Català, *Ombrívols*.)
- Sal i vinagre**. — Barreja de color blanc i roig en el pèl del bestiar mular. (Barcelona, Santa Coloma de Queralt.)
- Sallar** v. — Caminar de pressa i amb pas seguit. S'aplica a les persones, als animals i a les naus. (Barcelona.)
- Sallent** m. — Caiguda de l'aigua del corrent d'un riu. Saltant d'aigua de poca importància en el riu. (Coll de Nargó.)
- Salmes** f. pl. — Mena d'albarda per a portar llenya, herba, etc. (Sarroca de Bellera.)
- Salmetes** f. pl. — Salmes. (Fraga.)
- Salmugues** f. pl. — Salmes. (Conca de Tremp.)
- Salt** m. — Acte de practicar la generació els cavalls i ases. (Barcelona.)
- Salt de moltó**. — Salt fet amb violència, alçant enlaire les potes del darrera per fer caure el genet pel cap. (Ribes de Freser.)
- Saltarella** f. — Petita peça de fusta, aplicada al gàlib, i usada per a treure els càlculs que es fan amb aquest aparell. Cada gàlib en porta tres. (Mequinença.)
- Saltar** v. — Botar el cavall damunt de l'euga per practicar l'acte de la generació. (Barcelona.)
- Salvatge** adj. — Esquerp, feréstec. (Barcelona.)
- «L'ase salvatge no ha ops manescal.»
- Salzereda** f. — Arbreda al llarg d'un riu o altre corrent. (*Cos-tumari*.)
- Sama** f. — a) Coberta del llagut per la part de proa. b) Part de l'embarcació que va del banc a la proa, comprnent també l'espai que, en aquell costat, correspon a sota de la coberta. És el lloc destinat a menjar, dormir i fer vida els remers. (Móra d'Ebre.)
- Sanador** m. — Home especialitzat a capar cavalls i a guarir-los per procediments populars i sense haver cursat estudis de manescalia. (Barcelona.)
- Sanar** v. — Capar. (Barcelona.)
- Sangar** v. — Sangrar. (Sant Quintí de Mediona.)
- Sangrar** v. — Fer una sagnia, treure sang a un animal per guarir-lo d'una malaltia o perquè està massa ufà. (Barcelona.)
- Sardí** m. — Aplicat als muls de color roig. (Sant Julià de Cerdanyola.)

«Moreu va davant,
Sardí va darrera;
Moreu diu al Sardí:
— Sardí, no em segueixques.»
(Cançó de traginers.)

Sarjant m. — Eina del constructor de carros, usada per a fer els raigs o polir-los. (Sant Quintí de Mediona.)

Sàrria f. — Mena d'alforja molt gran, feta d'espert, que es posa damunt dels rucs, la meitat a cada costat de la bèstia, destinada a posar-hi efectes per facilitar el tragi. (Gandesa.)

«La filla de can Serpeta
l'han casada a can Serpó;
per faldilles, una sàrria;
per gipó, un sarrió.»
(Cançó de l'*Espingueri*.)

«Aquell pagès, molt trempat,
per veure si feia prova,
li compra una sàrria nova:
és dir, molt ben arriat.»
(Història d'un pollí.)

Sarrió m. — Sàrria petita, usada especialment per al transport de carbó. (Castellar del Vallès.)

Sàssola f. — Pala de fusta que és usada per a treure l'aigua que entra en els llaguts ficant-se per entre les taules. (Móra d'Ebre.)

Sàstago m. — Mena de daga o punyal especial, usat pel peó que mena el mul que tira la sirga, per a tallar aquesta i separar el mul del llagut, quan es presenta un cas de perill o una mala maniobra, i cal deixar en llibertat l'embarcació i el mul que la tira. Sembla que aquesta arma blanca pren el seu nom de la població espanyola on es produeix. (Móra d'Ebre.)

Saula f. — Sirga, sègola. (Mequinença.)

Se m. Essa.

Secadero m. — Cadena que, en el guarniment de tronc, va de la punta de la llança al collar, i té per objecte unir els animals al vehicle. (Barcelona.)

Segader m. — Secadero. (Barcelona.)

Segadera f. — Carrerada, camí de ramat. (Gandesa.)

Segó (Barcelona) m., **segon** (Ribes de Freser). — Pellofa del blat que queda barrejada amb la farina després de molt aquell. És utilitzat com a aliment per al bestiar.

«Digues quina grana menja,
el teu cavall;
si menja segon o faves,
el Comte Arnau.»
(Cançó *El Comte Arnau*.)

Segona f. — La sègola més immediata a la primera, quan un llagut és sirgat amb més d'una corda. (Móra d'Ebre.)

Sègola f., **sègula** (Tortosa). — Corda d'estirar els llaguts en la ribera, per fer-los caminar pel riu. (Arabia.)

Segur, -a adj.—Fiat. (Barcelona.)
Seixantè m., **sixantè**. — Tipus de peça de fusta transportada en rai. És la de mida més gran : mesura de 60 a 62 pams de llargada, de 42 a 44 cm. d'ample i de 32 a 35 d'alçada.

Sella f. — a) Seient farcit de pèl o crin, proveït d'estreps i adaptat al llom del bestiar de peu rodó, que serveix per a acomodar-s'hi el genet al seu damunt. b) *Animal de sella*. El que està destinat a ésser

cavalcat. Solen ésser-ho cavalls i muls. (D'ús general.)

Sella de trossa. — La que porta unes bosses com alforges per a portar petits efectes. (Ribes de Freser.)

Sella volant. — Mena de calessa. (Labèrnia.)

Sellar v. — Ensellar. (Aguiló.)

«Baixen a l'establa,
sellen el millor rossí.»
(Cançó *La filla del Carmest*.)

Seller m. — El qui fa selles. (Barcelona.)

Sellera f. — Mena de pell adobada, de bona qualitat i fina, usada pels basters i sellers en llur treball. (Barcelona.)

Sellí m. — Sella petita, usada per a muntar. És de fantasia, i usada només per genets que vulguin presumir. (Ribes de Freser.)

Selló (Barcelona, Santa Coloma de Queralt, Rosselló) m., **silló** (Sant Quintí de Mediona, Sarroca de Bellera). — *a*) Costal. *b*) Petit artefacte de fusta recobert de cuir que va damunt de l'esquena dels animals de tir, i té per objecte de deixar passar i descansar al seu damunt les principals corretges que estiren el vehicle i enganxen aquest amb l'animal. El seu paper és evitar que les corretges toquin directament la pell de la bèstia i amb el frec la nafrin. (Barcelona.) *c*) Bastet. (Santa Coloma de Queralt, Sant Quintí de Mediona.) *d*) Sella especial per a cavalcar les dones. És de fusta, i està disposada de manera que queda paral·lela a l'esquena de la bèstia,

i no travessera com la sella de muntar. Ve a parar tota enlaire damunt de la bèstia, i s'encaixa a la seva esquena. És de fusta, té respatller per als braços i una post per a cavalcar i posar els peus. Sol estar coberta de brodats de llana de tots colors, és tancada de cada costat i té per respatller un cuir encoixinat brodat amb llargs serrells i farbalans de seda carmesina, brodats de roses i guarnits de pompons i borles, que segueixen tots els angles i penguen de totes les parts del guarniment. N'hi ha que són veritables sellons que es pleguen, i la fusta forma uns poms i adorns procedents de mobles de l'edat mitjana. (Rosselló, Sarroca de Bellera.) (Fius, *Costums de muntanya*.)

Sellonet m. — Selló, accepció 2.ª (Gandesa.)

Semental m. (Barcelona), **simental** (íd.). — Cavall pare, destinat a la cria.

Sementar v. — Dedicar-se a la cria de cavalls. (Barcelona.)

Senda f. — Drecera. (*Costumari*.)

Senda d'aigua: — Camí d'aigua, accepció 1.ª (Mequinença.)

Senda de riu: — Camí d'aigua, accepció 1.ª (Móra d'Ebre.)

Senda de sirga: — Camí estret que es troba prop del riu, a una distància màxima de 3 m. de la vora, pel qual passa el mul que estira la sirga i el qui el mena, i en altres temps hi passaven els peons sirgadors. (Mequinença.)

Sendera f. — *a*) Corriol, caminó. (Gandesa.) *b*) Drecera. (*Costumari*.)

Senderó m. — Caminó. (Ripoll.)

Sentina f. — *a*) Corral del mul en el llagut. (Mequinença.)
b) Travesser de fusta clavat dintre de les bandes del llagut damunt de les estameneres, i destinat a fer-hi forta la post que forma el corral del mul. (Mequinença.)

Senyal m. — *Ésser* o *estar fora de senyal*. Haver perdut la bauma dels queixals baumats per teuir més de set anys, i, per tant, no ésser possible la identificació de l'edat per l'examen de la dentadura. (Ribes de Freser.) — V. **Baumats** i **Rasar**.

Senyor, -a. — Entre cotxers, tota persona que viatja o passeja en cotxe. En la Barcelona vuitcentista es tenien per tals només els qui tenien cotxe de propietat, i en la *Festa dels senyors*, celebrada el dia de sant Tomàs, només prenién part els qui tenien vehicle propi. (Barcelona.)

Serrador m. — El qui serra la fusta en el bosc i li dóna la forma que ha de tenir per a poder ésser enraïada, i per a treure'n el màxim profit industrial. (Coll de Nargó.)

Serrar v. — **Rasar**. (Barcelona.)

Serrat, -ada adj. — **Rasat**. (Ribes de Freser.)

Serrell m. — Serreta de la crinera dels cavalls. (Barcelona.)

Serreta f. — Peça de ferro amb dents com una serra, aplicada a la boca del bestiar per a dominar-lo. És de metall massís. S'usa solament per a muls i ases. (Barcelona.)

Serretó m. — Part del bridó, d'ofici igual a la serreta. Es

diferencia d'aquella pel fet que el serretó és de metall, buit de dintre, i la serreta és massissa. El serretó s'usa per a cavalls, així com la serreta no, i especialment en guarniments per a muntar. (Barcelona.)

Serretó de donar aigua. — Mena de serretó especial usat en animals molt braus quan els duen a abeurar. (Fraga.)

Servar v. — Cobrar, accepció 2.ª (Mequinença.)

Setè, -ena adj. — Que ja ha entrat en els set anys d'edat, aplicat al bestiar de peu rodó. (Ribes de Freser.) — V. **Baumats** i **Rasar**.

Sèu m. — Greix d'origen animal, usat per a untar les boixes i fusells dels vehicles, per fer que vagin llisos i les rodes es moguin amb suavitat. (Barcelona.)

Sígula f. — Sègola. (Móra d'Ebre.)

Silló. — V. **Selló**.

Simental. — V. **Semental**.

Sina f. — Pit, en el bestiar. (Poboleda.)

Sió m. — Estamenera més petita i d'angle més tancat que hi ha en la proa i en la popa del llagut. (Móra d'Ebre.)

Sirga f. — *a*) Acte de fer anar una barca o llagut riu amunt i contra el corrent, estirant-lo des de terra amb una o més cordes lligades a l'embarcació. Les cordes reben els noms de *sègola* o *sirga*, i quan n'hi ha més d'una, solen estirar-les cada una dos homes, el primer dels quals rep el nom de *dalinier*, i el segon, el de *saguer* o *ressaguer*; quan és només una corda, l'estiren diversos peons, que reben els

noms de *daliner*, *nus d'ase*, *tercer* i *saguer*, respectivament, segons el lloc que ocupen en la sègola. El primer, que és el que fa més força i el més brau de tots, porta unes muscleres de fusta perquè el frec de la sègola no li faci mal, i s'ajuda d'un bastó, que rep el nom de dalí. És feina pesadíssima, tant per l'esforç corporal que representa com per les condicions en què ha d'ésser feta, perquè han de seguir sempre la vora del riu, mullant-se les cames, que han de portar nues, i trepitjant terrenys poc consistents que no permeten d'afermar-s'hi per a fer força, sorrals, pedregals i fangars. No sempre poden seguir la mateixa vora del riu, sinó que sovint han de passar de l'una a l'altra quan hi ha algun accident del terreny o quan una de les riberes ofereix millor trànsit. Quan han de passar de l'una riba a l'altra, es posen dintre del llagut, i a força de rem van a la vora contrària, on reprenen la mateixa tasca. Hi ha paratges en què el riu passa entre penyes, i no hi ha manera de seguir el marge : aleshores la navegació s'ha de fer lentament i amb dificultat, a força de rem. També es fa la sirga emprant un mul en lloc d'homes, però és poc corrent. L'operació presenta llavors les mateixes particularitats que en fer-se a força d'home, i l'animal salta pel seu propi instint dintre l'embarcació quan ha de passar-se de l'una riba a l'altra. *b*) La corda usada

per a estirar el llagut en l'acte de la sirga. (Móra d'Ebre.)

«Amb la seva capa
gran barca n'armava,
i amb el seu cordó
una sirga llarga.»

(Cançó *Sant Ramon de Penyafort*.)

Sirgar v. — *a*) Anar a la sirga. (Móra d'Ebre.) *b*) Tirar de la sirga. (Móra d'Ebre.)

Sivella f. — Petit aparell de ferro o llautó, usat per a cordar corretges. (Barcelona.)

Sivella de lira. — La que porta vetllador. (Barcelona.)

Sobrany, -a adj. — *a*) Es diu de tot animal de peu rodó, des que ha complert un any fins que compleix els dos. (Barcelona.) *b*) De tot animal mular, des d'un any i mig a tres. (Santa Coloma de Queralt.)

Sobreanques m. — *a*) Part de la mosquitera que correspon a les anques de l'animal. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Tirant que passa per la gropa dels animals de bast, destinat a sostenir la rabasta i evitar que aquesta pengi massa. (Ribes de Freser.)

Sobrecanya f. — Part de la pota davantera del cavall, que va des del genoll al cos. (Barcelona.)

Sobrecàrrega f. — Excés de càrrega. (Barcelona.)

Sobrecel m. — Coberta tapisada o endrapada del sostre dels cotxes i vehicles de luxe. (Barcelona.)

Sobrellom m. — Part de la mosquitera que ve a parar damunt del llom o gropa de l'animal. (Barcelona.)

- Sobreparalla** f. — Peça del casc del llagut, immediata a la paralla. (Mequinença.)
- Sobrepeu** m. — Bony que es fa en la renilla del bestiar. (Santa Coloma de Queralt, Barcelona.)
- Sobrestant** m. — Director de les obres d'adob i reconstrucció de camins i carreteres. (Barcelona.)
- Sobtar** v. — Abrigar un animal per domar-lo. (Ribes de Freser.)
- Soc** m. — Peça de fusta del fre del carro que s'arrapa a la roda per privar-la de funcionar. (Sant Quintí de Mediona.)
- Sofra** f. — Corretja que passa per damunt del selló i sosté les vares del vehicle. (Sant Quintí de Mediona.)
- Soga** f. — Corda usada per a estacar el rai a la parada. (Coll de Nargó.)
- Sola** f. — *a)* Fusta plana que, unida a la cinta i al contoval, forma la vorada i barana del llagut. (Móra d'Ebre.) *b)* Fons del riu. (Móra d'Ebre.) *c)* Circumferència de fusta de la roda dels vehicles, formada per vuit peces, dites *corbes*. (Sant Quintí de Mediona.) *d)* Solera, accepció 1.ª (Barcelona.)
- Solana** f. — Solera, accepció 1.ª (Barcelona.)
- Solera** f. — *a)* Post que tapa el fons de la caixa o escala del carro. (El Talladell.) *b)* Estora que tapa el fons de les bosses del carro i fa com de sòl a aquestes. (Barcelona.)
- Soleta** f. — Part superior de la cinta del llagut, que constitueix el damunt de les bandes. (Mequinença.)
- Soltar** v. — Deixar anar l'aigua de la presa o assut. (Mequinença.)
- Somer** m. — Ase.
- «L'altre dia, l'any passat, al temps de les perdiganes, vaig trobar un somer empatxat enmig de les vostres faves.» (Corranda popular. Camporrells [Llitera].)
- Somera** f. — Femella de l'ase. Per al femení és la denominació corrent, mentre que el masculí de la mateixa arrel és d'ús raríssim. (D'ús general.)
- «Amb la somereta n'anaven marxant, seguint les petjades per un camí ral.» (Nadaleta de la *Fugida d'Egipte*.)
- «Somera que té polli, no va dreta al mollí.»
- Somerer, -a** adj. — Es diu del mul fill de somera. (Barcelona.)
- Sonador** m. — *a)* Picador o batedor del cascavell. (Barcelona.) *b)* Batall de la campaneta. (Barcelona.)
- Sopanda** f. — Corretja molt gruixuda i resistent, que forma la doble suspensió en els landós i cupès de doble molla. (Barcelona.)
- Soquet** m. — Puntal que es posa al costat del llagut perquè es mantingui dret quan hom el treu fora de l'aigua. (Mequinença.)
- A la sorda** loc. adv. — Sense portar el bestiar cascavells ni campanetes que dringuin al seu pas. (Ribes de Freser.)

Sordera f. — Sordor.

Sordor f. — Sordesa, en el bestiar. (Barcelona.)

Sorral m. — Paratge de la vora o del fons del llit del riu, abundant en sorra o format sols per aquest element. (Coll de Nargó.)

Sot m. — Clot. (Barcelona.)

Sota m. — Carn del cuir o pell. (Barcelona.)

Sotabocal m. — Peça del casc del llagut, que va immediat a la boca. (Mequinença.)

Sotabraga m.—*a*) Ferma argolla de ferro que subjecta la llança al joc de davant. (Barcelona.) *b*) Peça de fusta aplicada a la part inferior dels braços del carro, destinada a sostenir el fusell. (El Talladell.)

Sotacorba m. — *a*) Part de la pota del darrera del cavall, que va del genoll fins al casc. (Barcelona.) *b*) Protuberància que es forma en la corba del

bestiar. (Santa Coloma de Queralt.)

Sotagola m.—Part del bridó que passa per sota el coll de l'animal. (Barcelona.)

Sotapolsera m.—Càrrega que va sota de la polsera. (Juncosa.)

Sovinada f. — Rubinada. (*Cos-tumari*.)

Suepa f. — Drap de cànem o bocí de sac que es posa damunt del bestiar abans de posar-li el bast o albarda. (Sarroca de Bellera.)

Suport m. — *a*) Peça que en petits vehicles ajuda a fixar el fusell als braços. (Barcelona.) *b*) Peça de ferro, en forma de V, que va clavada per les seves puntes al braç, i pel seu vèrtex al descans, per reforçar-lo. En porten els carretons. (Barcelona.)

Surar v. — Transportar fusta en rai. (Coll de Nargó.)

Surriaques. — V. **Xurriaques**.

T

Tabanar v. — Caure un animal de costat. (Ribes de Freser.)

Tablado m. — Taulada. (Coll de Nargó.)

Tablero m. — Coberta de la sama i de la cambra, en els llaguts. (Menquinença.)

Tablilla f. — Represa, cada una de les petites posts que hi ha a cada punta de la caixa del carro. La del darrera rep el nom peculiar de *saga*; la de davant ve tocant a la retranga de l'animal. (Sant Quintí de Mediona.)

Taca f. — Defecte o vici en el bestiar. (Gandesa.)

«Qui vulga mula sense taca, que vaja a peu.»

Tacat, -ada adj. — Afectat d'alguna malaltia o defecte, referint-se a bestiar. (Ribes de Freser.)

Taco m. — Batà. (Gandesa.)

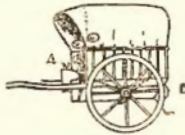
Taconar v. — Pegar molt a un animal. (Gandesa.)

Tafarra f. — *a*) Membre viril de l'ase. (Gandesa.) *b*) Rabasta. (Barcelona.)

- «A rof viatge, tafarra de seda.»
- Talat, -ada** adj. — De pas incert i propens a ensopegar i a caure. (Ribes de Freser.)
- Talejar** v. — Guarnir un animal amb guarniments rics, flocs, penjolls i cascavells. (Tamarit de Llitera.)
- Tall** m. — *a*) Forat del cascavell per on surt el so que es produeix en l'interior en sotragar el batedor o picador. (Barcelona.) *b*) *A tall de dona* loc. adv. A la closa. (Barcelona.)
- Tallada** f. — Venda de fusta feta per l'encarregat del llenyater durant el viatge d'un rai, abans d'arribar aquest a la fi del viatge. Es fa quan la fusta ja no és venuda prèviament i no va consignada a cap comprador determinat, sinó que durant la ruta es cerca comprador per les poblacions de trànsit. (Coll de Nargó.)
- Tallador** m. — Punta de la proa del llagut, que talla el corrent. (Móra d'Ebre.)
- Tallat** m. — Forma, línies del llagut. Així es diu que tal llagut té un tallat més bonic o més lleuger que aquell altre. (Mequinença.)
- Taló** m. — *a*) Part corba de la ferradura. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Part davantera del casc del bestiar. (Sant Quintí de Mediona.) *c*) Punta del raig de les rodes, un xic més prima que la resta, per engalzar-lo per allí al botó i a les corbes. (El Talladell.)
- Talonar** v. — Fer el taló als raigs de les rodes. (El Talladell.)
- Talonera** f. — Taló dels raigs de les rodes. (Barcelona.)
- Talòs** m. — Topos del fre dels carros. (Juncosa.)
- Tambor** m. — Seient del pescant en les berlines i altres cotxes, on aquest va separat de la caixa del cotxe. (Barcelona.)
- Tamboret** m. — Coberta de la cambra en la part de popa del llagut, on s'asseu el patró per governar el timó i menar la maniobra. (Móra d'Ebre.)
- Tapa** f. — Post del fons de la caixa del carro, que tapa les bosses. (Barcelona.) *b*) Post que tapa la part del darrera de la caixa, en els carretons i cotxes d'indústria que no es tanquen amb portes. (Barcelona.) *c*) Closca o capsa del casc del bestiar on es claven els claus de la ferradura. (Sant Quintí de Mediona.)
- Tapaboques** m. — *a*) Ampla i gruixuda manta de llana basta, de color blavenc fosc, usada per traginers i carreters com a abrigall, quan van de camí. S'hi emboliquen el cos, fent-la passar pel damunt del cap, de manera que els tapi la meitat de la cara, fent que l'alè quedi dintre l'embolic que forma l'abrigall, la qual cosa contribueix a donar major escalfor. (Barcelona.) *b*) Placa metàl·lica que tapa la mànega del fusell en els cotxes. (Barcelona.)
- Tapamorros** m. — Tapaboques. (Barcelona.)
- Tara** f. — Defecte o vici en el bestiar. (Barcelona.)

«Qui vulgui mula sense tara, que vagi a peu.»

- Tarquí m.** — Llot, engrut, solatge que deixa l'aigua del riu per on passa. (Mequinença.)
Tartana f. — Xarret amb vela, generalment per a vuit seients. (D'ús general.)

TARTANA

a) Maneta de la màquina. b) Soc del fre.

- Tartaner m.** — El qui mena una tartana. (D'ús general.)
Tascó m. — Peça del timó que va unida al marc per formar com una pala que empeny l'aigua, i dona direcció al llagut. (Móra d'Ebre.)
Tasqueres. — V. Tresqueres.
Tatà m., tatano. — Nom infantil del cavall. (Barcelona.)

«Arri, arri, tatanet,
 que anirem a Sant Benet,
 portarem un pa de set.»
 (Moixaina infantil.)

- Tatxa f.** — Punta de puà curta o cabota molt grossa de llautó, amb formes variades i sovint enramada i florejada, usada pels basters com a element ornamental per a embellir els guarniments. (Barcelona.)
Tatxadura f. — Dibuix o combinació feta en els guarniments per mitjà de tatxes. (Barcelona.)
Tatxar v. — Adornar els guarniments servint-se de tatxes

amb la cabota de llautó daurat. (Barcelona.)

- Taula f.** — a) Ria. (Mequinença.) b) pl. Gafes. (Barcelona.)
Taula del pla. — Paralla. (Mequinença.)
Taulado m. — Disposició donada a l'empilament que es fa a la ribera amb la fusta deturada per la tisora, mentre es reuneix tota per enraiar-la. (Coll de Nargó.)
Taulell m. — Taula muntada damunt de capitells, ampla i espaiosa, on treballa el baster. (Barcelona.)
Tavanta f. — Davantal de pell usat pels ferradors per evitar que el frec amb les potes del bestiar els faci malbé el vestit. (Prat de Comte.)
Tàvec m. — Mosca d'ase. (D'ús general.)
Taverna f. — Casa situada prop del camí, dedicada a la venda de beguda als caminants i viatgers. S'hi fa una parada breu, sols per reposar un moment persones i bestiar, i satisfer la necessitat de beure; no s'hi menja ni s'hi dorm. (Gandesa.)
Taverner, -a. — L'amo o encarregat de vendre begudes en una taverna. (Gandesa.)
Tecadillo m. — Sostre dels cotxes de passeig i d'indústria. (Barcelona.)
Telera f. — Post que va entre el contoal i la soleta en els llaguts. (Mequinença.)
Temporada f. — Espai de temps en què és possible la navegació dels raïcs. Depèn del cabal d'aigua que baixa pels rius, en el qual influeix molt la

temperatura i també la importància del riu. Generalment la temporada dura de les darreries d'abril a primeries de novembre. (Coll de Nargó.)

Tenda f. — Cobert que es fa damunt del llagut per evitar que hi entri aigua quan plou i que s'ompli, la qual cosa comprometria la maniobra, i arribaria a fer possible el naufragi. Es fa estenent un rem o més, de llarg a llarg, sostenint-lo en les puntes per dos pals travessers, dits *estisores*; damunt del rem s'estenen, fent dos vessants, les veles i els penons, de manera que l'embarcació queda del tot tapada. (Mequinença.)

Tendat m. — Interior del carro quan va cobert per la vela. (V. Català, *Ombrivoles*.)

Tenir v. — *a*) Subjectar i sostenir un animal mentre se'l ferra. (Barcelona.) *b*) pron. Mantenir-se, sostenir-se dalt del cavall.

«N'hi ha molts que es tenen millor a taula que a cavall.»

Tercerat m., **terceret**. — Animal de peu rodó, de tres anys. (Ribes de Freser.)

Terçó, **-ona** adj. — S'aplica al mul de tres anys. (Barcelona.)

Terrat m. — Part superior del cotxe. (Barcelona.)

Terrelló, **torrelló** m. — *a*) Caminer, el qui té per missió arranjar el camí. (Manlleu.) *b*) *Anar a* — Adobar, tots els homes no impeditos d'un poble, els camins públics d'aquest. És costum de fer-ho dues vegades l'any. Els dies d'anar a torrelló els acostuma a as-

senyalar l'Ajuntament. Qui hi va ha de portar-hi l'eina, i de vegades el carro. Deixar d'anar-hi sense motiu té certes sancions. També de vegades hi van els qui estan interessats en l'adob d'algun camí, sense que els toqui ni hi siguin obligats. (*Costumari*.)

Terrillo m. — Carro destinat al transport de terres, sorra i materials de construcció. La caixa té la capacitat d'1 m², que és la mida que es creu necessària per a poder transportar el pes propi de la carretada, o sia 25 quintars. És anomenat també *carro de terrillo* i *carro de metre*. (Barcelona.)

Testar v. — Rebatre un genet i fer-lo caure per la part de la testa de la cavalcadura. (Ribes de Freser.)

Testera f. — *a*) Part de la morralla que passa per damunt del cap. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Part del bridó que va damunt del cap de l'animal. (Barcelona.)

Timba f. — Pas estret del riu, on les riberes estan formades per roques molt altes i espaldades. (Mequinença.)

Timó m. — Peça de fusta en forma de pala que va afegida a la part exterior del llagut per la banda de popa, i serveix per a donar direcció a l'embarcació. (Móra d'Ebre.)

Timonar v. — Aprofitar-se dels productes naturals del bosc, fer llenya, recollir glans, herbes vegetals, etc. (Banyoles.) (Arabia.)

Timonera f. — Seient fora del cos del vehicle, generalment

damunt dels tiradors dels braços, destinat a seure-hi el tartaner o cotxer en les tartanes i vehicles petits. (Barcelona.)

Tir m., tiro. — *a)* Acte de tirar un vehicle. (Barcelona.) *b)* Animal o animals que tiren un vehicle. (Barcelona.) *c)* *Animal de tir.* El que es destina a ésser enganxat a un vehicle. Pot ésser un cavall, ase o mul, i en alguns indrets, els bous. (D'ús general.) *d)* Cadena del carro que s'enganxa al cabestre de l'animal que el tira. (Gandesa.) *e)* Vici del bestiar que consisteix a agafar-se a la menjadora amb les dents i estirar. (Santa Coloma de Queralt.) *f)* Llibant. (Barcelona.)

Tir de barra. — Vici propi dels cavalls, que consisteix a donar cops a la menjadora quan estan estacats. És defecte dolent, perquè produeix mal de ventre i inflor. (Barcelona.)

Tir de colom. — Vici propi dels cavalls, que consisteix a abordar i voler mossegar el qui s'acosta, majorment quan estan estacats i mengen.

Tir de l'ós. — Vici del bestiar. Consisteix a balancejar el cap mentre estan fermats a la menjadora, fent-lo anar d'ací d'allà, a dreta i esquerra, de vegades fent un moviment de vaivé de més d'i m. de llargada. Es creu que aquest moviment el fan també els óssos, de la qual cosa prové el qualificatiu. (Barcelona, Santa Coloma de Queralt.)

Tirada f. — *a)* Espai de temps en què es fa una mateixa feina. Així es diu una tirada

de barranquejar, una tirada de portar rai. (Coll de Nargó.)

b) Extensió de camí molt llarga. (D'ús general.)

Tirador de l'aigua. — El qui mena un rai per un riu o riera de poc corrent. (Rupit.)

Tiradors m. pl. — Part davantera dels braços del carro on va situat el cavall. (Barcelona.)

Tirandes f. pl. — Regnes. (Gandesa.)

Tirant m. — *a)* Estaca de la barana del carro. (Sant Quintí de Mediona.) *b)* Cada una de les estagues de ferro que hi ha en els dos extrems de les baranes del carro. Està un xic més separada de les altres estagues que aquestes entre elles, i no hi arriba la post. Va collada pel damunt de la banda amb una femella de ferro. Està destinada a sostenir els capçals. (Barcelona.)

c) Barra de ferro que fa funcionar el fre en els cotxes (Barcelona.) *d)* Perna, 2.ª acceptió. (Barcelona.) *e)* Cada una de les corretges que van del collar a les vares del vehicle i serveixen per a enganxar l'animal a aquest. (Barcelona.)

f) La part dels guarniments de la cavalleria que arrossega les peces de fusta que han d'enraiar-se, i a la qual va unida la cadena de badall que estaca les peces o bigues.

g) Cada una de les llargues corretges que agafen el matràs on s'agafa la sirga per estirar el llagut. Els tirants són portats pel mul que va a la sirga. (Mequinença.) *h)* Part del guarniment dels animals

a la llarga, que ajunta els d'una parella amb els de la de darrera seu. Així, els tirants dels animals de la voleia els uneixen amb els de la llança, i els de cordes ajunten aquests amb els de la voleia. (Ribes de Freser.) *i*) Corda que es lliga darrera del carro per estirar aquest en direcció contrària a la que segueix, quan es baixa un pendent molt pronunciat i es tem que el vehicle pogués atropellar l'animal que el tira. (Barcelona.) *j*) *Donar tirants*. Ajustar el cercol a les corbes de la roda quan, per efecte d'un assecament de la fusta o del desgast, la roda s'ha empetitit i el cercol o llanta que la recobreix hi ve balder. (Sant Quintí de Mediona.)

«El bon carreter ha de dur la millor mula al davant, i anirà tot el camí adobant-li el tirant.»
(Corranda popular. Juncosa.)

Tirar v. — *a*) Transportar fusta per una riera o riu de corrent escàs, estirant-la els tiradors de l'aigua des de la ribera. En corrents petits, el procediment és diferent que en grans corrents. Per cada paquet de fusta van tres tiradors de l'aigua, un que va damunt de la fusta i els altres dos que van per terra, un a cada marge del corrent. Aquests sostenen llargues cordes que van lligades al rai, i des de terra el dirigeixen cap a un costat o cap a l'altre, estirant l'un o l'altre dels dos tiradors per conduir-lo cap als indrets

on la navegació sigui més fàcil, i al mateix temps el fau anar endavant. (Rupit.) *b*) Pujar i baixar càrrega dels pisos els minyons de conductora. (Barcelona.) *c*) Estirar un vehicle, un animal. (D'ús general.) **Tiràs m.** (Gandesa), **estiràs** (Sarroca de Bellera). — Aparell destinat al transport de terres, pedres i altres coses pesades.

LÚBIA O TIRÀS DE TIPUS ARANÈS

S'usa només per boscos i llocs molt muntanyencs. Està format per un tronc en forma d'angle agut. No té rodes, i és mogut a arrossec. (Sarroca de Bellera.)

Tirassada f. — Quantitat de terra, herba, llenya, pedres, etc., que es porta amb la carreta o que arrossega un animal. (Ripoll.)

Tirassar v. — Transportar terra o pedres amb el tiràs. (Gandesa.)

Tirat. — V. **Pas tirat.**

Tiratge m. — Tiradors, en un carretó o vehicle petit i de poca importància. (Barcelona.)

Tiravidres m. — Tira gruixuda de teixit que va a la part interior de la portella dels cotxes, i serveix per a pujar i baixar el vidre que tanca la finestra. (Barcelona.)

Tireta f. — Corretja petita i accessòria en el guarniment del bestiar. (Barcelona.)

Tisora f., estisora. — *a*) Mena de creu feta amb dos bastons per a sostenir el rem usat per

a fer tenda en els llaguts.
V. Tenda. *b)* Conjunt de ferros del joc de davant d'un cotxe. (Barcelona.) *c)* Parpal amb dues potes, destinat a sostenir dret un vehicle quan li manca una roda per estar construïnt-lo o reparant-lo. (Barcelona.) *d)* Obstacle posat a un corrent a l'objecte de deturar tota la fusta que hi baixa quan s'embarra. Es fa quan es desitja reunir tota la fusta per enraiar-la. Es posa de part a part del riu, i sovint fent una petita corba per presentar més resistència a la fúria del corrent. Es posen de banda a banda del riu, com si hom el volgués tancar, un seguit de peces disposades en la següent forma: De la vora n'arrenquen dues o més, en sentit perpendicular al corrent i paral·leles entre elles, a una distància que no excedeixi ni en molt de llur llargada, perquè al seu damunt puguin sostenir-se de llarg a llarg les tres o quatre bigues que serveixen de contrapès. Aquestes són a l'ensems subjectades per altres en el mateix sentit de les primeres, traient enfora un dels caps, i enfonsant-se l'altre dintre de l'aigua. Es posen bigues travesseres damunt de les darreres, i se segueix així fins a la ribera contrària. S'afegeix una altra peça al punt d'intersecció d'aquelles, formant pla inclinat contra el corrent, que, en empènyer, les acaba de subjectar. Aquesta combinació trava fermament les bigues que formen la ti-

sora, i, tot permetent el pas de l'aigua, priva el de la fusta que arrossega el corrent. (Coll de Nargó.)

Tivoli m. — Cotxe del mateix ordre que el piter i la guia, però més gros en conjunt, i amb el seient de darrera més gran, de manera que hi poden cabre el cotxer i el sagal o lacai. (Barcelona.)

Tocal interj. — Usada per a manar al bestiar que corri o que arrenqui. (Gandesa.)

Tocar v. — *a)* Pegar al bestiar. (Barcelona.) *b)* Fer caminar el bestiar, produint un espetec amb la llengua i les dents, impossible de descriure. S'usa més generalment per als ases, i popularment és anomenat *tocar l'ase*. És diferent de la castanyola. (Barcelona.) *c)* Arrodonir un botó de carro. (Sant Quintí de Mediona.)

Tocar el dos. — Pròpiament, significa pegar al bestiar, o sigui tocar-li el dors o esquena. Com que quan es tocava el dors al bestiar en les antigues galeres i diligències era per fer-lo arrencar o iniciar la marxa, per extensió avui s'entén aquesta frase no en el seu sentit primitiu, sinó com a sinònima de marxar o anar-se'n. (Barcelona.)

Tola f. — Planxa bombada que forma el cos de les ulleres en el guarniment del bestiar. (Barcelona.)

Toldo m. — *a)* Tenda del llagut. (Mequinença.) *b)* Vela del carro. (Fraga.)

Toll m. — *a)* Embassament d'aigua fet en un riu o torrent. (Coll de Nargó.) *b)* Clot

- o sot molt gros fet en un camí per les pluges. (Barcelona.)
- Tolladura** f. — Encarit. (Gandesa.)
- Tomb** m. — Volta, revolt d'un camí. (Barcelona.)
- Tombar** v. — *a)* Bolcar un llagut, fer un capgirell, quedant la carena o quilla enlaire, i la soleta enfonsada. (Mequinença.) *b)* Bolcar un carro.
- Tonó** m. — Petit vehicle de dues rodes i dos seients, que té la caixa en forma de semicercle. (Barcelona.)
- Topada** f. — Acte de topar. (Barcelona.)
- Topants** m. pl. — Topografia d'un camí o terreny. (Barcelona.)
- Topar** v. — *a)* Donar un cop un rai contra alguna roca o obstacle. (Coll de Nargó.) *b)* Empessonar. (Juncosa.)
- Topo** m. — *a)* Planxa de ferro o fusta que va fixada als tirants de les baranes d'un carro per evitar que el capçal baixi massa i quedi molt amorrat al llit del carro. (Barcelona.) *b)* Aplicació de cuir en les veles dels carros i tartanes. Tenen solament una aplicació ornamental. (Sant Quintí de Mediona.) *c)* Soc del fre del carro. (El Talladell.)
- Torçador** m. — Retorçador. (Ripoll.)
- Torçar** v. — Retorçar. (Ripoll.)
- Torcedor** m. — Torçador. (Sarroca de Bellera.)
- Tòrcer-se** v. — Decantar-se la càrrega d'un animal més a un costat que a l'altre per efecte de no estar prou ben anivel·lada. És defecte de mal tra-
- giner. El verb s'aplica, no a la càrrega, com sembla que hauria d'ésser, sinó als animals; així es diu que es torç un mul. (Ripoll.)
- Torçó** m. — Mal de ventre, mal d'illada molt fort i agut. (Barcelona.)
- Tordillo, -illa** adj. — *a)* De color blanc i negre, barrejats. (Ribes de Freser.) *b)* Aplicat al mul de color negre clar. (Ripoll.)
- «Mula tordilla
o molt falsa o fina.»
- Torn** m. — Torn fet amb un corró de fusta i una roda dentada, que porten els carros destinats al transport de bocois per a cargolar-hi les cadenes que sostenen enlaire els bocois. Cada carro en porta dos, un a damunt de cada braç, l'un al coll i l'altre al cul del carro. (Barcelona.)
- Torn d'assenyalar forats.** — Eina del constructor de carros, usada per a marcar els llocs on han d'ésser fets els forats en el botó de la roda. (Sant Quintí de Mediona.)
- Tornada** f. — Retorn dels raiers a casa llur o al lloc del riu on fan els rais, per emprendre'n, un cop arribats al lloc de destí i desfet el rai, la formació d'un altre. Solen desfer el camí a peu, i cobren el jornal dels dies i fraccions de dia que hi inverteixen, el qual satisfà l'amo de la fusta enraïada.
- Tornapunta** m. — Peça de ferro en forma d'escaire, que sosté el pescant en els cotxes d'indústria. (Barcelona.)

Tornes f. pl. — Quantitat que s'afegeix en baratar un animal, quan es creu que no té tant de valor com el que es rep en canvi, i cal igualar el seu valor amb diners. (Santa Coloma de Queralt.)

Torrelló. — V. **Terrelló.**

Torta f. — Volta. (D'ús general.)

Tos m. — Front. (Juncosa.)

Trabelló (Ripoll), **trabilló** (Ribes de Freser), **tribilló** (Barcelona) m. — *a*) Canyella de la pota en el bestiar (Ripoll, Ribes de Freser). *b*) Turmelló. (Barcelona.)

Trabuc m. — *a*) Acte de trabucar-se un carro. (Barcelona.) *b*) Barra de fusta subjectada per les dolles, que ferma el cos o caixa dels carros de trabuc als tiradors i fa que no es bolqui o trabuqui. (Barcelona.)

Trabucada f. — Trabuc, 1.ª accepció.

Trabucar-se v. — Posar-se un carro en direcció inclinada, tocant a terra per la saga o pels braços, ja per voluntat del carreter, ja per accident. (Barcelona.)

Tràfec m. — Tragí, trànsit.

Tragí m. — *a*) Ofici de tragner. (Ribes de Freser.) *b*) Acte de tragnar. (Barcelona.) *c*) Idea abstracta del tragnar. (Barcelona.)

Tragí a bast. — Transport fet per mitjà de bestiar, portant aquest la càrrega lligada als costats. (Ribes de Freser.)

Tragnar v. — Transportar a coll de persona, o damunt d'animal. (Barcelona.)

Tragner m. — El qui es dedica al transport o tragí de

persones o efectes per mitjà de bestiar de sella o de bast, o sia dedicant-se al sistema de transport conegut per tragí a bast. En temps en què el nombre de carreteres escassejava i quan encara no s'havia inventat el ferrocarril, aquest sistema de tragí estava molt desenrotllat, i era gairebé l'únic posat en ús, i a Barcelona, la confraria o gremi de tragners era un dels més importants. Avui ha caigut en desús, i resta viu només en els terrenys muntanyencs, on les comunicacions són encara difícils. Els tragners feien recorreguts ben llargs i importants. Els de Solsona recorrien bona part de la península i fins al migdia de França i nord d'Itàlia, exportant ganivets i eines de tall. Els de la Pobla de Lillet anaven fins a Madrid a portar teixits de llana, fets a mà en els molts telers primitius d'aquella població, invertint en el viatge de vaivé un mes. Els de Ripoll, corrien també fins ben enllà de les Castelles i ben endins de França, expenent les famoses armes de foc dels armers de Ripoll.

«Tragners de Gil
i de Vallferrera,
s'emporten el ram
de tota ribera,
els matxos que menen
gasten gran fatxenda,
porten davantal,
manteta i coberta.»

(Cançó dels tragners. Peramola.)

«Els tragners quan passen,
que van pel camí ral,

pel Camí de Cardona,
que van a cercar sal.»

(Cançó de *la Sirena*.)

Traginer de mar. — Traginer de ribera. (Barcelona.)

Traginer de ribera. — El que estava especialment dedicat a portar la càrrega que arribava per mar a les cases dels mercaders i comerciants. (Barcelona.)

Traginer de terra. — El que es dedicava a tota mena de tragi que no fos el dels efectes i càrrega arribats a la ciutat per via marítima. (Barcelona.)

Trais! interj. — Veu adreçada als animals per fer-los anar endarrera. (Barcelona.)

Tralla f. — *a)* Tota tira de corretja trenada. (Barcelona.)

b) Xurriaques. Pot considerar-se com una extensió de la primera accepció, puix que el cop de les xurriaques està fet per tralla o corretja trenada. (Barcelona.)

Trallada f. — Cop de tralla. (Barcelona.)

Tram m. — *a)* Part del pont d'un riu, riera, etc., que va d'un pilar a un altre. (Barcelona.) *b)* Feix de bigues o peces de fusta que es lliguen formant un sol cos, per ésser transportades riu avall. El conjunt de diversos trams forma un rai. Les bigues es disposen en filera, unes al costat de les altres, ben lligades pels forats de les puntes, amb redortes de bedoll o salze, formant un sol sostre, que rep els noms de filada i taulado o tablado. La llargada del tram depèn de la

de les bigues que s'usen per a fer-lo; l'amplada varia segons l'amplada i condicions del riu per on ha d'ésser conduïda: els de la Noguera Pallaresa tenen de 16 a 17 pams; els del Segre, de 18 a 20, i els del Cinca, de 20 a 22. Per a fer un tram sempre s'usa fusta d'un mateix tipus. El nombre de trams d'un rai varia segons els rius i el corrent, generalment és de tres, però també se'n fan de quatre, de cinc i fins de més. El primer tram rep el nom de *davant*; el de darrera, el de *cua*, i el del mig, el de *mitger*. (Coll de Nargó.)

Tramada f. — *a)* Conjunt de trams, rai. (Coll de Nargó.) *b)* Tram d'un pont. (Barcelona.)

Tramar v. — *a)* Combinar i formar un rai. *b)* Lligar uns amb altres els diferents trams que formen un rai. (Coll de Nargó.)

Trambanejar v. — Fer un moviment de balanceig o de vaivé amb les potes del darrera, en caminar. (Santa Coloma de Queralt.)

Trameió. — V. Turmelló.

Tranc m. — Pas segnit. (Gandesa.)

Tranca f. — Paradet. (Mequinença.)

Trànsit m. — Acte i fet de transitar.

Transitar v. — Anar i venir, viatjar, caminar.

«Ara està en tranquil·litat
aquella ala de muntanya,
ara transita la gent
per tots els carrers i places.»

(Cançó d'en Becaina.)

Trapa f. — *a*) Caixa que porten al darrera els cotxes anomenats *guies*, on, quan es vol, pot amagar-se el seient de darrera, destinat al cotxer, de manera que aquell seient queda tapat. (Barcelona.) *b*) Forat que hi ha en el sòl de les herberes i palleres instal·lades damunt dels estables, pel qual es tira l'herba i palla a les menjadores. És corrent que en un mateix cos d'edifici hi hagi la quadra a planta baixa i la paller a herbera damunt, formant com un pis, de manera que el sostre de l'estable correspon al sòl de la paller. La trapa ve a parar al nivell de la menjadora i, obrint-la, s'hi tira la palla des de la paller directament a la menjadora de l'estable. (Sarrocà de Bellera.)

Trasera f. — Estora que tapa la part de darrera de la caixa del carro. (Barcelona.)

Trau m. — Vela major i més grossa del llagut, que es para en la part més baixa de l'arbre. (Móra d'Ebre.)

Trava f. — *a*) Cadena que va lligada al braç del carro, entre el descans i la roda, i que té per objecte lligar aquesta entremig de dos dels seus raigs, per evitar que rodi i que el carro es mogui, quan és necessari que estigui ben deturat. (Barcelona.) *b*) Obstacle que es posa a terra, arran mateix de les corbes de la roda, per evitar-li el moviment, quan es vol travar el carro. (Barcelona.)

Travar v. — *a*) Fermar les potes del darrera d'un animal amb

la seva cua quan se'l té de ferrar, per evitar tant com es pugui que gulti i s'adreci. (Barcelona.) *b*) Subjectar un vehicle perquè no pugui caminar. (Barcelona.)

Travec, -a adj. — Animal que es resisteix a deixar-se dormir i abrigar. (Ribes de Freser.)

Través m. — *a*) Reforç de ferro del començament dels braços de la llimonera, que ferma aquest a la barra que els uneix. (Barcelona.) *b*) *Camps a* — loc. adv. Sense camí, a través dels camps. (D'ús general.)

Travessa f. — *a*) Llata de fusta travessera que sosté el llit en els cotxes d'indústria i les conductores. (Barcelona.) *b*) Drecera. (Gandesa.) *c*) *Camps a la* —. Camps a través. (Valls.)

«Quan vaig tenir prou diners,
fujo camps a la travessa;
me busquen per totes parts,
ja no veia cel ni terra.»

(Parlament del Barbeta del *Ball d'en Serrallonga*, de Valls.)

Travessant m. — Biga travessera que es posa per segar l'aigua en les preses. (Mequinçà.)

Travesser m. — *a*) Arquillo travesser de les baranes del carro. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Barra de ferro que ajunta les dues molles de darrera en els cotxes. (Barcelona.) *c*) Tira de metall paral·lela al marc de la sivella, d'on surt el pungant, quan aquest no va unit directament al marc. (Barcelona.)

Traversera f. — *a)* Arquillo, travesser dels carros. (Barcelona.) *b)* Drecera. (Gandesa.) *c)* Pal que es posa travesser damunt de l'escala de la carreta per augmentar la capacitat d'aquesta quan es tracta de portar herba, palla o altre objecte de molt volum i poc pes. (Rupit.)

Trena f. — Trenilla.

«De cua tinc nn gran ram
i millors cerres,
a on me feien les trenes
per adornar-me.»
(Vida d'un cavall.)

Trenca f. — Partió de dos camins o de dos corrents. (*Costumari.*)

Trencador m. — Punta de proa del llagut, que trenca el corrent. (Móra d'Ebre.)

Trencall m. — Trenca. (Sant Quintí de Mediona.)

Trenilla f. — Petita trena feta en la crina o en la cua del bestiar. (Ribes de Freser.)

Trepador m. — Serra molt grossa, usada pel constructor de carros. (Sant Quintí de Mediona.)

Trepant m. — Eina de baster a manera d'alicates, usada per a posar ullets. (Barcelona.)

Trepant de ferida. — Trepant de forma allargada, usat per a ferir corretges en què s'han de posar sivelles. (Barcelona.)

Trepinar v. — Atropellar, trepitjar una cosa malmetent-la. (Sant Quintí de Mediona.)

Tresqueres (Barcelona) f. pl., **tasqueres** (Tortosa). — Topants.

Treure de pas. — Desencallar, ajudar a fer marxar un vehicle o animal que, per efecte

d'un accident, no pugui seguir el seu camí. (Barcelona.)

Tribet m. — Barrina molt grossa que porta el cuer per si cal fer algun forat a alguna biga durant el viatge, per millor assegurar el rai. Sol ésser de l'amo de la fusta, i si el cuer la perd, ha de pagar-la. (Coll de Nargó.)

Tribilló. — V. **Trabelló.**

Trigella f. — Estri usat per a igualar el sòl. Consisteix en una mena de caixa que es posa damunt d'una pila de terra, i es fa estirar després per un animal. (Gandesa.)

Trilla f. — *a)* Amplada d'un carro, de roda a roda. (Juncosa.) *b)* Camí de carro que passa pel jaç d'un riu a riera. (*Costumari.*) *c)* Pas de carro assenyalat per unes roderes. (*Costumari.*)

Trillada f. — Roderera. (Torrebesses.)

Trillar v. — *a)* Rodar, caminar un vehicle, avançar en el camí a fer. (Juncosa.) *b)* Agafar un vehicle un espai més o menys ample de terreny en caminar, per tenir l'eix més o menys llarg i les rodes més acostades o separades; així es diu que un carro trilla molt o poc, segons que tingui més o menys amplada de rodes. Els carros valencians trillen menys que els catalans, i els de pagès, generalment també menys que els de ciutat o de carrera. (Juncosa.)

Trillat m. — Roderera. (Juncosa.)

Tringola f. — Cascavell. (Senterada.)

- Trinquet** m. — Mena de tenalles, usades pel baster per a fer forats al cuir. (Barcelona.)
- Tripada** f. — Ventre, en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)
- Trissa** f. — Corda gruixuda de cànem, usada per a amarrar el llagut. (Mequinença.)
- Trocador** m. — Trepant. (Barcelona.)
- Trompa** f. — Casquet de la llança, en forma semblant a una trompa. (Barcelona.)
- Trompetilla** f. — Peça de metall, de forma semblant a la d'una trompeta, que capça les costelles en el collar francès. (Barcelona.)
- Tronc** m. — Grup de dos animals de tir enganxats a un mateix vehicle, l'un al costat de l'altre. (Barcelona). És corrent la frase *anar de tronc*, aplicat a dos animals que van de costat, enganxats a un mateix vehicle.
- Tronca** f. — Tronc d'arbre que és transportat pel corrent del riu. (Rupit.)
- Trossa** f. — a) Corda usada per a pujar i baixar l'arbre del llagut. (Móra d'Ebre.)
b) V. **Sella de trossa**.
- Trosseta** f. — Corda usada per a pujar i baixar les veles del llagut. (Móra d'Ebre.)
- Trot** m. — Pas de cavall saltejat i seguit, però no tan furient ni ràpid com el galop. (D'ús general.)
- Trotar** v. — Saltar a pas de trot. (D'ús general.)
- Truca** f. — Barata. (Barcelona.)
- Trucador** m. — Boleta de ferro del cap del batall de les campanetes que, en copejar per les parets del cos de la campana, produeix el so d'aquesta. (Barcelona.)
- Tupet** m. — Cerreta de la crienera dels cavalls. (Barcelona.)
- «Me n'han llevades les cerres i el tupet, que jo tenia molt ben fet, que feia goig.»
(Vida d'un cavall.)
- Tupiner, -a** adj. — Es diu de l'animal llarg de casc o que té els talons alts, defecte que el fa tendir a posar la pota de punta a terra, sobretot quan està deturat. (San Quintí de Mediona, Juncosa.)
- Turmelló** m., **trameió** (Rupit). — Part baixa de la canyella de la pota. (Barcelona.)

U

- Uixar** v. — Bellugar la cua amb violència i molt sovint per esquivar-ne les mosques. (Ribes de Freser.) D'ací el substantiu *uixamosques*, aplicat a la cua, en l'endevinalla següent:
- «Dos pnnxents,
dos lluents,
dos tipotapos,
i un uixamosques.»
(Endevinalla del bou.)
- Ull** m. — a) Volta, arcada d'un pont. (Barcelona.) b) Nansa de ferro que va fermada a la part posterior de la barana dels carros de gran càrrega,

destinada a posar-hi el parpal. (Barcelona.) *c*) Espai del bossell del llagut per on passa la corda. (Mequinença.)

Ull de peix. — Ull entelat i gairebé blanc que tenen alguns cavalls. Es creu que són curts de vista. (Barcelona.)

Ull de perla. — Ull de peix. (Barcelona.)

Ull de porc. — Es diu que un animal té els ulls de porc, quan té les celles molt sortides. És defecte propi del bestiar mular. (Santa Coloma de Queralt.)

Ull de sofra. — Acabament de les puntes de la sofra eu una forma especial, usada per a guarniments propis de tartana. (Barcelona.)

Ulla f. — Ferro que va enganxat al gondo que sosté el timó del llagut. (Mequinença.)

Ullerat, -ada adj. — Es diu de la bèstia que és negra amb clapes blanques. (Santa Coloma de Queralt.)

Ulleres f. pl. — *a*) Plaques de metall, recobertes de cuir, que formen part del bridó i que van una al costat de cada ull de la cavalleria, i l'obliguen a mirar precisament endavant, sense que ho pugui fer de costat. És creença que si miren molt en totes direccions i sentits es tornen boigs. (Barcelona.) *b*) Antiparres. (Barcelona.)

Ullot m. — Peça de ferro a tall de gafa, que sosté el timó per la seva part inferior. (Mequinença.)

Ungla f. — *a*) Punta davantera del casc del bestiar, molt aguda i pronunciada. És con-

siderat com un defecte. (Sant Quintí de Mediona.) *b*) Pern de la sola de l'arbre del llagut, que s'encaixa en la primola. (Mequinença.) *c*) Peu dels animals dits de peu rodó, cavalls, ases i muls. (D'ús general.)

«Fugir a unglade cavall.»

«Delicat com una unglade ase.»

«També diu que les pólvores de les ungles davanteres curaran de procellanes si amb el vinagre les mescles.»
(Virtuts del jument.)

Ungleta f. — Eina tallant, semblant a una petita unglade aplacada al cap d'una vareta de ferro. La gasta el baster per a descalçar el cuir. (Barcelona.)

Unglot m. — Unglade, accepció 3.ª (Barcelona.)

Ungüent roig. — Medicament usat per a curar els esparveranys dels genolls del bestiar. (Barcelona.)

Unyita f. (Barcelona), **anyita** (Aguiló). — Eina tallant, de fulla molt ampla, semblant a un tallant de carn. L'usa el baster per a tallar cuir. (Barcelona.)

Userda f. — Alfals. (Ribes de Freser.)

Uuup! interj. — Com *ooo hissa!* (Barcelona.)

Uuupa! interj. — Com *uuúpala!* (Barcelona.)

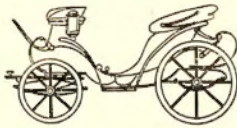
Uuúpala! interj. — Del mateix valor que *ooo hissa!*, però usat amb preferència quan es tracta de fer pujar un pes per un pendent o rampa, ja sigui rodant, ja de pla. (Barcelona.)

V

- Vado** m. — Paratge de poca aigua en el riu, per on es fa difícil navegar. (Mequinença.)
- Vaivé** adv. — Anada i tornada al mateix lloc d'on s'ha sortit. Els traginers diuen, per exemple, que fan vaivé de Puigcerdà a la Seu, d'Olot a Camprodon, etc. (La Pobla de Segur, Ripoll.)
- Valenciana** f. — Tipus d'argollat especial, possiblement d'origen valencià, usat per a ajuntar el carro a l'animal. (Juncosa.)
- Vano** m. — *a)* Capota del pescant en les conductores. (Barcelona.) *b)* Additament de la part davantera de la vela del carro, format per un o dos arquillos que tenen moviment. Pot estendre's i plegar-se a voluntat, i està destinat a preservar la part davantera del vehicle. (Barcelona.) *c)* Espill. (Mequinença.)
- Vaqueta** f. — Tipus de pell adobada, usada pel baster. És més gruixuda i millor que la vaquetilla. (Barcelona.)
- Vaquetilla** f. — Tipus de pell de bou o cuir, usat pels basters per a fer les regnes. (Barcelona.)
- Vara** f. — *a)* Bastó de freixe, usat per a pegar al bestiar. (Barcelona.)
- «Malaguanyada vara de freixe que vaga.»
- b)* Xurriaques. (Barcelona.)
- c)* Braç del carro. (Barcelona, Montbrió.) *d)* Estaca de la carreta. (Rupit.)
- Vara guàrdia**. — Travesser que va a la punta de la llança. (Barcelona.)
- Varada** f. — Xurriacada, cop de xurriaques. (Barcelona.)
- Varal** m. — Barana del carro. (Gandesa.)
- Veïnal**. — V. Camí —.
- Vela** f. — *a)* Llenç de forma rectangular, amb un gruixut bastó a cada punta, que és hissat a l'arbre dels llaguts per aprofitar la força del vent en la navegació. (Móra d'Ebre.) *b)* Llenç destinat a cobrir la part superior dels vehicles de càrrega, amb el propòsit que la pluja o la intempèrie no pugui perjudicar el que porten. Abans era de canem, avui és de cotó i del teixit anomenat lona. Va muntada damunt d'un barnillatge de fusta, i porta cosides al damunt diferents aplicacions en cuir, que formen variats i capritxosos dibuixos. Abans, en la seva part superior havia estat molt corrent que portessin la figura del sol, segons la visió popular d'aquest astre, pintada o feta amb bocins de pell, retallats i cosits damunt el teixit.
- Vela de perxa**. — La vela, la perxa de la qual surt per la part davantera uu bon xic més endavant de les baranes del carro, i dóna a la vela un acabament en punxa. (Barcelona.)

- Vela de vano.** — La que porta un vano en la seva part davantera. (Barcelona.)
- Velera f.** — Part de la barana del carro, on es lliga la vela. (Fraga.)
- Vena.** — V. **Matxo de** —.
- Vencilló m.** — Tira de cuir d'uns tres dits d'amplada, que va fixada entre les costelles i la verga del collar, i té per objecte subjectar l'animal a les argolles del braç del carro. (Sant Quintí de Mediona.)
- Venta f.** — Hostal. (Gandesa, Ribes de Freser.)
- Ventador m.** — Ajudant del ferrador que, en ferrar un animal, té cura de ventar-li les mosques per tal que l'animal no s'anguniï i estigui més quiet. (Sant Quintí de Mediona.)
- Ventar v.** — *a)* Uixar, moure la cua amb violència per esquivar les mosques. (Barcelona.) *b)* Esquivar les mosques a un animal mentre el ferren, perquè estigui quiet i faciliti la feina. (Sant Quintí de Mediona.)
- Ventretera f.** — Corretja, en el guarniment dels animals de tir, que passa per sota del ventre. Té dos dits d'amplada per 7 pams de llarg. (Sant Quintí de Mediona.)
- Ventresca f.** — Intestins, en el bestiar. (Poboleda.)
- Verdugo m.** — Redorta per a lligar les peces en els trams del rai. (Ribagorça.)
- Verga f.** — *a)* Bastó o vara de la tralla o xurriaques. (Barcelona.) *b)* Vara, accepció 1.ª (Barcelona.) *c)* Cada un dels arquillos de fusta que sostenen la capota. (Barcelona.)
- d)* Membre genital en l'ase i el cavall. (Barcelona.)
- Vergassada f.** — Cop de vara o verga donat al bestiar. (Barcelona.)
- Vermell adj.** — Aplicat als cavalls i muls de color roig. (Ripoll.)
- Vertell m.** — Bola com el puny per a passar la corda en l'arbre del llagut. (Tortosa.) (Arabia.)
- Vertial, -a adj.** — Atacat de vertigen, boig, aplicat al bestiar de peu rodó. (Barcelona.)
- Vèrtig m.** — Vertigen, bogeria, en el bestiar de peu rodó. (Barcelona.)
- Vertigós, -osa adj.** — Atacat de vertigen. (Barcelona.)
- Vestir v.** — Posar el guarniment a un animal. (Barcelona.)
- Veta f.** — Corda de l'aparell per a hissar l'arbre del llagut. (Mequinença.)
- Vetllador m.** — Corró metàl·lic de les sivelles, damunt del qual descansa el pungant. És mòbil. Hi ha sivelles que no en tenen. (Barcelona.)
- Via f.** — Camí. (Barcelona.)
- «Vós, cavaller,
feu vostra via,
porteu espasa i carrabina,
també en porteu vòstron sarró,
no en feu la cara
de pastor, no.»
(Cançó *La Pastorel·la*.)
- «En nom de Déu em poso en via
i amb la humil Verge Maria.»
(Oració contra els lladres.)
- Viarany m.** — Corriol. (*Costumari*.)
- Viatge m.** — Anada d'un lloc en un altre.

- Viatge rodó.** — Viatge de vaivé, aquell en què el llogater del vehicle o animal cobra els dos viatges. (Barcelona.)
- Viatge senzill.** — El que consisteix només a anar en un lloc sense tornar. Aquell en què el llogater del vehicle o bèstia cobra només per anar o per venir. (Barcelona.)
- Viatger, -a** m. i f. — El qui, la qui viatja.
- Viatjar** v. — Anar d'una població en una altra.
- Vici** m. — Tot defecte no físic en el bestiar. (Barcelona.)
- Victòria** f. — Cotxe descobert de quatre seients, del qual pot

VICTÒRIA

cobrir-se la meitat amb una capota. (Barcelona.)

- Vina ací** interj. — Crit de manament per a fer anar els animals cap a l'esquerra. (Santa Coloma de Queralt.)
- Vint-i-quatrè** m. — Tipus de peça de fusta navegada pels raiers. Ha de tenir de 24 a 26 pams de llarg per 50 cm. d'ample, i de 40 a 45 d'alt. (Coll de Nargó.)
- Viró** m. — Larva de la mosca d'ase. (Barcelona.)
- Virolla** f. — *a*) Anella de ferro del cap del descans o mosso del carro, que té per objecte evitar que aquest es badi o esberli. (Barcelona.) *b*) Dau. (Barcelona.)

Vitiollàl interj. — Ollaó. (D'ús general.)

Viu m. — Part carnosa de la sola de la pota del bestiar. (Ribes de Freser.)

Viva f. — Queix, en els cavalls. (Barcelona.)

Vogada f. — Acció prolongada de remar o vogar per fer córrer el llagut ajudant el seu moviment, en llocs on el corrent és escàs per a una navegació ràpida. (Mequinença.)

Vogar v. — Remar. (Mequinença.)

Volandera f. — *a*) Anella rodona de cuir, de forma plana, usada en basteria. (Barcelona.) *b*) Cèrcol de planxa plana, de ferro, que es posa entre el topo o dau de l'espiga del fusell i la caixa, per reforçar i perquè el frec no perjudiqui aquesta. (Barcelona.)

Volant m. — *a*) Lacai, criat de carruatge. (Labèrnia.) *b*) Vehicle molt lleuger per a anar de camí. (Labèrnia.) *c*) Roda del fre, en els cotxes. (Barcelona.)

«L'una es passeja amb volant,
l'altra amb galera,
i jo, pobreta de mi,
amb una barqueta.»

(Cançó *El Rei mariner*.)

Volanter m. — Caleßer. (Labèrnia.)

Voleia f. — Grup de cavalls que, en un tir a la llarga, va davant de la llançada. (Ribes de Freser.)

Volta f. — *a*) Revolt d'un camí. (Barcelona.) *b*) Part inferior del tram d'un pont, que pren una forma de volta. (Barcelona.)

Vora f. — *a*) Faixa de terreny

immediata al llit d'un riu, riera, barranc, etc. *b*) Part de la mare o llit d'un corrent d'aigua més immediata a la ribera. (D'ús general.) *c*) Part lateral o costat d'un camí. (D'ús general.)

«A la vora d'un camí,
vora d'una ribera,
una nina en veig venir,
una nineta bella.»
(Cançó amorosa.)

Vorera f. — Vora, 1.ª accepció. (Coll de Nargó.)

X

Xaco m. — Pallissa. (Xandri, *Cerdanya*.)

Xagar-se v. — Deturar-se l'aigua en les preses del riu. (Mequinença.)

Xaira f. — Broca. (Barcelona.)

Xalana f. — Llagut sense quilla, de fons molt planer i el casc del qual forma uns angles gairebé rectes, usat per a navegar amb molt poca aigua. És poc usat, i no pot dur molt de pes. (Mequinença.)

Xalma f. — Sac de palla que es posa sota de l'albarda o el bast perquè faci de coixí. (Sarroca de Bellera.)

Xampa f. — Gafa o pont metàl·lic que s'aplica damunt d'alguna part del guarniment del bestiar, per fer-hi passar per dintre una corretja. Va clavada i reblada amb cargol i femella. (Barcelona.)

Xanfló m. — Peça de ferro que va al cap del braç del carro. (Sant Quintí de Mediona.)

Xanilla f. — Peça de ferro en forma semblant a la d'una D, que va clavada al selló, i està destinada a sostenir la retransmissió. (Barcelona.)

Xap! interj. — De la mateixa valor que *rosto*. (Maçanet de Cabrenys.)

Xapa f. — *a*) Tira de metall que adorna la morrera. (Barcelona.) *b*) Bocí de cuir o corretja que serveix per a subjectar una sivella a una peça qualsevulla del guarniment en el bestiar. (Sant Quintí de Mediona.) *c*) Bocí de pell, de forma rectangular, al qual van cosits un nombre de cascavells i campanetes, que es posa damunt del collar del bestiar de tir, perquè dringuin amb el seu saltar. (Ribes de Freser.) *d*) Medalla que porta el bestiar en el pitral. (Vic.)

Xarnela f. — Part de la sella on va subjectada l'acció de l'estrep. (Barcelona.)

Xarnera f. — *a*) Passa-regnes. (Barcelona.) *b*) Tota anella de ferro de qualsevulla part del guarniment, que està sols agafada per una petita punta i resta gairebé tota ella solta i baldera. (Barcelona.)

Xarol m. — Mena de pell adobada, usada pels basters en llur treball. S'aplica als guarniments de fantasia, i es caracteritza per ésser molt brillant. (Barcelona.)

Xarraquet per a talonar. — Petit xarrac usat per a talonar les rodes dels vehicles.

Xarret m. — Vehicle en forma de carro petit, però més fi de línia, destinat a portar persones, i generalment sense vela. (Barcelona.)

Xato, -a adj. — Gros, valent, aplicat al bestiar de peu rodó. (Rupit.)

Xavall. — V. **Cavall.**

Xàvega f. (Ripollet), **xàvia** (Juncosa), **aussàvia** (La Granja d'Escarp), **aixàtia** (La Grana-della). — Sàrria.

Xavegó m. — Xarxa de filat molt clar i ample per al transport de palla. (Sant Quintí de Mediona.)

Xaveta f. — Clàvia del carro. (Gandesa.)

Xàvia. — V. **Xàvega.**

Xavo m. — *Fer el* —. Fer el cigaló. Aquesta expressió té per origen el cost del cigaló begut, que era un xavo. (Reus.)

Xevira f. — Mena de baiard amb fons de vímet entreteixit, usat per al transport de fems. Ha caigut en desús. (Ripoll.)

Xillona f. — Campaneta petita, de so molt estrident i agut, usada per a guarnir el vestit del bestiar. (Barcelona.)

Xiscló adj. — Es diu del cavall que no té més que un testicle. (Barcelona.)

Xivall. — V. **Cavall.**

Xo! interj. — Veu adreçada als animals per a fer-los deturar. (Barcelona.)

«Val més tenir de dir xo, que arri.»

«Al burro li deien xo,
i a la somera arri;
és dir, van moure un xivarri,
que més gran no l'he vist jo.»
(Història d'un pollí.)

Xoll m. — Toll. (*Costumari.*)

Xollar v. (Ribes de Freser), **xullar** (Barcelona). — Esquilar.

«I ara que em veuran xollat
serà pitjor,
quan me penso anar millor
se m'augmenta el mal.»

(Vida d'un cavall.)

Xuo m. — Pinya del fuet. (Barcelona.)

Xurriacada f. — Cop de xurriaques. (Barcelona.)

Xurriacar v. — Pegar al bestiar amb les xurriaques. (Barcelona.)

Xurriaques (Barcelona, Ripoll) f. pl., **surriaques** (Juncosa). — a) Fuet usat pels carreters. Està format per una vara de freixe, que té aplicada a una de les seves puntes una trena de cuir. (Barcelona.)

b) Part de corretja flexible, que es fa voleiar en espetegar o pegar al bestiar. (Ripoll.)

Xurriaques de traginer. — Tenen per agafador una vareta d'uns 2 pams, forrada de tires de cuir i adornada amb tatxes de llautó i bellugons a cada cap. El petador o xurriaca era fet de tires de cuir nuades de tros en tros, i cap al final, molt ben trenades. Quan no les feien servir, les duïen al cos, lligades a tall de banda o gramalla. (Ripoll.)

Xurriar v. — Pegar a un animal amb les xurriaques. (Santa Coloma de Queralt.)

Xurro, -a m. — Ase, usat amb preferència en sentit afectuós. (Sarroca de Bellera.)

Xxxt! interj. — Usada per a fer estar quiet al bestiar. (Barcelona.)

PROVERBIS

«Per un clau es perdé una ferradura;
per una ferradura, un cavall;
i per un cavall, un cavaller.»

«A cavall donat,
no li miris el dentat.»

«Rossí donat, li miris pas les dents.»

«De dolent rossí,
un sol bocí.»

«És com el cavall de Perot,
que camina molt i avança poc.»

«N'hi ha molts que es tenen millor a taula que a cavall.»

«Encara és viva l'haca,
però molt flaca.»

«Per a home jove, cavall vell; per a home vell, cavall jove.»

«Jamai guitza d'egua ha mort cap pollí.»

«Renego del cavall que s'ha de fermar per la cua.»

«A Catalunya i Castella,
el cavall porta la sella.»

«No passis mai a cavall
per pont, barca ni aragall.»

«Els vells tenen gran treball
de pujar dalt de cavall.»

«El cavall desenfrenat,
mira'l de lluny i amagat.»

«Pitjor és home desllenguat,
que cavall desenfrenat.»

«A l'amic i al cavall
no cansà'l.»

«Tot bon cavaller cau de cavall; i tot bon cavall, ensopega.»

«Qui tot sol menja son gall,
sol ensella son cavall.»

«L'animal,
com més petit,
més guit.»

(Bot.)

«A l'ase que no conegues,
no li toquis les orelles.»
(Barcelona.)

«A dolent viatge, tafarra de seda.»
(Barcelona.)

«El ruc,
com més menut,
més astut.»

(Prat de Comte.)

«Cada cop que ensella, munta pas a cavall.»

«Qui de l'ase menja el pa,
mai de fam es morirà.»

«Més tossut que un ase.»

«Portar més llenya que un ase guixer.»

«Portar més llenya que un ase d'Urgell.»

«Vergonyós, com un ase de gitano.»

«Delicat, com una unglà d'ase.»

«Alaba't ruc,
que a vendre et duc;
i si no et veng,
perquè no puc.»

«La sobrecàrrega, mata l'ase.»

«L'ase sempre tira guitzes.»

«No hi ha març, que no marcegi;
ni bord, que no bordegi;
ni fill d'ase, que no brami.»

«Ase vell, ple de nafres.»

«Ase sec, carregat de mosques.»

«Ase vell, carregat de vicis.»

«Qui ase va, ase torna.»

«Qui renta el cap de l'ase, perd el temps i el sabó.»

«Ase és, qui ase honra.»

«Molts ases hi ha al mercat, i tots s'assemblen.»

«Per la corda, es troba el ruc.»

«No és la mel per a la boca de l'ase.»

«La mort de l'ase és la festa dels cans.»

«Els cuidados de l'ase, maten el traginer.»

«La culpa de l'ase, donar-la a l'albarda.»

«Per pegar a l'ase, pegar a l'albarda.»

«Qui no se les pot haver amb l'ase, se les heu amb l'albarda.»

«Si carregues massa l'ase, es gitarà amb la càrrega.»

«Fer com els ases d'Urgell, que en veure la càrrega, ja suen.»

«Fer com els ases de Biure, que encara no veuen el bast, ja suen.»

«Fer com els ases molls, que eu veure l'albarda, ja suen.»

«Bé pots xiular, si l'ase uo vol beure.»

«Fer com l'ase d'en Móra,
que de tot el que veu s'enamora.»

«Brams d'ase no pugen al cel.»

«Tant hi ha ases amb lletres, com sense lletres.»

«Puix l'ase és mort, toquem a festa.»

«Ésser gra de mill en boca d'ase.»

«Cal fer com els burros de Capcir,
portar i grunyir.»

«Més aviat és un home casat,
que un ase albardat.»

«Cent anys ha que és mort el ruc,
i encara el cul li put.»

«Massa bo, vol dir ase.»

«De treballar, no hi ha cap ase gras.»

«L'ase fa un compte, i el traginer en fa un altre.»

«L'ase pensa d'una manera, i el qui el colca, d'una altra.»

«L'ase salvatge, no ha ops manescal.»

«Jo porto la càrrega, i el burro l'albarda.»

«Qui amb dones va, i ases mena,
tot el camí va amb pena.»

«Qui amb dones va, i ases mena,
li manca pas feina.»

«Dones, ases i cordes d'espart,
barrabís, barrabàs.»

«Dona boja, i ase guit,
vaja un partit.»

«Dones i ases,
perdicció de cases.»

«A l'ase i mala muller,
a bastonades t'hi has de fer.»

«Qui diu mal de l'ase,
el vol per a casa.»

«Qui es burla del burro, aquell el compra.»

«Calla i porta,
com els ases de Mallorca.»

«Ni albarda sense tafarra
ni fadrina festejada.»

«Burra amb pollí,
no va dret al molí.»

«Somera que té pollí,
no va mai dret al molí.»

«La somera d'en Sela ní,
llepant, llepant, es va menjar el pollí.»

«No diguis mai bé del ruc,
que no el tinguis conegut.»

«En temps de fam,
el ruc es menja el gram.»

«L'home, per l'enteniment
es distingeix del jument.»

«Els ases i els ignorants,
són fills de cosins germans.»

«Al jovent i als pollins,
poca llibertat i bons bocins.»

«Ase de molts, el llop se'l menja.»

«Qui no treballa de pollí,
treballa de rossí.»

«Ase que em port,
i no cavall que em derroc.»

«Tot ase moí,
o molt dolent, o molt fi.»

«De les bones cases,
surten els bons ases.»

«A l'ase ruc, traginer boig.»

«Qui té l'ase, fa el preu.»

«A un vell rossí, cal herba tendra.»

«Tot jugant, els ases es mosseguen.»

«Com l'ase d'en Pocolí,
quan va estar avesat a no menjar,
es va morir.»

«Com l'ase d'Arcàdia, carregat d'or i meuja palla.»

«Qui del ruc d'altre es refia, sovint ha d'anar a peu.»

«Qui no vol sella, Déu li dóna bast.»

«Si el ruc porta picarol,
la somera també en vol.»

«A la dona ballar
i a l'ase bramar,
el diable els ho degué ensenyar.»

«Una dona sense arracades,
sembla un ase sense morralles.»

«A l'ase mans li van prop, i del guit, en fug tothom.»

«De bon llinatge ve el nostre ase, que amb les dents es grata el cul.»

«A l'ase gemegador,
carregueu-lo sense por.»

«Desgraciat és l'ase que no duu albarda nova.»

«No és de cavallers,
l'albarda al revés.»

«Per l'albarda coneixeràs l'ase.»

Clixé J. Amades

1. — Ase amb àrguens (Meià)

Clixé J. Amades

2. — Ase amb àrguens (Alcarràs)

Clixé J. Amades

3. — Ase amb àrguens (Fraga)

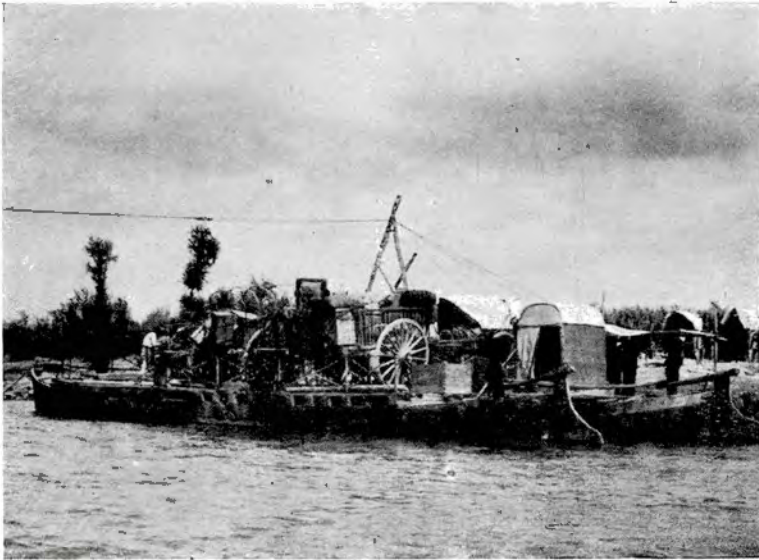

Clixé J. Amades

4. — Ase amb costals (Fraga)

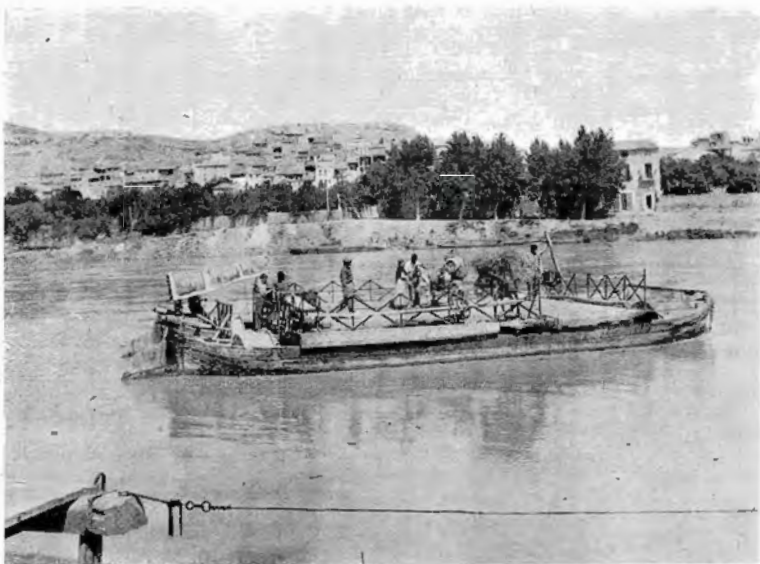

5. — Pas de la barca per l'Ebre (Flix)

Clixé J. Colomines

6. — Pas de la barca per l'Ebre (Móra d'Ebre)

7. — Pas de la barca per l'Ebre (Flix)

8. — Una carreta (Merlès)

Clixé J. M. Vilarmau

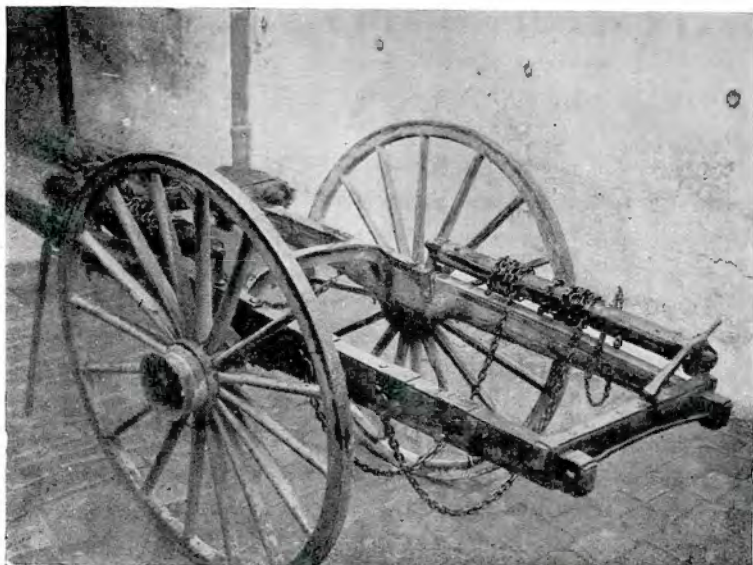

9. — Una carreta (Olot)

10. — Carro alfalser (Almacelles)

Clixé J. Amades

Clixé J. Cubells

11. — Carro de torn (Barcelona)

12. — Diligència que feia el trajecte de Reus a la Vilella alta

13. — Llagut navegant per l'Ebre (Tortosa)

Clixé Joan Pi

14. — Mul de tragner enflocat per a anar
a Caramelles (St. Llorenç dels Piteus)

Clixé Z. Rocafort

15. — Navegant amb rai (Coll de Nargó)

16. — Rècula de traginers (Andorra)

«Bona albarda, bon ruc.»

«Ase albardat,
fa goig i no ho sap.»

«Ase de Prades i dona de Reus,
abans que a casa, que es trenquin els peus.»

«Ase de Vic,
ase de profit.»

«Ruc d'Urgell, suador abans d'hora.»

«Qui és ruc i ho sap, no és tan ruc com sembla.»

«Gent d'ahuc,
gent de trabuc.»

«CarreTERS som, i per la carretera ens trobarem.»

«La burra que està prenyada,
feu-la anar ben carregada.»

«Per Sant Silvestre,
lliga l'ase pel cabestre.»

«Per sant Silvestre,
salta l'ase per la finestra.»

«El sol de març, estella el cap dels burros.»

«No és bon maig, si el burro no tremola de fred a l'estable.»

«Els ases només corren quan van de cara a casa.»

«D'Ivars de Noguera,
ni dona ni somera.»

«De Capella, ni dona ni somera.»

«Casa portada per homes, i hisenda llaurada per rucs, put a m...»

«Ruc ben albardat, a fira es ven millor.»

«Jo porto la càrrega,
i l'amo, l'albarda.»

«Dolent com un matxo roig.»

«Fer com les mules guites:
com més grana, més guitzes.»

«Mula guita, ningú la vol.»

«Mula guita, no la compris.»

«Mula guita, ven-la prest.»

«Si vols mula sense vici, vés a peu.»

«Mula que faci iii,
i dona que parli llatí,
mai feren bona fi.»

«Bord i mula,
cada dia se'n pensen una;
i el dia que no la fan,
la deixen per l'endemà.»

«Bonic fermar de mula,
i la fermava per la cua.»

«Cada untura,
mitja mula.»

«No vagis a Roma amb la bossa buida ni amb la mula coixa.»

«Matxo manso, mata l'amo.»

«Quan és mort el matxo, surten els traginers.»

«No se sap de qui són els matxos fins que el traginer és mort.»

«Mula moïna,
o molt dolenta, o molt fina.»

«Mula tordina,
o molt falsa o molt fina.»

«Pel juliol,
les mules al redol.»

«De Linyola,
ni mula, ni dona.»

«De Xerta, ni dona, ni matxo.»

«Dona de Barberà i mula de Prades,
ans d'entrar a casa batin les cames.»

«Per anar a espai, no cal vara.»

«A l'ase guit,
no li donis cap pessic.»

«Qui no pot pegar al cavall, pega a la sella.»

«Animal que no coneguis,
no li peguis.»

«La civada fa el rossí.»

«Amb l'esquella es coneix la bèstia.»

«No vulguis cavall que no assaïni en veure l'egua.»

«Cavall que no assaïna en veure l'egua, ven-lo prest.»

«Mula coixa i filla boja, tot ho sofreixen.»

«Mula coixa i dona boja, tot ho esguerren.»

«Una bona mula, una bona cabra i una bona dona, són tres
males bèsties.»

«Com menja la mula, li caga el cul.»

No es pot exigir a una bèstia un esforç superior al que permeti
l'aliment que rep.

«No compris mula coixa,
pensant que ha de curar;
ni et casis amb mala dona,
pensant que mudarà.»

«A mula vella, faixa groga.»

«Ni mula moïna,
ni dona ensopida.»

«A l'ase vell,
la pitjor càrrega,
i el pitjor aparell.»

«A l'ase vell, tot són mosques.»

«A l'ase vell, poca pastura.»

«A l'ase vell,
muda-li l'amo
i deixarà la pell.»

«Perquè un ase doni una guitza, no se li ha de tallar la pota.»

«El qui neix per ase, mor matxo.»

«L'ase que està fet a mossegar, mossega la tafarra.»

«L'ase que molt treballa, més aviat romp els guarniments.»

«Al qui ha nascut per ase, del cel li baixa l'albarda.»

«Cavillar com un ase en un blat.»

Menjar amb afany i sense distreure's.

«L'ase suporta la càrrega,
però no la sobrecàrrega.»

Aconsella no carregar el bestiar en excés.

«Qui té ase i no munta en ell,
més ase és ell.»

«Ni ruc de traginer,
ni filla d'hostaler.»

Als primers se'ls creu mal avesats, i a les segones, poc delicades en afers amorosos, i fàcils de conquerir.

«L'ase i la dona, costen de fer creure.»

«A l'ase i a la dona, a cops se'ls ha de fer creure.»

«A l'ase i a la mula, la càrrega al cul.»

«A mula fluixa, traginer boig.»

«L'ase, fill d'ase, brama.»

«L'ase bo,
és bramador.»

«No et fiis de dona al carrer massa polida,
ni de mula massa grassa a la fira.»

«Qui son carro unta, ses bèsties ajuda.»

«A carro entascat, tot és ajuda.»

«Castellà i ase negre, per fotre'ls.»

«A la dona i a la mula,
per la boca els entra l'hermosura.»

Vol significar que per elles mateixes poc valen, i que si adquireixen algun valor és a còpia de menjar.

«Mula moïna, el dimoni que l'esquili.»

«Mules i putes, sempre se'n pensen una.»

«El bon cavall, no necessita dir-li arri.»

«El cavall i la muller, no deixar-los.»

«Per casa, un home valent i una mula falsa.»

«A cavall nou, cavaller vell.»

Aconsella que els cavalls joves i plens de geni siguin cavalcats per genets prudents i hàbils.

«A cavall menjador, cabestre curt.»

No és prudent de deixar menjar als cavalls tipaners tot el que menjarien per llur voluntat, puix que els faria mal.

«Qui compra ase, compra afany.»

«Hi ha molts ases del mateix pèl.»

«El cavall de regalo, quan és vell roda la sènia.»

«Esser mula de riata.»

«Una mula grata l'altra.»

«La mula bona, com la vídua, grassa i corredora.»

«La mula, pel toll;
la burra, per la pols,
i el cavall, pertot.»

«La mula i la dona creuen amb bones paraules.»

«La mula i la paciència, arriben a cansar-se.»

«Mula, dona i vent, Déu et guardi dels tres.»

«Animal major,
per a tot treballador.»

«A rossí cansat, mudar-li el pinso.»

«Bona pota i bona orella, bona mula.»

Camí de dreuera
dóna quimera.»

«Cavall sense fre
no es regeix bé.»

«A Catalunya i Castella
el cavall és el que s'ensella.»

«Arrencada de cavall i parada de rossí.»

S'aplica als animals que comencen el treball amb molta força i aviat es deturen i no poden seguir.

«A matxo vell, herba tendra.»

«Els bons cavalls en terra plana cauen.»

«No és bon carreter qui no bolca.»

«Val més anar malament a cavall que bé a peu.»

«Camí pla,
marrada no fa,
i si la fa,
petita serà.»

«Qui tard va lluny de l'hostal,
no porta buit el costal.»

«Qui treballa, té treballs;
qui té matxos, té descans.»

«Cavall amb salt de moltó,
llança el genet millor.»

«Tant corre la baia com la tordilla.»

«A bèstia carregada, la manta damunt, la mata.»

«No tots són arrieros els qui porten xurriaques.»

«Burro mal esquilat,
als quatre dies, igualat.»

«Cavall de lloguer,
aprofita, però no és durader.»

«Xalma foradada,
la palla escampada.»

«El burro vell, si no tira, guia.»

«El ruc que ensopega dues vegades a la mateixa pedra, és ruc de veres.»

JOAN AMADES